

İSTANBUL'UN İLÇELERİ

CEMALETTİN ŞAHİN*

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1927'de, İstanbul vilayeti 7 kazadan ibaretti. Bunlar; İstanbul (Merkez),¹ Adalar, Bakırköy, Beyoğlu, Çatalca, Şile ve Üsküdar'dı.² Bunlardan İstanbul (Merkez), Adalar, Bakırköy, Beyoğlu ve Üsküdar'ın kaza merkezi, İstanbul Belediyesi sınırına dâhildi.

Beyoğlu ve Üsküdar, Teşkilat-ı Esasiye ile 1924'te il olmuştu. Ancak kısa bir süre sonra tekrar İstanbul'a bağlandılar. Beyoğlu 1924'te, Üsküdar ise Bakırköy ve Çatalca ile birlikte 1926'da kaza oldu.

1930'da İstanbul 15 kazadan oluşuyordu. Bunlar; Adalar, Bakırköy, Beşiktaş, Beykoz, Beyoğlu, Çatalca, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Silivri, Şile, Üsküdar ve Yalova kazalarıydı.³ Bunlardan Fatih, Eminönü, Kadıköy, Beşiktaş ve Sarıyer kazaları 15 Mayıs 1930'da kuruldu.⁴ Bu beş kazanın kuruluşuyla ilgili yayınlanan kararnameden⁵ anlaşıldığına göre; Beykoz, Kartal, Silivri ve Yalova kazaları bunlardan önce kurulmuştu.

Fatih kazasında nahiye olan Eyüp'ün 1936'da kaza olmasıyla bu sayı 16'ya çıktı. Bu idari yapı, 1954'te Beyoğlu kazasından ayrılan Şişli'nin 17. kaza olarak kurulmasıyla değişti. Ardından 1957'de Bakırköy'ün nahiyesi olan Zeytinburnu'nun kaza olmasıyla bu sayı 18 oldu. Daha sonra 1963'te Gaziosmanpaşa kazası idari taksimattaki yerini aldı ve böylece kaza sayısı 19'a ulaştı. Bu tarihten sonra 1987'ye kadar yeni bir ilçe kurulmadı. 1963-1987

yılları arasındaki 24 yıl, ilçe kuruluşunun olmadığı en uzun dönem oldu.

1950'lerin başlarından itibaren yoğun göç almaya başlayan İstanbul'da nüfus hızla arttı ve yeni yerleşim alanları ortaya çıktı. Şehrin bu kesimlerinde idari yapı değişikliğine gidilerek yeni kazalar kuruldu. 1950'lerde başlayan iç göç dalgası ve sonrasında ortaya çıkan semtlerin idari yapıya yansımaları Şişli, Zeytinburnu ve Gaziosmanpaşa ilçelerinin kuruluşuyla oldu.

1950 sonrasında İstanbul'a olan göç dalgasının bir benzeri 1980 sonrasında da yaşandı. Bu süreçte şehrin çevresindeki birçok yerleşim biriminde hızlı nüfus artışları ve mekânsal gelişmeler yaşandı. Bu gelişmeler karşısında idari yapıda değişime gidildi ve yeni ilçeler kuruldu. 1987 yılında yapılan bir düzenlemeyle Kâğıthane, Küçükçekmece, Büyükçekmece, Pendik ve Ümraniye ilçeleri kuruldu ve ilçe sayısı 24'e çıktı. Bunu kısa süre sonra kurulan diğer ilçeler izledi. 1990'da Bayrampaşa, 1992'de Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Güngören, Maltepe, Sultanbeyli ve Tuzla, 1993'te ise Esenler ilçe oldu. Böylece 1990-1993 yılları arasında kurulan 9 yeni ilçeyle İstanbul'daki ilçe sayısı 33'e çıktı. Yalova ilçesinin 1995'te il olmasıyla İstanbul'un ilçe sayısı 32'ye düştü.

İstanbul'da en son ilçe kuruluşu 6 Mart 2008 tarihinde oldu.⁶ Bu tarihte, büyükşehir belediyesi sınırları içinde; Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe ve Sultangazi adıyla 8 yeni ilçe kuruldu. Diğer taraftan Eminönü ilçesi kaldırılarak Fatih ilçesine bağlandı ve İstanbul'un ilçe sayısı 39 oldu.

⁶ İstanbul'da 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26.824 numaralı mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren *5747 sayılı kanunla* 8 yeni ilçe kuruldu.

* Marmara Üniversitesi

¹ İstanbul vilayetindeki kazalardan biri İstanbul (Merkez) kazasıdır.

Yaklaşık olarak günümüzdeki Fatih ilçesine tekabül eder.

² *1927 Umumi Nüfus Tahriri*, Ankara 1929, fasikül 2, s. 92-95.

³ *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı 1930-1931*, İstanbul 1932, s. 35.

⁴ Adı geçen beş kaza 15 Mayıs 1930'da kabul edilen ve 1 Eylül 1930'da yürürlüğe giren *1612 sayılı yasayla* kuruldu (*Resmî Gazete*, 21 Mayıs 1930, sy. 1499, s. 8935).

⁵ *Resmî Gazete*, 15 Eylül 1930, sy. 1596, s. 9365.

Tablo 1- İstanbul İlçelerinin Nüfusu, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu (2012)

Sıra No	İlçe Adı	Nüfus Miktarı	Nüfus Yoğunluğu*	Yüzölçümü (km ²)**
1	Adalar	14.552	1.323	11,05
2	Arnavutköy	206.299	40	506,55
3	Ataşehir	395.758	15.830	25,2
4	Avcılar	395.274	9.411	42,01
5	Bağcılar	749.024	34.046	22,36
6	Bahçelievler	600.162	37.210	16,62
7	Bakırköy	221.336	7.632	29,64
8	Başakşehir	316.176	3.040	104,3
9	Bayrampaşa	269.774	29.974	9,61
10	Beşiktaş	186.067	10.337	18,01
11	Beykoz	246.352	794	310,36
12	Beylikdüzü	229.115	6.192	37,78
13	Beyoğlu	246.152	27.350	8,91
14	Büyükkçekmece	201.077	1.280	157,72
15	Çatalca	63.467	61	1.040,38
16	Çekmeköy	193.182	1.305	148,16
17	Esenler	458.694	25.483	18,43
18	Esenyurt	553.369	12.869	43,13
19	Eyüp	356.512	1.563	228,42
20	Fatih	428.857	28.590	15,59
21	Gaziosmanpaşa	488.258	44.387	11,76
22	Güngören	307.573	43.939	7,21
23	Kadıköy	521.005	20.840	25,09
24	Kâğıthane	421.356	30.096	14,87
25	Kartal	443.293	11.655	38,54
26	Küçükçekmece	721.911	19.511	37,54
27	Maltepe	460.955	8.697	52,97
28	Pendik	625.797	3.476	179,99
29	Sancaktepe	278.998	4.499	62,42
30	Sarıyer	289.959	1.920	151,3
31	Silivri	150.183	172	869,52
32	Sultanbeyli	302.388	10.427	29,1
33	Sultangazi	492.212	13.672	36,3
34	Şile	30.218	38	781,72
35	Şişli	318.217	9.091	34,8
36	Tuzla	197.657	1.606	123,63
37	Ümraniye	645.238	14.338	45,31
38	Üsküdar	535.916	15.311	35,33
39	Zeytinburnu	292.407	26.582	11,59
	Toplam	13.854.740	-	5.343,1

* 1 km²'ye düşen kişi sayısı.

** Göl alanı dâhil değildir.

Kaynak: TÜİK, 2012 ADNKS verileri.

İlçe yüzölçümü bilgileri İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden alınmıştır.

(<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/kurumsal/Pages/IlceveIlkKademe.aspx>)

İstanbul'daki 39 ilçenin 25'i Avrupa,⁷ 14'ü ise Anadolu⁸ yakasındadır. Bunlardan; 15'i Avrupa, 9'u Anadolu'da olmak üzere 24 ilçenin denize kıyısı vardır.

Avrupa yakası ilçelerinin toplam alanı 3.563 km² olup, İstanbul ilinin %65'ini teşkil eder. Anadolu yakası ilçelerinin toplam alanı ise 1.898 km²'dir.⁹

İstanbul'un alan olarak en büyük ilçesi 1.040 km²'lik alanıyla Çatalca'dır. Diğer taraftan 7 km²'lik alanıyla Güngören en küçük ilçedir (Tablo 1). İstanbul ilçeleri arasında Bağcılar 749.024 (2012) kişiyle nüfusu en fazla olan ilçedir. Nüfusu en az olan ilçe 14.000 kişiyle Adalar'dır. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçe 44.387 kişiyle Gaziosmanpaşa'dır. Eyüp 1563 kişiyle nüfus yoğunluğunun en az olduğu ilçedir. İstanbul il nüfusunun %65'i (8.963.431 kişi, 2012) Avrupa, kalanı Anadolu yakası ilçelerindedir (Tablo 1).

ADALAR İLÇESİ

İstanbul Boğazı'nın güneydoğusunda, Marmara Denizi'ndeki 9 adadan oluşan Adalar ilçesi, Maltepe ve Kartal ilçeleri açıklarındadır. Adalar ilçesi; Büyükada, Heybeli, Kınalı, Burgaz, Yassı ve Sivri adaların idari bir çatı altında toplanmasından oluşur. İki gayrimenkûn (Sivriada¹⁰ ve Tavşanadası¹¹), biri özel mülk (Kaşıkadası), biri hâlen boş olan (Yassıada)¹² ve beş tanesi yerleşime açık (Büyükada, Heybeli, Burgaz, Kınalı, Sedef¹³) olmak üzere toplam 9 adadan oluşan bir ilçedir. 11 km²'lik alanıyla İstanbul'un küçük ilçelerinden biridir.

Adalar, 1927'de İstanbul'un yedi kazasından biridir. 1930'da merkez nahiyesi olan Büyükada'da 4, Heybeli'de 2 ve Burgazada'da ise 2 mahalle vardı.¹⁴ 1934'te Büyükada'da; Cami, Maden, Nizam ve İskele olmak üzere 4 mahalle vardı.

7 Avrupa yakası ilçeleri; Arnavutköy, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Başakşehir, Bayrampaşa, Beşiktaş, Beylikdüzü, Beyoğlu, Büyükkçekmece, Çatalca, Esenler, Esenyurt, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Güngören, Kâğıthane, Küçükçekmece, Sarıyer, Silivri, Sultangazi, Şişli ve Zeytinburnu.

8 Anadolu yakasındaki ilçeler; Adalar, Ataşehir, Beykoz, Çekmeköy, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sancaktepe, Sultanbeyli, Şile, Tuzla, Ümraniye ve Üsküdar'dır.

9 Avrupa yakasının 88 km². Anadolu yakasında ise 29 km²'lik göl alanı vardır.

10 Hayırsızada olarak da bilinir.

11 Diğer adı Balıkçı Adası'dır.

12 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından kullanılan Yassıada 1995'te İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'ne devredilmiş, ancak kısa süreli bir kullanımdan sonra 1995'te fakülte adayı terk etmiştir.

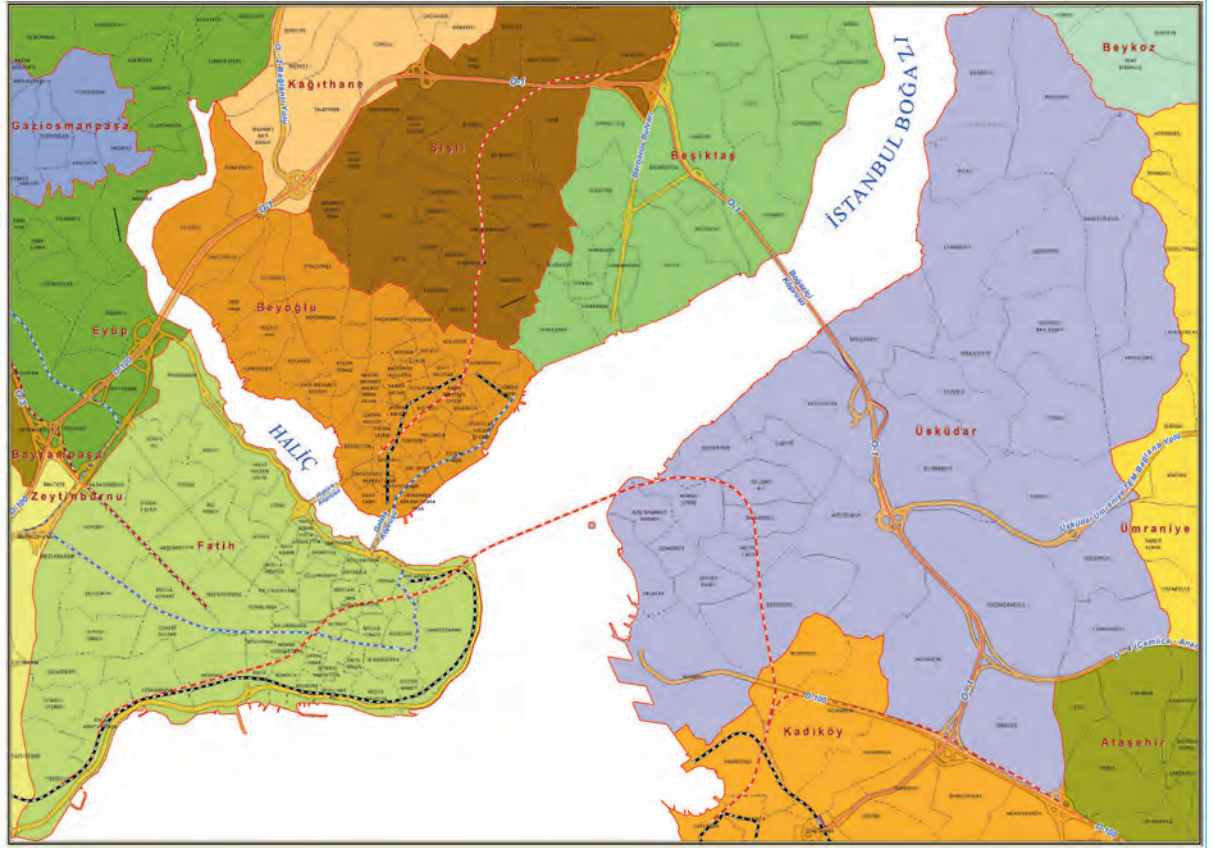
13 Büyükada 5.36 km², Heybeli 2.46 km², Burgaz 1.45 km², Kınalı 1.32 km² ve Sedef 0.34 km²'lik alan kaplar (*Türkiye İstatistik Yıllığı 1998*, Ankara 1999, s. 15).

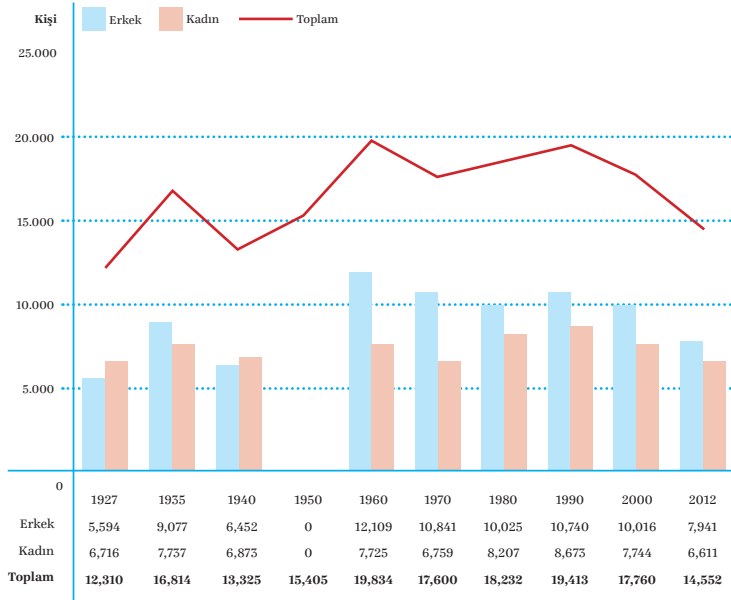
14 Osman Nuri [Ergin], *Beledi Bilgiler*, İstanbul 1932, s. 32.

R HARİTASI

Şekil 1- Adalar ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1927 - 2012)

Tablo 2- Adalar ilçesi mahalle nüfusu

Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		
	1990	2000	2011
Büyükada-Maden	3.760	3.880	4.043
Heybeliada	6.085	5.529	3.835
Büyükada-Nizam	3.314	3.274	2.914
Kınalıada	3.943	3.316	1.708
Burgazada	2.311	1.575	1.383
Toplam	19.413	17.760	13.883

Kaynak: TÜİK.

Bu tarihte Sedefadası da merkez nahiyesine bağlıydı. Burgaz nahiyesi; Burgazadası, Kınalıada, Sivriada ve Yassıada'dan oluşuyordu. Heybeli nahiyesi ise Heybeliada'dan ibaretti.¹⁵

1935'te Adalar kazası; Büyükada, Burgaz ve Heybeli adıyla üç nahiyeden oluşuyordu. Kınalıada, Burgaz nahiyesine dâhildi. Bu idari yapı 1965 yılında da mevcut olup daha sonra nahiye teşkilatı kaldırılmıştır. Günümüzde (2013) Adalar ilçesi idari bakımdan 5 mahalleden oluşur. Bunların ikisi, Maden ve Nizam mahalleleri, Büyükada'dadır. Diğer üçü ise her biri bir ada olan Burgazada, Heybeliada ve Kınalıada mahalleleridir.

Yazlık konutların (ikinci evler) önemli yer tuttuğu adalarda yerleşmeler, ana karaya bakan

kesimlerde kurulmuştur. Büyükada'nın kuzeydoğu, Kınalı, Burgaz ve Heybeliada'nın ise, Maltepe ve Kartal kıyılarına bakan doğu kesimleri yerleşim alanıdır.

İstanbul'un önemli sayfiye alanlarından olan Adalar'da yaz mevsiminde turizm faaliyetlerine bağlı olarak önemli bir nüfus artışı yaşanır. Yazlıklılara ilave olarak özellikle hafta sonu yapılan günübirlik turlar sebebiyle bir yoğunluk yaşanır.

Kabataş, Kadıköy ve Bostancı hatlarında çalışan şehir hatları vapur ve deniz otobüsü seferleriyle, bu hatlara ilave olarak Maltepe ve Kartal'dan yapılan motor seferleriyle ve ayrıca deniz taksiiyle Adalar'a ulaşım sağlanır. Ada içinde otomobil kullanımı yasak olduğu için, ulaşım yaya olarak ya da bisiklet veya atlı faytonlar ile yapılır.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında, 1927'de, Adalar kazasının nüfusu 12.310 kişiydi. Nüfus bir miktar artarak 1935'te 16.814 kişiye ulaştı. Ancak 1940'ta nüfusta önemli bir azalma (%20) oldu ve nüfus 13.325 kişiye geriledi. Sonraki yıllarda artan ilçe nüfusu, 1960'ta en yüksek miktarına (19.834 kişi) ulaştı. Bu miktar 1927 verileriyle karşılaştırıldığında %61'lik bir artışa karşılık gelir. 1960-1990 arasında az da olsa artış görülürken, 1990'dan sonra nüfus azalmaya başladı. Adalar ilçesi, 1990-2000 döneminde, İstanbul'da nüfusu azalan 5 ilçeden biri oldu. 2000-2012 yılları arasında da nüfus azalmaya (%18 oranında) devam etti ve nüfus 2012'de 14.552 kişiye geriledi (Şekil 1). 1935 ve 1960 yılları hariç diğer bütün sayım dönemlerinde Adalar, İstanbul'un en az nüfuslu ilçesi oldu. Bu iki tarihte Şile en az nüfusu olan ilçeydi.

1927 ve 1940 yılları hariç, Adalar'da erkek nüfus fazladır. Özellikle 1960 ve 1970 yılları erkek nüfus fazlalığının yüksek olduğu yıllardır. 1960'ta nüfusun %61'i erkeklerden oluşuyordu. Kadın nüfusun fazla olduğu 1927 ve 1940'ta böylesi bir belirgin fazlalık yoktur. Kadın nüfus oranının en fazla olduğu 1927'de, nüfusun %54 kadındır. Günümüzde (2012) nüfusun %54'ü erkeklerden oluşur.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre Adalar nüfusunun %39'u İstanbulludur. Bu oran Çatalca'dan sonra en yüksek değer olmakla birlikte, nüfusun büyük bölümünün İstanbullu olmadığını ve göç ile geldiğini de gösterir. İstanbul dışında bir başka ilin nüfusuna kayıtlı olanlar arasında Van, Erzincan, Malatya, Ordu ve Tokat illeri ilk sıralarda gelir. Ancak bunlardan hiçbiri tek başına önemli bir oran teşkil etmez. İstanbul'dan sonra ikinci sırada olan Vanlıların oranı sadece %4'tür.

¹⁵ İstanbul Şehri Rehberi, İstanbul 1934, s. 197; Adalar kazası haritası için bkz. s. 32-34.

2011 yılı verilerine göre, ilçe nüfusunun yaklaşık yarısı Büyükkada'da toplanmıştır. Büyükkada'nın Maden Mahallesi ilçede nüfusu en fazla olan mahalledir. İlçe nüfusunun %29'una sahiptir. Ayrıca, 1990-2011 yılları arasında nüfusu artan tek mahalledir. Diğer dört mahallede bu yıllar arasında nüfus azalmıştır. Azalmanın en fazla olduğu mahalle %37 ile Heybeliada'dır (Tablo 2). İlçede 1927'de, nüfusun mesleklere dağılımında ilk sırayı ticari faaliyetler (%28) alırken, bunu zirai faaliyetler (%24) ve sanayi (%14) izler.¹⁶ Adalar ilçesinde iktisaden faal yaştaki nüfusun (6.568 kişi, 2000) %33'ü toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubunda istihdam edilmiştir. Bunu %25'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. İstihdamda imalat sanayi grubunun payı %13'tür.¹⁷

ARNAVUTKÖY İLÇESİ

Arnavutköy ilçesi kuzeyden Karadeniz, doğudan Eyüp ilçesi ile komşudur. Güneyinde Başakşehir, Esenyurt ve Büyükçekmece, batısında ise Çatalca bulunur. Çatalca ile olan sınırının bir bölümü Durusu (Terkos), Başakşehir sınırın bir kısmı da Sazlıdere Baraj Gölü'nden geçer. Ayrıca Büyükçekmece ilçe sınırının bir kısmı da Büyükçekmece Gölü'ne tekabül eder. Bu sınırlar içinde Arnavutköy ilçesi 506 km² lik alanı ile büyüklük bakımından İstanbul ilçeleri arasında 4. sırada gelir.

İstanbul'un yeni ilçelerinden olan Arnavutköy, 29 mahalle¹⁸ ve 8¹⁹ köyün idari bir çatı altında toplanmasıyla, 6 Mart 2008 tarihinde kuruldu.²⁰ İlçenin idari merkezi

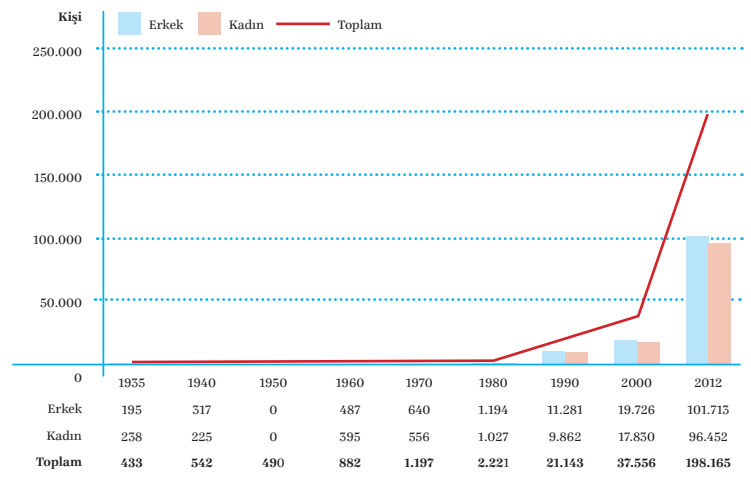
¹⁶ 1927 Umumi Nüfus Tahriri, fasikül 2, s. 100.

¹⁷ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, İstanbul 2002, s. 200-201.

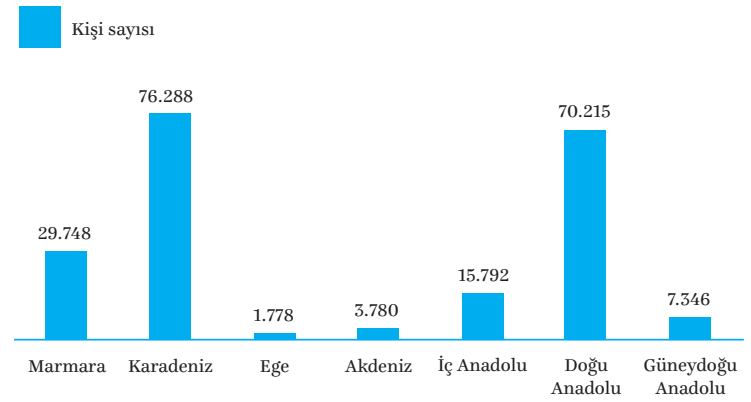
¹⁸ Gaziosmanpaşa ilçesine bağlı olan çok sayıda mahalle Arnavutköy ilçesine bağlanmıştır. Bunlar; Arnavutköy Belediyesi'ne bağlı İmrakor, İslambey, Merkez ve Yavuzselim mahalleleri, Boğazköy Belediyesi'ne bağlı Atatürk, İstiklal ve Merkez mahalleleri, Bolluca Belediyesi'ne bağlı Hicret, Mavigöl ve Merkez mahalleleri, Haraççı Belediyesi'ne bağlı Karlıbayır ve Merkez mahalleleri, Taşoluk Belediyesi'ne bağlı Adnan Menderes, Fatih, Mareşal Fezviçakmak, Mehmet Akif Ersoy, Merkez ve Çilingir mahalleleridir. Çatalca ilçesinde olup da Arnavutköy ilçesine bağlanan mahalleler ise şunlardır. Hadımköy Belediyesi'ne bağlı Sazlıbosna, Nakkaş, İstasyon, Hastane, Yeşilbayır, Deliklikaya, Ömerli, Dursunköy Mahallesi, Çatalca Belediyesi'ne bağlı Bahşayış, Durusu Belediyesi'ne bağlı Cami ve Zafer mahalleleri.

¹⁹ Gaziosmanpaşa'nın; Hacmaşlı, Yeniköy ve Tayakadın ile Çatalca'nın; Baklalı, Balaban, Boyalık, Karaburun ve Yassıören köyleri.

²⁰ Arnavutköy, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve Resmî Gazete'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26824 numaralı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla ilçe oldu.

Şekil 2- Arnavutköy'ün nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Şekil 3- Arnavutköy ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

olan Arnavutköy'ün zaman içinde gelişmesi ilçe kuruluşunda önemli oldu. İlçe 2010'da 32 mahalle 8 köyden oluşuyordu. İstanbul'daki köylerin tüzel kişiliğinin 2012 yılında kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesiyle bugün ilçe idari olarak 40 mahalleden oluşur.²¹

İlçenin merkezini teşkil eden Arnavutköy, 1935'te Çatalca kazası Boyalık nahiyesine bağlı bir köydü. Ancak daha sonra, 1936'da Eyüp kazasının kurulmasıyla, bu kazanın Rami bucağına bağlandı. Bu durum 1963 yılına kadar devam etti ve bu tarihte Gaziosmanpaşa kazasına bağlandı. 1990'da belediye teşkilatı mevcut olan Arnavutköy, 2008 yılında Arnavutköy ilçesi kurulunca bu ilçenin idari merkezi oldu.

²¹ İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği, 12 Kasım 2012'de kabul edilen ve 6 Aralık 2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı kanunla kaldırılarak, bağlı oldukları ilçe belediyesinde mahalle haline getirildi. Ancak bu değişiklik kanunun çıkış tarihinden sonra yapılacak ilk mahallî idareler genel seçiminde (30 Mart 2014) uygulamaya konacaktır.

2008 yılında kurulan Arnavutköy ilçesinin bu tarihte 163.510 kişi nüfusu vardı. Nüfus dört yılda %26 oranında artarak 2012'de 206.299 kişiye çıktı. Bu nüfusun %5'i köylerde yaşar. Ayrıca %51'i erkeklerden oluşur ki ilçede nüfusun cinsiyet dağılımı dengelidir.

Nüfusun sadece %11'inin (2012) İstanbul nüfusuna kayıtlı olduğu Arnavutköy ilçesinde, nüfusunun büyük bir bölümünü (%89) ülkenin değişik illerinden göç edenler teşkil eder. Arnavutköy'ün göç aldığı başlıca iller Erzurum, Sinop, Kastamonu, Samsun, Ordu ve Muş'tur. İlçede Erzurum nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 24.000, Sinop'a 13.000, Kastamonu'ya 10.000, Samsun'a 9.000, Ordu ve Muş'a 8.000 kişidir. Nüfusun %12'si Erzurum nüfusuna kayıtlıdır. Buna göre Arnavutköy'de İstanbul'dan daha fazla Erzurumlu vardır. Arnavutköy'de nüfusun %6'sını teşkil eden Sinoplular üçüncü, %5 ile de Kastamonulular dördüncüdür. Nüfusunun coğrafi bölgelere göre dağılımında %37'lik pay ile Karadenizliler ilk sırayı alır. Bunu %34 ile Doğu Anadolu, %14 ile de Marmara bölgesi takip eder (Şekil 3).

İlçe merkezi olan Arnavutköy'ün 1935'te nüfusu 433 kişiydi. Nüfus miktarında uzun süre önemli bir değişim olmadı. Ancak 1980'den itibaren nüfus hızla artmaya başladı. İlk önemli artış 1980-1990 yılları arasında yaşandı. Bu dönemde nüfus yaklaşık 10 kat arttı ve 1990'da 21.143 kişiye ulaştı. Arnavutköy'de hızlı bir nüfuslanma sürecinin başlangıcı olan bu yıllar, İstanbul'da Cumhuriyet döneminin ikinci büyük göç dalgasının yaşandığı yıllardı. 1990'dan sonra da nüfus hızla artmaya devam etti. 1990-2000 döneminde %77'lik artışla, Arnavutköy 2000 yılında 37.556 nüfuslu bir yerleşim yeri hâline geldi. 2012 yılında nüfus 198.165 kişi oldu (Şekil 2). Ancak bu miktar ve orandaki artışa idari değişiklik sebep oldu. Arnavutköy 2008'de ilçe merkezi olmuş ve merkezine bağlanan yerleşmelerinin nüfusu Arnavutköy'e dâhil edilmişti.

Arnavutköy'e bağlı 32 mahalle (2011) içinde, Anadolu Mahallesi (19.491 kişi) nüfusu en kalabalık olan yerdir. Nüfusun %10'u burada toplanmıştır. Hadımköy (16.901), İslambey (13.922), Yunusemre (13.833), Arnavutköy Merkez (12.756) ve Mustafakemalpaşa mahalleleri (10.270) nüfusun yoğunlaştığı başlıca alanlarıdır. Bunlar 10.000'den fazla nüfusu olan mahallelerdir. 2000 yılında Çatalca'ya bağlı bir bucak merkezi olan Hadımköy; Hastahane ve İstasyon adıyla iki mahalleden oluşuyordu. Hastahane Mahallesi'nde 3.453 kişi, İstasyon'da ise 2446 kişi bulunuyordu. 2008 yılında yapılan idari değişiklik sonrasında Hadımköy, Arnavutköy ilçesine bağlı bir mahalle halini aldı ve 2009 yılında nüfusu 11.979 kişiydi. 2009-2011 yılları arasında

Hadımköy nüfusu %41 oranında artarak 16.901 kişiye çıktı. Hadımköy'de gelişen sanayi ve yapılan toplu konutlar bu artışın en önemli nedenleri arasında yer alır. Yakın zamana kadar askerî fonksiyonu ile öne çıkan bir merkez olan Hadımköy 1990'lı yıllardan itibaren sanayinin hızla geliştiği bir alan oldu.

Hadımköy 400'den fazla fabrika ve 30.000 civarındaki çalışanı ile İstanbul'un en önemli sanayi merkezlerinden biridir. Dokuma, giyim, deri, kimya, petrol ve plastik sanayi tesislerinin yoğunlukta olduğu Hadımköy'de, sanayi tesislerinin %51 2000-2007 yılları arasında faaliyet geçmiştir.²² İlçede sanayinin başlıca yayılış alanı Hadımköy olmakla birlikte, Haraççı ve İstiklal Mahallesi de sanayi tesislerinin bir diğer yoğunlaşma sahasıdır.

Hadımköy, sanayi tesisleri dışında, Arnavutköy'ün en önemli toplu konut sahasıdır. TOKİ²³ ve KİPTAŞ tarafından yapılan konutlar, yerleşim alanı olarak Hadımköy'ün önemini artırmıştır. Mehmet Akif²⁴ ve Atatürk²⁵ mahalleleri Arnavutköy'de toplu konut uygulamaları olan diğer alanlardır.

Arnavutköy'ün kuzeyinde yapımına başlanan İstanbul'un 3. havalimanı ve 3. köprü'nün (Yavuz Sultan Selim) devamındaki çevre yolunun Arnavutköy'den geçiyor olması yakın gelecekte ilçede önemli değişimler yapacaktır. Ayrıca henüz düşünce aşamasında olan ve Karadeniz kıyısına kurulması öngörülen Yeni İstanbul Projesi'yle Arnavutköy'ün kuzeyinde yeni yerleşim alanları oluşacaktır.

Arnavutköy arazisinin yarıya yakını hâlen orman alanı statüsündedir. Ancak yapılaşma nedeniyle bu alanların bir kısmı orman vasfını kaybetmiştir. Arnavutköy arazisinin önemli bir bölümü Sazlıdere ve Alibeyköy barajları ile Büyükçekmece ve Terkos gölleri koruma havzasına girer.

Tarım alanlarının önemli olduğu Arnavutköy'de 9.867 hektar alanda tarım yapılır. Ayrıca 433 hektar çayır ve mera alanı vardır. Yetiştirilen başlıca tarım ürünleri buğday, ayçiçeği, arpa ve mısırdır. Buğday, ekim alanı ve üretim miktarı en fazla olan üründür. İlçede 2012 yılında 4.500 hektar alanda buğday ekilmiştir. Diğer önemli ürünlerden ayçiçeği 3.200, arpa 540 ve mısır 350 hektar

²² Mehmet Karakuyu, "Hadımköy'ün Sanayileşme Süreci; Gelişme Nedenleri, Yapısı ve Sorunları", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2008, sy. 18, s. 47.

²³ TOKİ Hadımköy Akpınar Konutları 1. 2. 3. 4. Bölge, KİPTAŞ Hadımköy 1. Etap Konutları.

²⁴ TOKİ Taşoluk Konutları.

²⁵ KİPTAŞ Arnavutköy Konutları.

Tablo 3- Ataşehir ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	İçerenköy	75.274	10	Mevlana	19.146
2	Kayışdağı	35.928	11	Yeniçamlıca	14.777
3	Barbaros	28.882	12	Mustafa Kemal	14.637
4	Küçükbakkalköy	26.893	13	Âşık Veysel	11.850
5	İnönü	24.851	14	Yenişehir	11.780
6	Atatürk	24.267	15	Fetih	11.541
7	Esatpaşa	22.312	16	Yenisahra	11.180
8	Örnek	21.994	17	Mimarsinan	10.194
9	Ferhatpaşa	20.965			

Kaynak: TÜİK

ekim alanına sahiptir.²⁶ Arnavutköy'de 18.881 hektar orman alanı bulunur.²⁷

ATAŞEHİR İLÇESİ

İstanbul'un Anadolu yakasında yeni kurulan ilçelerden biri olan Ataşehir, kuzeyden Ümraniye, doğudan Sancaktepe, güneyden Maltepe ve Kadıköy, batıdan ise Üsküdar ilçesiyle komşudur. Bu sınırlar içinde ilçe 25 km²lik alan kaplar.

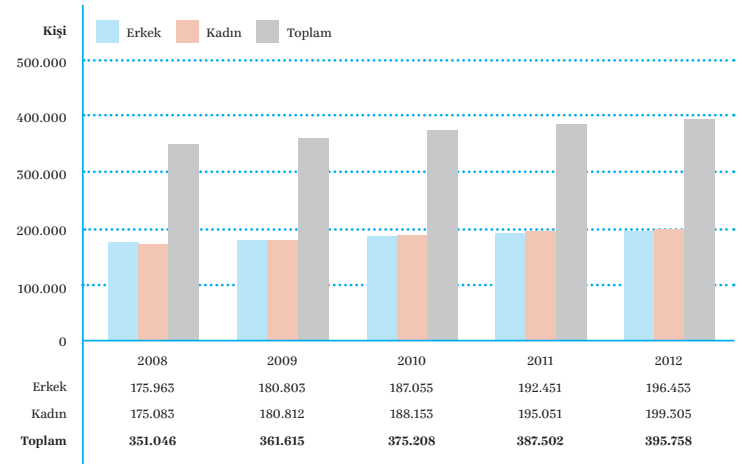
Ataşehir ilçesi 6 Mart 2008 tarihinde kuruldu.²⁸ İlçe; Kadıköy'e bağlı Yenisahra, İçerenköy, İnönü, Kayışdağı, Barbaros ve Küçükbakkalköy mahalleleriyle, Üsküdar'ın Fetih, Esatpaşa ve Örnek Mahallesi ile Ümraniye'ye bağlı Yeniçamlıca Mahallesi'nin birleşmesiyle teşkil edildi. Ayrıca Kadıköy'ün Atatürk, Ümraniye'nin Mustafa Kemal ve Namık Kemal ile Kartal'a bağlı Ferhatpaşa Mahallesi'nin bir bölümü de ilçe sınırlarına dâhil edildi. Bunlardan Namık Kemal hariç diğerleri Ataşehir ilçesinde mahalle olarak hâlen mevcuttur. Bunlara ilave olarak Âşık Veysel, Yenişehir, Mimarsinan ve Mevlana adıyla dört yeni mahalle daha kuruldu ve böylece ilçedeki mahalle sayısı 17 oldu. Bunlardan Mevlana, Yeniçamlıca mahallelerinden ayrılmak suretiyle kuruldu.

Ataşehir ilçesinin ilk nüfus verileri 2008 yılına aittir. Bu tarihte ilçe nüfusu 351.046 kişiydi (Şekil 4).

²⁶ Tarım verileri ilçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden alınmıştır.

²⁷ İlçelere ait orman verileri İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'nden alınmıştır.

²⁸ Ataşehir ilçesi, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26.824 numaralı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla kuruldu.

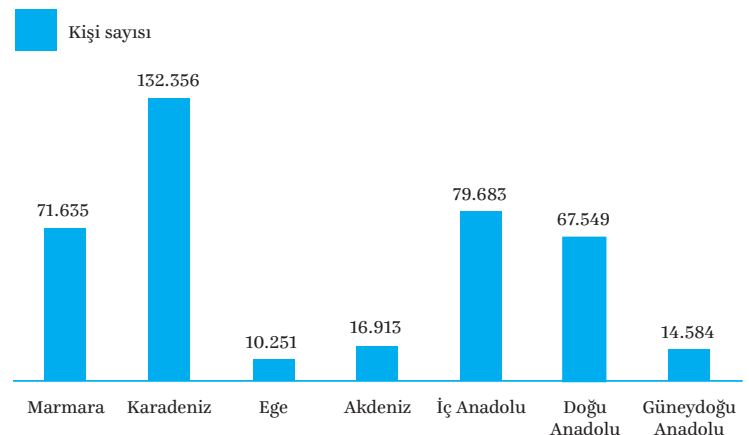

Şekil 4- Ataşehir ilçesinde nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (2008 - 2012)

Nüfus, dört yıl içinde %12 oranında artarak 2012'de 395.758 kişiye ulaştı. Bu nüfusun %53'ü kadınlardan oluşur.

2011 yılında 17 mahalleden oluşan Ataşehir'de; İçerenköy, Kayışdağı, Barbaros, Küçükbakkalköy, İnönü ve Atatürk nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 3). 1990'da 42.158 nüfuslu İçerenköy Mahallesi 2011'deki 75.274 kişiyle ilçenin nüfusu en fazla olan mahallesiydi. Bu tarihte İçerenköy, Bahçelievler'in Zafer Mahallesi'nden sonra, İstanbul'un en kalabalık mahallesiydi. 2013 verilerine göre İstanbul'daki bu durumunu koruyan İçerenköy Türkiye'nin 4. büyük mahallesidir.

Ataşehir ilçesinin bulunduğu saha, özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren hızlı bir nüfuslanma süreci yaşadı. Bu süreçte bölgeye olan göçler etkin bir rol oynadı. Nitekim Ataşehir'de nüfusun %88'i İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Bu değer göçlerin nüfus yapısındaki etkisine işaret eder. Nüfus kayıt yeri verilerine göre, Ataşehir'in göç aldığı başlıca iller Sivas, Kars, Ordu, Giresun ve Kastamonu'dur. Ataşehir'de İstanbul nüfusuna kayıtlı 51.261, Sivas nüfusuna kayıtlı 41.148 kişi vardır.

Şekil 5- Ataşehir ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Diğer bir ifadeyle nüfusun %12'si İstanbul, %10'u ise Sivaslıdır. Bunu %4.3 ile Karşılar ve %4 ile de Ordulular takip eder.

Ataşehir nüfusunun coğrafi bölgelere göre dağılımında Karadeniz bölgesi %34 ile ilk sırada gelir. İç Anadolu (%20), Marmara (%18) ve Doğu Anadolu (%17) bölgeleri Ataşehir'de önemli miktarda nüfusu olan diğer bölgelerdir (Şekil 5).

Ataşehir ilçesinin bulunduğu sahada, 1920'li yıllarda, Erenköy ve Küçükbakkalköy adıyla iki köy yerleşmesi bulunuyordu.²⁹ Ayrıca bu saha, Taşhan, Karaman, Şerifali ve Ferhatpaşa adlı çiftliklerin bulunduğu kırsal bir yerleşim alanıydı ve bu kırsal özelliklerini 1980'lere kadar korudu. Ataşehir'de bugün var olan Çiftlik Caddesi, Çiftlik Sokak, Karaman Çiftlik Yolu, Karaman Çiftliği Yolu gibi yer adları o günlerden günümüze kalan tanıklar olarak durmaktadır.

Bu sahadaki yerleşmelerden biri olan Küçükbakkalköy, 1935'te 184 nüfuslu küçük bir köydü. 1960'ta 1.410 nüfuslu Küçükbakkalköy'de nüfus bu tarihten sonra hızla artmaya başladı. Nüfus 1960-1970 yılları arasında 2, 1970-1980'de 3 kat artarak, 1980'de 12.752 kişiye ulaştı. Bu tarihte Kadıköy'e bağlı bir köy olan Küçükbakkalköy, 1981'de Kadıköy'ün mahallesi hâline geldi. 1990'da mahallenin 20.093 nüfusu vardı.

Buradaki bir diğer yerleşme, Küçükbakkalköy'ün hemen güneyinde bulunan Erenköy köyüdür.³⁰ Haydarpaşa-İzmit demiryolu üzerinde Erenköy istasyonu kurulup burada Erenköy adıyla yeni bir yerleşme teşekkül edince, demiryolu hattından uzakta, içeride kalan Erenköy köyüne İçerenköy denilmiştir. İçerenköy 1930'da Erenköy nahiyesinde mahalledir.³¹

Bu köyler dışında sahada Karaman, Şerifali ve Ferhatpaşa adıyla çiftlik yerleşmeleri ile birkaç tane de ağıl vardır. Bu yerleşmeler sahanın kırsal karakterini göstermektedir. Bu isimler günümüzde cadde, sokak, semt ve mahalle adı olarak hâlen kullanılmaktadır. Ferhatpaşa Mahallesi ve Şerifali semti, ismini bu çiftliklerden almıştır.

1950'li yıllarda teşekkül etmeye başlayan Örnek ve Esatpaşa mahalleleri ilçenin eski semtleri arasında yer alırken, Ferhatpaşa, Şerifali, Yeniçamlıca ve Yenişehir semtleri 1980'li yıllardan sonra yerleşimin geliştiği alanlardır. 1990'ların başlarında Emlak Bankası Ataşehir Konutlarının yapımı ve 2000'li yıllarda TOKİ'nin yapmış olduğu konutlar, diğer projelerle yapılan çok sayıdaki site

²⁹ *Turkey 1/25.000, Chamlija Sheet, G.S., nr. 3055, London 1920.*

³⁰ Bugünkü İçerenköy.

³¹ *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı 1930-1931, s. 35.*

ve son zamanlardaki rezidanslar ile Atatürk ve Barbaros mahalleleri önemli bir yerleşim alanı hâlini aldı. Barbaros mahallesinin özellikle Batı Ataşehir olarak bilinen kesimi, 2000'lerin ortalarından itibaren yapılan, içerisinde alışveriş merkezleri, rezidan ve ofislerin bulunduğu, çok sayıdaki lüks konut projeleriyle önemli bir konut ve iş alanı haline geldi.³²

Ataşehir'de Atatürk ve Barbaros mahalleleri iş ve alışveriş merkezleri, rezidans ve yüksek katlı binaların her geçen gün arttığı semtlerdir. Bu tür yapılaşma 2000'lerin ortalarından itibaren hızla arttı. Ataşehir'in ticaret fonksiyonunu artıran alışveriş merkezleri Yenisahra, Küçükbakkalköy ve İçerenköy mahallelerinde yer alır.³³ 1993'te Carrefour'un Türkiye'deki ilk şubesini açtığı İçerenköy, son yıllarda uluslararası otellerin şube açtığı bir semt oldu.³⁴ Mimarşinan mahallesindeki YEDPA Ticaret Merkezi ve Bostancı Oto Sanayi Sitesi (Küçükbakkalköy'de) ilçedeki diğer ticaret ve sanayi alanları olarak dikkati çeker.

İdari olarak Ümraniye'nin Site Mahallesi'nde olmakla beraber, Ataşehir'e bitişik olan ve Ataşehir'de uygulanan projelerle bir bütünlük arz eden İstanbul Uluslararası Finans Merkezi'nin³⁵ kurulmasının kesinleşmesi, Ataşehir'de büyük bir değişime ve yapılaşmaya neden oldu. Yapımına Ocak 2013 yılında başlanan ve 2016'da bitirilmesi planlanan finans merkezi, Barbaros Mahallesi'nin Batı Ataşehir olarak bilinen kesiminin kuzeyinde bulunmaktadır.

1990'lı yıllarda Emlak Bankası tarafından yapılan Ataşehir Toplu Konutları bölgenin ilk yüksek katlı lüks konutları olmuş ve bunu özellikle 2000'li yılların ortalarından itibaren yapılan çok sayıdaki proje izlemiştir.³⁶ Yakın geçmişe kadar kırsal

³² Varyap Meridian, Kent Plus Ataşehir, Ülker City, Uphill Court, Ağaoğlu Moontown, Ağaoğlu Starland, Ağaoğlu Andromedia, Ağaoğlu Myworld, Ağaoğlu My Prestige, Ağaoğlu Highpark, Ağaoğlu Southside, Ağaoğlu Suncity ve Trio Konutları Barbaros mahallesindeki başlıca projelerdir.

³³ Yenisahra'da Optimum, Küçükbakkalköy'de Palladium ve Brandium, İçerenköy Mahallesi'nde Carrefour ve Bauhaus alışveriş merkezleri bulunur.

³⁴ Marriott, Rixos, Greenpark otelleri.

³⁵ Uzun süredir kamuoyu gündeminde olan ve Ataşehir Finans Merkezi adıyla gündeme gelen finans merkezinin kurulması 2009 yılında resmîyet kazanmıştır. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi'nin kurulmasına dair karar, 2 Ekim 2009 tarih ve 27.364 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır. Finans Merkezi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu, Halk Bankası, Ziraat Bankası ve Vakıflar Bankası'nın genel merkezleri başta olmak üzere çok sayıda banka ve finans şirketinin bulunacağı bir alan olacaktır.

³⁶ Bu projelerden biri, Atatürk mahallesinde, Ataşehir Toplu Konutları kuzeyinde

karakterini koruyan bu alanlar hızla çok katlı binalar ile dolmuş, nüfus artmış ve bu süreç, Ataşehir’de bir ilçe kurulmasında önemli rol oynamıştır.

AVCILAR İLÇESİ

Küçükçekmece Gölü batısında yer alan Avcılar ilçesi, güneyden Marmara Denizi, kuzeyden ise Başakşehir ilçesiyle sınırlanır. Batısında Beylikdüzü ve Esenyurt ilçelerinin bulunduğu Avcılar, doğuda Küçükçekmece ilçesiyle komşudur. İlçe bu sınırlarını, en son 2008’de yapılan değişiklik ile kazanmıştır. Yeşilkent Mahallesi’nin bir kısmı yeni kurulan Esenyurt ilçesine bırakılırken, Bahçeşehir 1. Kısım Mahallesi’nin bir bölümü de Avcılar ilçesine dâhil edildi. Bu son değişiklikten sonra Avcılar ilçesi 42 km²lik alanı kaplar.

Avcılar ilçesi 27 Mayıs 1992’de kuruldu.³⁷ Küçükçekmece’ye bağlı; Avcılar Merkez, Ambarlı, Cihangir, Denizköşkler, Firuzköy, Gümüşpala, Mustafakemalpaşa ve Üniversite mahalleleri idari bir çatı altında toplanarak Avcılar ilçesi teşkil edildi. Bunlara ilaveten daha sonra iki mahalle daha kuruldu. İlçenin kuzeyindeki yeni yerleşim alanlarında kurulan Yeşilkent³⁸ ve Tahtakale ile Avcılar’daki mahalle sayısı 10’a çıktı. Bugün ilçe idari olarak 10 mahalleden oluşur.

İlçenin merkezi olan Avcılar köyü, 1929’da Bulgaristan’dan gelen Türk göçmenlerin Amindos Çiftliği’ni satın alarak buraya yerleşmesi neticesine kuruldu. Avcılar köyü, 1935’te Bakırköy kazası Yeşilköy nahiyesine bağlıydı. Bu tarihte Bakırköy kazasının 18 köyünden biriydi. 1965 yılında 3.295 kişinin yaşadığı Avcılar’da belediye teşkilatı vardı. Yeşilköy nahiyesinin lağvedilmesinden sonra, 1970’te Bakırköy ilçesi merkez bucağına bağlandı. 1987’de Küçükçekmece ilçesinin kurulmasıyla Avcılar yeni kurulan ilçenin sınırlarına dâhil edildi. Bu durum 1992’de Avcılar ilçesi kurulana kadar sürdü.

Avcılar 1935’te 340 kişilik nüfusuyla küçük bir köydü. Nüfusu üç kattan fazla artarak 1940’ta 1.222 kişi oldu. Bu artışın iki önemli sebebi vardı. Bunlardan ilki Ambarlı köyünün Avcılar’a bağlı bir mahalleye dönüştürülmesiydi. 1935’te Bakırköy ilçesinde Avcılar ve Ambarlı adıyla iki köy vardı. Bunlardan Avcılar’ın nüfusu 365 kişi, Ambarlı’nın ise 340 kişiydi. Ancak 1940

halen yapımı devam eden Metropol İstanbul’dur.

³⁷ Avcılar ilçesi, 27 Mayıs 1992’de kabul edilen ve *Resmî Gazete*’nin 3 Haziran 1992 tarih ve mükerrer 21247 sayılı nüshasında yayınlanan 3806 sayılı kanunla kurulmuştur.

³⁸ Yeşilkent Mahallesi 2002 yılında kuruldu.

Tablo 4- Avcılar ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		2000	2011
1	Yeşilkent	-	64.653
2	Cihangir	34.179	54.053
3	Denizköşkler	34.353	45.253
4	Mustafakemalpaşa	24.490	42.783
5	Gümüşpala	26.045	38.909
6	Ambarlı	31.426	38.146
7	Merkez	26.833	31.262
8	Tahtakale	12.959	30.962
9	Firuzköy	31.840	20.058
10	Üniversite	10.967	17.657

Kaynak: TÜİK

idari taksimatında Avcılar köyü mevcudiyetini korurken, Ambarlı köyü yoktu. Bu yıllar arasında Ambarlı’nın tüzel kişiliği lağvedilmiş, Avcılar’ın bir mahallesi durumuna gelmişti. Nitekim 1945 ve 1950 yıllarında Avcılar köyü, kayıtlarda Avcılar (Ambarlı) şeklinde geçiyordu.³⁹

1935-1940 yılları arasında Avcılar’daki nüfus artışının bir diğer nedeni de II. Dünya Savaşı nedeniyle yaşanan askerî şartlardı. Avcılar’da 1940 (%65) ve 1945’teki (%71) erkek nüfus fazlalığının, 1955’te (%56) önemli oranda azalması buna işaret ediyordu. Ayrıca 1940 ve 1945’te önemli oranda artan nüfusun, savaşın sona ermesinin ardından, 1945-1950 döneminde %34 oranında azalması da bunu gösteriyordu.

1950’de 1.139 kişi olan Avcılar nüfusu, bu tarihten sonra hızlı bir artış kaydetti ve 1960’ta 3.109 kişiye çıktı. Nüfus hızlı artışını devam eden yıllarda da sürdürerek, 1970’te 9.854 kişiye ve 1980’de ise 30.486 kişiye ulaştı. Nüfus 1960-1980 yılları arasında her on yılda yaklaşık 3 kat arttı. Ancak 1980-1990 yılları arasındaki artış miktar ve oranı çok daha fazlaydı. Bu dönemde nüfus 4 katından fazla artarak 1990’da 126.493 kişi oldu.⁴⁰ Avcılar bu tarihte 8 mahalleden⁴¹ oluşan bir yerleşmeydi.

Avcılar’ın nüfusu 2000 yılında 233.749 kişiye çıktı. Bu artışta 1992’deki idari düzenlemeyle Avcılar’ın ilçe olması etkili oldu. 2012 yılında Avcılar ilçesinin nüfusu 395.274 kişiydi. İlçenin köyü olmadığı için bu nüfusun tamamı şehir nüfusundan oluşuyordu. İlçe nüfusunun

³⁹ 1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1945, s. 291; 1950 Umumi Nüfus Sayımı, Ankara 1954, s. 205.

⁴⁰ 1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş, Ankara 1998, s. 54.

⁴¹ Avcılar Merkez, Ambarlı, Cihangir, Denizköşkler, Firuzköy, Gümüşpala ve Mustafa Kemal Paşa mahalleleri.

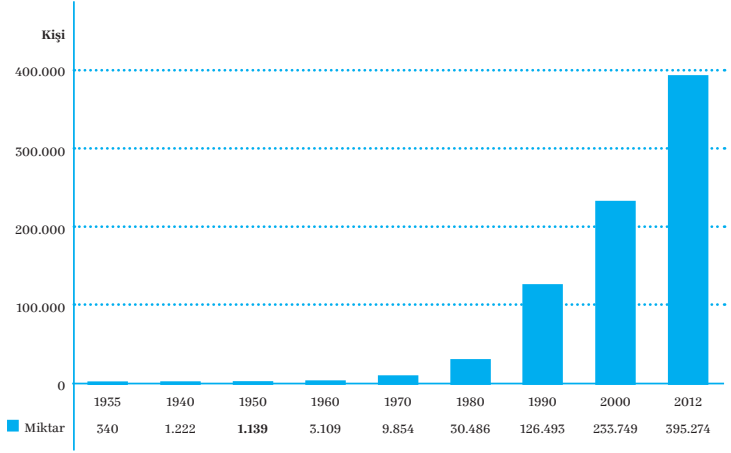
%50.2'si erkeklerden oluşuyordu. Ancak geçmişte Avcılar köyünde 1940 ve 1945 yıllarında askerî sebeplerle erkek nüfus belirgin farkla fazlaydı. Erkek nüfusun bu şekilde fazla olduğu 1960 (%66) ve 1970 (%61) yıllarındaki durum ise Avcılar'ın göç alan bir yer olmasıyla ve çalışmak için göç edenler arasında erkeklerin çokluğuyla yakından ilişkiliydi.

Avcılar'da nüfusun en fazla olduğu mahalle, en son kurulan Yeşilkent Mahallesi'dir. 2002'de kurulan Yeşilkent, 2011 yılındaki 64.653 kişilik nüfusuyla, Avcılar nüfusunun %17'sine sahipti. Yeşilkent, bu tarihte İstanbul'un en kalabalık 9. mahallesidir. Bunun yanında Cihangir, Denizköşkler ve Mustafakemalpaşa mahalleleri, 40.000'i aşan nüfus miktarlarıyla, Avcılar'da nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 4). İlçede 2000-2011 yılları arasında nüfusu azalan (%37) tek mahalle Firuzköy'dür. Yeşilkent Mahallesi'nin 2002 yılında Firuzköy'den ayrılması bu azalmanın ana nedeni oldu. Diğer taraftan bu dönemde Avcılar'da nüfusu en fazla artan mahalle Tahtakale'dir. Avcılar'ın en önemli toplu konut alanı olan Tahtakale'de son yıllardaki yapılaşma bu artışın sebebidir.

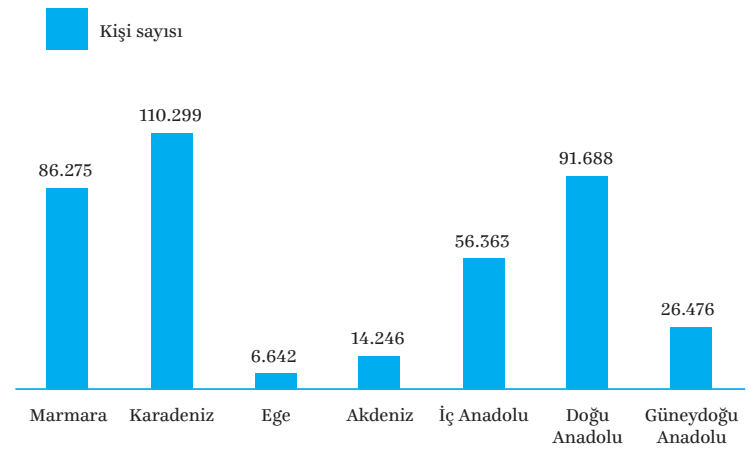
Günümüzde ilçe sınırları dışında olan, Ambarlı Dolu Tesisleri (1959) ve yapımına 1964'te başlanan Ambarlı Termik Santrali bölgenin sanayileşmesinde etkili oldu. Avcılar'da 1967'de kurulan ilk sanayi kuruluşunu diğerleri izledi.⁴² Bu yıllarda başlayan sanayileşme özellikle 1980'lerde hız kazandı. Avcılar'ın gelişiminde büyük rolü olan sanayi, Üniversite ve Firuzköy mahallelerinde Firuzköy Bulvarı boyunca yoğunluk kazandı. Ayrıca Cihangir Mahallesi'nde Petrol Ofisi Caddesi çevresi ve mahallenin kuzeybatı kesimleri sanayinin yoğunlaştığı diğer alanlar oldu. Belirtilen kesimlerde demir çelik, döküm, tekstil, kâğıt, ambalaj ve plastik sanayi kollarına ait çok sayıda tesis bulunur. İstanbul'da şehrin merkezi kesimlerinden uzak ve idari bakımdan köy olan çevre yerleşim alanlarının bir çoğunda olduğu gibi bu yıllarda Avcılar'da da sanayinin gelişmesinde ucuz arsa ve kanuni kolaylıklar, etkili oldu. Ayrıca İstanbul'da sanayinin desantralizasyonu da bunda etkiliydi.

Sanayi tesisleri yanında 1980'li yıllarda açılan İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampüsü, ilçede sosyal ve ekonomik hayatın çeşitlenmesine büyük katkı yaptı. İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampüsü, bulunduğu mahalleye "Üniversite Mahallesi" adının verilmesine neden olmanın dışında, ticari hayatın canlanması ve yeni kullanım alanlarının ortaya çıkmasında etkili oldu.

Türkiye'de meydana gelen büyük depremlerden biri

Şekil 6- Avcılar'ın nüfus gelişimi (1935 - 2012)

Şekil 7- Avcılar ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

olan 17 Ağustos 1997 Marmara depreminde İstanbul'da en fazla can ve mal kaybı Avcılar'da olmuştur. İstanbul'da 981 kişinin öldüğü ve 3.552 binanın yıkık-ağır hasarlı olduğu bu depremde, Avcılar'da 273 kişi ölmüş, yüzlerce kişi de yaralanmıştır. Avcılar'da yıkık-ağır hasarlı bina sayısı 1.894'tür. Ancak depremin etkileri kısa süreli oldu ve Avcılar eski canlılığına tekrar kavuştu.

Avcılar'ın kuzey kesimleri toplu konutların yoğunluk kazandığı bir sahadır. Bu kesimde TEM otoyolu kuzeyinde kalan Tahtakale Mahallesi, ilçenin toplu konut alanıdır. Özellikle 1990'ların sonlarından itibaren yoğun bir yapılaşma ile mahallenin güneyinde TEM'e yakın kesimlerde çok sayıda lüks konut, site ve toplu konut inşasıyla bölge bu açıdan önemli bir yerleşim alanı hâline gelmiştir.⁴³ Hâlen bu tür

⁴³ TOKİ Bizimevler, Bizimevler 2, 3 ve 4, Avrupa Konutları İspartakule 1, 2 ve 3, Bizimevler, İstanbul Evleri, Kozaevleri, Tulip Turkuaz, Ağaoğlu İspartakule, Patara Sitesi, Efes Sitesi, İspartakule Koza Evleri 2. Etap konutları.

⁴² Erol Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, İstanbul 2010, s. 90.

Tablo 5- Bağcılar ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		2000	2011			2000	2011
1	Demirkapı	40.004	55.849	12	Fezviçakmak	24.125	33.968
2	Evren	35.348	52.077	13	Yavuzselim	20.950	29.139
3	Yüzüncüyıl	39.368	49.719	14	Kâzımkarabekir	18.747	28.187
4	Fatih	35.274	47.158	15	Merkez	19.307	25.906
5	Güneşli	30.521	44.852	16	İnönü	19.411	25.644
6	Kirazlı	32.710	42.819	17	Hürriyet	19.064	24.576
7	Yıldıztepe	32.277	41.551	18	Mahmutbey	18.835	24.212
8	Çınar	29.098	38.102	19	Yeniğün	19.407	24.189
9	Kemalpaşa	28.950	35.809	20	Barbaros	13.632	21.267
10	Yenimahalle	26.713	35.691	21	Sancaktepe	15.295	18.883
11	Göztepe	26.662	33.988	22	Bağlar	10.126	13.084

Kaynak: TÜİK

yapılaşma, mahallenin boş olan kuzey kesimlerine doğru devam etmektedir.

Avcılar nüfusu, özellikle 1980'den sonra hızla arttı. Bu artışta esas rolü Avcılar'ın aldığı göçler oynadı. Bugün Avcılar nüfusunun %85'i (2012) İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Buna göre nüfusun büyük bölümünü ülkenin çeşitli illerinden gelenler oluşturur. Bunlar arasında Tokat, Sivas, Malatya, Ardahan, Samsun, Çorum ve Kars illerinden gelenler ilk sıralardadır. Avcılar'da Tokat nüfusuna kayıtlı nüfus miktarı 22.000, Sivas'a 15.000, Malatya'ya 14.000, Ardahan'a 12.000, Samsun ve Çorum'a 11.000 ve Kars'a kayıtlı 10.000 kişidir. İstanbul nüfusuna kayıtlı olanlardan sonra en yüksek pay %5 ile Tokat'a aittir.

Avcılar nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında 4 bölgenin önemli miktarda nüfusa sahip olduğu görülür. Bunlar Karadeniz (%28), Doğu Anadolu (%23), Marmara (%22) ve İç Anadolu (%14) bölgeleridir (Şekil 7).

2000 yılında Avcılar'da nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımında imalat sanayi grubu %35'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %21'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü ve üçüncü olarak da %20'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler.⁴⁴

44 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

BAĞCILAR İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasındaki Bağcılar ilçesi; kuzeyde Başakşehir, güneyde Güngören ve Bahçelievler ilçesiyle komşudur. Doğusunda Esenler ilçesi, batısında ise Küçükçekmece bulunur. İlçe bugünkü sınırlarına 2008 yılında ulaştı. Bu tarihte Esenler ilçesine bağlı askerî alanın güney kısmı Bağcılar ilçesine bırakıldı ve ilçe alanı 22 km² oldu. Alanı fazla geniş olmayan ancak önemli miktarda nüfus barındıran Bahçelievler, km²'de 37.210 kişiyle (2012) nüfus yoğunluğu sıralamasında, Gaziosmanpaşa ve Güngören'den sonra, 3. sırada olan ilçedir (Tablo 1).

Bağcılar ilçesi, Bakırköy'den ayrılan Mahmutbey bucağı ve 21 mahallenin⁴⁵ idari olarak birleşmesiyle 27 Mayıs 1992'de kuruldu.⁴⁶ Daha sonra kurulan Fatih Mahallesi'yle Bağcılar'da mahalle sayısı 22'ye çıktı. Günümüzde ilçe idari olarak 22 mahalleden oluşur.

İlçenin merkezi olan Bağcılar, 1935'te Çiftburgaz⁴⁷

45 Bağcılar (Merkez), Bağlar, Barbaros, Çınar, Demirkapı, Evren, Fevzi Çakmak (Kirazlı bölgesi), Fevzi Çakmak (Bağlar bölgesi), Hürriyet (Güneşli bölgesi), Güneşli (Merkez), Göztepe, İnönü, Kâzımkarabekir (Bağcılar bölgesi), Kemalpaşa, Mahmutbey (Merkez), Sancaktepe, Yavuzselim (Bağlar bölgesi), Yeniğün, Yenimahalle, Yıldıztepe ve Yüzüncüyıl.

46 Bağcılar ilçesi 27.05.1992 tarihinde kabul edilen 3086 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu kanun 3 Haziran 1992'de *Resmî Gazete*'nin mükerrer 21247 sayısında yayınlanmıştır.

47 1935 Genel Nüfus Sayımı: İstanbul Vilayeti, İstanbul 1936, s. 9; 1970 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, Ankara 1973, s. 302.

adıylı Bakırköy ilçesi Mahmutbey nahiyesinde köydü. Yerleşme için 1940'ta Bağcılar,⁴⁸ 1965'te Çiftburgaz,⁴⁹ 1975 ve 1980'de YeŐilbaĐ⁵⁰ isimleri kullanıldı. 1975'te belediye teşkilatına sahip olan Bağcılar, 1980'de Bakırköy'e bağlı 53.000 nüfuslu bir köydü. Bağcılar köyünün olduğu sahada geçmişte KaŐıkçı iftliği bulunuyordu.⁵¹

1929'da Bulgaristan Varna'dan gelen Türklerin yerleştiği Bağcılar'da, devlet tarafından verilen  z m fidanları bölgede bağcılığın temelini teşkil etti ve kurulan bağlar yerleşmeye isim oldu. Bugün mevcut olan bazı sokak ve mahalle adları da bu bağlar ile ilgilidir. Bağlar adıyla bir mahallenin bulunduğu ilçede Mahmutbey, Merkez, Fatih ve Güneşli mahallelerindeki Bağlar Caddesi ve Bağlar Sokak isimleri geçmişteki bağlardan geriye kalanlardır.

1980'li yıllarda Bağcılar ilçesi yerleşim alanında köy yerleşmeleri bulunuyordu. Bağcılar, Mahmutbey (Kalfaköy), Güneşli ve Kirazlı 1980'de Bakırköy'e bağlı köylerdi. Günümüzde bu köyler aynı isimler ile mahalledir. Ancak Bağcılar köyü, Bakırköy'e bağlı olduğu 1990'da Bağcılar Merkez Mahallesi olarak isimlendirilirken, 1992'de ilçe kurulduktan sonra, ilçe merkezi olması nedeniyle, Merkez Mahallesi adını almıştır.

Bağcılar köyünün nüfusu 1935'te 611 kişiydi (Şekil 8). 1960'a kadar nüfusta önemli bir artış olmadı. Ancak bu tarihten sonra büyük artışlar oldu. 1960-1970 yılları arasında nüfus, yaklaşık 5 kat artarak 1970'te 6.316 kişiye ulaştı. Ancak en önemlisi 1970-1980 arasındaki 8 katlık artış oldu. 1980'de 53.594 kişi olan Bağcılar nüfusu, 5 kattan fazla bir artışla 1990'da 291.457 kişiye ulaştı. Bu tarihten sonrada nüfus hızlı artışını sürdürdü. 1990-2000 yılları arasında artış oranı, geçmiş yıllara göre daha az (2 kat) olmakla birlikte, artış miktarı (265.062 kişi) en yüksek değerine ulaştı ve Bağcılar nüfusu 2000 yılında 556.519 kişiye çıktı. 1992'de ilçe olmasının bu artışa etkisi oldu. 1997'de Bağcılar, nüfus b y kl Ğu sıralamasında Kadıköy ve Gaziosmanpaşa'dan sonra İstanbul'un 3. büyük ilçesi oldu.⁵² 2012'de ise Bağcılar (749.024 kişi) , İstanbul'un en kalabalık ilçesi oldu (Tablo 1). Bu tarihte nüfusunun %51'i erkeklerden oluşuyordu. Ancak geçmişte

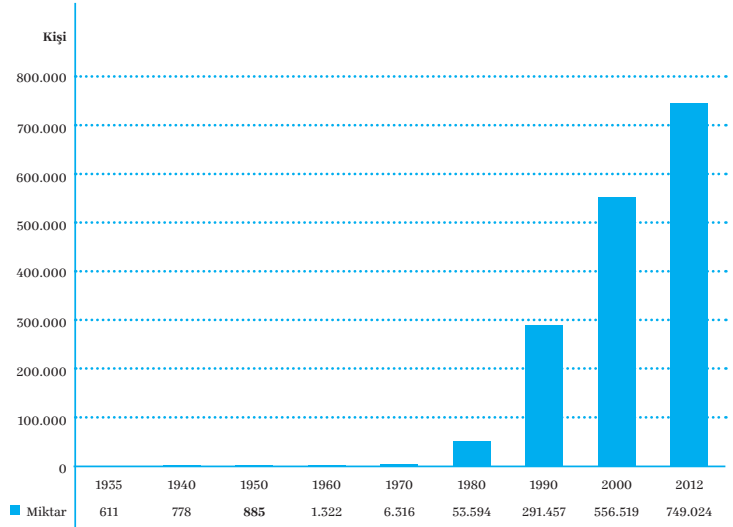
⁴⁸ 1940 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1948, s. 318.

⁴⁹ 1965 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, Ankara 1968, s. 333; 1975 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, Ankara 1977, İstanbul fasikülü, s. 4.

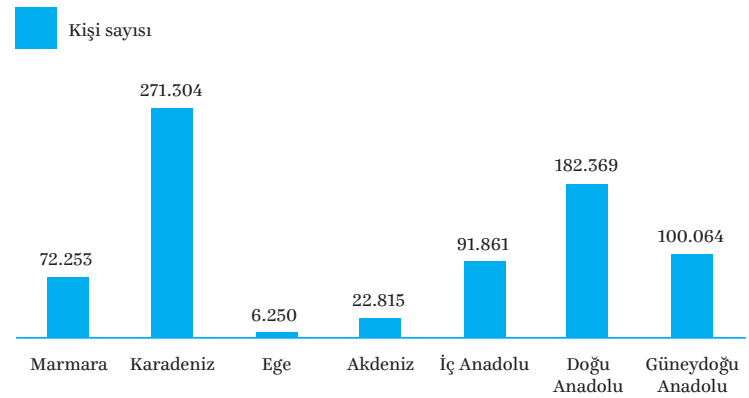
⁵⁰ 1975 Genel Nüfus Sayımı: İdari Bölünüş, s. 4; 1980 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, Ankara 1985, s. 5.

⁵¹ Turkey 1/25.000, Makri Keui Sheet, G.S., nr. 3055, London 1920.

⁵² 1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş, s. 34, 57.

Şekil 8- Bağcılar'ın nüfus gelişimi (1935 - 2012)

Şekil 9- Bağcılar ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Bağcılar'da erkek nüfus oranı daha fazlaydı. Her sayım döneminde erkeklerin fazla olduğu Bağcılar'da erkek nüfus oranı 1970'te %55 ve 1980'de %53 oldu.

Bağcılar'da yaşanan hızlı nüfuslanma süreci ilçenin aldığı göçler sayesinde oldu. G lere bağlı olarak özellikle 1980 ve 1990 yıllarından sonra hızlı bir nüfuslanma ve geniŐleme süreci yaşayan Bağcılar, buna bağlı Şehirleşme problemlerini de derinden yaşadı.

Demirkapı, Evren, Yüzüncüyıl, Fatih, Güneşli, Kirazlı ve Yıldıztepe mahalleleri ilçede nüfusun kalabalık olduğu semtlerdir (Tablo 5). Demirkapı Mahallesi 55.849 kişiyle Bağcılar'da nüfusu en fazla olan mahalledir. Nüfusun %8'i buradadır. Evren 52.077 kişiyle ikinci büyük mahalleyi teşkil eder. Adı geçen diğer mahallelerin her biri 40.000'in üzerinde nüfusu olan yerlerdir. 2000-2011 yılları arasında her mahallede nüfus artışı olmakla birlikte bunlar içinde en fazla artış %47 ile Evren Mahallesi'nde olmuştur. Bağcılar'da nüfusun büyük bölümünü ülkenin değişik yerlerinden gelenler teşkil eder.

749.024 (2012) kişinin yaşadığı Bağcılar'da, nüfusun %94'ü İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Bu veriler Bağcılar'da 1960'tan sonra yaşanan nüfus artışını sağlayan göçleri ifade eder. Bağcılar'ın göç aldığı başlıca iller; Sivas, Bitlis, Ordu, Malatya, Samsun ve Kastamonu'dur. Sivas ve Bitlis 40.000, diğer iller ise 30.000'den fazla nüfusa sahiptir. Bunlardan ilk sırada olan Sivaslıların ilçe nüfusu içindeki payı %5 kadardır.

Bağcılar nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında Karadeniz en fazla nüfusa sahip bölgedir (şekil 9). Bağcılar'ın %36'sı, diğer bir ifadeyle ilçedeki her üç kişiden biri Karadenizlidir. İlçede Doğu Anadolu illerinden gelenler %25 ile ikinci sıradadır. Bu bölgelerin ardından %13 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi gelir.

DİE'nin 2000 yılı tespitlerine göre, Bağcılar'da nüfusun istihdamında imalat sanayi grubu %50'lik pay ile ilk sırayı alır. Bu oran İstanbul ilçeleri arasında Esenler'den sonra en yüksek değerdir. İlçedeki sanayi tesislerinin çokluğu ve İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'ne yakınlık bunda etkilidir. Bunu %17'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %14'lük oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.⁵³

Ucuz arazi ve mevzuat kolaylığı gibi sebeplerle İstanbul'da belediye sınırı dışında kalan yerleşim alanlarında sanayi tesisi kurmanın kolaylığı özellikle 1970'li yıllarda Bağcılar'da da sanayinin gelişmesinde etkili oldu. Bağcılar 1980 öncesinde metal eşya sektörünün geliştiği bir saha iken buna daha sonra kâğıt, kimya ve plastik sektörü eklendi. 1990'lardan sonra sanayi tesisi sayısında önemli artışın olduğu Bağcılar'da, özellikle dokuma, giyim ve deri ürünleri sanayi hemen her dönemde en önemli sektör oldu.

Özellikle tekstil, deri, ayakkabı, kâğıt, plastik ve metal gibi çeşitli sanayi dallarının yoğunlukta olduğu Bağcılar'da, sanayi tesisleri ilçenin batısında yoğunluk kazanır. İdari olarak Mahmutbey, Evren ve Bağlar mahallelerinin bulunduğu bu alanda sanayi, İstanbul ulaşımının iki ana güzergâhı olan TEM otoyolu ile D 100 (E-5) karayolunu bağlayan Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu çevresinde yoğunlaşmıştır. Matbaacılar Sitesi'nin (MASSİT) bulunduğu Yüzüncüyıl Mahallesi de bu bakımdan önemlidir.

Bağcılar, İstanbul'da sanayinin yoğunlaştığı ilk beş ilçeden biridir. 1950'li yıllarla başlayan ve 1980'lerden sonra hızlanan sanayileşme, özellikle 1990-2000 döneminde büyük bir gelişme gösterdi. İlçede sanayi tesisler-

inin %41'i bu dönemde açıldı. Bağcılar'da dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi (%60), metal eşya, makine teçhizatı, ulaşım aracı, ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayi (%10) ve kâğıt-kâğıt ürünleri ve basım sanayi (%10) başlıca sanayi sektörlerini teşkil eder. İlçede 2010 yılında İstanbul Sanayi Odası'na kayıtlı 710 sanayi tesisinde 38.355 kişi çalışıyordu.⁵⁴

Sanayinin yanı sıra Mahmutbey,⁵⁵ Evren,⁵⁶ Göztepe⁵⁷ ve Yüzüncüyıl⁵⁸ mahallelerindeki ticaret ve alışveriş merkezleriyle Bağcılar, ticari fonksiyonu gelişmiş bir ilçedir.

BAHÇELİEVLER İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Bahçelievler ilçesi; kuzeyde Bağcılar, güneyde Bakırköy, doğuda Güngören ve batıda Küçükçekmece ilçeleri ile komşudur. İlçeyi güneyde Bakırköy'den ayıran sınır D 100 (E-5) karayolundan geçer. Batı sınırını Uzuncadere⁵⁹ teşkil eder ve ilçeyi Küçükçekmece'den ayırır.

Bahçelievler ilçesi; Bakırköy'e bağlı Bahçelievler Mahallesi'yle birlikte 11 mahallenin idari olarak bir araya gelmesiyle 27 Mayıs 1992 tarihinde kuruldu.⁶⁰ İlçeyi teşkil eden mahalleler şunlardır. Cumhuriyet, Çobançeşme, Fevzi Çakmak (Yenibosna kesimi), Hürriyet (Yenibosna kesimi), Kocasinan, Siyavuşpaşa, Soğanlı, Şirinevler, Yenibosna, Zafer ve Bahçelievler mahalleleri. Kuruluş tarihinden sonra mahalle sayısında bir değişme olmadı. Günümüzde ilçe adı geçen 11 mahalleden oluşur. Bu sınırlar içinde ilçe 16 km²'dir. Bu değer ile Bahçelievler büyüklük bakımından İstanbul ilçeleri arasında 31. sırada gelir. İlçe, 1960'lı yıllarda kooperatifler tarafından bahçe içinde yapılan evler sebebiyle bu ismi almıştır.

⁵⁴ Kadir Temurçin, "Bağcılar (İstanbul) İlçesi'nde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, sy. 26, s. 105, 113, 118.

⁵⁵ İstanbul'un en büyük toptancılar çarşısı olan İstanbul Toptancılar Çarşısı (İSTOÇ), Mahmutbey Mahallesi'nde TEM otoyolu kuzeyindedir. 212 İstanbul Alışveriş Merkezi de buradadır.

⁵⁶ Evren Mahallesi'nde Metro Grossmarket ve Praktiker alışveriş merkezi bulunur.

⁵⁷ İSTOÇ Oto Ticaret Merkezi bu mahallededir.

⁵⁸ Yüzüncüyıl Mahallesi'ndeki Oto Center ve Auto Mall, İstanbul'un en büyük otomobil alışveriş merkezleridir.

⁵⁹ Uzuncadere'nin (Ayamama) farklı kesimleri için değişik adlar kullanılır. Yukarı kesimlerde Halkalı Deresi olarak bilinen akarsu için, orta kesimde Değirmenbahçe, Sefaköy ve Alemdar Deresi adları kullanılır.

⁶⁰ Bahçelievler ilçesi 27 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilen ve 3 Haziran 1992'de *Resmî Gazete*'nin 21247 mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 3086 sayılı kanunla kurulmuştur.

⁵³ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Tablo 6- Bahçelievler ilçesi mahalle nüfusu

Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
	2000	2011
1 Zafer	62.852	86.431
2 Soğanlı	60.655	73.110
3 Siyavuşpaşa	64.117	70.762
4 Kocasinan Merkez	37.965	66.724
5 Şirinevler	55.765	62.432
6 Bahçelievler	55.918	61.708
7 Hürriyet	40.720	48.478
8 Cumhuriyet	27.913	40.921
9 Çobançeşme	25.489	32.511
10 Yenibosna Merkez	23.130	31.301
11 Fevzi Çakmak	22.749	26.722

Kaynak: TÜİK

Bahçelievler ilçesinin kurulduğu alanda, 1920'li yıllarda Kocasinan ve Yenibosna köyleriyle, Siyavuşpaşa (Çavuşpaşa⁶¹) ve Kuleli çiftlikleri bulunuyordu.⁶² Bunlara ilave olarak 1950'lerin sonlarında Soğanlı Çiftliği ile Bahçelievler Mahallesi'nin sahadaki yerleşmelere dâhil olduğu görülür.⁶³ 1970'lere gelindiğinde Kuleli ve Siyavuşpaşa çiftliklerinin mahalleye dönüştüğü ve ayrıca Şirinevler Mahallesi'nin kurulduğu anlaşılır.⁶⁴ Günümüzdeki Kocasinan, Yenibosna, Siyavuşpaşa ve Soğanlı mahalleleri adlarını bu yerleşmelerden almıştır. Kuleli Çiftliği, Zafer ve Fevzi Çakmak mahallelerinde semt adı olarak hâlen kullanılmaktadır. Bu köy ve çiftlikler yakın zamana kadar varlıklarını korudu.

Bahçelievler ilçesinin bulunduğu sahada yerleşmenin gelişimi, 1960'lardan sonra, başta Kocasinan ve Yenibosna'nın nüfuslanması ve yerleşimin genişlemesi ve ayrıca yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkması şeklinde oldu. Ayrıca Bakırköy'deki mekânsal gelişimin İncirli Caddesi üzerinden E-5 karayolu kuzeyine geçmesinin bunda büyük payı vardır.

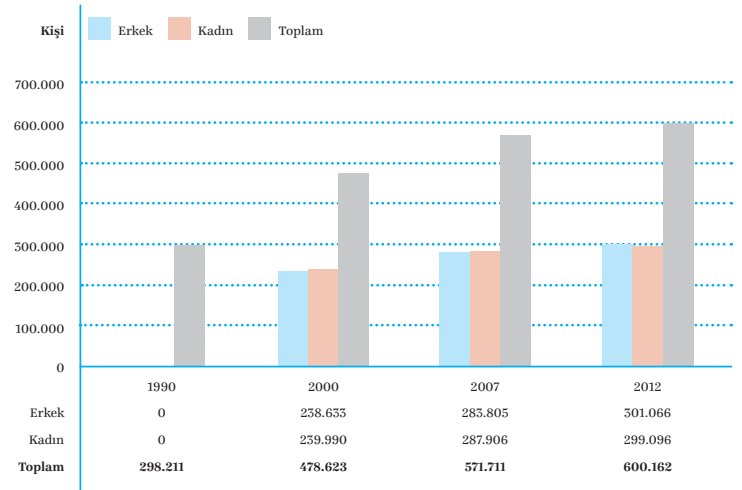
İlçe sınırlarındaki Kocasinan ve Yenibosna eski köy yerleşmeleridir. 1920'lerde bunların dışında köy yerleşmesi yoktu. Bugün bu köyler Bahçelievler'de mahalledir. İlçenin bulunduğu alanın nüfuslanma

⁶¹ Siyavuşpaşa Çiftliği'nin bir diğer adı Çavuşpaşa Çiftliği'dir. Çiftlik için Çavuşbaşı adı da kullanılmıştır (Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c4 Paftası, Harita Umum Müdürlüğü, Ankara 1972). Günümüzde çiftliğin olduğu semtte, Çavuşpaşa Caddesi bulunur. Ancak bu cadde halk arasında Çavuşbaşı olarak bilinir ve birçok kamu kurumu ve özel işyeri adreslerinde Çavuşbaşı Caddesi adını kullanır.

⁶² Turkey 1/25.000, Makri Keui Sheet.

⁶³ Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c4 Paftası, HUM. Ankara 1958.

⁶⁴ Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c4 Paftası, Harita Genel Müdürlüğü, Ankara 1972.

Şekil 10- Bahçelievler ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1997 - 2012)

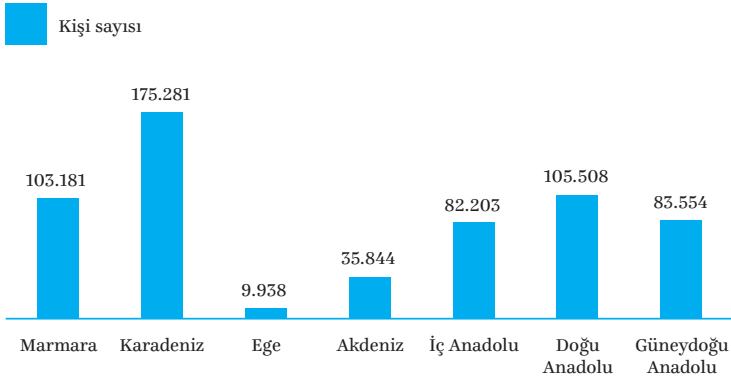
sürecinde bu yerleşmelerin nüfus gelişimi önemli rol oynadı. Bunlardan Kocasinan 1935'te 264 kişinin yaşadığı bir köy yerleşmesidir. Nüfusu 1950'den sonra 13 kat artarak 1960'ta 4.103 kişiye çıktı (Tablo 6). 1970'te belediye teşkilatı olan Kocasinan'da hızlı nüfus artışı devam eden yıllarda da sürdü ve 1980'de 96.312 kişiye ulaştı. Bu tarihte idari bakımdan köy olmakla birlikte büyük bir yerleşim yeri idi. 1981'de idari yapısı değişen Kocasinan, Bakırköy'e bağlı bir mahalle oldu.

Benzer bir nüfus gelişimi yöredeki Yenibosna köyünde de yaşandı. 1950'de sadece 862 kişinin yaşadığı Yenibosna'da 1960'ta 3.479 kişi vardı. 1975'te belediye teşkilatı mevcut olan Yenibosna, 1980'de 83.560 kişiye ulaşan nüfusuyla büyük bir yerleşim merkeziydi. 1990'da Yenibosna'da Merkez, Evren, Fevzi Çakmak, Hürriyet, Zafer ve Çobançeşme adıyla 5 mahalle vardı. Bunların toplam nüfusu 108.697 kişiydi.

İlçe kuruluşundan beş yıl sonra, 1997'de yapılan, ilk nüfus sayımında Bahçelievler nüfusu 442.877 kişiydi. Nüfus bir miktar artarak 2000'de 478.623 kişiye ulaştı (Şekil 10). 2012'de 600.162 kişi olan Bahçelievler nüfusunun %50.1'i erkeklerden oluşur.

Zafer, Soğanlı, Siyavuşpaşa, Kocasinan Merkez, Şirinevler ve Bahçelievler Mahallesi ilçede nüfusun kalabalık olduğu semtlerdir (Tablo 6). Bunlardan Zafer, 2011 yılı değerlerine göre, İstanbul'un en kalabalık mahallesidir.⁶⁵ Ayrıca 2013 yılında Türkiye'nin 3. büyük

⁶⁵ 2011 yılında İstanbul'da nüfusu en fazla olan mahalle Zafer Mahallesi'dir. İkinci sırada İçerenköy (75.274 kişi, Ataşehir) ve üçüncüsü ise Soğanlı Mahallesi'dir (73.110 kişi, Bahçelievler). Bunu; Ellinciyl (71.128 kişi, Sultangazi), Siyavuşpaşa (70.762 kişi, Bahçelievler), Karadeniz (70.056 kişi, Gaziosmanpaşa), İnönü (69.414 kişi, Küçükçekmece), Kocasinan Merkez (66.724 kişi, Bahçelievler), Yeşilkent (64.653 kişi,

Şekil 11- Bahçelievler ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

mahallesi olmuştur. İlçedeki Soğanlı, Siyavuşpaşa ve Kocasinan Merkez mahalleleri İstanbul'un kalabalık mahalleleri arasında yer alır. 2011 verilerine İstanbul'da Soğanlı 3., Siyavuşpaşa 5. ve Kocasinan Merkez İstanbul'un 8. büyük mahalleleridir.

1970'lerin başlarında, Yenibosna köyündeki bir plastik fabrikası ve İncirli'deki Ömür Yoğurt Fabrikası dışında sanayinin olmadığı Bahçelievler'de günümüzde çok sayıda sanayi tesisi vardır. Sanayi tesisleri ilçenin batısında, Yenibosna Merkez Mahallesi'nde yoğunluk arz eder. 1980'lerden sonra hızla sanayileşmeye başlayan saha günümüzde Bahçelievler'de sanayinin toplandığı başlıca merkezdir. Başlıcalarını boya, cam, kimya, gıda, kâğıt ve plastik sanayi tesisleri teşkil eder. Bu kesimde sanayi, İstanbul'un en önemli iki ana ulaşım güzergâhı olan TEM ile D 100 (E-5) karayolunu, Çobançeşme ile Mahmutbey kavşakları arasında, birbirine bağlayan Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu çevresinde sıralanır. Bu yolun batısı nakliye ve lojistik şirketlerinin toplandığı bir saha olurken, doğusunda Kuyumcukent, Yenibosna Dış Ticaret Merkezi ve Starcity Alışveriş Merkezi gibi ticari alanlar bulunur. İstanbul'un kalabalık ilçelerinden olan Bahçelievler'de, 4 tanesi D 100 (E-5) karayolu üzerinde olmak üzere 6 adet alışveriş merkezi bulunur.⁶⁶ Büyük çoğunluğu konut alanı olan Bahçelievler'de D 100 karayolu ve Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu boyunca sanayi ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı görülür.

Bahçelievler'de imalat sanayi grubu %35'lik (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %21'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve

Avcılar ve Halkalı Merkez Mahallesi (64.358 kişi, Küçükçekmece) izler.

⁶⁶ Koçtaş, Migros (Fevzi Çakmak), Carrefoursa (Bahçelievler), Metroport (Bahçelievler), Kadir Has (Bahçelievler), M 1 Meydan Merter (Bahçelievler) ve StarCity (Yenibosna Merkez).

otel sektörü izler. Üçüncü sırada %19'luk oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.⁶⁷

Bahçelievler'de nüfusun %88'i (2012) İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Buna göre ilçenin nüfus yapısında göçlerin önemli bir rolü olmuştur.

Bahçelievler'in göç aldığı başlıca yerler arasında Sivas, Malatya, Trabzon, Tokat ve Mardin illeri ilk sıralarda gelir. Adı geçen diğer illerin her biri 20.000'den fazla nüfusa sahiptir. İstanbulluların %12 olduğu Bahçelievler'de, Sivas nüfusuna kayıtlı olanların oranı %5'tir.

Bahçelievler'de nüfusun %29'u Karadenizlidir. Doğu Anadolu bölgesi %18, Marmara bölgesi %17 ile önemli olan diğer bölgelerdir (Şekil 11).

BAKIRKÖY İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasındaki ilçelerinden biri olan Bakırköy, güneyden Marmara Denizi'yle çevrilidir. Kuzeyde D 100 (E-5) karayolu ilçeyi Bahçelievler, Küçükçekmece ve Güngören'den ayırır. Batıda Küçükçekmece ile komşu olan Bakırköy, doğuda Çırpıcı Deresi'yle Zeytinburnu ilçesinden ayrılır.

Yeni ilçelerin kurulmasıyla idari sınırlar değişti ve Bakırköy'ün alanı da sürekli küçüldü. Günümüzde ilçe olan Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Esenler, Güngören, Küçükçekmece ve Zeytinburnu geçmişte Bakırköy'e bağlıydı. Bu ilçelerin kurulmasıyla Bakırköy'ün sınırları sürekli küçüldü. 1927'de 290 km² olan alanı, 1990'da 131 km² ve günümüzde 29 km²'ye indi (Tablo 1).⁶⁸

1926'da kaza olan Bakırköy, o yıllarda İstanbul'u çevreleyen tarihî suların yakınındaki en büyük yerleşim yeri idi. 1927'de İstanbul vilayetini teşkil eden yedi kazadan biriydi. Bu tarihteki sınırlara göre kazanın yüzölçümü 290 km²'dir. İlçe nüfusu 20.441 kişi olup nüfus yoğunluğu km²'de 81 kişiydi.

Bakırköy kazasında 1935 yılında Merkez, Mahmutbey ve Yeşilköy adında üç nahiye (bucak) vardı. Bunlardan Merkez ve Yeşilköy nahiyesinde belediye teşkilatı mevcuttu. Buna daha sonra Zeytinburnu nahiyesi eklendi. Ancak 1957'de Zeytinburnu kaza olunca, nahiye sayısı tekrar üçe indi.

1935'teki idari yapıya göre Bakırköy kazasının 19 köyü vardı.⁶⁹ Günümüzde ilçe olan Avcılar, Bağcılar,

⁶⁷ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

⁶⁸ 1927 Umumi Nüfus Tahriri, s. 92; 1990 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, İstanbul 1995, s. 24.

⁶⁹ Mahmutbey nahiyesi köyleri; Atışalanı (Ayas), Çiftburgaz (Bağcılar), İkitelli, Esenler (Litros), Güngören (Vidos), Kayabaşı (Ayayorgi), Kirazlı (Ayapa), Kocasinan

Tablo 7- Bakırköy ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	Nüfus Miktarı
		2000	2011			2000	2011
1	Kartaltepe	35.434	38.535	9	Ataköy 3-4-11.	7.352	7.986
2	Şenlikköy	20.656	27.913	10	Yenimahalle	6.919	7.108
3	Yeşilköy	28.830	24.165	11	Yeşilyurt	9.020	6.874
4	Osmaniye	20.361	23.954	12	Basıncıköy*	4.670	5.769
5	Zuhuratbaba	20.973	22.632	13	Zeytinlik	5.465	5.488
6	Ataköy 7-8-9-10.	21.959	22.387	14	Cevizlik	5.100	5.299
7	Ataköy 2-5-6.	8.331	12.278	15	Ataköy 1.	2.169	1.701
8	Sakızağacı	7.495	8.574				

* Zümrütyuva olan adı 1989-1991 yılları arasında değiştirilerek Basıncıköy olmuştur

Kaynak: TÜİK.

Esenler, Güngören ve Küçükçekmece bu tarihte Bakırköy kazasının köyleriydi. 1935'te 19 olan köy sayısı, Ambarlı ve Şenlikköy'ün (Kalitarya) köy tüzel kişiliğinin sona ermesiyle, 1940'ta 17'ye düştü. Daha sonra bunlara Güneşli ve Habipler köyleri katıldı ve köy sayısı 1960'ta 19 oldu.

Bakırköy'ün 1980 yılında 19 köyü vardı. Bu köyler zaman içinde Bakırköy'den ayrıldı ve günümüzde İstanbul'un önemli semtleri hâline geldi. Bunlar; Avcılar, Firuzköy, Halkalı, Küçükçekmece, Sefaköy (Safra), Mahmutbey (Kalfaköy), Altınşehir, Atışalanı, Esenler, Güneşli, Güngören, Habipler (Çınarlıhan), İkitelli, Kayabaşı, Kirazlı, Kocasinan, Şamlar, Yenibosna (Viranbosna) ve Yeşilbağ (Bağcılar) köyleridir. Köylerden 5 tanesi; Avcılar, Bağcılar, Küçükçekmece, Esenler ve Güngören bugün ayrı birer ilçedir. Diğer köyler ise bağlı oldukları ilçelerin mahallesi veya önemli bir semti hâline geldi. 1985'te Kayabaşı ve Şamlar adıyla iki köyü olan Bakırköy'ün 1990'da köyü yoktu.

1930 yılında Bakırköy merkezde 6 mahalle vardı. Bunlar; Cevizlik, Kartaltepe, Osmaniye, Sakızağacı, Zeytinlik ve Yenimahalle. Bunların hepsi günümüzde mahalle olarak mevcuttur. Osmaniye Mahallesi 1920'de bir köy yerleşmesidir.⁷⁰ Bakırköy'de 1971'de belediye sınırları dâhilinde 17⁷¹ mahalle vardı. Günümüzde Bakırköy ilçesi idari olarak 15 mahalleden oluşur (Tablo 7).

1927'de 20.441 kişinin yaşadığı Bakırköy kazasında, bu nüfusun %75'i kaza merkezinde, kalanı nahiyeye ve

(Nifos), Mahmutbey, Şamlar ve Yenibosna. Yeşilköy nahiyesi köyleri; Ambarlı, Avcılar, Firuz, Halkalı, Küçükçekmece, Safra (Sefaköy), Şenlikköy (Kalitarya) ve Yeşilköy.

⁷⁰ Turkey 1/25.000, Makri Keui Sheet.

⁷¹ Ataköy I., Ataköy II., Ataköy III., Bahçelievler, Cevizlik, Kartaltepe, Osmaniye, Sakızağacı, Şenlik, Şevketiye, Tozkoparan, Ümraniye, Yenimahalle, Yeşilyurt, Zeytinlik, Zuhuratbaba ve Zümrütyuva mahalleleri. *İstanbul Şehir Rehberi: 1971*, İstanbul 1971, s. 1.

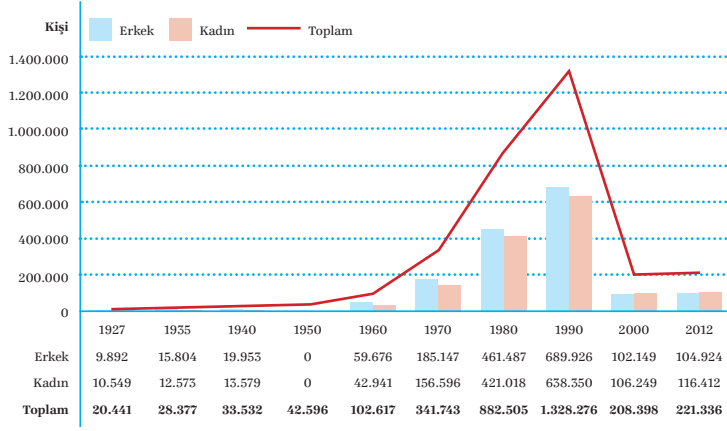
köylerde bulunuyordu. İlçe nüfusu 1927-1935 yılları arasında %39 artarak, 1935'te 28.377 kişiye ulaştı. Nüfus artışı 1960'a kadar normal bir artış seyri izledi. Ancak 1950-1960 döneminde yaklaşık 1.5 kat artarak, 1960'ta 102.612 kişiye çıktı (şekil 12). Böylesi bir artış ilk defa olmuştu. Üstelik bu dönemde 1957'de Zeytinburnu kaza olmuş ve Bakırköy'den ayrılmıştı. Ancak devam eden yıllarda bundan daha büyük artışlar oldu. Zira 1960'tan sonra nüfus 3.3 kat artarak 1970'te 34.1743'e ulaştı. 1965-1975 yılları arasında Bakırköy İstanbul'da nüfusu en fazla artan ilçe oldu.⁷² 1960-1970 yılları arasındaki artış ilçenin daha ziyade belde ve köylerinde gerçekleşti. Bu dönemde belde ve köy nüfusu yaklaşık 5 kat arttı. Bakırköy'e bağlı köyler olan Küçükçekmece, Esenler, Kocasinan, Sefaköy ve Güngören'in nüfusu bu dönemde önemli miktarda artmıştı. Bu yıllar arasında gerçekleşen nüfus artışının %64'ü köy ve beldelerde, %36'sı ise şehir nüfusunda olmuştu.

1950 sonrasında sanayileşme ve İstanbul'a olan yoğun göçler bu artışta önemli rol oynadı. 1970'ten sonra artış hızı azalmakla birlikte, nüfus artmaya devam etti. 1970-1980 yılları arasında 540.762 kişi artarak (1.5 kat) 1980'de 882.505 kişiye ulaştı. Miktar olarak en fazla artış bu dönemde oldu. 1960-1970 döneminde olduğu gibi, bu artışın da büyük bölümü (%85) ilçenin belde ve köylerinde oldu.

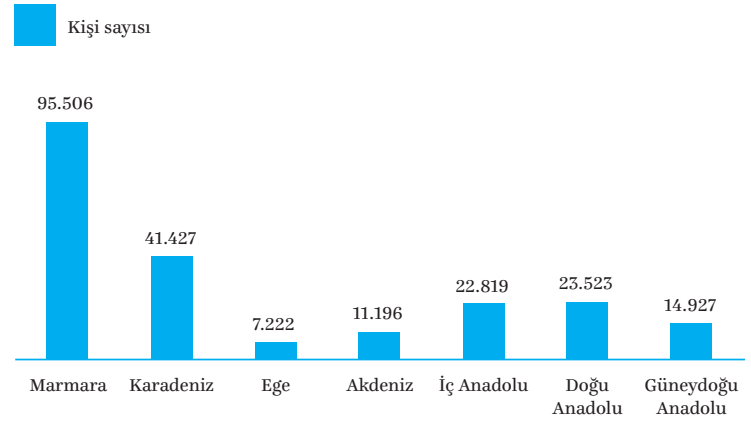
1980'den sonra nüfus büyük oranda artış kaydetti ve 1990'da 1.000.000'u aştı (1.328.276 kişi). Böylece Bakırköy 1990'da Türkiye'nin en kalabalık ilçesi oldu. İlçe sınırlarındaki beldelerin ilçe merkezine dâhil edilmesi bu artışta etkili oldu. Bu dönemde Küçükçekmece 1987'de Bakırköy'den ayrılarak ilçe olmuş ve Bakırköy önemli

⁷² Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 229.

Şekil 12- Bakırköy ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1927 - 2012)

Şekil 13- Bakırköy ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

miktarda nüfus kaybına uğramıştı. Nitekim 1990'da Küçükçekmece 479.419 nüfuslu bir ilçeydi. Buna rağmen 1980-1990 döneminde Bakırköy'ün nüfusu önemli miktarda artmıştı. Bu yıllarda İstanbul'da Cumhuriyet döneminin ikinci göç dalgası yaşanıyor ve Bakırköy bundan payını almıştı. 1990'dan sonra, idari yapı değişikliğine bağlı olarak, ilçe nüfusunda büyük bir azalma yaşandı. 1992'de Bağcılar, Bahçelievler ve Güngören, Bakırköy'den ayrılarak ilçe oldu. Bu idari değişiklikten sonra 2000 yılında ilçe nüfusu 208.398 kişiye düştü. Daha sonra, 2000-2012 yılları arasında yaklaşık 13.000 kişi artarak, 2012'de 221.336 kişi oldu. Yeni yerleşim alanı kalmadığı için nüfus yıllara göre büyük değişiklik göstermez.⁷³ Kartaltepe, Şenlikköy, Yeşilköy, Osmaniye, Zuhuratbaba ve Ataköy 7-8-9-10. Kısım mahalleleri Bakırköy'de nüfusu kalabalık olan semtlerdir. Bakırköy'ün en kalabalık mahallesi Kartaltepe, en az nüfuslu mahallesi ise Ataköy 1. Kısım'dır (Tablo 7). 2000-2011 yılları arasında 12 mahallede nüfus artarken, 3 mahallede azaldı. Miktar olarak nüfusu en fazla artan mahalle Şenlikköy oldu. Diğer taraftan Yeşilköy (%16), Yeşilyurt (%24) ve Ataköy 1. Kısım (%21) nüfusu azalan mahalleler oldu.

Bakırköy ilçe nüfusunun cinsiyet dağılımında 1935'te kadınların (%52) fazla olduğu görülür. Ancak bu tarihten sonra 2000 yılına kadar ilçede erkek nüfus daha fazladır. Erkek nüfusun en fazla olduğu yıl 1960'tır (%68). 2000 yılında kadınların daha fazla olduğu Bakırköy ilçesinde 2012'de kadın nüfus oranı %53'tür.

İlçede nüfusunun önemli bir bölümü İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. 2012 yılında ilçe nüfusunun %35'i İstanbul'dur. İstanbul'un ardından ikinci sırada

Malatya (%3) gelir ve onu Trabzon, Sivas, Kastamonu, Mardin ve Tokat illerine kayıtlı olanlar takip eder. Ancak İstanbulluların miktarı belirgin bir farkla fazladır. Bakırköy nüfusunun oluşturanlar içinde Marmara bölgesi ilk sırayı alır. Nüfusun %44'ü bu bölgeye aittir. İstanbulluların çokluğu bunda etkilidir. Bakırköy'ün %19'u Karadenizlidir. Bunu %11'lik oran ile Doğu Anadolu bölgesi takip eder (Şekil 13).

İlçe nüfusunun 1927'de mesleklere göre dağılımında ilk sırayı zirai faaliyetler (%40) alırken bunu ticari faaliyetler (%18) ve sanayi sektörü (%10) takip eder. İlçe merkezinde nüfusunun meslek dağılımında ise ordu mensupları ilk sıradaydı. Bunu ziraat, ticaret ve sanayi sektörleri izledi. 2000 yılında yapılan tespitlere göre, Bakırköy ilçe merkezinde çalışan nüfusun %29'u toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubunda istihdam edilmiştir. Bunu %22'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile imalat sanayi gelir.⁷⁴

Osmaniye ve Kartaltepe mahallelerinde, Veliefendi Hipodromu çevresi, Bakırköy'ün sanayi alanıydı.⁷⁵ Çoğunluğunu tekstil fabrikalarının teşkil ettiği bu tesislerin bir kısmı İstanbul dışına taşınmış, bir kısmı ise kapanmıştır. Fabrikaların olduğu bu alan günümüzde kentsel dönüşüm kapsamında çok katlı yüksek konut ve rezidansların yapıldığı bir konut alanı hâline gelmiştir.⁷⁶ Günümüzde büyük sanayi tesisinin bulunmadığı Bakırköy'de tarihsel olarak sanayinin önemli bir işlevi

⁷³ Suna Doğaner, "Bakırköy'ün Mekânsal ve Kültürel Değişimi", *Tarih ve Uygarlık İstanbul*, 2012, sy. 1-2, s. 214.

⁷⁴ 1927 *Umumi Nüfus Tahriri*, s. 100; 2000 *Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul*, s. 200-201.

⁷⁵ Akın Tekstil, Akfil Tekstil, Ariş İplik, Aksu İplik, Bornovalı Yün İpliği ve Mensucat Sanayi, Emboy İplik, Narin Kadife, Kilim Mensucat, Emayetaş Madeni Eşya, Dora Plastik, Derby Lastik Fabrikası.

⁷⁶ Referans Bakırköy, Bakırköy 46, Hipodrom Aksu Evleri, Vezüv Konakları.

oldu. Bakırköy'den taşınan fabrika arazilerine otel, alışveriş merkezi yapılması Bakırköy'ün konut alanı olarak önemini daha da artırdı.⁷⁷

Geçmiş yıllarda Zeytinburnu, Küçükçekmece, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler ve Güngören'in de dâhil olduğu Bakırköy, çok sayıda sanayi tesisinin bulunduğu bir ilçeydi. Adı geçen yerlerin Bakırköy'den ayrılması, Bakırköy'ün çehresini değiştirmiş, ticari faaliyetler ve turizm gelişmeye başlamıştır. Günümüzde yoğun bir ticari hayatın yaşandığı, çok sayıda (8 adet) alışveriş merkezi,⁷⁸ uluslararası oteller, İstanbul Dünya Ticaret Merkezi, CNR Expo Fuar Merkezi, Ataköy Marina, İstanbul Akvaryum, Florya Atatürk Ormanı ve Osmanlı döneminin ünlü mesire yeri Veliefendi Çayırında kurulan Veliefendi Hipodromu⁷⁹ gibi çok farklı kullanım alanlarının bir arada olduğu bir ilçe hâlini almıştır. Atatürk Hava Limanı ve Türkiye'nin ilk büyük toplu konut projesi kabul edilen Ataköy Toplu Konutları⁸⁰ Bakırköy'dedir. Geçmişin sanayi alanı olan Veliefendi Hipodromu çevresi günümüzde rezidans ve çok katlı konutların yapımı hızla sürmekte olup burası yakın gelecekte Bakırköy'ün önemli bir konut alanı olacaktır.

Günümüzde Bakırköy, Ataköy Blokları, alışveriş merkezleri, yat limanı, deniz otobüsü iskelesi, beş yıldızlı oteller, altı şeritli kıyı yoluyla modern bir yerleşmedir. Bu gelişmelerde 1989'da Ataköy-Kazlıçeşme arasındaki kıyının turizm merkezi ilan edilmesi ve turizm kompleksi olarak planlanması ve buna bağlı birçok tesisin yapımı önemli oldu.⁸¹

BAŞAKŞEHİR İLÇESİ

İstanbul'un yeni kurulan ilçelerinden biri olan Başakşehir; kuzeyde Arnavutköy, güneyde Avcılar, Küçükçekmece ve Bağcılar ile komşudur. İlçenin batısında Esenyurt ve Arnavutköy, doğusunda ise Sultangazi ve Esenler ilçeleri bulunur. Kuzeydoğuda kısa mesafede Eyüp ilçesiyle sınırı vardır. Arnavutköy'le olan sınırının bir bölümü Sazlıdere Baraj Gölü'ne tekabül eder. Bu sınırlar içinde ilçenin yüzölçümü 104 km²'dir.

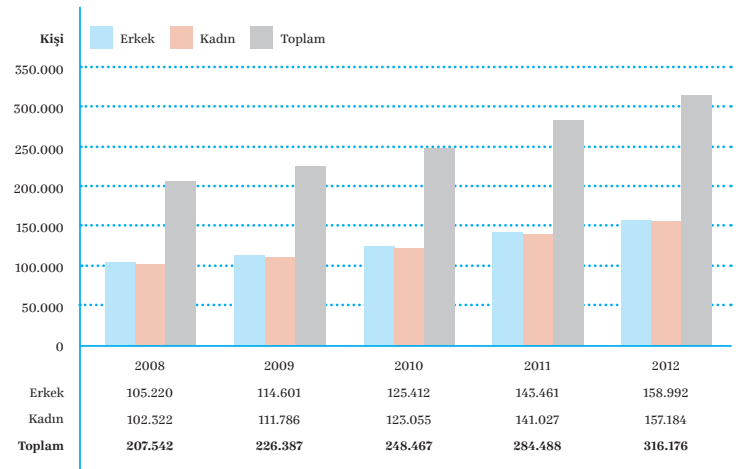
⁷⁷ Doğaner, "Bakırköy'ün Mekânsal ve Kültürel Değişimi", s. 222.

⁷⁸ Galeria, Carousel, Capacity, Fly Inn, Airport, Atrium, Ataköy Plas, Marmara Forum.

⁷⁹ Veliefendi Hipodromu ve kuzeyindeki Çırpıcı Çayırının sit alanı ilan edilmesi ve burada şehir parkı yapılması konusunda çalışmalar hâlen devam etmektedir.

⁸⁰ Osmanlı döneminde kurulan Baruthane arazisine yapılan Ataköy Toplu Konutları 4 mahalleden oluşur. Bunlar; Ataköy 1. Kısım Mahallesi, Ataköy 2-5-6. Kısım, Ataköy 3-4-11. Kısım ve Ataköy 7-8-9-10. Kısım.

⁸¹ Doğaner, "Bakırköy'ün Mekânsal ve Kültürel Değişimi", s. 213, 239.

Şekil 14- Başakşehir ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (2008 - 2012)

Tablo 8- Başakşehir ilçesi mahalle nüfusu

Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			
	2000	2007	2008	2011
Başak	46.102	46.102	48.874	62.330
Güvercintepe	-	36.438	39.598	46.484
Başakşehir	-	21.450	25.387	38.532
Şahintepe	-	32.674	34.265	37.195
Kayabaşı	40.519	5.807	5.529	29.713
Bahçeşehir 2. Kısım	-	-	19.947	28.746
Ziya Gökalp	32.552	10.130	13.133	16.257
Altınşehir	15.486	11.079	11.005	11.639
Bahçeşehir 1. Kısım	-	-	8.122	9.489

Kaynak: TÜİK.

Başakşehir ilçesi; Küçükçekmece'ye bağlı Başakşehir, Kayabaşı, Ziya Gökalp, Güvercintepe, Altınşehir ve Şahintepe ile Esenler'e bağlı Başakşehir,⁸² ve Bahçeşehir'e bağlı Bahçeşehir 1. ve Bahçeşehir 2. Kısım mahallelerinin idari olarak birleşmesiyle 6 Mart 2008 tarihinde kuruldu.⁸³ Bu mahalleler günümüzde aynı ad ile mevcuttur. Ayrıca Küçükçekmece'ye bağlı Mehmet Akif Mahallesi'nin TEM otoyolu kuzeyinde kalan kesimi de ilçeye katıldı. Başakşehir'e bağlanan tek köy Küçükçekmece'nin Şamlar köyü oldu. Böylece ilçe 9 mahalle ve bir köyden oluştu. Ancak 2012'de İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürüldü ve Başakşehir'in mahalle sayısı 10 oldu.

⁸² İsim karışıklığını önlemek için, Esenler Belediyesi'nin 08.03.2009 tarihinde aldığı bir kararla, Başakşehir Mahallesi'nin adı Başak olarak değiştirildi (Meryem Hayır, *İstanbul Başakşehir'de Şehirleşme Süreci*, İstanbul 2009, s. 47).

⁸³ Başakşehir ilçesi, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26824 numaralı mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla kuruldu.

İlçenin adı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi kuruluşu olan KIPTAŞ tarafından 1995'te yapımına başlanan, Başakşehir toplu konutlarından gelir. İkitelli köyü arazisinde yapılan bu konutlar, ilçedeki ilk planlı toplu konut yerleşmesidir.⁸⁴

Başakşehir ilçesinin bulunduğu sahada 1980'li yıllara kadar kırsal yerleşmeler bulunuyordu. Leyla Hanım'ın Çiftliği, Ispartakule Çiftliği, Dereköy Çiftliği gibi çiftlikler sahadaki kırsal yerleşmeleri.⁸⁵ Büyük çoğunluğu toplu konutlardan oluşan Başakşehir, Başak ve Bahçeşehir mahalleleri ilçenin planlı yerleşim alanlarını teşkil eder. 1990'dan sonra uygulanan çok sayıdaki toplu konut projesiyle bu yerleşim alanları oluşmuştur. Hoşdere köyü merkez alınarak planlanan Bahçeşehir Uydükent Projesi birçok uluslararası ödüle layık görülmüştür.⁸⁶ Diğer taraftan Altınşehir, Güvercintepe, Ziya Gökalp, Kayabaşı ve Şahintepe mahalleleri ilçenin plansız yerleşim alanlarıdır. Bunlardan Ziya Gökalp Mahallesi, İkitelli köyünde kurulmuş olup halk arasında hâlen İkitelli adıyla bilinir.⁸⁷ Bu alanların nüfuslanmasında 1980'lerden itibaren yaşanan göçlerin büyük rolü oldu.

Başakşehir'in en önemli sanayi alanı, Ziya Gökalp Mahallesi'ndeki İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'dir. Şehir içindeki bir kısım sanayi tesislerinin şehir dışına taşınması amacıyla 1980'lerde kurulan ve yaklaşık 20.000 kişinin istihdam edildiği İkitelli Organize Sanayi Bölgesi sadece Başakşehir için değil, çevre ilçeler için de önemli bir kullanım alanı olup, bölgenin nüfuslanması ve şehirleşmesinde büyük etkisi olmuştur. Ziya Gökalp Mahallesi'ndeki Olimpiyat Parkı ve içindeki Atatürk Olimpiyat Stadı, Başakşehir'in yanında bölgenin gelişimine de etki eden diğer kullanım alanlarıdır.

2008 yılında kurulan ilçeye ait ilk nüfus verileri de bu yıla aittir. 2008'de Başakşehir 207.542 nüfuslu bir ilçeydi. Nüfus %52'lik bir artışla 2012'de 316.176 kişiye ulaştı (Şekil 14). Bu nüfusun sadece 5.081 kişisi Başakşehir'in tek köyü olan Şamlar'da yaşıyordu. Başakşehir'de nüfusun cinsiyete göre dağılımının belirgin bir farkı yoktur. 2008'de nüfusun %50.5, 2012'de ise %50.2'si erkeklerden oluşuyordu.

Başak, Güvercintepe, Şahintepe ve Başakşehir mahalleleri ilçede nüfusun kalabalık olduğu semtlerdir

⁸⁴ Hayır, *İstanbul Başakşehirde Şehirleşme Süreci*, s. 47.

⁸⁵ Hayır, *İstanbul Başakşehirde Şehirleşme Süreci*, s. 51, 59.

⁸⁶ 1996'da Birleşmiş Milletler HABİTAT 2 Konferansı çerçevesinde Kurumsal Uygulamalar ve Projeler ödülü, 1997'de Kanada'da Yeni Kentsel Yerleşim Anlayışı ödülü ve 2000 yılında The American Institute of Architects tarafından Kentsel Düzenleme ödülü (Hayır, *İstanbul Başakşehirde Şehirleşme Süreci*, s. 66).

⁸⁷ Hayır, *İstanbul Başakşehirde Şehirleşme Süreci*, s. 74.

(Tablo 8). 2011'de 9 mahallesi olan Başakşehir'in en kalabalık semti 62.330 kişiyle Başak Mahallesi'dir. İlçe nüfusunun %25'i burada toplanmıştır. Bahçeşehir 1. ve Bahçeşehir 2. Kısım'da olduğu gibi, toplu konutların tamamlanmasının ardından mahalle nüfuslarında kısa sürede ani artışlar olmuştur.

İlçenin büyük bölümü göçlerle gelen nüfustan oluşur. 2012 verilerine göre 316.000 kişinin yaşadığı Başakşehir'de nüfusun %91'i İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Bu nüfusun büyük bölümü ülkenin değişik yerlerinden İstanbul'a göç edenlerden oluşur. Başakşehir'de; Tokat, Malatya, Sivas, Bitlis, Adıyaman ve Erzurum illerinden gelenler ilk sıralarda yer alır. Bunlar içinde %6 ile Tokatlılar en yüksek paya sahiptir. Bunlar arasında Karadeniz bölgesinden gelenler ilk sırayı alır. Karadenizlilerin nüfus içindeki oranı yaklaşık %29'dur (Şekil 15). Doğu Anadolu bölgesinden gelen nüfusu oranı ise %28'dir. Doğu Anadolu'lular içinde en büyük pay %4 ile Malatyalılara aittir. Bu iki bölge, nüfusun yarısından fazlasını oluştururken Marmara bölgesi de %14'lük bir pay ile ilçede 45.000 kişilik bir nüfusa sahiptir.

BAYRAMPAŞA İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasında ve tarihî yarımada'nın kuzeybatısındaki Bayrampaşa ilçesi, doğuda Eyüp ve Gaziosmanpaşa, batıda ise Esenler ile komşudur. İlçenin kuzeyinde Gaziosmanpaşa, güneyinde Zeytinburnu ilçesi vardır. Sınırlarının bir bölümü karayollarına tekabül eden Bayrampaşa'nın, Gaziosmanpaşa sınırı "Eski Edirne Asfaltı" denen yoldan geçer. Eyüp sınırının ise yarıya yakını Ramî Kışla Caddesi teşkil eder. Esenler sınırının ise önemli bir bölümü TEM-Otogar bağlantı yolu ve devamındaki Dumlupınar Caddesi'nden geçer. Bu sınırlar içinde Bayrampaşa 9 km² olan alanıyla, Güngören ve Beyoğlu'ndan sonra, 3. sırada gelir.

Bayrampaşa 20 Mayıs 1990 tarihinde ilçe oldu.⁸⁸ İlçe bu tarihte yapılan idari bir düzenlemeyle Eyüp'e bağlı 11 mahallenin birleştirilmesiyle kuruldu. İlçeyi teşkil eden mahalleler; Altıntepsi, Cevatpaşa, İsmetpaşa, Kartaltepe, Kocatepe, Muratpaşa, Orta, Terazidere, Vatan, Yenidoğan ve Yıldırım mahalleleridir. Bugün de ilçenin idari yapısı adı geçen 11 mahalleden ibarettir.

İlçenin merkezi, eski adı Sağmalcılar⁸⁹ olan Bayrampaşa köyüdür. İlçe bu köyün gelişmesiyle

⁸⁸ Bayrampaşa, 9 Mayıs 1990'da kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 20 Mayıs 1990 tarih ve 20.529 sayılı nüshasında yayınlanan 3644 sayılı kanunla ilçe olmuştur.

⁸⁹ Sağmal; süt veren, sağılan, sağlamlı, sağmılık hayvan, bol süt veren inek.

Tablo 9- Bayrampaşa ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		1990	2011
1	Yıldırım	44.410	49.351
2	Kartaltepe	31.500	44.563
3	Muratpaşa	30.332	34.836
4	Altıntepsi	19.212	27.191
5	Kocatepe	12.629	20.271
6	Cevatpaşa	7.701	19.107
7	Yenidoğan	13.539	18.147
8	Ortamahalle	15.331	15.815
9	Terazidere	11.542	15.475
10	İsmetpaşa	16.332	14.093
11	Vatan	10.042	10.860

Kaynak: TÜİK.

oluşturmuştur. 1927-1928 yılları arasında 13 göçmen hanesinden oluşan Sağmalcılar'a, 1948-1950 döneminde Bulgaristan'dan, 1951'de ise Yugoslavya'dan gelen göçmeler yerleşmiştir.⁹⁰ Ancak Sağmalcılar'da köy tüzel kişiliğinin 1950-1955 yılları arasında kurulduğu anlaşılmaktadır. Zira 1950 idari taksimatında Sağmalcılar köyü yoktur. Fakat 1955'te Eyüp ilçesi Rami bucağında 4.932 nüfuslu bir köy olarak Sağmalcılar mevcuttur. Bu tarihten sonra yoğun bir yerleşime sahne olan ve nüfusu hızla artan Sağmalcılar köyünde 1964'te belediye teşkilatı kurulmuştur. 1970'te Eyüp ilçesi Merkez bucağındaki iki köyden biridir.⁹¹

Sağmalcılar adı 1 Nisan 1970'te Bayrampaşa olarak değiştirilmiştir.⁹² IV. Murat dönemi sadrazamlarından olan Bayram Paşa'nın burada bir çiftliğinin olması nedeniyle Sağmalcılar'a Bayrampaşa adı verilmiştir. Günümüzde semt, işyeri, durak (otobüs, tramvay, metro) ve okul⁹³ adı olarak "Sağmalcılar" yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

İstanbul'daki numune bağlarından birinin bulunduğu Bayrampaşa'da 1950'lere kadar bağlar mevcuttu. Günümüzde Bayrampaşa'daki Numunebağ semti ile Bağ Sokak (Muratpaşa Mahallesi), Bağlar Caddesi (Vatan Mahallesi), Bağlar Çıkmazı (Ortamahalle) ve Numunebağı Caddesi (Kocatepe Mahallesi) gibi sokak adları bu bağlardan geriye kalanlar oldu.

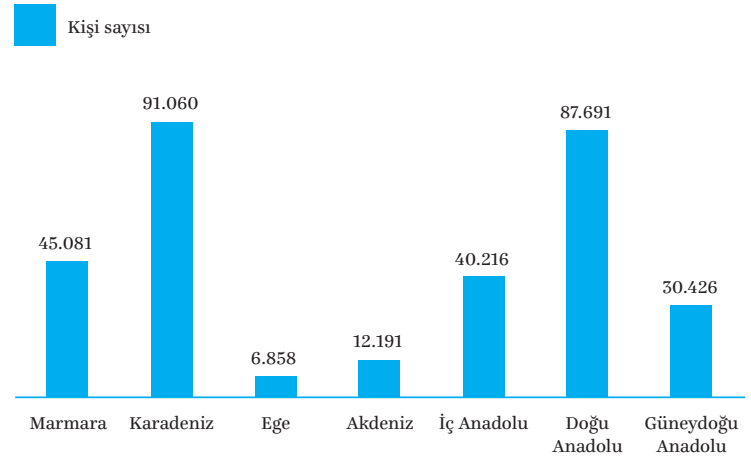
1955'te Vatan ve Millet caddelerinin yapımı sırasında

⁹⁰ Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 254.

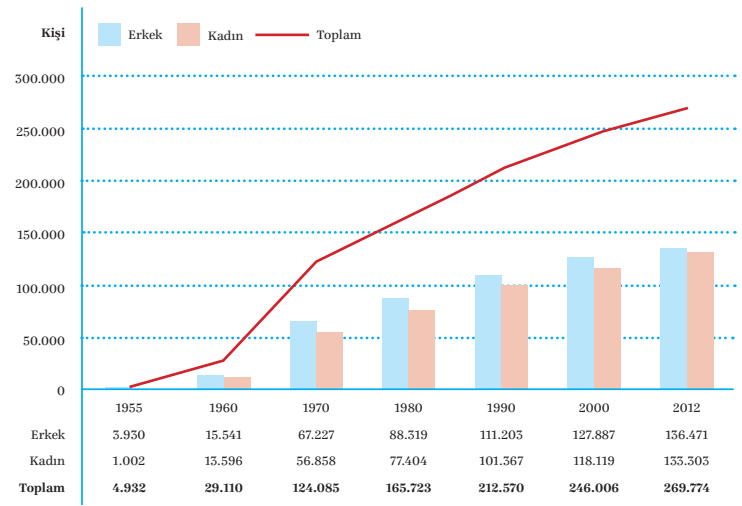
⁹¹ Diğer Alibeyköy'dür.

⁹² Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 254.

⁹³ Sağmalcılar Lisesi ve Sağmalcılar Anadolu Lisesi

Şekil 15- Başakşehir ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Şekil 16 - Bayrampaşa'da nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1955 - 2012)

evleri yıkılanlar Bayrampaşa'ya yerleştirilirken, sanayi tesislerinin varlığı nüfusu artıran esas güç oldu. 1950'lerde İstanbul'a olan yoğun göçlerden büyük ölçüde etkilenen Bayrampaşa'da hızlı nüfus artışı ve plansız yerleşme çeşitli altyapı sorunlarını beraberinde getirdi.

1950'lerin başlarından itibaren İstanbul'a olan göçler artmıştı. İstanbul'a göç edenlerin yerleştiği alanlardan biri de Sağmalcılar ve çevresiydi. Çevrede mevcut sanayi tesislerinde çalışanların, bu tesislere yakın alanlara yerleşmesi, çoğu gecekondu semtleri olmak üzere, yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına neden olurken, aynı zamanda nüfusun da hızla artmasına neden oldu. Sağmalcılar'da sanayi tesisleri haricinde nüfusu artıran bir başka unsur da 1950 sonrası Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen muhacirlerin bir kısmının buraya yerleşmesi oldu.

Sağmalcılar'da 1950'de 358 kişi yaşıyordu.⁹⁴ Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımlarına göre, Sağmalcılar'a ait ilk nüfus bilgileri 1955 yılına aittir. Bu tarihte Sağmalcılar köyünün nüfusu 4.932 kişiydi ve nüfusun %80'inin erkeklerden oluşuyordu (Şekil 16). Erkek nüfus fazlalığı, sanayi tesislerinde çalışmak için gelenlerin büyük çoğunluğunun erkek olmasıyla yakından ilgilidir. Ayrıca elde kayıtlı bir veri olmamakla birlikte, Sağmalcılar'ın Maltepe ve Davutpaşa askerî kışlalarının çok yakınında olması asker nüfusu faktörünü de akla getirmektedir.

Sağmalcılar nüfusu 1955-1960 yılları arasında, beş yılda, tam altı kat artarak 1960'ta 29.110 kişiye çıktı. Akabinde 1960-1970 döneminde de dört kat arttı ve 1970'te 100.000'i aştı (124.085). Bu dönemdeki 94.975 kişilik artış en büyük artış miktarı oldu. Bu tarihten sonra da hızlı artışına devam etti. Bayrampaşa nüfusu 1970-1980 arasında %33, 1980-1990 arasında ise %28 arttı. İlk nüfus verilerinin olduğu 1955 yılından itibaren sürekli artan nüfus, 2012'de 269.774 kişiye ulaştı.

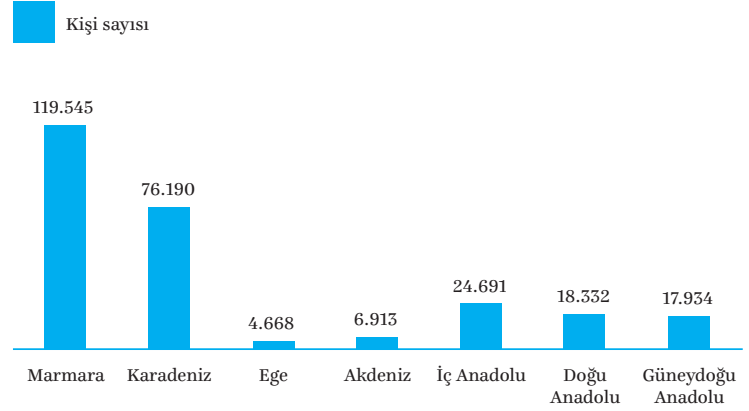
Bayrampaşa'da her sayım döneminde erkek nüfus kadınlara oranla fazla oldu. Ancak sadece 1955 yılında belirgin bir erkek nüfus fazlalığı görüldü. Bu tarihte nüfusun %80'i erkeklerden oluşuyordu. Ancak bu oran 1960'ta %53 ve 2012'de %50.5 oldu.

Bayrampaşa'da yaşanan hızlı nüfus artışı üzerinde sanayi bölgesi olması ve çevresindeki diğer sanayi alanlarına (Zeytinburnu, Maltepe Mahallesi) yakınlık önemli oldu. Kuruluşundan beri (1927) sütçülük ve tarımın başlıca ekonomik faaliyet olduğu Sağmalcılar'da sanayi tesisleri ilk kez 1952'de kurulmuştur.⁹⁵ Günümüzde Terazidere, Muratpaşa ve Ortamahalle ilçede sanayinin toplandığı başlıca alandır. 1950'lerde sanayiye bağlı olarak başlayan nüfus artışı ve mekânsal gelişmeye, 1980 sonrasında sanayi yanında başka faktörler de eklendi. Eminönü ile Unkaparı arasında, Haliç kıyısında, bulunan sebze meyve halinin 1986'da ve Topkapı'da bulunan otogarın 1990'ların ortalarında Bayrampaşa'ya taşınması bu gelişmelerde etkili oldu. Diğer ticari alanlar olarak Kuru Gıdacılar Sitesi ve son yıllarda açılan çok sayıdaki alışveriş merkezi Bayrampaşa'nın ticari hayatına büyük katkı yaptı.⁹⁶ Ancak bunlardan sebze meyve hali ve otogarın şehrin dışına taşınması ve yerlerine kentsel

94 Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 85.

95 Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 85.

96 Altıntepe Mahallesi'nde Carrefour, Bauhaus ve ORA İstanbul, Kocatepe Mahallesi'nde Praktiker, IKEA ve Forum İstanbul.

Şekil 17- Bayrampaşa ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

dönüşüm kapsamında konut ve alışveriş merkezlerinin yapılması gündemdedir.

2000 yılı verilerine göre, Bayrampaşa'da çalışan nüfusun yaklaşık yarısı (%45) imalat sanayi grubunda istihdam edilmiştir. Bunu %20'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %17'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.⁹⁷ İmalat sanayinin istihdamdaki payının yüksekliği Bayrampaşa'nın sanayi bölgesinde olmasıyla yakından ilişkilidir.

Bayrampaşa'da nüfusun en kalabalık olduğu semt Yıldırım Mahallesi'dir. 2011 yılı verilerine göre ilçe nüfusunun %18'i burada bulunur. Diğer taraftan Vatan Mahallesi en az nüfusun olduğu yerdir. 1990-2011 yılları arasında nüfusu azalan tek mahalle İsmetpaşa'dır. Nüfusun en fazla arttığı mahalle ise Cevatpaşa olmuştur (Tablo 9). Bayrampaşa 1950'den itibaren İstanbul'a gelenlerin yerleştiği önemli alanlardan biri oldu. Günümüzde (2012) ilçe nüfusunun %76'sı İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Nüfusun %24'ünün İstanbul nüfusuna kayıtlı olduğu Bayrampaşa'da, İstanbul'dan sonra Kastamonu, Kırklareli, Giresun, Sinop, Edirne ve Trabzon nüfusuna kayıtlı olanlar ilk sıralarda gelir. Buna göre Bayrampaşa bu illerden göç almıştır. Bunlar içinde yaklaşık %5 ile Kastamonulular en fazla nüfusa sahiptir.

Bayrampaşa nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında, İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların çokluğu nedeniyle Marmara bölgesi ilk sırayı alır. İlçe nüfusunun %44'ü bu bölge illerinden oluşur. Karadeniz bölgesi %28 ile ikincidir. Diğer bölgelerden gelenlerin az olması nedeniyle, ilçede nüfusunun büyük bölümünü bu iki bölge teşkil eder (Şekil 17).

97 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Tablo 10- Beşiktaş ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		1990	2011			1990	2011
1	Dikilitaş	14.955	16.961	13	Yıldız	6.555	5.548
2	Konaklar	8.444	15.737	14	Levazım	-	5.542
3	Akatlar	14.599	15.572	15	Abbasağa	11.222	5.524
4	Gayrettepe	13.840	13.125	16	Muradiye	6.504	5.395
5	Nispetiye	14.611	12.713	17	Kültür	5.338	4.966
6	Etiler	9.916	12.354	18	Arnavutköy	5.334	4.407
7	Türkali	6.639	11.097	19	Cihannüma	5.845	3.973
8	Mecidiye	11.807	11.083	20	Kuruçeşme	5.401	3.297
9	Ortaköy	12.985	9.088	21	Levent	6.090	3.197
10	Vişnezade	9.268	7.798	22	Balmumcu	7.323	2.539
11	Bebek	9.197	7.689	23	Sinanpaşa	2.668	2.300
12	Ulus	-	7.148				

Kaynak: TÜİK

BEŞİKTAŞ İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasında, İstanbul Boğazı kıyısında bir ilçe olan Beşiktaş, kuzeyde Sarıyer ve Şişli ilçeleriyle komşudur. Batıda Şişli, güneybatıda Beyoğlu ile sınırı bulunan Beşiktaş ilçesi, doğu ve güneyinden İstanbul Boğazı'yla sınırlanır. Şişli ilçesiyle olan sınırının yarıya yakını, Zincirliköy-Maslak arasında kalan bölümü, Büyükdere Caddesi'nden geçer. Bu sınırlar içinde ilçe 18 km²'lik alan kaplar.

Asya ile Avrupa'yı bağlayan Boğaziçi Köprüsü'nün Avrupa ayağı/ucu ve devamındaki çevre yolu Beşiktaş ilçesindedir. Ayrıca İstanbul Boğazı'ndaki ikinci geçiş güzergâhı olan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü devamındaki TEM otoyolu Beşiktaş'ın kuzeyinden geçer. Ayrıca bu iki ana ulaşım güzergâhını bağlayan Büyükdere Caddesi de ilçede bulunur. Bütün bunlar Beşiktaş'ı ulaşım bakımından önemli kılar.

Beşiktaş ilçesi, Boğaziçi'nde bir yerleşim merkezi olan Beşiktaş'ın gelişmesi ve idari bir yapıya kavuşmasıyla ortaya çıktı. Beşiktaş 15 Mayıs 1930'da kaza oldu.⁹⁸ Bu tarihte Beşiktaş, Merkez ve Arnavutköy nahiyesinden oluşuyordu. Kazaya bağlı köy yoktu.

Beşiktaş ilçesinin bulunduğu alanın büyük bölümü 1920'li yıllarda boştu, yerleşme yoktu. Beşiktaş merkezde kıydan başlayan yerleşim alanı ancak Yıldız Hamidiye Camii'ne kadar uzanıyordu. Bu noktadan ileride, Balmumcu Çiftliği bulunuyordu. Günümüzde

Beşiktaş'ın önemli semtlerinden olan Balmumcu bu çiftlikten adını aldı. Bu tarihlerde Ortaköy, Arnavutköy ve Bebek, Boğaz kıyısında küçük yerleşmelerdi. Bu yerleşmelerin gerisindeki sırtlarda çiftlik ve mandıralar vardı. Zincirlikapu ve Levent çiftlikleri bunlardan en önemlileriydi.⁹⁹ Bu çiftlikler zaman içinde Beşiktaş'ın önemli semtlerini teşkil etti ve onlara isim oldu. Bunlardan Levent Çiftliği, yapılan toplu konutlar sonrasında Levent Mahallesi olmuştu.¹⁰⁰ Mahallenin doğusundaki Nispetiye Caddesi yerleşmenin bu yöndeki sınırıydı ve daha ileride kalan sırtlarda yerleşme yoktu. 1952'de Birinci Levent, 1954'te İkinci Levent ve 1957'de Üçüncü Levent ve 1969'da Dördüncü Levent kurulmuştur.¹⁰¹ 1950'lerin başlarından itibaren başlayan yapılaşma, bu bölgede Levent'ten sonra, ikinci bir toplu konut alanı olarak 1955'te Etiler'in oluşmasına neden oldu. 1970'lerin başlarında bölge Levent ve Etiler haricinde yoğun yerleşim alanı değildi.

Beşiktaş 1934'te iki nahiye'den oluşuyordu. Merkez nahiyesinde; Abbasağa, Cihannüma, Dikilitaş, Mecidiye, Muradiye, Ortaköy, Sinanpaşa, Teşvikiye, Türkali, Vişnezade ve Yıldız adıyla 11 mahalle vardı. Arnavutköy nahiyesinde ise Arnavutköy, Kuruçeşme ve Bebek mahalleleri mevcuttu.¹⁰² Böylece 1934'te Beşiktaş 14 mahalleden ibaretti. 1954'te Şişli kazası kurulunca Teşvikiye Mahallesi buraya bağlandı ve mahalle sayısı 13'e indi.

⁹⁹ Turkey 1/25.000, Constantinople Sheet, G.S., nr. 3055, Ordinance Survey, London 1917.

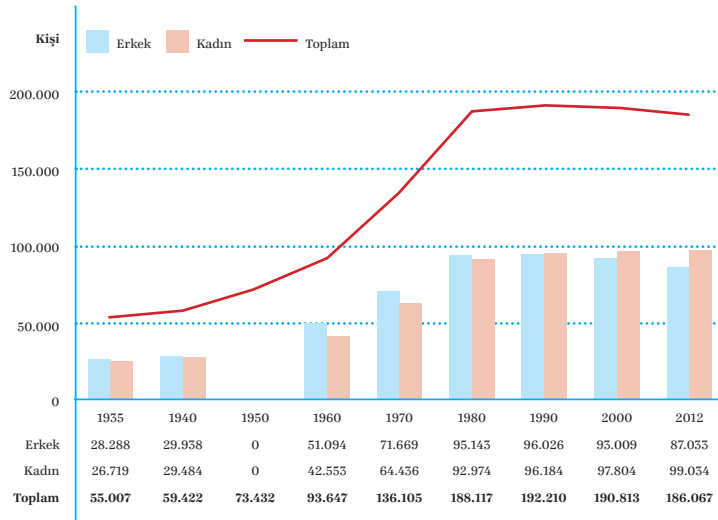
¹⁰⁰ Hayrettin Lokmanoğlu, *Haritalı Şehir Rehberi*, İstanbul 1955, Eki: Beşiktaş kazası I. harita.

¹⁰¹ Tümertekin, *İstanbul İnsan Mekân*, s. 256.

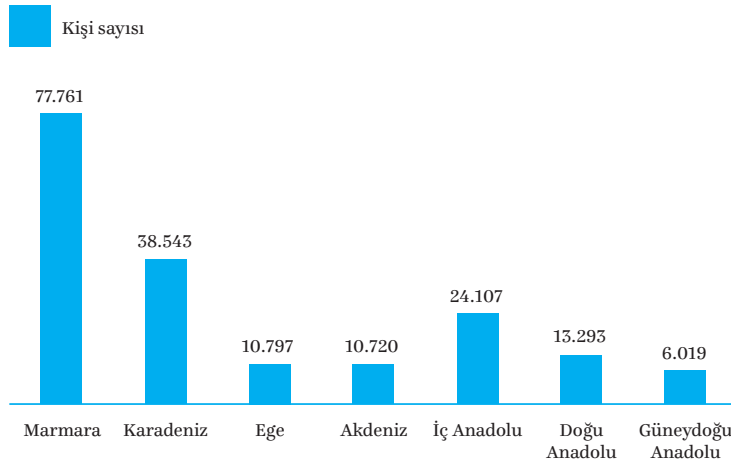
¹⁰² Lokmanoğlu, *İstanbul Şehri Rehberi*, Beşiktaş kazası haritası, s. 20-21.

⁹⁸ Kaza kuruluşu 15 Mayıs 1930'da kabul edilen ve 1 Eylül 1930'da yürürlüğe giren 1612 sayılı yasayla oldu (*Resmî Gazete*, 21 Mayıs 1930, sy. 1499, s. 8935).

Şekil 18- Beşiktaş ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Şekil 19- Beşiktaş ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

İlçenin çekirdeğini oluşturan bu semtler dışındaki alanlar 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıktı ve böylece yerleşim alanı zamanla genişledi ve mahalle sayısı da arttı. Buna en güzel örnek Levent Mahallesi oldu. Merkezî yerleşim alanından uzakta yeni bir yerleşim alanı olarak gelişen Levent'in mahalle olmasıyla 1955'te Beşiktaş'ın mahalle sayısı 14 oldu.¹⁰³ Beşiktaş 1971'de, belediye sınırları dâhilinde, 20 mahalleden oluşuyordu.¹⁰⁴ 1990'da 21 olan mahalle sayısı, günümüzde 23'tür (Tablo 10). Etiler, Akatlar, Konaklar, Levazım, Balmumcu ve Gayrettepe'de olduğu gibi, ilçenin yerleşmeye açılan semtlerinde kurulan mahalleler bu artışın ana nedeni oldu.

Merkez ve Arnavutköy nahiyesinden sonra Ortaköy de nahiyeye olmuştu. 1965'te Beşiktaş bu üç nahiyeden oluşuyordu. Ancak sonrasında nahiyeler kaldırıldı. 1970'te ilçenin nahiyesi yoktu.

¹⁰³ Lokmanoğlu, *Haritalı Şehir Rehberi*, s. 15.

¹⁰⁴ *İstanbul Şehir Rehberi: 1971*, s. I.

Beşiktaş ilçesinin nüfusu 1935'te 55.007 kişiydi (Şekil 18). Bunun %51'i erkek nüfustan oluşuyordu. 1950'ye kadar nüfusta önemli bir değişim olmadı. Bu tarihten sonra nüfus artışı hız kazandı ve 1960'ta 93.647'ye ulaştı. 1950-1960 döneminde ilçe nüfusu %27 oranında artış kaydetti. Bu esnada erkeklerin nüfus içindeki oranı da bir miktar artarak 1960'ta %54'e çıktı. Beşiktaş nüfusu 1960'tan sonra da hızlı bir şekilde artmaya devam etti. Beşiktaş nüfustaki en önemli artış 1960-1980 döneminde oldu. Nüfus miktarı %45 artarak 1970'te 136.105 kişiye ve ardından %38'lik artış ile de 1980'de 188.117'ye ulaştı. On yıllık dönemler itibarıyla 1970-1980 dönemi nüfusun miktar olarak en fazla arttığı dönem oldu. 1980'den sonra nüfus durağan bir döneme girdi ve 1980-1990 yılları arasında sadece %2'lik (4.093 kişi) bir artış kaydetti. Beşiktaş nüfusu 1990'da en yüksek seviyesine (192.210 kişi) ulaştı ve bu tarihten sonra nüfus azalmaya başladı. 1990-2000 yılları arasında %3.2 (6.143 kişi) oranında azalan nüfus 2012'de 186.067 kişi oldu. Bu dönemde İstanbul'da nüfusu azalan tek ilçe Beşiktaş değildi. Adalar, Bakırköy, Eminönü ve Fatih ilçelerinde de nüfus azalmıştı. İstanbul'un merkezî semtlerinde görülen bu azalmanın sebeplerinden biri, şehrin çevresinde oluşan yeni yerleşim alanlarındaki toplu konutlara ve sitelere doğru olan göçlerdi. Ayrıca yeni gelişim alanlarının olmayışı ve bazı semtlerin iş merkezi alanı hâlini alması nedeniyle nüfusta önemli bir değişimin olması, en azından yakın gelecekte pek mümkün görülmemektedir.

Beşiktaş'ta 1935-1980 yılları arasında erkek nüfus kadınlara göre fazla oldu. Erkek nüfus fazlalığı %54'lük oran ile 1960'ta en yüksek değerine çıktı. Ancak 1980'den sonra kadın nüfus fazlalığı görüldü. 2012'de Beşiktaş nüfusunun %53'ü kadınlardan oluşuyordu.

2012'de Beşiktaş'ta 186.067 kişi yaşıyordu. İlçede nüfusun %67'si İstanbul nüfusuna kayıtlı değildi. Diğer bir ifadeyle Beşiktaş'ın sadece %33'ü İstanbulludur. İstanbul'dan sonra Sivas, Giresun, İzmir, Kastamonu, Ankara ve Rize nüfusa kayıtlı olunan illerin başında yer alır. Beşiktaş nüfusunun %3'ü, Sivaslı %2'si Giresunludur. Bu dağılımda İstanbul'un diğer ilçelerinden farklı olan nokta, İzmir nüfusuna kayıtlıların ilk sıralarda olmasıdır.

Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımda, İstanbulluların fazlalığı nedeniyle, Marmara bölgesi %41 ile en fazla nüfusa sahip olan bölgedir. Bunu %20'lik oran ile Karadeniz bölgesi izler. Beşiktaş nüfusunun %13'ünü İç Anadolu bölgesi teşkil eder (Şekil 19).

Dikilitaş, Konaklar, Akatlar, Gayrettepe, Nispetiye, Etiler, Türkali ve Mecidiye mahalleleri Beşiktaş'ta nüfusun kalabalık olduğu başlıca semtlerdir. 16.961 kişilik

Tablo 11- Beykoz ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Çubuklu	22.407	14	Merkez	6.155
2	Kavacık	21.710	15	Yalıköy	5.437
3	Yeni Mahalle	19.699	16	Çiftlik	4.963
4	İncirköy	19.002	17	Çengeldere	4.810
5	Gümüştuyu	15.560	18	Yavuzselim	4.613
6	Tokatköy	15.192	19	Paşabahçe	4.393
7	Çiğdem	12.124	20	Kanlıca	4.226
8	Soğuksu	10.747	21	Fatih	4.172
9	Ortaçeşme	8.409	22	Baklacı	2.926
10	Rüzgârlıbahçe	8.094	23	Göksu	2.854
11	Göztepe	7.806	24	Anadoluhisarı	2.490
12	Acarlar	6.643	25	Anadolukavağı	1.313
13	Çamlıbahçe	6.330			

Kaynak: TÜİK

nüfusuyla Dikilitaş Beşiktaş'ın en kalabalık mahallesidir. Adı geçen diğer mahallelerin her birinde onbinden fazla nüfus bulunur. Diğer taraftan Sinanpaşa 2.300 kişilik nüfusıyla en küçük mahalledir. (Tablo 10). 1990-2000 yılları arasında beş mahallede nüfusu artarken, 16 mahallede azalmıştır.

Ulus, 1990'lı yıllarda kurulmuş yeni mahallelerden biridir. Bu yıllarda kurulan bir diğer mahalle de Levazım Mahallesi'dir. Ulus Mahallesi'nin ilk adı Ambarlıdere olup daha sonra değiştirilmiştir. Mahalledeki Ambarlıdere Camii ve bazı işyeri adları ile Levazım ve Ortaköy mahallelerinden geçen Ambarlıdere yolu mahallenin eski adından geriye kalanlardır. Beşiktaş'ta adı değişmiş olan bir diğer mahalle de Gayrettepe'dir. 1990'da Ertuğrul olan adı daha sonra Gayrettepe olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁵

Beşiktaş'ta toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %33'lük pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %21'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri grubu gelir.¹⁰⁶ Beşiktaş'ta sanayi tesisinin olmayışı çalışanların istihdamına da yansımıştır. Çalışanların sektöre dağılımı Beşiktaş'ın ticaret ve iş merkezi fonksiyonuna işaret eder.

¹⁰⁵ Gayrettepe Mahallesi'ndeki Ertuğrul Kız Kuran Kursu (Hattat Halim Sokak) mahallenin eski adını günümüze taşımıştır.

¹⁰⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul. s. 200-201.

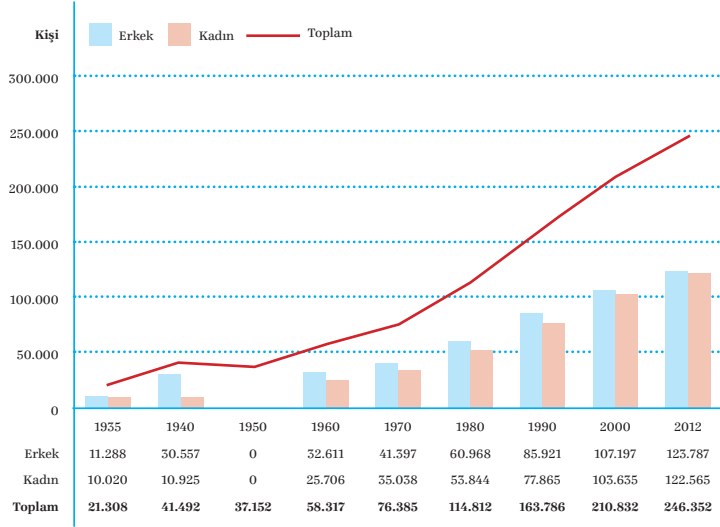
Levent, Gayrettepe ve Balmumcu, ilçenin iş ve ticaret alanı olarak gelişmiştir.

Bu semtler şirket yönetim merkezlerinin yoğun olduğu alanlardır. 1990'lardan sonra yapılmaya başlanan alışveriş merkezleri,¹⁰⁷ çok katlı iş merkezleri¹⁰⁸ ve rezidanslar Beşiktaş'ın ticari merkez olmasına büyük katkı yaptı. Büyükdere Caddesi ve Barbaros Bulvarı iş alanlarının toplandığı başlıca alanlardır.

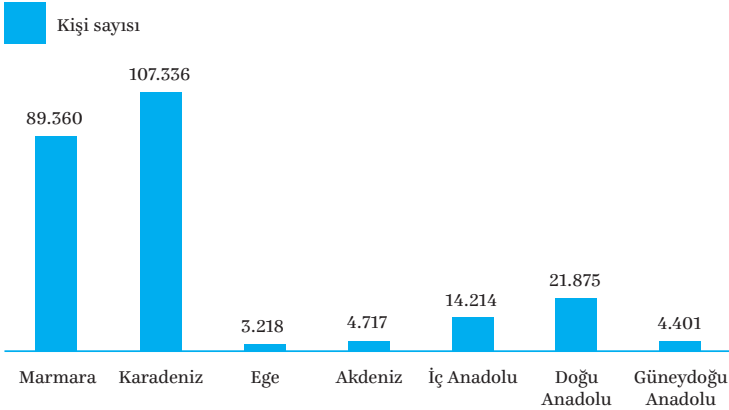
Batıda Büyükdere Caddesi ile doğuda Boğaz arasında kalan sırtlar çoğunluğu site şeklinde olan planlı yerleşim alanlarıdır. Bu alanda Büyükdere Caddesi boyunca gökdelenler yükselmekle birlikte bunların gerisinde, Levent, Etiler, Nispetiye, Akatlar, Kültür ve Levazım mahallelerinde ikamet amaçlı site ve toplu konutlar geniş yer tutar. Merkezî kesimi teşkil eden eski semtler dışında kalan bu saha, 1950 sonrasında başlayan ve 1980'lerde artan bir yapılaşmayla gelişmiş bir yerleşim alanına dönüşmüştür.

¹⁰⁷ Akmerkez (Kültür Mahallesi, 1995), Mayadrom (Akatlar Mahallesi, 1998).

¹⁰⁸ Sabancı Center (Konaklar Mahallesi, 1995), İş Bankası Kuleleri (Levent Mahallesi, 2000), Yapı Kredi Plaza (Levent Mahallesi), Zorlu Center (Levazım Mahallesi) başlıca gökdelenlerdir. Bu gökdelenler, farklı mahallelerde olsa da Büyükdere Caddesi boyunca sıralanırlar. Caddenin doğusu Beşiktaş, batısı Şişli arazisidir. Beşiktaş'ta bir mahalle olmakla birlikte semt adı olarak daha geniş bir alanı kapsayan Levent, ilki 1993'te (Sabancı Center) yapılan ve sayıları giderek artan gökdelenler sebebiyle gökdelenler semti olarak bilinir. Ayrıca ilçenin Dikilitaş Mahallesi'ndeki Polat Towers, Selenium Residence, Selenium Twins, Büyükhanlı Barbaros gökdelenleri vardır.

Şekil 20- Beykoz ilçesinde nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Şekil 21- Beykoz ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

BEYKOZ İLÇESİ

İstanbul'un kuzeyinde, Boğaz'ın Karadeniz'e açıldığı bir mevkiye bulunan Beykoz, Anadolu yakasındaki ilçelerden biridir. İlçenin kuzeyinde Karadeniz, batısında İstanbul Boğazı bulunur. Beykoz doğuda Şile ve Çekmeköy ile komşudur. İlçeyi güneyden Çekmeköy, Ümraniye ve Üsküdar çevreler. Karadeniz ve İstanbul Boğazı'na kıyısı bulunan Beykoz, 310 km²lik alanıyla İstanbul'un büyük ilçelerinden biridir.

İstanbul'un eski kazalarından biri olan Beykoz, 1930'da Merkez, Anadoluhisarı ve Mahmutşevketpaşa adıyla 3 nahiyeden oluşuyordu. Kazanın 6'sı Merkez, 12'si Mahmutşevketpaşa nahiyesinde olmak üzere 18 köyü vardı. Anadolukavağı, Beykoz, İncirköy, Mirşah,¹⁰⁹

¹⁰⁹ Anadolukavağı'nda olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Anadolukavağı'nda Mirşah Hamam, Mirşah Çeşmesi Çıkmaçı, Mirşah Çeşmesi gibi sokak adları vardır, bkz. *İstanbul Şehir Rehberi*, İstanbul 1998, s. 10. Ayrıca Anadolukavağı Mesadet Taylan Ortaokulu, 1908 yılında inşasına başlanan okulun ilk binası Mirşah Camii Vakfı adına

Paşabağçe ve Yalıköy adıyla Merkez nahiyesine bağlı 6 mahalle vardı. Anadoluhisarı nahiyesinde ise Anadoluhisarı, Çubuklu, Kanlıca ve Yenimahalle adıyla 4 mahalle vardı.¹¹⁰ 1935'te nahiye sayısı değişmezken, köy sayısı artarak 20'ye çıkmıştı. Bu tarihte Merkez ve Anadoluhisarı nahiyelerinde belediye teşkilatı mevcuttu.¹¹¹

Beykoz ilçesi 1950'de 3 bucak, 19 köyden oluşuyordu. Anadoluhisarı'nın merkeze bağlanmasından sonra, 1955'te iki nahiyesi olan kazada köy sayısı değişmemişti. Ancak 1975 yılına gelindiğinde ilçenin 21 köyü vardı. Bu köylerden biri olan Mahmutşevketpaşa bucağındaki Muratlı köyünde 1975'te nüfus yoktu, fakat köy tüzel kişiliği mevcuttu. 1970 yılında 218 kişinin yaşadığı Muratlı köyünün tüzel kişiliği 1980 yılında da mevcuttu. Ancak 1985'te bu isimde bir köy yoktur. Beykoz ilçesi 2000 yılında Merkez ve Mahmutşevketpaşa adıyla iki bucak, 19 köyden oluşuyordu. Ancak 2012 yılında köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesiyle, idari bakımdan ilçenin köyü kalmadı. Günümüzde Beykoz ilçesi idari olarak 46 mahalleden oluşur. Beykoz 1935'te 21.308 nüfuslu bir ilçedir (Şekil 20). İlçe nüfusu önemli miktarda (%48) artarak 1940'ta 41.492 kişiye çıktı. Bu artışın ana sebebi II. Dünya Savaşı'nın ortaya koyduğu askerî şartlar oldu. İstanbul Boğazı gibi önemli bir suyunun Karadeniz'e açıldığı bir mevkiye bulunması, savaş yıllarında Beykoz'un askerî önemini daha da artırdı. 1940'taki nüfus artışının büyük bölümünün erkek nüfusla alakalı olması savaşın etkisini gösteriyordu. 1935-1940 yılları arasında erkek nüfus %170 oranında artarken, kadın nüfus ise sadece %9 oranında artmıştı. 1940 yılında nüfusun %73'ü erkekti.

Savaşın etkisi 1945 nüfusuna da yansımış, ancak bu kez nüfus artmamış, azalmıştır. 1940-1945 döneminde ilçe nüfusu %20 oranında azalmıştır. Erkek nüfusun azalması bunun başlıca sebebi olmuştu. Bu yıllar arasında erkek nüfus %35 oranında azalırken, kadınlar %17 oranında artmıştır.

1945'te 32.813 olan ilçe nüfusu bundan sonra, değişen oranlarda sürekli arttı. Ancak 1970-1980 döneminde %50 oranında önemli bir artış ile nüfus 1980'de 114.812 kişi oldu. Nüfus miktarı zaman içinde artarak, 2012'de 246.352 kişiye çıktı.

İlçenin en önemli yerleşmesi, idari merkez olan Beykoz'dur. 1930'larda yerleşme, merkezde Beykoz ve Yalıköy adıyla iki mahalleden oluşuyordu. Ancak ilçenin

yaptırılmıştır (http://meb12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/04/733556/icerikler/okulumuz-tarihcesi_25532.html).

¹¹⁰ *İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı 1930-1931*, s. 36, 37.

¹¹¹ *1935 Genel Nüfus Sayımı: İstanbul Vilayeti*, s. 9.

idari olarak merkeze bağlı 6 mahallesi vardı.¹¹² 1970'lerin başlarında ilçede, belediye sınırları dâhilinde 15,¹¹³ 2000 yılında ise 19 mahalle vardı. Ancak 2008 yılında yapılan bir düzenlemeyle Çavuşbaşı İlk Kademe Belediyesi kaldırılarak mahalleleri Beykoz'a bağlandı ve böylece mahalle sayısı 25'e çıktı (Tablo 11).

İlçe nüfusunun başlıca toplanma yeri Beykoz olmuştur. Nüfusun 1935'te %71'i, 1950'de %80'i ilçe merkezindeydi. Beykoz 1970'te ilçe nüfusun %80'ine ve 2012'de ise %89'una sahipti. 1935-2012 yılları arasında kır nüfusu 4 kat artarken, Beykoz'da 14 kat artmıştır.

Beykoz'da nüfusun başlıca toplanma alanları; Çubuklu, Kavacık, Yenimahalle, İncirköy, Gümüşsuyu, Tokatköy, Çiğdem ve Soğuksu mahalleleri olmuştur. 2011'de 25 mahallesi olan Beykoz'da, Çubuklu 22.577 kişiyle en kalabalık mahalledir (Tablo 11). Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün ulaşımına açılmasından sonra önemli bir kavşak noktası hâline gelen Kavacık Mahallesi'nde nüfus artmış, mahalle mekânsal olarak genişlemiştir.

Beykoz'un gelişiminde iki sanayi tesisinin önemli rolü olmuştur. Bunlardan biri, kuruluşu Osmanlı dönemi olan ve 1933'te Sümerbank'a devredilen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, diğeri ise Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'ydı. Deri ve Kundura Fabrikası 1999'da üretimine son verirken, 1935'te faaliyete geçen Şişe Cam Fabrikası ise 2002'de kapanmıştır.

Beykoz'da yerleşim alanı zamanla kıyıda iç kesimdeki yamaç ve sırtlara doğru genişlemiştir. Büyük bölümü plansız bir yerleşim alanı olan Beykoz'da, 1990'lardan sonra Kanlıca, Çubuklu, Anadoluhisarı ve Göksu¹¹⁴ sırtlarında yapılan siteler ile Acarlar Mahallesi'ndeki Acarkent ve Beykoz Konakları planlı yerleşim alanlarını oluşturur.

Beykoz ilçe nüfusunun %68'i İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların %32 olduğu Beykoz'da, Giresunluların oranı %10 kadardır. Nüfusu teşkil edenler arasında Kastamonu, Ordu, Rize ve Trabzonlular önemli yer tutar. İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında %44 ile Karadeniz bölgesi ilk sırada gelir. Buna göre ilçenin yarıya yakını Karadenizlidir. Bunu %36'luk oran ile Marmara bölgesi izler. Marmara bölgesi içinde İstanbullular çoğunluktadır. Karadeniz ve Marmara'dan sonra gelen Doğu Anadolu bölgesinin oranı %9 kadardır (Şekil 21).

112 İstanbul Şehri Rehberi, s. 24, Beykoz Kaza Haritası.

113 İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. 1.

114 Göztepe Mahallesi'nde Göksu Evleri, Hisar Evleri.

Beykoz ilçe merkezinde nüfusun %27'si (2000) imalat sanayinde istihdam olmuştur. Bunu %26'luk oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %19'luk oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.¹¹⁵ İlçedeki iki önemli sanayi tesisinin kapandığı hatırlanırsa bu oranda bir düşüş olacağı açıktır.

Beykoz ilçesinde 14.766 dekar tarım alanı vardır. Bunun yaklaşık %8'i ekili alanlardan oluşur. Tarım alanları içinde 7.477 dekar ile sebze bahçeleri en büyük paya (%50) sahiptir. Tarım alanlarının %38'i meyve bahçesidir. Beykoz 304 dekar alan ile İstanbul ilçeleri arasında en fazla süs bitkileri alanına sahiptir. İlçe arazisinin %71'ini teşkil eden orman alanı 22.266 hektardır.

İstanbul Boğazı'nın 3. köprüsü olan ve hâlen yapımı devam eden Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün Anadolu ayağı Beykoz'un Poyrazköy'ündedir. Köprü ve devamındaki bağlantı yollarından oluşan Kuzey Marmara otoyolunun köprünün doğusunda kalan kesimi Beykoz ilçesinden geçiyor. Yakın gelecekte bu güzergâh çevresinde yeni yerleşim alanları başta olmak üzere önemli mekânsal değişimler yaşanacaktır.

BEYLİKDÜZÜ İLÇESİ

İstanbul'un yeni ilçelerinden biri olan Beylikdüzü, İstanbul'un Avrupa yakasındadır. Beylikdüzü kuzeyde D 100 karayolu ile güneyde Marmara Denizi arasında bulunur. İlçenin kuzey sınırını çizen D 100 karayolu Beylikdüzü'nü Esenyurt ilçesinden ayırır. İlçenin kuzeyinde Esenyurt ve Büyükçekmece, doğusunda Avcalar ilçesi bulunur. Güney ve batısında Marmara Denizi vardır. Bu sınırlar içinde ilçe 37 km²'lik alan kaplar.

Beylikdüzü ilçesi; Beylikdüzü (Kavaklı),¹¹⁶ Gürpınar¹¹⁷ ve Yakuplu¹¹⁸ belediyelerine bağlı 10 mahallenin, ilçe idari yapısı altında birleştirilmesiyle 6 Mart 2008 tarihinde kuruldu.¹¹⁹ İlçeyi teşkil eden Kavaklı, Gürpınar ve Yakuplu yakın zamana kadar Büyükçekmece'ye bağlı köylerdi.

İlçenin merkezini teşkil eden Kavaklı, 2000 yılında Büyükçekmece ilçesine bağlı bir beldedir. Bu tarihte Kavaklı beldesi; Beylikdüzü, Büyükşehir, Cumhuriyet, Merkez ve Sahil mahallelerinden oluşmaktadır. 39.884

115 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

116 Büyükşehir, Cumhuriyet, Sahil, Barış ve Kavaklı mahalleleri.

117 Adnan Kahveci, Dereağzı ve Merkez mahalleleri.

118 Merkez ve Marmara mahalleleri.

119 Beylikdüzü ilçesi, 22 Mart 2008 tarihli Resmî Gazete'nin mükerrer 26824 sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren, 6 Mart 2008 tarihli 5747 sayılı kanunla kuruldu.

Tablo 12- Kavaklı, Yakuplu ve Gürpınar'ın nüfus gelişimi (1935-2007)

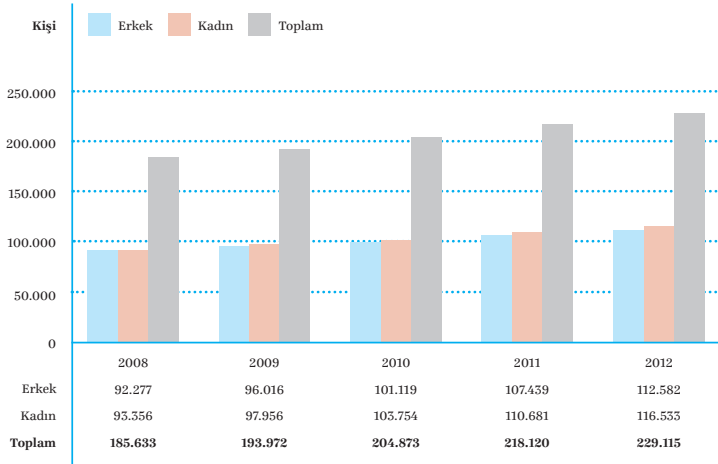
Yıllar	Kavaklı	Yakuplu	Gürpınar
1935	291	434	834
1940	353	534	980
1950	420	560	1.065
1960	460	884	1.110
1970	501	974	1.305
1980	866	1.252	2.812
1990	2.170	2.841	10.191
2000	39.884	24.960	25.479
2007	112.131	51.862	45.682

Kaynak: TÜİK

Tablo 13- Beylikdüzü mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		
		2000	2008	2011
1	Adnan Kahveci	-	31.077	48.515
2	Barış	-	41.938	46.345
3	Yakuplu	7.467	19.057	25.089
4	Büyükşehir	15.252	19.932	20.409
5	Marmara	9.133	16.013	20.244
6	Cumhuriyet	12.284	17.607	18.164
7	Gürpınar	-	-	15.918
8	Kavaklı	-	16.580	14.183
9	Dereağzı	-	4.980	6.249
10	Sahil	621	4.346	2.999

Kaynak: TÜİK

Şekil 22- Beylikdüzü ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (2008 - 2012)

nüfuslu beldenin en kalabalık mahallesi 15.252 kişiyle Büyükşehir Mahallesi'dir. Cumhuriyet 12.284 kişi, Beylikdüzü 8.519 ve Sahil 621 nüfuslu yerleşmelerdir.

2000 yılında Büyükçekmece'nin beldesi olan Gürpınar'da Merkez Mahallesi adıyla bir mahalle vardı. Mahallenin nüfusu 25.479 kişiydi.

Beylikdüzü ilçesini oluşturan Yakuplu beldesi 2000 yılında, üç mahalleden oluşuyordu ve 24.960 nüfusu vardı. Bunlardan Marmara Mahallesi 9.133 kişi olan

nüfusuyla en kalabalık mahalleydi. Haramidere (8.360 kişi) ve Merkez (7.467 kişi) diğer iki mahalleydi.

Beylikdüzü ilçesinin olduğu alanda yakın zamana kadar Kavaklı, Yakuplu ve Gürpınar köyleri bulunuyordu. Bu köyler 1935'te Çatalca kazası Büyükçekmece nahiyesine bağlıydı. Uzun süre devam eden bu durum, 1987'de Büyükçekmece'nin ilçe olmasıyla kısmen değişmiş oldu. Bu köyler artık Büyükçekmece ilçesine bağlıydı ve bu bağlılık Beylikdüzü ilçe oluncaya kadar da devam etti.

Beylikdüzü ilçesi adı geçen köylerin arazisi üzerinde kuruldu. Birbirine yakın konumda olan bu köyler, 1990'dan sonra hızlı bir gelişim süreci yaşadı. Hızlı bir nüfus artışı ve mekânsal büyüme şeklinde olan bu süreç sonucunda, adı geçen yerleşim birimlerinde 1990'dan sonra belediye teşkilatı kurulmuştur. Bunlar içinde en fazla gelişme Kavaklı'da olmuş, nüfusu 1990'da 2.170 kişiden, 2007'de 112.131'e çıkmıştır. Kavaklı adı 2002'de Beylikdüzü olarak değiştirilmiş ve 2008'de kurulan ilçenin adı olmuştur.¹²⁰ Yerleşmenin eski adı olan Kavaklı günümüzde mahalle adı olarak hâlâ mevcuttur.

Beylikdüzü özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren çok sayıda toplu konutun inşa edildiği bir alan oldu. İlçede konut amaçlı yapılaşma büyük bir gelişme gösterdi. Adnan Kahveci Mahallesi sitelerin toplandığı başlıca alan olurken, Marmara ve Kavaklı mahalleleri de site ve toplu konutların bir diğer yayılış alanı hâline geldi.

Yakuplu Merkez Mahallesi ilçede sanayinin toplandığı başlıca alandır. Burası birçok sanayi sitesinin¹²¹ yanında, BOTAŞ tesisleri, Ambarlı Termik Santrali, Ambarlı Dolun Tesisleri gibi ülke çapında önemli tesislerin olduğu bir yerdir. Beylikdüzü bu sanayi tesislerinin yanında son yıllarda D 100 (E-5) karayolu boyunca sıralanan çok sayıda alışveriş merkezleriyle ticari merkez olma vasfı kazanmaya başladı.¹²² D 100 karayolu çevresi Beylikdüzü'nde ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı bir alan oldu.

Marmara¹²³ ve Adnan Kahveci¹²⁴ mahalleleri, toplu konut ve sitelerin yoğunlaştığı semtlerdir. Adnan Kahveci Mahallesi'nde Yavuz Sultan Selim Bulvarı'nın doğu ve batısı site şeklinde konutların yaygın olduğu bir alandır.

120 İsim değişikliği Bakanlar Kurulu'nun 10 Aralık 2002 tarih ve 4962 sayılı kararıyla olmuştur. Bu karar 9 Ocak 2003 tarih ve 24.988 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

121 Haramidere, Piringçiler ve Bakırcılar, Mermerciler ve Birlik Sanayi siteleri.

122 Mikros Beylikdüzü, Beylicium, Marka City ve Outlet Park.

123 İhlas Marmara Evleri 1. Kısım, TEV Sağlık ve Kardelen siteleri, Kiptaş Yakuplu Evleri ve Eston Reşitpaşa Evleri.

124 Hasbahçe, Ata, Jetkent 1, Parlemerterler, Ceylan, Akay, Yeşilkent 1, 2, 5 ve Özbey Kent siteleri, Sera ve Yeşilvadi konutları ve Ekşioğlu Şelale Evleri.

Ayrıca Marmara Mahallesi'ndeki Ambarlı Limanı ve İstanbul'un dördüncü marinası¹²⁵ Beylikdüzü'ndeki farklı kullanım alanları olarak dikkati çeker.

İlçenin kuzey ve doğu kesimlerindeki yoğun yerleşim alanına karşılık güney kesimler; Dereağzı, Sahil ve Kavaklı mahalleleri henüz yoğun bir yerleşim alanı değildir. Bu kesimler önemli oranda ikincil konutların bulunduğu sayfiye alanı niteliğini hâlen korumaktadır.

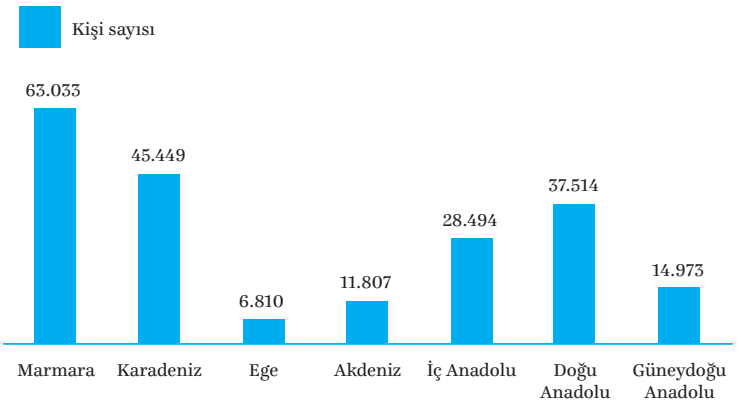
2008 yılında kurulan ilçeye ait ilk nüfus verileri de bu yıla aittir (Şekil 22). 2008'de ilçe nüfusu 185.633 kişidir. Daha sonraki yıllarda nüfus artarak 2012'de 229.115 kişi olmuştur. Buna göre 2008-2012 yılları arasında ilçe nüfusu %23 oranında arttı. Belirtilen yıllar arasında Beylikdüzü'nde kadın nüfus miktarı erkeklere göre daha fazladır. Ancak bu fazlalık belirgin olmaktan uzaktır ve kadın nüfus oranı 2012'de %50.8'dir. Bu veriler nüfusun cinsiyet yapısındaki düzenli dağılımını gösterir.

Beylikdüzü ilçesinin merkezini teşkil eden Kavaklı 1935'te 291 kişinin yaşadığı bir köydü. Bu nüfusun 164'ü erkek, kalanı kadındı. Nüfus miktarında uzun yıllar önemli bir artış olmadı. Ancak 1980'de 866 kişi olan Kavaklı nüfusu, 1990'da 2.170 kişiye çıktı. Nüfustaki ilk belirgin artış bu yıllar arasında yaşandı. Ancak esas ve önemli artış, Tablo 12'de de görüldüğü gibi, 2000 ve 2007 yıllarında oldu. 1990'da 2.170 olan nüfus miktarı, on yılda, 18 kat artarak 2000 yılında 39.884 kişiye çıktı. Böylesine büyük miktardaki artışa bölgenin aldığı göçler neden oldu. Nüfus ilerleyen yıllarda da artmaya devam etti ve yaklaşık 3 katlık bir artış ile 2007'de 112.131 kişiye ulaştı.

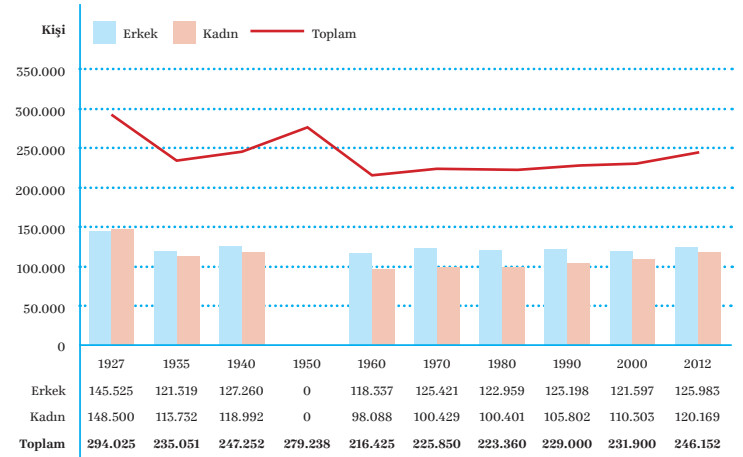
Kavaklı'da yaşanan bu gelişmenin bir benzeri Gürpınar ve Yakuplu'da da yaşanmıştır. Ancak Kavaklı'da 2000 yılında yaşanan büyük artış, Gürpınar'da daha önce, 1990'da yaşanmıştır. Fakat Gürpınar ve Yakuplu'nun nüfus artış miktarı Kavaklı kadar fazla olmamıştır. Yine de bu yerlerde nüfus gelişim süreçleri bakımından büyük bir benzerlik vardır.

Kavaklı'da nüfusun cinsiyete göre dağılımında dikkat çekici yıllardan biri 1990'dır. Bu tarihte nüfusun %63'ü erkeklerden oluşuyordu. Gürpınar için de 1990 yılı erkek nüfus fazlalığının önemli oranda olduğu bir yıldır. Bu tarihte erkekler nüfusun %60'ını teşkil ediyordu.

Adnan Kahveci, Barış ve Yakuplu mahalleleri, Beylikdüzü'nde nüfusun kalabalık olduğu başlıca semtlerdir. Adnan Kahveci Mahallesi Beylikdüzü'nün en kalabalık mahallesidir. Toplu konut ve sitelerin yoğun olduğu mahallede, nüfus 2008-2011 yılları arasında, sadece dört yıl içinde, %56 oranında artmıştır (Tablo 13).

Şekil 23- Beylikdüzü ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Şekil 24- Beyoğlu ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

2012 yılı verilerine göre Beylikdüzü ilçesinde nüfusun %79'u İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Bu nüfusun büyük bölümü 1990'lardan sonra göçle Beylikdüzü'ne gelmiştir. İlçede Trabzon, Sivas, Malatya, Tokat ve Samsun illeri nüfusuna kayıtlı olanlar ilk sıralarda gelir. Nüfusun %3,6'sı Trabzonlu, %3,3'ü ise Sivahlıdır. Beylikdüzü nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında %30 ile Marmara bölgesi ilk sırada gelir. Beylikdüzü'nde Karadeniz bölgesi %22 ile ikinci ve %18 ile Doğu Anadolu bölgesi ise üçüncüdür. Bu iki bölge Beylikdüzü'nün önemli miktarda göç aldığı yerlerdir (Şekil 23). Beylikdüzü'nde yeni yapılan konut alanlarına şehrin merkezî kesiminde bulunan ilçelerden de göçler olmuştur.

BEYOĞLU İLÇESİ

Tarihî yarımada ve Haliç'in kuzeyinde bulunan Beyoğlu ilçesi; kuzeyde Eyüp, Kâğıthane ve Şişli ilçeleriyle komşudur. Batı ve güneyinde Haliç, güneydoğusunda

125 West İstanbul Marina.

Tablo 14- Beyoğlu ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Piyalepaşa	25.821	24	Kılıçalipaşa	2.774
2	Kaptanpaşa	19.082	25	Camiikebir	2.542
3	Fetihtepe	17.710	26	Çatma Mescit	2.443
4	Hacıahmet	14.959	27	Kocatepe	2.383
5	Keçecipiri	14.830	28	Gümüşsuyu	2.180
6	Piripaşa	14.067	29	Ömer Avni	2.130
7	Hacıoğlu	13.194	30	Şehit Muhtar	2.021
8	Sütlüce	12.384	31	Pürtelaş Hasan Efendi	1.987
9	Örnektepe	11.563	32	Kuloğlu	1.550
10	Kadımeahmet	10.233	33	Hacımimi	1.441
11	Kulaksız	9.679	34	Katip Mustafa Çelebi	1.078
12	Küçük Piyale	8.853	35	Şahkulu	1.073
13	Yenişehir	6.252	36	Kamer Hatun	1.025
14	İstiklal	6.018	37	Bedrettin	928
15	Sururî Mehmet Efendi	4.961	38	Müeyyetzade	660
16	Bülbül	4.914	39	Kemankeş Karamustafapaşa	551
17	Firuzaga	4.646	40	Asmalı Mescit	513
18	Kalyoncu Kulluğu	3.930	41	Bereketzade	395
19	Cihangir	3.774	42	Hüseyinağa	330
20	Yahya Kahya	3.609	43	Evliya Çelebi	320
21	Çukur	3.584	44	Emekyemez	132
22	Tomtom	2.826	45	Arap Camii	72
23	Bostan	2.789			

Kaynak: TÜİK

İstanbul Boğazı bulunur. Doğuda Beşiktaş ile sınırı vardır. Bu sınırlar içinde Beyoğlu 9 km²lik alanıyla Güngören'den (7 km²) sonra en küçük ilçedir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'yla kısa bir süre için il olan Beyoğlu, 1924'te yeniden kaza oldu. Beyoğlu 1927'de İstanbul vilayetini teşkil eden yedi kazadan biridir. 1935'te merkez dâhil yedi nahiyesi vardır. Günümüzde İstanbul'un önemli ilçelerinden olan Şişli bu tarihte Beyoğlu ilçesinde nahiyedir. İlçenin diğer nahiyeleri; Merkez, Galata, Hasköy, Kasımpaşa, Kemerburgaz ve Taksim'dir. Bunlardan Kemerburgaz hariç diğer nahiyelerde belediye teşkilatı mevcuttur. 1935'te Beyoğlu ilçesinin 11 köyü vardır. Bu köylerden biri günümüzde ilçe olan Kâğıthane köyüdür. Diğer 10 köy Kemerburgaz nahiyesindedir. 1936'da Eyüp kazası kurulunca Kemerburgaz nahiyesi buraya bağlanmıştır. Böylece Beyoğlu ilçesinin idari yapısı ve sınırları da değişmiştir. Bu nedenle ilçede 1940'ta 6 nahiye ve bir köy vardır. İlçenin tek köyü Şişli nahiyesi Kâğıthane köyüdür. Ancak 1954 yılında Şişli nahiyesi

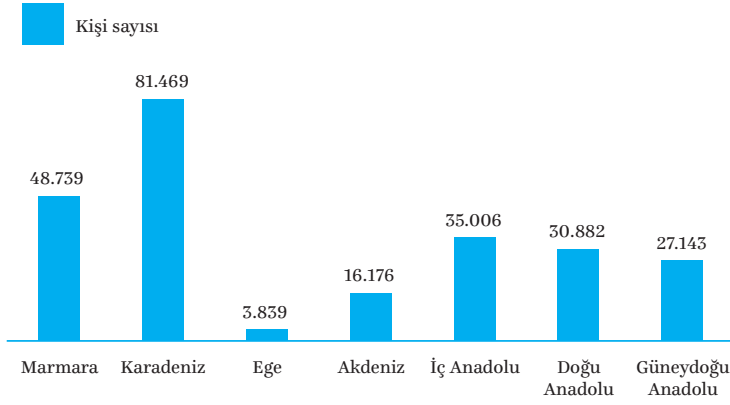
kaza olunca, ilçenin köyü kalmamış ve nahiye sayısı da 5'e düşmüştür. Devam eden yıllarda nahiye teşkilatı kaldırılmıştır. 1970'te ilçede nahiye yoktu. Belediye sınırları dâhilinde 1934'te 54,¹²⁶ 1971'de 41 mahalle vardı.¹²⁷ Günümüzde Beyoğlu 45 mahalleden oluşur.

İstanbul'un eski ilçelerinden olan Beyoğlu, Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra, 1927'de yapılan ilk nüfus sayımında, mevcut yedi kaza arasında en fazla nüfusu olmandır. Beyoğlu kazası 294.025 kişilik nüfusuyla İstanbul il nüfusunun %36'sına sahipti. Bu nüfusun %2.3'ü köylerde yaşıyordu.

Beyoğlu nüfusu ilk sayımın ardından azaldı ve 1935'te 235.000'e geriledi (Şekil 24). Bunda idari sınır değişikliğinin rolü oldu. Avrupa yakasında 1927'de 4 olan kaza sayısı 1935'te 8'e çıkmıştı. Daha sonra nüfusu bir miktar artarak 1940'ta 247.000'e çıktı. Nüfus 1950'de

¹²⁶ İstanbul Şehri Rehberi, Beyoğlu kazası haritaları, s. 14-19.

¹²⁷ İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. I.

Şekil 25- Beyoğlu ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

279.238 kişiyle en yüksek değerine ulaştı. Bu tarihten sonra bir daha bu miktara ulaşamadı. 1950'den sonra %22'lik bir azalma ile 1960'ta 216.000'e düştü. Bu azalma 1935'ten sonra ikinci düşüş oldu. Nüfusun azalmasında, Beyoğlu'na bağlı olan Şişli'nin 1954'te kaza olması etkili oldu. 1970'te nüfus bir miktar artsa da 1980'de üçüncü kez azaldı ve 223.360 kişi oldu. Bundan sonra, günümüze kadar az da olsa nüfus artış yönünde bir seyir izledi.

Aslında Beyoğlu nüfusu 1960'tan bugüne durağan bir seyir izledi. Bu dönemde, 1980'de küçük bir düşüş ve diğer yıllarda ufak miktarda artışlar görüldü. Beyoğlu'nda nüfusun az artmasında, ilçenin İstanbul'un merkezî iş faaliyetlerinin en gelişmiş yeri olması etkili oldu.¹²⁸ 1960-2012 döneminde Beyoğlu nüfusu, miktar olarak 29.000, oran olarak %14 kadar bir artış kaydetti.

Beyoğlu nüfusu 2012'de 246.152 kişi oldu. Bu miktar, 1927 verileri ile karşılaştırıldığında ilçe nüfusunun %16 oranında azaldığı anlaşılır.

1927 yılı hariç, Beyoğlu ilçesinde erkek nüfus oranı fazla oldu. 1927'de %49.5 olan erkek nüfus oranı, en yüksek değerine %55 ile 1970'te ulaştı. Erkek nüfus oranı 2012'de %51 oldu. Buna göre Beyoğlu ilçesinde nüfusun cinsiyet yapısında dengeli bir dağılım vardır.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre ilçede 37.000 kişiyle İstanbul nüfusuna kayıtlılar en kalabalık grubu teşkil eder. İlçe nüfusunun %15'i İstanbulludur. Diğer bir ifadeyle Beyoğlu nüfusunun %85'i İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Bu nüfusun önemli bir bölümü göçle gelmiştir. Beyoğlu'nun önemli miktarda göç aldığı iller arasında Giresun, Sivas, Mardin, Rize ve Kastamonu ilk sıralarda gelir. İlçe nüfusunun %11'i Giresun, %7'si Sivas ve %5'i Mardin kökenlidir. Coğrafi bölgelere göre dağılımda, Beyoğlu'nda Karadeniz bölgesi ilk sırada gelir.

128 Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 232.

Beyoğlu nüfusunun %33 Karadenizlidir. Buna göre ilçede her üç kişiden biri Karadenizlidir. İkinci sırada %20 ile Marmara bölgesi gelir. Beyoğlu'nda İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden de önemli miktarda nüfus vardır (Şekil 25).

1927 yılı verilerine göre; ilçe nüfusunun mesleklere dağılımında ilk sırayı ziraat (%27) alır. Önemli olan diğer sektörler sırasıyla ticaret (%26) ve sanayidir (%18). 2000 yılı verilerine göre, Beyoğlu'nda nüfusun istihdamında %33 ile imalat sanayi grubu ilk sıradadır. Bunu %24'lük oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.¹²⁹

Piyalepaşa, Kaptanpaşa, Fetihstepe, Hacıahmet, Keçecipiri, Piripaşa, Halıcioğlu, Sütlüce, Örnektepe, ve Kadıme Mehmet Mahallesi Beyoğlu'nda nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir. Piyalepaşa 25.821 kişilik nüfusuyla Beyoğlu'nun en kalabalık mahallesidir. Diğer taraftan 72 kişiyle Arap Camii nüfusun en az olduğu mahalledir (Tablo 14).

BÜYÜKÇEKMECE İLÇESİ

Adını kıyısında bulunduğu gölden alan Büyükçekmece ilçesi, İstanbul'un batısında, Avrupa yakasındadır. Güneyden Marmara Denizi'yle çevrili bulunan Büyükçekmece ilçesi, kuzeyde Çatalca ve Arnavutköy, doğuda Esenyurt, güneydoğuda Beylikdüzü ve batıda Silivri ilçeleri ile komşudur. İlçe, Büyükçekmece Gölü'nün doğu ve batısında kalan arazilerden oluşur. Büyükçekmece'nin bugünkü sınırları en son şeklini 2008 yılında almıştır. Yeni idari sınırlara göre ilçenin alanı 157 km²'dir.

Büyükçekmece 1935'te Çatalca ilçesinde, nahiye ve aynı zamanda nahiye merkezidir. Nahiye nüfusu 8.832, merkezin nüfusu ise 1.366 kişidir. 1935'te Büyükçekmece nahiyesinde, Büyükçekmece köyü de dâhil 19 köy vardı. 1965'te belediye teşkilatı bulunan Büyükçekmece'nin bu idari yapısı ilçe olana kadar devam etti. Ancak 1987'de bucak teşkilatı kaldırılarak, yerini ilçe idari teşkilatı aldı. Böylece 19 Haziran 1987 tarihinde Büyükçekmece ilçe oldu.¹³⁰ Yeni kurulan ilçenin yönetim merkezi, daha önce bucak merkezi olan Büyükçekmece oldu. Bucağa bağlı 13 köy¹³¹ de ilçeye bağlı hâle geldi. İlçeyi teşkil eden köylerden

129 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, İstanbul 2002, s. 200-201.

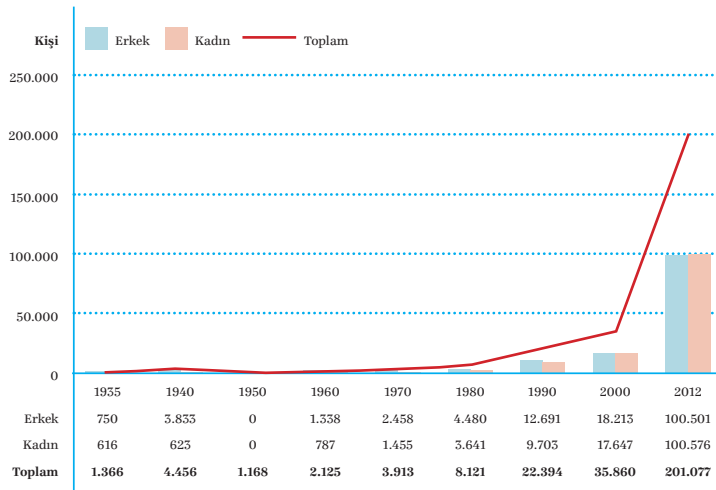
130 Büyükçekmece 19 Haziran 1987'de kabul edilen ve 4 Temmuz 1987 tarihli ve 19507 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan 3392 sayılı yasayla ilçe olmuştur.

131 İlçeye bağlı 13 köy şunlardır: Ahmediye, Çakmaklı, Esenyurt, Gürpınar, Güzelce, Hoşdere, Karaağaç, Kavaklı, Kıraç, Kumburgaz, Mimarsinan, Tepecik, Türkoba ve Yakuplu.

Tablo 15- Büyükçekmece ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Batıköy	29.238	13	Kumburgaz Merkez	5.403
2	Fatih	18.566	14	Kamiloba	5.328
3	Atatürk	16.517	15	Güzelce	5.040
4	Hürriyet	16.209	16	Celaliye	4.468
5	Ulus	14.480	17	Çakmaklı	3.530
6	Mimarsinan Merkez	13.907	18	Bahçelievler	2.477
7	Murat Çeşme	10.687	19	Alkent 2000	2.451
8	Türkoba	9.729	20	Yenimahalle	1.721
9	Pınartepe	9.131	21	Muratbey Merkez	1.469
10	19 Mayıs	7.760	22	Ahmediye	1.391
11	Dizdariye	6.412	23	Karaağaç	1.371
12	Cumhuriyet	5.558			

Kaynak: TÜİK

Şekil 26- Büyükçekmece'de nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Esenyurt ve Kavaklı (Beylikdüzü) daha sonra ilçe oldu. 2000 yılında Büyükçekmece ilçesi, 1 bucak (Merkez) ve 13 köyden oluşuyordu. Bu köylerden biri olan Esenyurt 2008'de aynı isimle ilçe olurken, Kavaklı, Gürpınar ve Yakuplu birleşerek Beylikdüzü adıyla ilçe oldu.

2000 yılında ilçe merkezinde 5 mahalle vardı.¹³² Bunlar; Atatürk, Cumhuriyet, Dizdariye, Fatih ve 19 Mayıs mahalleleridir. Bunlardan Fatih 11.841 kişiyle en kalabalık mahalledir. Ancak 2008 yılındaki düzenlemeyle kaldırılan ilk kademe belediyelerine ait mahallelerin de merkeze dâhil edilmesiyle mahalle sayısı 23 oldu. Günümüzde Büyükçekmece ilçesi 23 mahalleden oluşur (Tablo 15).

1987'de ilçe olan Büyükçekmece'nin 1990'da 142.910 nüfusu vardı. Bu nüfusun %16'sı ilçe merkezinde, geriye

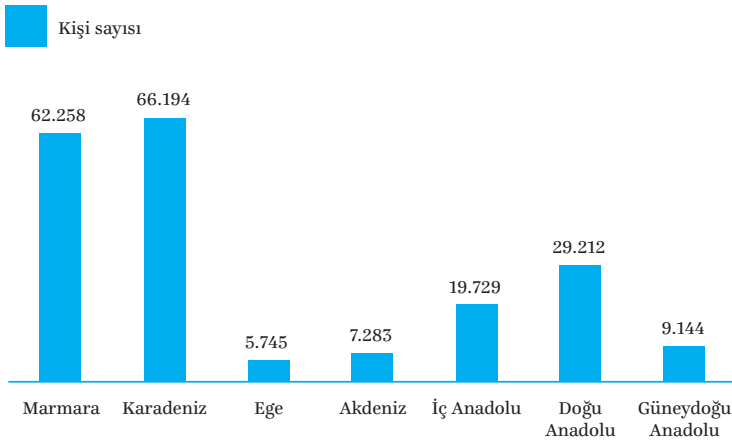
kalan %84'ü belde ve köylerde yaşıyordu. Bu tarihte Esenyurt, Gürpınar, Tepecik, Mimarsinan ve Kumburgaz, Büyükçekmece'ye bağlı belediye teşkilatı olan beldelerdi. Bunlardan Esenyurt'un 70.280 nüfusu vardı.

1990'dan sonra ilçe nüfusu 1.5 katından fazla (%168) artarak, 2000'de 384.089 kişiye ulaştı. Büyükçekmece 1990-2000 döneminde, İstanbul'da nüfusu en fazla artan ilçe oldu. İstanbul'un 32 ilçesi arasında yıllık nüfus artış hızı (%9.8) en yüksek olan ilçeydi.¹³³ Bu artış ilçenin belde belediyelerindeki nüfus artışıyla yakından ilgiliydi. İlçeye bağlı beldelerden Esenyurt 148.000, Gürpınar 25.000, Bahçeşehir 19.000, Kavaklı 39.000, Mimarsinan 25.000, Kıracaoğlu ve Yakuplu 24.000 nüfuslu beldeler olmuştu. İlçenin merkezi olan Büyükçekmece'nin nüfusu ise 35.000'di.

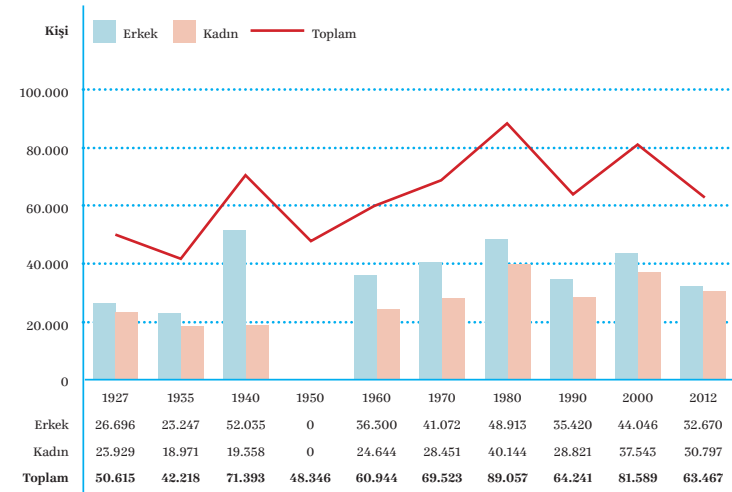
2000 yılından sonra ilçe nüfusunda büyük bir düşüş yaşadı. Nüfus %48'lik bir azalma ile 2012'de 201.000 kişiye geriledi. Bu düşüşün nedeni, Büyükçekmece'ye bağlı bazı beldelerin ayrılarak ilçe olmasıydı. Gürpınar, Kavaklı ve Yakuplu beldeleri Büyükçekmece'den ayrılarak 2008'de Beylikdüzü adıyla ilçe olmuştu. Aynı yıl Esenyurt ve Kıracaoğlu beldesi birleşerek Esenyurt ilçesi kuruldu. Nüfus miktarı fazla olan bu beldelerin ayrılması, ilçe nüfusunun önemli miktarda azalmasının nedeni oldu.

Batıköy, Fatih, Atatürk, Hürriyet, Ulus ve Mimarsinan Merkez mahalleleri Büyükçekmece'de nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir. Bunlardan Batıköy, 29.238 kişilik nüfusuyla Büyükçekmece'nin en kalabalık mahallesidir (Tablo 15).

¹³² Atatürk, Cumhuriyet, Dizdariye, Fatih ve 19 Mayıs Mahallesi.¹³³ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 61.

Şekil 27- Büyükçekmece ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Şekil 28- Çatalca ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1927 - 2012)

İlçenin idari merkezi olan Büyükçekmece, 1935'te Çatalca'ya bağlı, 1.366 nüfuslu bir köydü (Şekil 26). 1940 yılına gelindiğinde nüfus yaklaşık 4 kat arttı. Ancak kadın nüfustaki artış miktarı sadece 7 kişiydi. Bu tarihte nüfusun %86'sı erkeklerden oluşuyordu. Bunun en önemli sebebi II. Dünya Savaşı'nın ortaya koyduğu şartlar nedeniyle buraya gönderilen askerî birliklerdi. Büyükçekmece köyünde 1970-1980 arasında nüfus yaklaşık iki kat artış gösterdi. 1987'de ilçe merkezi olması nüfusa da yansdı ve Büyükçekmece'nin nüfusu iki katından fazla artarak 1990'da 22.000'e, 2000'de 35.000 ve 2012'de 201.000'e ulaştı. Bu son artış idari yapı değişikliğinin bir sonucu olup ilçe merkezinin tüm ilçeyi kapsar hâle gelmesiyle ilgilidir.

2012 yılında 201.000 nüfuslu Büyükçekmece ilçesinin 48.000'i İstanbul nüfusuna kayıtlılardan oluşur. İlçe nüfusunun %24'ü İstanbul, %76'sı diğer illerin nüfusuna kayıtlıdır. İstanbul dışındaki iller arasında Tokat, Trabzon, Erzurum, Samsun ve Sinoplular önemli

miktarda nüfusu olan illerdir. Bunlardan en yüksek miktara sahip olan Tokatluların ilçe nüfusedeki oranı %5 kadardır.

Coğrafi bölgelere göre dağılımda, Büyükçekmece nüfusunda ilk sırayı Karadeniz bölgesi alır. İlçenin %33'ü Karadenizlidir. İstanbulluların fazla olması sebebiyle Marmara bölgesi %31 oranında bir paya sahiptir. İlçe nüfusunun %15'ini Doğu Anadolu bölgesinden gelenler teşkil eder (Şekil 27).

Hızlı yapılaşma sebebiyle tarım alanlarının azalması, sosyal ve ekonomik nedenlerle insanların başka alanları tercih etmesi, yakın zamana kadar temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığı geri plana itti. 2000 yılı verilerine göre ilçe merkezinde nüfusun %27'si toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubunda istihdam edilmiştir. Bunu %25'lik oran ile imalat sanayi grubu izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelmektedir.¹³⁴

ÇATALCA İLÇESİ

İstanbul'un kuzeybatısındaki Çatalca ilçesi, İstanbul'un Tekirdağ iline komşu iki ilçesinden biridir. İlçenin kuzey sınırı Karadeniz'de son bulur. Doğuda Arnavutköy, güneyde Büyükçekmece ve Silivri ilçesiyle komşudur. İlçenin batıda Silivri ve Tekirdağ ile sınırı vardır. Arnavutköy sınırının bir bölümü Durusu Gölüne tekabül eder. Güneydoğuda ise kısa mesafede Küçükçekmece Gölü ile sınırı vardır.

Çatalca 1.040 km²lik alanıyla İstanbul'un en büyük ilçesidir. Diğer taraftan, 1927'de Çatalca ilçesi 2.525 km² olan alanıyla, İstanbul ilinin yarıya yakınına (%46) teşkil ediyordu. Yeni ilçelerin kurulmasıyla bu oran günümüzde %19'a kadar düşmüştür. İlçe bugünkü sınırlarına 2008 yılında kavuştu. Bu tarihte yapılan sınır değişikliği ile Çatalca'nın Bahşayış, Baklalı, Balaban, Boyalık, Delikkaya, Dursunköy, Durusu, Hadımköy, Karaburun, Nakkaş, Ömerli, Sazlıbosna, Yassıören ve Yeşilbayır köyleri yeni kurulan Arnavutköy ilçesine bırakıldı.

İstanbul'un eski ilçelerinden biri olan Çatalca 1926'da ilçe kaza oldu. 1935'te Merkez, Boyalık, Büyükçekmece ve Karacaköy adıyla 4 nahiyesi ve 73 köyü vardı. Günümüzde ilçe olan Büyükçekmece, Arnavutköy, Esenyurt ve Beylikdüzü ilçesini oluşturan Kavaklı, Gürpınar ve Yakuplu 1935'te Çatalca'nın köyleriydi.

Bazı köylerin 1936'da Eyüp'e bağlanmasıyla Çatalca'nın köy sayısı azaldı. İlçenin 1940'ta 68, 1985'te

¹³⁴ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-2001.

64 köyü vardı. Büyükçekmece'nin 1987'de ilçe olmasıyla bucak ve köy sayısı azaldı. Çatalca'da 1990'da 3 bucak, 48 köy vardı. 2010'da 27 köyü olan Çatalca, 2012 yılında köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüşmesiyle, bugün idari olarak 36 mahalleden oluşur.¹³⁵

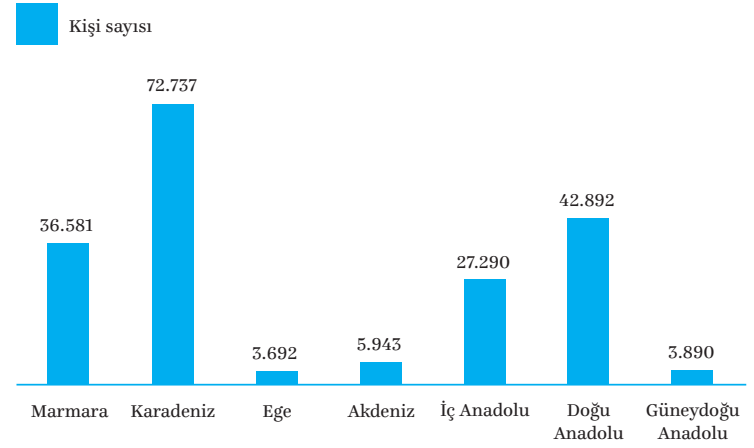
Cumhuriyet döneminde Çatalca kazasıyla alakalı ilk nüfus verileri 1927 sayımına aittir. 1927'de Çatalca kazası nüfusu 50.615 kişiydi. Bu nüfusun %94'ü köylerde, %6'sı ise ilçe merkezindeydi. İlçe nüfusu bir miktar düşüşle 1935'te 42.218 kişi oldu. Nüfusun azalmasında idari yapıda yapılan değişiklikler etkili oldu. 1927'de İstanbul'un Avrupa yakasında 4 kaza varken, bu sayı 1935'te 8'e çıktı. Nüfus %69 oranında artarak 1940'ta 71.393 kişi oldu. Bu artış II. Dünya Savaşı'nın Çatalca nüfusuna olan etkisiydi. Artışın erkek nüfusta gerçekleşmesi savaşın etkisini gösteriyordu. 1935'te 23.000 olan erkek nüfus, 1940'ta 52.000'e çıkmıştı. Savaş sonrasında askerlerin bölgeyi terk etmesiyle ilçe nüfusunda önemli bir azalma yaşandı. 1940-1950 dönemindeki bu azalmanın oranı %32'yi buldu. 1950'den sonra artmaya başlayan nüfus, 1980'de en yüksek değeri olan 89.057 kişiye ulaştı. Ancak 1987'de Büyükçekmece'nin Çatalca'dan ayrılması önemli bir azalmaya neden oldu ve 1990'da nüfus 64.241'e geriledi. Sonrasında artmaya başladı ve 2000'de 81.589 kişiye çıktı. Ancak içinde Hadımköy'ün de olduğu topraklarının bir kısmının Arnavutköy ilçesine bağlanmasıyla, 2008'de Çatalca ilçesi önemli bir miktar nüfus kaybına uğradı. Böylece ilçe nüfusu 2012 yılında 63.467 kişiye geriledi.

Çatalca ilçesinde 1927-2012 döneminde erkek nüfus daima fazla oldu. Erkek nüfusun en yüksek oranda olduğu yıl, II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle 1940 yılıdır. Çatalca'da 1960 ve 1970 yıllarında %59 olan erkek nüfus oranı 2012'de %51'dir.

İstanbul'un birçok ilçesinin aksine, Çatalca nüfusunun büyük bölümü İstanbulludur. İlçede İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların oranı %67'dir. İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların miktarı 42.570 kişidir. İstanbul'dan sonra ilçede Tokat, Erzurum, Ordu, Sivas ve Sinoplular gelir. Ancak bunların miktarı fazla değildir. En fazla olan Tokatlıların ilçe nüfusundaki oranı %2 kadardır. İlçe nüfusunun %71'i Marmara, %13'ü Karadeniz ve %7'si de Doğu Anadolu kökenlidir.

1927 yılı verilerine göre; nüfusunun mesleklere göre dağılımında, %80'lik pay ile ziraat ilk sırada gelir. Ticaret ve sanayinin payı her biri için %4'tür. 2000 yılında yapılan tespitlere göre, ilçe merkezinde toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %26,9'luk pay ile istihdamın

¹³⁵ İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı kanunla kaldırılarak mahalleye dönüştürüldü.

Şekil 29- Çekmeköy ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

en fazla olduğu sektördür. Bunu %26,7'lik oran ile imalat sanayi grubu izler. Üçüncü sırada %18'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.¹³⁶

Çatalca ilçesinde tarla (81.130), sebze (2.101), meyve (614) ve bağ (60) alanından oluşan 83.906 dekar olan tarım alanı mevcuttur.¹³⁷ Bu alan içinde 14.595 dekar alanda sulamalı tarım yapılır. Bunun %22'si devlet sulaması olup kalanı halk sulamasıdır. 2012 yılı verilerine göre, ekim alanı bakımından tarım ürünleri arasında yağlık ayçiçeği ilk sırayı alır. Tarım alanlarının %43'ü ayçiçeği, %35'i buğday, %10'u mısır ve %5'i arpa ekim alanıdır.

Tarım alanları dışında ilçenin önemli bir varlığı da ormanlardır. İstanbul'da odun kömürü üretiminin yapıldığı yerlerden biri olan Çatalca ilçesinin %70'ini teşkil eden orman alanı 74.362 hektardır.¹³⁸

İlçenin 17.214 dekar çayır ve mera alanı vardır. İlçede büyük ölçekli tarım işletmeleri ve hayvancılık tesisleri yoktur. Besi hayvancılığında ziyade süt üretim amaçlı olmak üzere, yaklaşık 3.200 aile işletmesi bulunan Çatalca'da 18.000 büyükbaş, 31.000 kadar da küçükbaş hayvan vardır. İlçedeki en büyük süt mandırası Çakıl Mahallesi'nde olup yaklaşık 1.150 kadar hayvan varlığına sahiptir.

ÇEKMEKÖY İLÇESİ

İstanbul'un Anadolu yakasındaki 15 ilçesinden biri olan Çekmeköy kuzeyde Beykoz, doğuda Şile ve Ömerli Baraj Gölü, güneyde Sancaktepe, güneybatıda Ümraniye ve batıda Beykoz ilçesiyle komşudur. Bu sınırlar içinde 148 km²'lik alan kaplar.

¹³⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

¹³⁷ Tarım ve hayvancılık ile ilgili veriler Çatalca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden alınmıştır.

¹³⁸ İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü verileri.

Tablo 16- Çekmeköy ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Hamidiye	23.447	10	Alemdağ Ekşioğlu	7.103
2	Mehmet Akif	23.143	11	Taşdelen Soğukpınar	6.770
3	Mimarsinan	19.704	12	Taşdelen Kirazlıdere	6.500
4	Çamlık	17.716	13	Taşdelen Güngören	5.631
5	Çekmeköy Merkez	14.530	14	Alemdağ Nişantepe	5.106
6	Taşdelen Aydınlar	10.477	15	Alemdağ Merkez	4.769
7	Taşdelen Sultançiftliği	9.534	16	Taşdelen Çamlık	4.263
8	Taşdelen Cumhuriyet	8.263	17	Ömerli Merkez	3.977
9	Alemdağ Çatalmeşe	7.224			

Kaynak: TÜİK

Çekmeköy 6 Mart 2008 tarihinde ilçe oldu.¹³⁹ İlçe, Ümraniye'ye bağlı Çekmeköy,¹⁴⁰ Alemdağ,¹⁴¹ Ömerli¹⁴² ve Taşdelen¹⁴³ belediyelerine bağlı 17 mahalle ve 4 köyün (Reşadiye, Hüseyinli, Sırapınar, Koçulu) birleşmesiyle oluştu. Ayrıca Kartal'a bağlı Paşaköy arazisinin bir kısmı da ilçe sınırlarına dâhil edildi. 2010 yılında ilçe idari olarak 17 mahalle ve 4 köyden oluşuyordu. Ancak bu köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüşmesi nedeniyle, bugün ilçe idari olarak 21 mahalleden oluşur.¹⁴⁴

İlçenin merkezini oluşturan Çekme, 1935'te Üsküdar kazası Kısıklı nahiyesine bağlı bir köydü. Uzunca bir süre Üsküdar'ın köyü olan Çekme, 19 Haziran 1987'de Ümraniye ilçesine bağlandı. 2008'de Çekmeköy ilçesi kurulunca ilçenin merkezi oldu.

Çekme'nin 1935'teki nüfusu 364 kişiydi. Nüfus miktarında 1980'e kadar önemli bir değişim olmadı. Ancak Çekme 1980'lerin başlarından itibaren yoğun göç aldı ve hızla büyüdü. 1980'de 1.938 kişi olan nüfus miktarı, 7 kat artarak, 1990'da 13.523 kişiye ulaştı. Nüfus yaklaşık 3 katlık bir artışla 2000 yılında 37.502 kişiye ulaştı. Bu tarihte Çekme'de belediye teşkilatı vardı. 2008'de 147.352 kişi olan ilçe nüfusu %25'lik bir artışla 2012'de 193.182 kişi oldu. Çekme'de nüfusun cinsiyet dağılımında 1980'e kadar önemli bir fark yoktu. Ancak 1980'de nüfusun %78'i erkeklerden oluşuyordu. Bu oran daha sonra önemli

miktarda düştü ve 2008 yılında %51 oldu.

Hamidiye, Mehmet Akif, Mimarsinan, Çamlık ve Çekmeköy Merkez mahalleleri ilçede nüfusun başlıca toplanma alanıdır (Tablo 16). Bunlardan Hamidiye Mahallesi 23.447 kişi (2011) olan nüfusuyla, 17 mahalle arasında, Çekmeköy'ün en kalabalık semtidir.

Çekmeköy nüfusunun büyük bölümünü Anadolu'nun çeşitli illerinden gelenlerden teşkil eder. Nitekim 2012 yılında 193.182 kişi olan nüfusun sadece %15'i, İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. Buna göre ilçe nüfusunun %85'i göçle başka illerden gelmiştir. Bunlar içerisinde Sivas (%7,5), Ordu (%7,3) ve Kars (%4,7) ilk sıralarda gelen illerdir. Ayrıca bunlara Kastamonu, Tokat, Erzurum ve Rize illeri de ilave etmek gerekir. Göçle gelenlerin coğrafi bölgelere dağılımında ilk sırayı Karadeniz bölgesi alır. İlçe nüfusunun %38'i Karadenizlidir. Bunu %22 ile Doğu Anadolu ve %19 ile de Marmara bölgesi izler (Şekil 29).

İMES, MODOKO ve Dudullu Organize Sanayi Bölgesi'ne yakın olması nedeniyle Çekmeköy, buralarda çalışan işçilerin ikamet alanı olmuştur. Şile otoyolu Çekmeköy'e ulaşımı kolaylaştırmış ve çekiciliğini artırmıştır. 2000'lerin başlarından itibaren Çekmeköy'de özellikle Merkez, Mimarsinan ve Hamidiye mahalleleri çok sayıda site ve lüks konutların yapıldığı bir alan olarak gelişti. Bu gelişmede 17 Ağustos 1997 depreminin de etkisi olmuş, genel olarak İstanbul'un kuzey kesimlerine olan talep bu bölgede de kendini göstermiştir.

¹³⁹ Çekmeköy, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26824 numaralı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla ilçe oldu.

¹⁴⁰ Merkez, Mimarsinan, Hamidiye, Mehmetakif (kuzeyi), Çamlık (kuzeyi) mahalleleri.

¹⁴¹ Merkez, Nişantepe, Çatalmeşe, Ekşioğlu mahalleleri.

¹⁴² Merkez Mahallesi.

¹⁴³ Merkez, Çamlık, Güngören, Kirazlıdere, Aydınlar, Soğukpınar, Cumhuriyet mahalleleri.

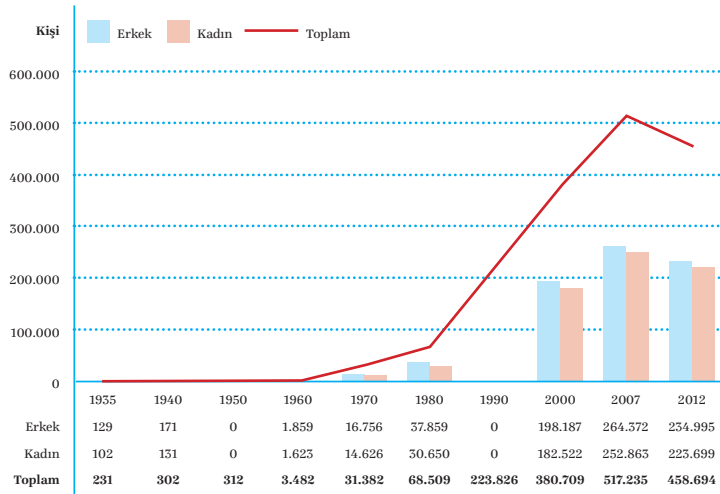
¹⁴⁴ İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı kanunla kaldırılarak mahalleye dönüştürüldü.

ESENLER İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasında, tarihî yarımada'nın kuzeybatısında bulunan Esenler'in denize kıyısı yoktur. Kuzeyde Başakşehir ve Sultangazi, doğuda Bayrampaşa ve Gaziosmanpaşa ile komşudur. Güneyinde Güngören, güneydoğusunda Zeytinburnu ve batısında ise Bağcılar bulunur.

Tablo 17- Esenler ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Turgutreis	48.651	9	Fevziçakmak	32.089
2	Fatih	46.277	10	Birlik	29.249
3	Nine Hatun	45.405	11	Kemer	21.958
4	Oruçreis	44.408	12	Davutpaşa	17.079
5	Kâzımkarabekir	36.636	13	Namık Kemal	16.630
6	Tuna	35.271	14	Mimarsinan	13.419
7	Menderes	34.023	15	Yavuzselim	3.947
8	Havaalanı	33.439	16	Çifte Havuzlar	2.901

Kaynak: TÜİK**Şekil 30-** Esenler'in nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Esenler ilçesinin merkezini teşkil eden Esenler köyü, 1935'te Bakırköy kazası Mahmutbey nahiyesine bağlıydı. Bu durum uzun süre devam etti. 1970'te belediye teşkilatı bulunan Esenler 1980'de Bakırköy'e bağlı bir köydü. Daha sonra Bakırköy'e bağlı bir belde oldu.

1992'ye kadar Bakırköy ilçesine bağlı bulunan Esenler, 27 Mayıs 1992'de kurulan Güngören ilçesinin mahallesi oldu. Ancak bu durum uzun sürmedi. Güngören'e bağlı 16 mahallenin idari bakımdan birleşmesiyle 27 Aralık 1993'te ilçe oldu.¹⁴⁵ İlçeyi oluşturan 16 mahalle şunlardır; Birlik, Çifttehavuzlar, Davutpaşa, Fatih, Fevzi Çakmak, Habipler, Havaalanı, Karabayır, Kâzımkarabekir, Kemer, Menderes, Mimarsinan, Namık Kemal, Nine Hatun, Turgutreis ve Yavuzselim. Bunlardan Habipler Mahallesi, 2008'de Sultangazi ilçesinin kurulmasıyla bu ilçeye dâhil edilmiş, Karabayır

¹⁴⁵ Esenler ilçesi 27 Aralık 1993 tarihine kabul edilen ve 29 Aralık 1993 tarih ve 21805 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan 3949 sayılı kanunla kurulmuştur.

Mahallesi'nin adı ise Tuna olarak değiştirilmiştir. Ayrıca Turgut Reis Mahallesi bölünerek Oruçreis adıyla bir mahalle daha kurulmuştur. Günümüzde ilçe 16 mahalleden oluşur.

Esenler ilçesi idari sınırlarındaki en son değişiklik 2008 yılında oldu. Bu tarihte ilçe arazisinin bir kısmı, Başakşehir, Sultangazi ve Bağcılar ilçelerine dâhil edildi. Bu son değişiklikten sonra ilçenin yüzölçümü 18 km² oldu.

Esenler ilçesinin nüvesini oluşturan Esenler köyünün 1935'teki nüfusu 231 kişiydi (Şekil 30). 1950'de 312 olan nüfus, 11 kat birden artarak 1960'ta 3.482 kişiye çıktı. Nüfusun hızlı artışı daha sonraki yıllarda da devam etmiş, 1960-1970 arasında 9 kat artarak 1970'te 31.382 olmuştur. Hızlı bir nüfus artışı yaşanan Esenler'de 1980'de 68.509 olan nüfus miktarı, 3 katından fazla (%226) bir artış ile 1990'da 223.826'ya kişiye ulaştı. 1993'te ilçe olduktan sonra da nüfus hızlı biçimde artmaya devam etti.

Esenler ilçesinin nüfus miktarı 2000 yılında 380.709 kişiydi ve %20 oranında artarak 2012'de 458.694 kişiye ulaştı. Ancak 2008'de Başakşehir Mahallesi Başakşehir ilçesine, Habipler Mahallesi ise Sultangazi ilçesine bağlandı ve Esenler önemli miktarda nüfus kaybına uğradı. Bu sınır değişikliği olmadan bir yıl önce, 2007'de 517.235 kişi olan nüfus miktarı, idari değişiklikten sonra 2008'de 464.557 kişiye indi. 2012'de 458.694 kişi olan nüfusun %51 erkeklerden oluşur.

1960'lardan itibaren göç almaya başlayan Esenler, özellikle 1980 sonrasında büyük miktarda göç aldı. Nüfus miktarındaki hızlı artış bu göçler sayesinde oldu. Esenlerin göç aldığı başlıca iller, Malatya, Kastamonu, Sivas, Sinop, Giresun ve Samsun'dur. Nüfus kayıt yeri verilerine göre Esenler nüfusunun sadece %6'sı İstanbulludur. Buna göre Esenler'de yaşayanların %94'ü başka bir ilin nüfusuna kayıtlıdır ve bu nüfusun büyük

Tablo 18- Esenyurt ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	İstiklal	56.433	11	Esenkent	22.742
2	Atatürk	47.691	12	Pınar	21.576
3	Örnek	41.351	13	Güzelyurt	21.377
4	Saadetdere	32.496	14	Namık Kemal	19.266
5	Yenikent	30.881	15	Talatpaşa	18.105
6	Mehterçeşme	30.675	16	Merkez	17.663
7	İnönü	29.903	17	Cumhuriyet	15.650
8	Fatih	28.088	18	Yeşilkent	8.229
9	Ardıçlı	24.328	19	Akçaburgaz	6.914
10	İncirtepe	22.892	20	Sanayi	5.767

Kaynak: TÜİK.

bölümü göçle gelenlerden oluşur. Bunlar içinde 32.537 kişiyle Malatyalılar en kalabalık grubu teşkil eder. Bunu sırasıyla İstanbul (30.612) ve Kastamonu (28.507) iline kayıtlı olanlar takip eder. Nüfusun %7'sinin Malatyalı olduğu ilçede, İstanbullu ve Kastamonuluların oranı %6'dır.

Coğrafi bölgelere göre nüfus dağılımında, Esenler ilçesinde Karadeniz bölgesi ilk sırada gelir. İlçede Karadenizliler belirgin bir farkla çoğunluktadır. Nüfusunun %37'si Karadenizlidir (Şekil 31). Bunu Doğu Anadolu (%17), İç Anadolu (%15) ve Güneydoğu Anadolu (%15) bölgeleri izler.

Turgutreis, Fatih, Nine Hatun, Oruçreis ve Kâzımkarabekir mahalleleri, Esenler'de nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir. Bunlardan Turgutreis Mahallesi 48.651 kişiyle ilçenin en kalabalık semtidir. İlçenin en az nüfuslu mahallesi Çiftelhavuzlar'dır (Tablo 17).

2000 yılı verilerine göre; Esenler'de çalışan nüfusun istihdamında %51'i ile imalat sanayi grubu ilk sırada gelir. İstanbul ilçeleri arasında sanayide çalışanların en yüksek oranda olduğu Esenler'de, ilçedeki sanayi tesislerinin varlığı ve sanayi bölgelerine (Maltepe, İkitelli, İSTOÇ) yakınlık önemli bir faktör olmuştur. Bunu %17'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %17 ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.¹⁴⁶

ESENYURT İLÇESİ

İstanbul'un batısında, Büyük ve Küçükçekmece gölleri arasında bulunan Esenyurt, İstanbul'un yeni kurulan

ilçelerinden biridir. Kuzeyde Başakşehir ve Arnavutköy, güneyde Beylikdüzü ve Avcılar ilçesiyle komşudur. İlçenin batısında Büyükçekmece, doğusunda Avcılar bulunur. İlçenin güney ve batı sınırları karayollarına tekabül eder. Güneyde D 100 karayolu Beylikdüzü ve Avcılar, batıda ise Kıraç-TEM bağlantı yolu Büyükçekmece ilçelerini Esenyurt'tan ayırır. Bu sınırlar dâhilinde Esenyurt ilçesi 43 km²'lik alan kaplar.

Esenyurt ilçesi 6 Mart 2008'de; Esenyurt,¹⁴⁷ Kıraç,¹⁴⁸ Yakuplu,¹⁴⁹ Avcılar¹⁵⁰ ve Bahçeşehir'e¹⁵¹ bağlı 22 mahallenin idari bakımdan birleşmesiyle kuruldu.¹⁵² Bunlardan Avcılar'a bağlı Yeşilkent Mahallesi hariç diğerleri Büyükçekmece ilçesine bağlıydı.

1990'lı yıllara kadar Esenyurt ilçesi yerleşim alanı büyük oranda kırsal karakterini koruyordu. Bugün Atatürk Mahallesi ve ilçenin kuzey kesimindeki Akçaburgaz ve Örnek Mahallesi'ndeki boş alanlar dışında büyük oranda yerleşim alanı olan ilçe arazisinde, yakın geçmişte Esenyurt, Kıraç ve Çakmaklı köyleri ve Ömerli Çiftliği¹⁵³ bulunuyordu. Ayrıca Hoşdere köyünün

¹⁴⁷ Ardıçlı, Fatih, Mehterçeşme, Örnek, Talatpaşa, Yenikent, Cumhuriyet, Pınar, Yeşilkent, Merkez, Sanayi, Esenkent, İnönü, Namık Kemal, Saadetdere ve İncirtepe mahalleleri.

¹⁴⁸ Merkez, Namık Kemal, Çakmaklı (TEM - D 100 bağlantı yolunun doğusu).

¹⁴⁹ Güzelyurt (Haramidere).

¹⁵⁰ Yeşilkent Mahallesi'nin 0-3 ile D 100 bağlantı yolunun batısında kalan kısım.

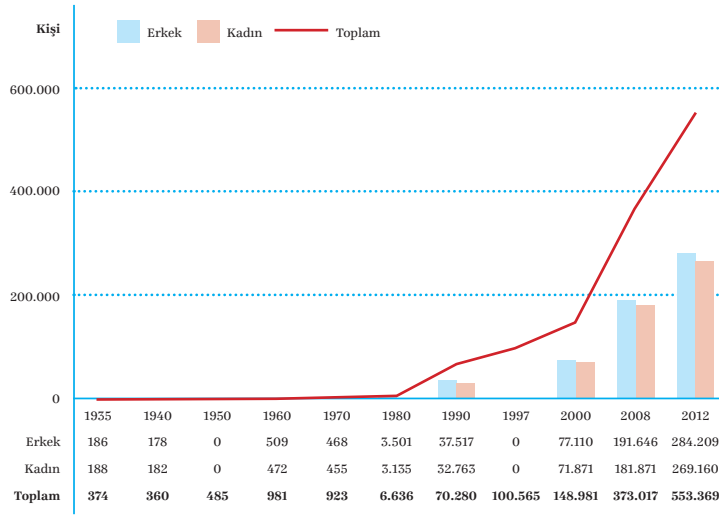
¹⁵¹ 2. Kısım Mahallesi'nin Hadımköy-Hoşdere/Esenyurt-Hadımköy yolunun batısında ve Sanayi Mahallesi'nin kuzeyinde kalan kısım.

¹⁵² Esenyurt, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26.824 numaralı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla ilçe oldu.

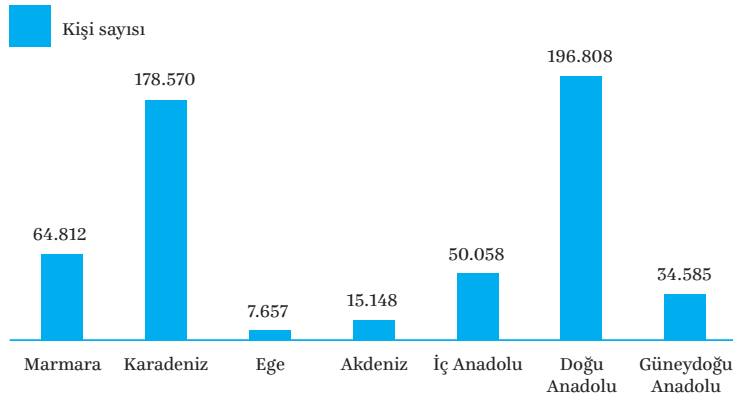
¹⁵³ Çiftlik bugünkü Namık Kemal Mahallesi'ndeydi.

¹⁴⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Şekil 32- Esenyurt'un nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Şekil 33- Esenyurt ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

bir bölümü de bu alana dâhildi. Bugün Hoşdere Köyü Mezarlığı ilçenin Sanayi Mahallesi'nde kalmıştır. Esenyurt, Kıraç, Çakmaklı ve Hoşdere 1990'da Büyükçekmece ilçesine bağlı köylerdi. İlçe bu köylerden birinden adını alırken, Kıraç ve Çakmaklı isimleri ise hâlen semt, işyeri, bina, okul adı olarak kullanılmaktadır.

Esenyurt ilçesi İstanbul'un iki ana ulaşım güzergâhı üzerindedir. İlçenin güneyinden D 100 (E-5), kuzeyinden ise TEM karayolu geçer. Ayrıca bu iki ana ulaşım güzergâhını birbirine bağlayan bağlantı yolları da ilçe sınırlarındadır. İlçenin doğusunda TEM - D 100 Haramidere bağlantı yoluyla ve batısındaki TEM-Kıraç-bağlantı yolu Esenyurt'a ulaşım açısından elverişli bir ortam sunar. Bu ulaşım güzergâhları yakın çevresi çok sayıda alışveriş merkezi, sanayi tesisi, toplu konut ve lüks konut grubunu oluşturan sitelerin başlıca yerleşim alanı olmuştur. Merkezin dışında ancak çok uzak olmayan ve ulaşımı kolay olan bir konumda oluşu Esenyurt'u tercih edilen bir yer hâline getirmiştir.

Esenyurt 1990'ların sonlarından itibaren hızlı bir gelişim süreci yaşadı. Bu süreçte İstanbul'un önemli konut ve sanayi alanlarından biri hâline geldi. İlçede toplu konut ve lüks konutların yoğunlaştığı başlıca iki bölge vardır. Bunlardan biri ilçenin kuzeyinde Esenkent,¹⁵⁴ Sanayi¹⁵⁵ ve Ardıçlı¹⁵⁶ mahallelerinden oluşan alandır. TEM otoyolunun sağladığı ulaşım kolaylığı önemli bir avantaj olmuş ve belirtilen bu sahalar 1990'ların sonlarından itibaren çok sayıda konut projesinin uygulama alanı olmuştur.

Esenyurt'ta önemli konut alanlarından bir diğeri, ilçenin güneyinde Atatürk, Cumhuriyet ve Güzelyurt (Haramidere) mahallelerinden oluşan alandır. D 100 karayolu kuzeyinde kalan bu sahada site, konak, "residence", "city" gibi adlar altında çok sayıda lüks konut yapılmıştır. Bu iki saha dışında, değişik semtlerde KİPTAŞ tarafından yapılan toplu konutlar Esenyurt'un bu bakımdan önemli bir yerleşim alanı olduğuna işaret eder.¹⁵⁷

2000'li yılların başlarından itibaren İstanbul'un hızla gelişen semtlerinden biri olan Esenyurt çok sayıda alışveriş merkezinin bulunduğu bir ilçedir. İlçenin güneyinde D 100 (E-5) karayolu boyunca sıralanmış olan altı¹⁵⁸ alışveriş merkezinden başka ve kuzeyde TEM otoyolu kuzeyinde iki¹⁵⁹ adet alışveriş merkezi, benzerleri arasında İstanbul'un önde gelen ticari alanlarıdır. Bu merkezler yukarıda dağılışı verilen toplu konut alanlarına yakın konumda bulunur.

Tekstil, plastik, beton, oto, kablo, elektrik ve metal gibi çok çeşitli sanayi tesislerinin bulunduğu Esenyurt'ta, ilçenin kuzeyindeki Sanayi Mahallesi sanayinin toplandığı başlıca alandır.¹⁶⁰ Ayrıca İncirtepe,¹⁶¹ Akçaburgaz,¹⁶² Örnek¹⁶³ mahalleleri ilçedeki diğer sanayi alanlarıdır.

İlçenin merkezi durumundaki Esenyurt, 1935'te Çatalca kazası, Büyükçekmece nahiyesindeki

¹⁵⁴ Akasya, Açelya, Menekşe, Regnum, Erguvan, Defne, Sarmaşık, Efes, Yasemin, Orkide ve Kamelya Evleri, Bahçekent Sitesi ve Parkcity Konutları.

¹⁵⁵ Akkoza Evleri, Dumankaya Modern, Maximoon Konutları, Fi-Yaka Bahçeşehir ve KİPTAŞ Esenyurt 3. Etap Evleri.

¹⁵⁶ Ardıçlı Evleri.

¹⁵⁷ KİPTAŞ Esenyurt 1. Etap Saadetdere Mahallesi, 2. Etap Yenikent Mahallesi, 4. ve 5. Etaplar İncirtepe Mahallesi'ndedir.

¹⁵⁸ Güzelyurt Mahallesi'nde Marmara Park, Carrefoursa, Media Markt, Saadetdere Mahallesi'nde Torium ve Otoport, Atatürk Mahallesi'nde Autopia.

¹⁵⁹ Parkway ve Akbatı.

¹⁶⁰ Mimsan, Evren 1. Oto Sanayi, Isıtma ve Soğutma Havalandırma Küçük Sanayi siteleri ve Mercedes Benz Fabrikası.

¹⁶¹ Fatih Sanayi Sitesi.

¹⁶² Alkop Sanayi Sitesi.

¹⁶³ Evren 2. Oto Sanayi Sitesi.

Tablo 19- Eyüp ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		2000	2011			2000	2011
1	Akşemsettin	29.592	39.015	12	Ramiyeni	10.328	13.065
2	Yeşilpınar	15.634	34.622	13	Eyüp Merkez	8.899	10.129
3	Güzeltepe	20.528	29.651	14	Alibeyköy	9.153	10.053
4	Göktürk Merkez*	-	27.791	15	Sakarya	7.122	9.326
5	Çırçır	19.315	25.364	16	Silahtarağa	7.324	8.080
6	Karadolap	20.084	24.464	17	Emniyettepe	6.132	7.280
7	Düğmeciler	18.040	19.528	18	Mithatpaşa	3.287	4.999
8	Nişanca	16.293	17.693	19	Defterdar	4.179	4.765
9	Esentepe	9.275	15.269	20	Topçular	4.187	4.764
10	İslambey	12.284	14.807	21	Mimarsinan	3.117	3.899
11	Ramicuma	10.343	14.424				

* 2008 yılında yapılan bir düzenlemeyle Göktürk İlk Kademe Belediyesi kaldırılmış ve mahalle olarak Eyüp'e bağlanmıştır.

Kaynak: TÜİK.

19 köyden biridir. 1960'da Ekşinoz olan adı 1965'te Esenyurt şeklindedir. Büyükçekmece'nin 1987'de ilçe olmasına kadar Esenyurt köyü Çatalca'ya bağlı kaldı. 1987'de Büyükçekmece ilçesine bağlandı. 1990'da Büyükçekmece'de 70.280 nüfuslu bir yerleşme olan Esenyurt, bu tarihte belediye teşkilatına sahipti. 2000 yılında Esenyurt 11 mahallesi olan bir yerleşmeydi. 1980'den sonra hızla artan nüfus ve mekânsal gelişme idari duruma da yansdı ve Esenyurt 2008'de ilçe oldu.¹⁶⁴

Esenyurt ilçesinin merkezi durumunda olan Esenyurt köyünün nüfusu 1935'te 374 kişiydi (şekil 32). Nüfus miktarında 1980'e kadar önemli ve belirgin bir artış olmadı. Ancak 1970'te 923 kişi olan nüfus miktarı, 7 katlık bir artışın ardından 1980'de 6.636 kişi oldu. Bu yıllarda nüfus hızlı bir artış gösterdi. Nitekim 1980'den sonra yaklaşık 11 kat artarak 1990'da 70.280 kişiye çıktı. 2000 yılına gelindiğinde nüfus miktarı 148.981 kişi oldu ve akabinde %154 oranında artarak 2008'de 373.017 kişiye ulaştı.

Esenyurt, 2000 yılında Büyükçekmece ilçesine bağlı bir beldeydi. Bu tarihte Esenyurt'ta 11 mahalle ve 148.981 nüfus vardı. 2008'de Esenyurt'a bağlanan diğer mahalleler ile birlikte ilçe oldu ve nüfusu önemli oranda arttı. Esenyurt ilçesinin 2012'deki nüfus miktarı 553.369 kişiydi. Bu nüfusun %51'i erkek, kalanı kadındır.

İlçede nüfusunun toplandığı başlıca semtler; İstiklal, Atatürk, Örnek, İnönü, Saadetdere, Yenikent

ve Mehterçeşme mahalleleridir. İstiklal Mahallesi 56.433 kişiyle Esenyurt'un en kalabalık mahallesidir. Adı geçen mahallelerden Atatürk ve Örnek 40.000'den, diğerleri ise 30.000'den fazla nüfusa sahiptir (Tablo 18). İstiklal, Atatürk ve Mehterçeşme mahallelerinde son yıllarda hızlı bir nüfus artışı olmuştur. Bunlar arasında en fazla artış Mehterçeşme Mahallesi'nde olmuştur. 2009 yılında 19.387 olan nüfusu, iki yılda %58 artarak, 2011'de 30.675 kişiye çıkmıştır.

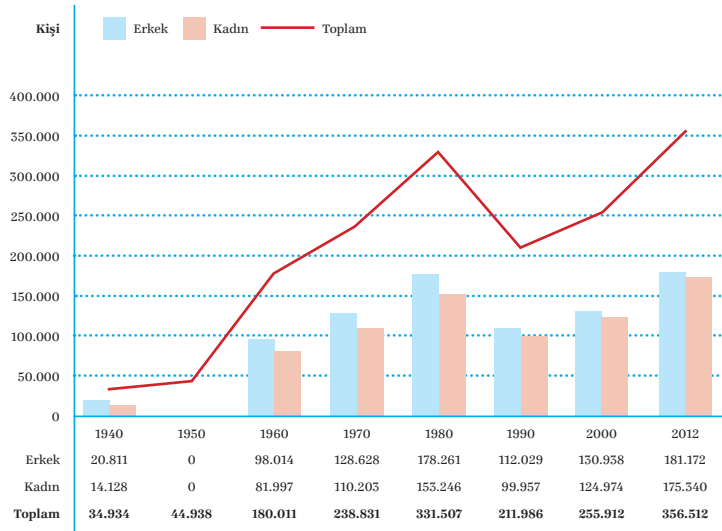
Nüfusun kayıtlı olduğu illere göre dağılımında, 49.389 kişiyle (2012) Ardahan ilk sırada gelir. Bunu 42.652 kişiyle İstanbul izler. İlçe nüfusunun %9'u Ardahan, %7.7'si İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. İlçede Tokat, Van, Samsun, Ordu, Kars ve Erzurum nüfusuna kayıtlı önemli miktarda nüfus vardır.

Nüfusun coğrafi bölgelere göre dağılımında Doğu Anadolu (%36) en fazla nüfusa sahip olan bölgedir (şekil 33). Karadeniz bölgesi %33'lük oran ile ikinci, %12 ile de Marmara bölgesi üçüncüdür. Bu veriler ilçe nüfusunun büyük bölümünün göçle geldiğini ortaya koyarken, Esenyurt'ta yaşanan hızlı nüfus artışının sebebini de açıklar.

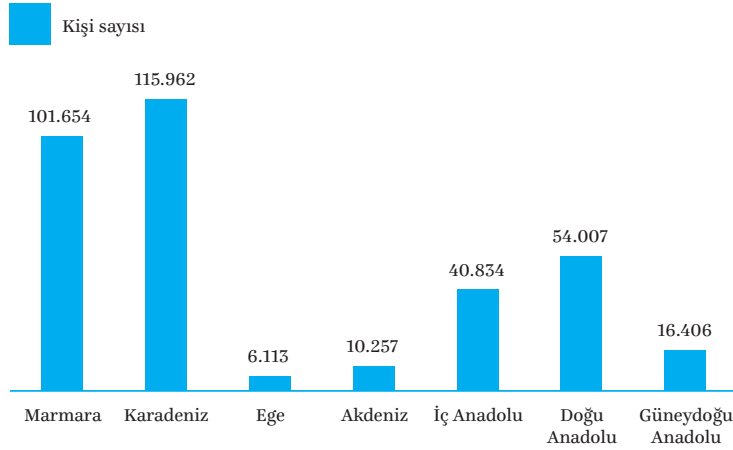
EYÜP İLÇESİ

Tarihî ve dinî açıdan İstanbul'un önemli ilçelerinden biri olan Eyüp, kuzeyde Karadeniz, doğuda Sarıyer, Şişli ve Kâğıthane, güneyde ise Beyoğlu ve Fatih ilçeleriyle komşudur. Batıda Gaziosmanpaşa, Sultangazi ve

¹⁶⁴ Esenyurt, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26824 numaralı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla ilçe oldu.

Şekil 34- Eyüp ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1940 - 2012)

Şekil 35- Eyüp ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Arnavutköy ile güneybatıda ise Bayrampaşa ile sınırı vardır. Kuzeyde Karadeniz'e kıyısı bulunan Eyüp ilçesi aynı zamanda güneyde Haliç üzerinden İstanbul Boğazı ile de irtibatlıdır. Eyüp ilçesi ve ilçenin merkezi olan Eyüp semti adını İstanbul'un önemli dinsel merkezlerinden biri olan Eyüp Sultan Türbesi ve Eyüp Camii'nden alır.

Eyüp İstanbul'un 16. kazası olarak 1936'da kuruldu. 1935'te Fatih kazasında nahiye idi ve bir köyü (Alibeyköy) vardı. Bu tarihte nüfusu 21.000 kişiydi ve belediye teşkilatı mevcuttu.

1945'te Eyüp kazasında Merkez, Rami ve Kemerburgaz adıyla 3 nahiye vardı. Daha evvel Beyoğlu kazasında olan Kemerburgaz nahiyesi 1936'da Eyüp'e bağlanmıştı. Merkez nahiyesinde 1, Kemerburgaz'da 9 ve Rami'de 10 olmak üzere 1945'te Eyüp'ün 20 köyü

vardı. Rami nahiyesinde Sağmalcılar köyü¹⁶⁵ kurulmuş ve 1955'te köy sayısı 21 olmuştu. Bu köylerden Rami bucağındaki Sağmalcılar (Bayrampaşa ismiyle) 1990'da, Arnavutköy ise 2008'de ilçe olmuştur.

1950'de Eyüp ilçesi 3 nahiye 20 köyden ibaretti. Eyüp bu yıllarda İstanbul'un göç alan başlıca semtlerinden biriydi. Göçler sonucunda nüfus artmış, yeni yerleşim alanları ortaya çıkmış ve buralarda yeni idari birimler kurulmuştu. Eyüp'ün Taşlıtarla semtinde 1958'de Göktepe bucağı teşkil edilmiş, ardından da burada 1963'te Gaziosmanpaşa ilçesi kurulmuştu. İdari durumdaki bu değişimler sonrasında, 1960'ta Eyüp'te 22 olan köy sayısı, 1965'te 9'a inmişti.

1970'te Eyüp kazasında, Merkez ve Kemerburgaz bucakları vardı. Kazanın 2'si Merkez, 8'i Kemerburgaz nahiyesinde olmak üzere 10 köyü vardı. 1980'de de bu idari yapı değişmedi. Ancak 1990'da ilçede, 1 bucak (Kemerburgaz) ve 8 köy vardı. 2000 yılında bucak sayısı değişmezken, köy sayısı 9 oldu. 2010 yılında 7 köyü olan Eyüp'ün, 2012 yılında İstanbul'daki köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla köyü kalmadı. Günümüzde Eyüp ilçesi idari olarak 28 mahalleden oluşur.

Eyüp ilçe olduktan sonra 1940'ta yapılan ilk nüfus sayımında ilçe nüfusu 34.934 kişiydi (Şekil 34). Bunun 20.811'i erkek, 14.128'i de kadın nüfustan oluşuyordu.

1950'de 44.938 kişi olan nüfus miktarı, 10 yılda 4 kat artarak, 1960'da 180.011 kişiye çıktı. Bu artışın miktar olarak karşılığı 135.073 kişidir. Kısa sürede bu miktar ve orandaki nüfus artışının en önemli sebebi, 1950'lerin başlarında İstanbul'un yaşadığı göç dalgasından Eyüp'ün de payını alması ve ayrıca ilçeye yapılan iskânlar oldu. 1952-1954 yıllarında Eyüp'ün Taşlıtarla semtine iskân edilen göçmenler ve ülkenin değişik yerlerinden buraya gelenler semtin ve ilçenin nüfuslanmasında önemli oldu. Taşlıtarla'da kısa sürede önemli miktarda nüfus toplanmış ve 1958'de merkezi Taşlıtarla olan Göktepe bucağı kuruldu. 1960'ta Göktepe bucak merkezi 54.544 nüfusa ulaşmıştı. Böylece 1950-1960 döneminde Eyüp ilçesinde gerçekleşen nüfus artışının önemli bir bölümünü Taşlıtarla'da toplanan nüfus teşkil etmiştir.

1960'tan sonra da ilçede nüfus hızlı bir şekilde artmaya devam etti ve %33'lük bir artışla 1970'te 238.831 kişi oldu. Aslında bu artış oranı nüfusun gerçek artış değeri değildir. 1963'te Gaziosmanpaşa'nın Eyüp'ten ayrılmasıyla Eyüp ilçesi önemli bir nüfus kaybına uğradı. Ancak buna rağmen ilçe nüfusu %33'lük bir artış kaydetti.

¹⁶⁵ Sağmalcılar'ın adı 1970'li yıllarda Bayrampaşa olarak değişmiştir. Bugün İstanbul'un ilçelerinden biridir.

1950-1980 arasında hızlı ve sürekli artan nüfus 1980'de 331.507 kişiye ulaştıktan sonra, %36'lık bir azalmayla 1990'da 211.986'ya geriledi. Bu azalmanın nedeni Bayrampaşa'nın (Sağmalcılar) Eyüp'ten ayrılması oldu. 1990'dan sonra tekrar hızlı bir artış sürecine giren nüfus 2012'de 356.512 kişiye çıktı.

İlçe nüfusunun cinsiyet yapısında erkek nüfus daima fazla olmuştur. Bu fazlalık en yüksek değerine %60 ile 1940 yılında ulaşırken, 2012'de %50.8 seviyesine inmiştir.

Nüfusun büyük bölümünün daima ilçe merkezinde olduğu ilçede, 1940'ta nüfusun %35'i köy ve nahiyelerde yaşıyordu. Bu nüfus sürekli azalarak 2000 yılında %9'a, 2012'de %2'ye düşmüştür.

2012 verilerine göre Eyüp ilçesi nüfus miktarı 356.512 kişidir. Bu nüfusun 73.600'ü (%20) İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. Eyüp gibi eski bir yerleşim alanı için bu oran düşük bir değerdir. Bunun sebebi İstanbul'a büyük göçlerin başladığı 1950'den beri Eyüp'ün göç alan semtlerden biri olmasıdır. Nüfus kayıt yeri verilerine göre Eyüp, Giresun, Sivas, Kastamonu, Erzurum, Samsun Ordu ve Tokat illerinden önemli miktarda göç almıştır. Eyüp'te Giresun nüfusuna kayıtlı 24.648 kişi (2012) vardır. Buna göre ilçe nüfusunun %6'sı Giresunludur. 20.790 kişiyle Sivaslılar Eyüp nüfusunun %5'ini teşkil eder. Ayrıca Kastamonu, Erzurum, Samsun, Ordu ve Tokat nüfusuna kayıtlıların miktarı, her biri için, 10 bin kişiden fazladır.

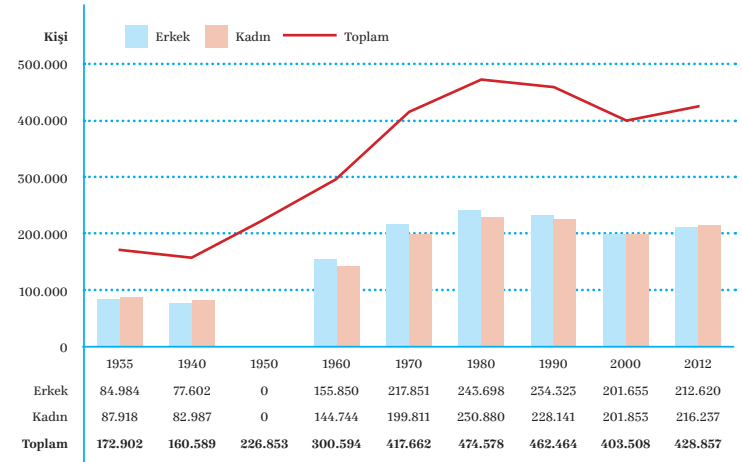
İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere göre dağılımında; Karadeniz, Marmara, Doğu ve İç Anadolu bölgelerinin nüfusuna kayıtlı olanlar Eyüp'te önemli bir yer tutar (Şekil 35). İlçede 115.962 kişiyle Karadeniz bölgesi ilk sırayı alır.

Eyüp'te nüfusun %33'ü Karadenizlidir. Diğer bir ifadeyle ilçede her üç kişiden biri Karadenizlidir. Bunu %29 ile Marmara ve %19 ile de Doğu Anadolu bölgeleri izler.

Eyüp'te nüfusun toplandığı başlıca semtler; Akşemsettin, Yeşilpınar, Güzeltepe, Çırcır ve Karadolap Mahallesi'dir. Bu semtler, Eyüp Sultan Camii ve Türbesi'nin bulunduğu tarihî çekirdeğin kuzeyindedir. Bunlardan Akşemsettin 39.015 kişi (2011) olan nüfusuyla 21 mahalle arasında en kalabalık mahalledir (Tablo 19).

Eyüp'te çalışan nüfusun, %38'i imalat sanayi grubunda istihdam edilmiştir. Bunu %21'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %19'luk oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.¹⁶⁶

Merkezî ve tarihî yerleşim alanı Haliç kıyısında ve tarihî yarımada'nın bitişiğinde olan Eyüp ilçesi, kuzeyde Karadeniz'e kadar uzanır. 3. boğaz köprüsü (Yavuz

Şekil 36- Fatih ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Sultan Selim) devamındaki otoyolun ilçenin kuzeyinden geçecek olması bu kesimlerde yeni kullanım alanlarının ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Ayrıca henüz düşünce aşamasında olan Yeni İstanbul Projesi'nin ilçenin Karadeniz kıyısında olması, projenin gerçekleşmesi hâlinde yeni yerleşim alanlarını ortaya çıkaracaktır.

FATİH İLÇESİ

İstanbul'un merkezinde, tarihî yarımada üzerindeki Fatih; kuzeyden Haliç, güneyden Marmara Denizi ve doğudan İstanbul Boğazı ile çevrilidir. Üç tarafı denizle sınırlanan Fatih, batıda tarihî surlar ile Eyüp ve Zeytinburnu ilçelerinden ayrılır. Bu sınırlara göre Fatih ilçesi, suriçi ve asıl İstanbul olarak bilinen alandan oluşur. Tarihî yarımada üzerindeki iki ilçeden biri olan Eminönü'nün¹⁶⁷ 2008 yılında kaldırılmasından sonra Fatih, tarihî yarımada'nın tek ilçesi oldu. Böylece, adını İstanbul'u fetheden Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmed'den alan ilçe, Sultan Fatih'in fethettiği suriçinin tamamını kapsar hâle geldi.

1927'de İstanbul vilayeti 7 kazadan oluşuyordu¹⁶⁸ ve bunlar arasında Fatih yoktu. Fatih ilçesinin olduğu alanda bu tarihte İstanbul (Merkez) kazası bulunuyordu. Fatih 15 Mayıs 1930'da kaza oldu.¹⁶⁹ Kazanın 1930'da Merkez,

¹⁶⁷ Tarihî yarımada'nın iki ilçesinden biri olan Eminönü ilçesi, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve 22 Mart 2008 tarihli *Resmî Gazete*'nin 26.824 mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla kaldırılarak mahalleleriyle birlikte Fatih ilçesine dâhil edildi. Ancak bu birleşme, kanunun çıkış tarihinden sonra yapılacak ilk genel mahallî idareler seçimine kadar, Eminönü ilçesinin tüzel kişiliğinin devamına izin verdi. Bu tarihten sonraki ilk mahallî idareler seçimi 29 Mart 2009'da yapıldı ve iki ilçe bu tarihte birleşti.

¹⁶⁸ İstanbul Merkez, Üsküdar, Adalar, Beyoğlu, Bakırköy, Şile ve Çatalca.

¹⁶⁹ Fatih Kazası, 15 Mayıs 1930'da kabul edilen ve 1 Eylül 1930'da yürürlüğe giren 1612 sayılı yasayla kuruldu (*Resmî Gazete*, 21 Mayıs 1930, sy. 1499, s. 8935).

¹⁶⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Tablo 20- Fatih ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Seyyid Ömer	26.131	20	Ali Kuşçu	11.017	39	Hacı Kadın	534
2	Hırka-İ Şerif	24.825	21	Haseki Sultan	10.150	40	Süleymaniye	455
3	Şehremini	22.540	22	Aksaray	10.148	41	Demirtaş	392
4	Kocamustafapaşa	22.228	23	Cerrahpaşa	9.248	42	Kemal Paşa	365
5	Akşemsettin	21.599	24	Cibali	8.698	43	Mimar Kemalettin	237
6	Mevlanakapı	20.771	25	Nişanca	5.845	44	Yavuz Sinan	208
7	Derviş Ali	20.380	26	Küçük Ayasofya	3.360	45	Alemdar	171
8	Ayvansaray	19.577	27	Muhsine Hatun	2.689	46	Hoca Paşa	112
9	Yavuz Sultan Selim	19.485	28	Şehsuvar Bey	2.642	47	Mesih Paşa	84
10	Sümbül Efendi	17.532	29	Katip Kasım	2.127	48	Taya Hatun	80
11	Yedikule	17.463	30	Binbirdirek	1.790	49	Mollafenarî	67
12	Silivrikapı	17.379	31	Kalenderhane	1.455	50	Balabanağa	57
13	Balat	16.276	32	Emin Sinan	1.342	51	Rüstem Paşa	56
14	Zeyrek	15.604	33	Cankurtaran	1.245	52	Mercan	54
15	İskenderpaşa	14.974	34	Saraç İshak	1.218	53	Hobyar	41
16	Molla Güranî	14.941	35	Mollahüsrev	1.213	54	Sururî	37
17	Atikali	14.887	36	Hoca Gıyasettin	1.164	55	Beyazıt	29
18	Topkapı	11.548	37	Sultan Ahmet	1.087	56	Tahtakale	29
19	Karagümrük	11.188	38	Mimar Hayrettin	561	57	Sarıdemir	16

Kaynak: TÜİK.

Şehremini, Eyüp, Fener, Samatya ve Karagümrük adıyla 6 nahiyesi ve 83 mahallesi vardı.¹⁷⁰

1935'te nahije merkezlerinin hepsinde belediye teşkilatı vardı. Bu tarihte Fatih kazasının tek köyü Eyüp nahiyesindeki 701 nüfuslu Alibeyköy'dü. Ancak 1936'da Eyüp nahiyesi Fatih'ten ayrılıp müstakil bir kaza olunca, nahije sayısı da 5'e düştü ve Fatih tek köyünü de kaybetti.

Bu idari yapı 1970'lere kadar sürdü. Zira 1970'te Fatih ilçesinde bucak teşkilatı yoktu. Fatih 1971'de, belediye sınırları dâhilinde, 69 mahalleden ibaretti.¹⁷¹ Mahalle sayısı 2008 yılına kadar değişmeden kaldı. Fakat 7 Temmuz 2008 yılında Fatih Belediyesi'nin yaptığı düzenlemeyle mahalle sayısı 24'e indirildi.¹⁷² Ancak 6 Mart 2008'de kabul edilen 5747 sayılı kanununun 29 Mart 2009'da yürürlüğe girmesiyle Eminönü ilçesi 33 mahalleleriyle birlikte Fatih'e dâhil edildi ve Fatih'in mahalle sayısı 57'ye çıktı. Günümüzde Fatih ilçesi 57 mahalleden oluşur.¹⁷³

¹⁷⁰ Osman Nuri, *Beledî Bilgiler*, s. 201-202.

¹⁷¹ *İstanbul Şehir Rehberi 1971*, s. I.

¹⁷² Fatih Belediye Meclisi'nin, 7 Temmuz 2008 tarihli 2008/76 sayılı kararıyla Fatih'te kurulan 24 mahalle şunlardır: Aksaray, Akşemsettin, Ali Kuşçu, Atikali, Ayvansaray, Balat, Cerrahpaşa, Cibali, Derviş Ali, Haseki Sultan, Hırka-i Şerif, İskenderpaşa, Karagümrük, Kocamustafapaşa, Mevlanakapı, Molla Güranî, Şehremini, Seyyid Ömer, Silivrikapı, Sümbül Efendi, Topkapı, Yavuz Sultan Selim, Yedikule ve Zeyrek mahalleleri.

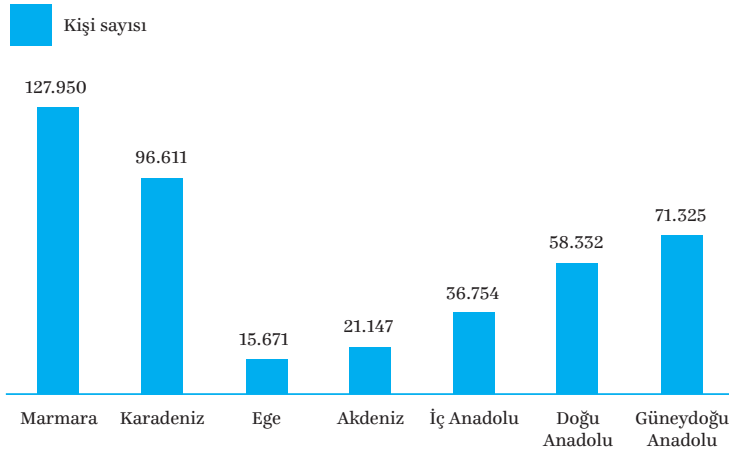
¹⁷³ Molla Fenarî, Yedikule, İskenderpaşa, Rüstempaşa, Saraçishak, Sarıdemir,

İlçe sınırlarında zaman içinde bazı değişiklikler oldu. İlçenin 1935'te 30 km² olan alanı 1936'da Eyüp'ün ayrılmasıyla 19 km²'ye düştü. Ayrıca Kazlıçeşme ve Maltepe mahallelerinin 1957'de kaza olan Zeytinburnu'na bağlanmasıyla Fatih'in alanı 13 km²'ye geriledi. İlçe sınırlarındaki son değişiklik 6 Mart 2008'de Eminönü ilçesinin kaldırılarak Fatih'e dâhil edilmesiyle yaşandı. Bu son değişiklik ile Fatih'in alanı 16 km²'ye çıktı.

İstanbul'un en önemli yerleşim alanı tarihî yarımadadan oluşan Fatih ilçesi her dönemde büyük nüfus kitlesini barındırmıştır. Günümüzde Fatih ilçesinin bulunduğu tarihî yarımada üzerinde 1927'de İstanbul (Merkez) kazası¹⁷⁴ bulunuyordu ve 261.504 nüfusu vardı. Bu alanda 1930'da Fatih ve Eminönü ilçeleri kuruldu.

Sultanahmet, Sururî, Şehsuvarbey, Tahtakale, Kocamustafapaşa, Mevlanakapı, Akşemsettin, Yavuzsultanselim, Ali Kuşçu, Haseki Sultan, Seyyid Ömer, Zeyrek, Kemalpaşa, Alemdar, Sümbül Efendi, Ayvansaray, Cankurtaran, Demirtaş, Atikali, Hacıkadın, Emin Sinan, Şehremini, Balabanağa, Hoca Paşa, Topkapı, Kalenderhane, Nişanca, Küçükayasofya, Mercan, Mimar Hayrettin, Karagümrük, Balat, Cibali, Mimar Kemalettin, Hoca Gıyasettin, Yavuz Sinan, Hırka-i Şerif, Cerrahpaşa, Silivrikapı, Dervişali, Aksaray, Beyazıt, Mesihpaşa, Hobyar, Muhsine Hatun, Molla Hüsrev, Süleymaniye, Molla Güranî, Binbirdirek, Taya Hatun ve Kâtip Kasım mahalleleri.

¹⁷⁴ İstanbul Merkez kazası, 2008 yılında Eminönü ilçesi kaldırılmadan önce, Eminönü ve Fatih ilçeleri, bu tarihten sonra ise günümüzün Fatih ilçesinin bulunduğu alanı kapsıyordu.

Şekil 37- Fatih ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

1935'te Fatih kazasının nüfusu 172.902 kişiydi (Şekil 36). Bu nüfusun sadece 701 kişisi kazanın tek köyü olan Alibeyköy'de yaşıyordu. Kaza nüfusunun %49'u erkek, kalanı kadındı. Bu tarihte Fatih, Beyoğlu'ndan sonra İstanbul'un en kalabalık kazasıydı ve İstanbul nüfusunun %20'sine sahipti.

1935'ten sonra nüfus %7 oranında azalarak, 1940'ta 160.589 kişiye geriledi. Eyüp'ün 1936'da Fatih'ten ayrılması bu azalmaya neden oldu. Ancak 1940'tan sonra nüfus artmaya başladı ve bu artış 1980'e kadar sürdü. Bu dönem içinde en yüksek artış %38 ile 1960-1970 yılları arasında yaşandı. 1980'de nüfus en yüksek seviyesine (474.578 kişi) çıktı ancak bundan sonra azalmaya başladı. 1990-2000 yılları arasında ilçe %13'lük bir azalma yaşadı. Bu yıllar arasında Fatih, İstanbul'da nüfusu azalan 5 ilçeden biri oldu. Merkezî kesimindeki ilçelerden, şehrin çevresinde toplu konut ve sitelerin olduğu yeni yerleşim alanlarına doğru olan göçler bu azalmanın nedeni oldu. 2008'de Eminönü ilçesinin Fatih'e katılmasıyla bir miktar artarak kişi sayısı 443.955'e ulaştı. Ancak nüfusun azalmasını bu birleşme de durduramadı ve nüfus 2009'da 433.796'ya, 2012'de 428.857 kişiye geriledi. Buna rağmen Fatih, 39 ilçe arasında nüfus miktarı olarak 14., nüfus yoğunluğu bakımından da 7. sırada gelir.

Fatih ilçesi nüfus gelişiminde iki önemli dönem vardır. Bunlardan ilki 1940-1980 yılları arasındaki artış dönemidir. İkinci ise 1980'den sonra nüfusun azaldığı dönemdir. Bu ikinci dönem 2008'de kesintiye uğramakla birlikte hâlen devam etmektedir.

İlçe nüfusunun cinsiyet yapısında dengeli bir dağılım vardır. 2012 yılında nüfusunun %50.5'ini kadınların teşkil ettiği ilçede, 1935'te de kadın nüfus oranı buna yakın (%51) bir değer taşıyordu. İlçede İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların oranı %23'tür. Merkezî

konumda ve tarihî bir ilçe için bu oran oldukça düşüktür. İlçede nüfusu teşkil edenler arasında İstanbul'dan sonra ilk sıralarda gelenler; Kastamonu, Malatya, Siirt, Mardin ve Trabzon nüfusuna kayıtlı olanlardır. Bunlardan Kastamonu 26.435 kişiyle nüfusun %6'sını oluşturur. 20.335 kişiyle Malatya %4'lük bir orana sahiptir. Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında, İstanbulluların fazla olması nedeniyle %30 ile Marmara bölgesi ilk sırada gelir. Bunu %22 ile Karadeniz, %17 ile Güneydoğu ve %14 ile de Doğu Anadolu bölgesi takip eder (Şekil 37).

Fatih'te çalışan nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımında imalat sanayi grubu %28'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %27'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %23'lük oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.¹⁷⁵ Günümüzde Fatih ilçesi ticaret ve turizmin ağırlıkta olduğu bir yerdir. Eminönü'nün Fatih'e katılmasının ardından ilçenin ekonomik yapısında ticaret ve turizmin etkisi daha da artmıştır. İstanbul ilinin yönetim merkezi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Üniversitesi gibi tarihî bir eğitim kurumunun varlığı Fatih'in merkezilik vasfını güçlendirmektedir.

İstanbul'un üzerine kurulduğu yedi tepe Fatih ilçesindedir. Topkapı Sarayı, Çemberlitaş, Süleymaniye Camii, Fatih Camii, Yavuz Sultan Selim Camii, Edirnekapı'da Mihrimah Sultan Camii ve Kocamustafapaşa'da Altımermer (Çukur Bostan) sarnıcının bulunduğu tepeler İstanbul'un tarihî yarımada içindeki meşhur tepesidir.

Osmanlı döneminden beri önemli bir ticaret sahası olan Eminönü semti, ikamet için pek fazla tercih edilmeyen bir semt olmuştur. Fatih'e dahil edilmeden bir yıl önce, 2007'de, 32.552 kişinin yaşadığı Eminönü, Adalar ilçesinden sonra, İstanbul'un en az nüfuslu ilçesiydi. İkamet amaçlı konut alanlarının az olduğu, ancak tarihî iş hanları ve çarşılar ile, oteller ve kamu binalarının geniş yer tuttuğu Eminönü'nde, gece ile gündüz nüfusları arasında büyük fark bulunur.

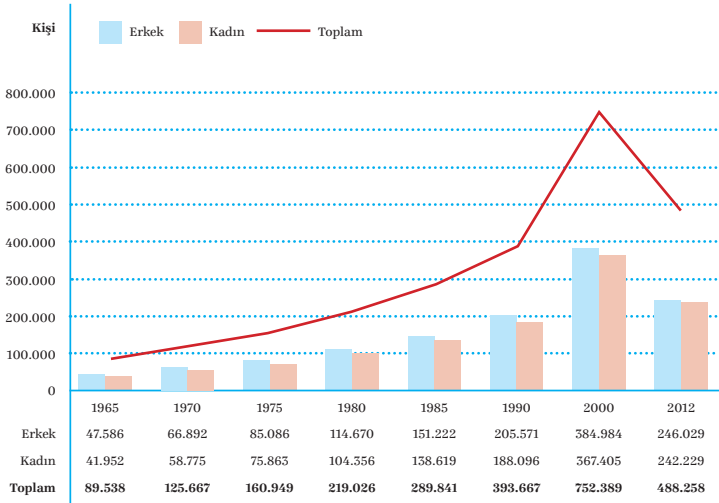
Seyyid Ömer, Hırka-i Şerif, Şehremini, Kocamustafapaşa, Akşemsettin, Mevlanakapı ve Derviş Ali mahalleleri Fatih'te nüfusun kalabalık olduğu semtlerdir. Bunlardan Seyyid Ömer, 26.131 kişiyle ilçede nüfusu en fazla olan mahalledir. Buna karşılık Sarıdemir Mahallesi'nde sadece 16 kişi vardır. 2011 verilerine göre Sarıdemir İstanbul'da nüfusu en az olan mahalledir. Tahtakale, Beyazıt, Sururî ve Hobyar 50 kişiden daha fazla nüfusu olan yerlerdir. İlçede nüfusu 100 kişiden daha

175 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Tablo 21- Gaziosmanpaşa ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		1990	2011			1990	2011
1	Karadeniz	22.816	70.056	9	Sarıgöl	24.296	26.062
2	Barbaroshayrettinpaşa	30.128	50.497	10	Yıldıztabya	23.171	25.022
3	Kâzımkarabekir	15.039	47.251	11	Şemsipaşa	15.747	22.900
4	Karayolları	-	38.723	12	Mevlana	-	22.857
5	Yeni	27.239	34.450	13	Fevzi Çakmak	11.866	21.358
6	Hürriyet	22.801	28.440	14	Karlıtepe	14.284	17.905
7	Bağlarbaşı	19.130	27.970	15	Pazariçi	-	12.062
8	Merkez	20.721	27.598	16	Yenidoğan	10.891	9.402

Kaynak: TÜİK.

Şekil 38- Gaziosmanpaşa ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1965-2012)

az olan 11 mahalle vardır (Tablo 20). Nüfus miktarının az olduğu mahalleler, Eminönü ilçesinden Fatih'e katılan yerlerdir.

Nüfusun kalabalık olduğu Seyyid Ömer, Şehremini, Kocamustafapaşa ve Mevlanakapı birbiriyle komşu olan mahallelerdir. Aynı şekilde Akşemsettin, Hırka-i Şerif ve Derviş Ali de birbiriyle komşudur. Buna göre ilçe nüfusunun büyük bölümü bu iki bölgede toplanmıştır. Buna karşılık, ilçenin doğu kesimlerinde nüfusun az olduğu semtler bulunur.

GAZİOSMANPAŞA İLÇESİ

Gaziosmanpaşa İstanbul'un Avrupa yakasında, denize kıyısı olmayan ilçelerinden biridir. Doğuda Eyüp, batıda Bayrampaşa ve kısa mesafede Esenler ile kuzeyde Sultangazi, güneyde Eyüp ve Bayrampaşa ilçeleriyle komşudur. İlçeyi kuzeyde Sultangazi ilçesinden ayıran sınır TEM (O-2) otoyolundan geçer.

Gaziosmanpaşa ilçesi sınırlarındaki son değişiklik 2008 yılında olmuştur. Gaziosmanpaşa'nın Hacımaşlı, Yeniköy ve Tayakadın köyleri yeni kurulan Arnavutköy ilçesine ve 13 mahallesi¹⁷⁶ ise Sultangazi ilçesine bağlandı. Bu değişiklik sonrasında Gaziosmanpaşa ilçesinin alanı 11 km² oldu.

Gaziosmanpaşa ilçesinin çekirdeğini Taşlıtarla semti oluşturur. Eyüp'ün kuzeybatısında bir semt olan Taşlıtarla 1950'ye kadar henüz yerleşim alanı değildi. 1950'de Bulgaristan'dan zorunlu göçe tâbi tutulan Türklerin buraya iskânıyla Taşlıtarla yerleşmeye açılmıştır. 1955 tarihli şehir planında burası Taşlıtarla Göçmen Evleri olarak geçmektedir.¹⁷⁷ 1950'de Bulgaristan'dan zorla göç ettirilen Türkler için Taşlıtarla'da devlet tarafından 2.014 konut yapılmıştır.¹⁷⁸ Ayrıca 1954'ten itibaren Taşlıtarla'ya Yugoslav göçmenleri de yerleşmiştir.¹⁷⁹ 1950'lerde başlayan iç göç sürecinde, başta Karadeniz¹⁸⁰ bölgesi illeri olmak üzere, ülkenin değişik yerlerinden buraya olan göçlere bağlı olarak nüfusu hızla artan Taşlıtarla kısa sürede önemli miktarda nüfusun toplandığı bir semt hâline geldi. Bu gelişmeler neticesinde 1958'de merkezi Taşlıtarla olan Göktepe bucağı kuruldu. 1960 yılında Göktepe bucak merkezinin nüfusu 54.544 kişiydi. Göktepe bucağı kısa bir süre sonra 1963'te Gaziosmanpaşa ilçesine dönüştü.

Gaziosmanpaşa 27 Ağustos 1963 tarihinde ilçe oldu.¹⁸¹

¹⁷⁶ Sultangazi ilçesine katılan mahalleler şunlardır: Sultancıftliği, Ellinciylı, Uğur Mumcu, İsmetpaşa, Cumhuriyet, Cebeci, Malkoçoğlu, Habipler, Zübeyde Hanım, Gazi, Esentepe, Yetmişbeşinciylı ve Yunus Emre.

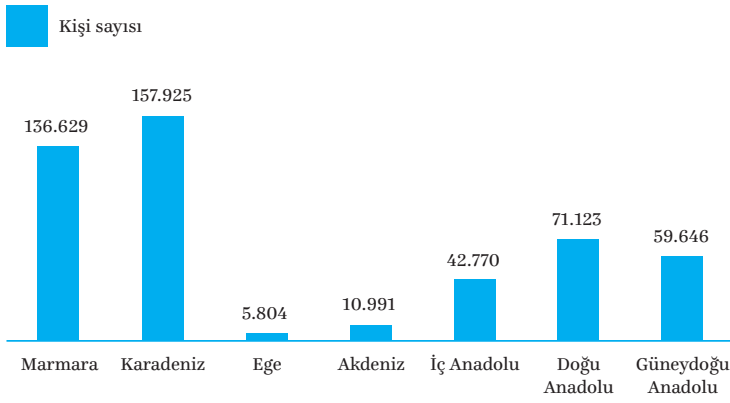
¹⁷⁷ Lokmanoğlu, *Haritalı Şehir Rehberi*, Eki: Eyüp kazası haritası.

¹⁷⁸ Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İFM*, c. 14, sy. 1-4, İstanbul 1952, s. 147.

¹⁷⁹ Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s. 252.

¹⁸⁰ Gaziosmanpaşa'nın Karadeniz adıyla bir mahallesi vardır.

¹⁸¹ Gaziosmanpaşa ilçesi 27 Ağustos 1963 tarihinde kabul edilen ve 4 Eylül 1963 tarih ve 11496 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan 309 sayılı kanunla kurulmuştur.

Şekil 39- Gaziosmanpaşa ilçesinde nüfusun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Böylece İstanbul'un ilçe sayısı 19'a çıktı. Göktepe bucak merkezindeki 6 mahalle ile Eyüp ilçesi Rami bucağındaki 10 köy sınırlarında değişiklik yapılmaksızın Eyüp ilçesi Göktepe bucağına dâhil edilerek Gaziosmanpaşa ilçesi kuruldu. Gaziosmanpaşa'ya dâhil edilen köyler; Arnavutköy, Boğazköy, Bolluca, Cebeci, Çilingir, Hacımaşlı, Haraççı, İmrahor, Küçükköy ve Taşoluk'tur. Bunlardan Küçükköy'de 1965'te belediye teşkilatı vardı. Bunlardan Arnavutköy ise 2008'de ilçe oldu. Çatalca'nın Tayakadın köyünün ilçeye dâhil edilmesiyle 1970'te köy sayısı 11'di. Küçükköy ve Cebeci köylerinin lağvedilmesiyle 1985'te 9'a düşen köy sayısı, Çatalca Hadımköy bucağına bağlı Yeniköy'ün katılımıyla 1990 yılında 10'a çıktı. Bunlardan Arnavutköy 2008'de ilçe oldu ve Gaziosmanpaşa'dan ayrıldı. İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliğinin 2012 yılında kaldırılmasıyla ilçenin köyü kalmadı.¹⁸²

1971'de ilçe merkezinde 6 mahalle vardı.¹⁸³ Bu sayı 1990'da 18,¹⁸⁴ 2000 yılında 28'e çıktı. Ancak 2008 yılında idari sınırlardaki değişiklik nedeniyle mahalle sayısında bir azalma oldu. Gaziosmanpaşa'ya bağlı 13 mahalle yeni kurulan Sultangazi ilçesine bağlandı. Günümüzde (2013) Gaziosmanpaşa 16 mahalleden oluşur.

Gaziosmanpaşa, kuruluşundan iki yıl sonra, 1965'te yapılan nüfus sayımına göre 89.538 nüfuslu bir ilçeydi (Şekil 38). Bu tarihten sonra ilçede nüfus hızla arttı ve 1975'te 160.949, 1985'te ise 289.841 kişiye çıktı. Nüfus artışı 1965-1975 ve 1975-1985 yılları arasında %80 oranında oldu. Ancak 1985-1997 yılları arasında %122 oranında bir artış gerçekleşti. Gaziosmanpaşa 1997'de,

¹⁸² 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı kanunla İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılmıştır.

¹⁸³ İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. 1.

¹⁸⁴ Bağlarbaşı, Barbaros Hayrettin Paşa, Cebeci, Fevzi Çakmak, Gazi, Habipler, Hürriyet, Karadeniz, Karlıtepe, Kâzımkarabekir, Merkez, Sarıgöl, Şemsipaşa, Yeni, Yenidoğan, Yıldız Tabya, Zübeydehanım ve Ellinciyl.

Tablo 22- Güngören ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		2000	2011
1	Güneştepe	42.951	53.703
2	Merkez	43.510	51.609
3	Gençosman	28.330	37.466
4	Mareşal Çakmak	30.194	33.655
5	Abdurrahman Nafiz Gürman	23.787	23.096
6	Haznedar	21.981	22.613
7	Akıncılar	20.494	22.603
8	Tozkoparan	21.777	21.290
9	Güven	17.931	18.789
10	Sanayi	12.994	14.100
11	Mehmet Nesih Özmen	9.001	10.211

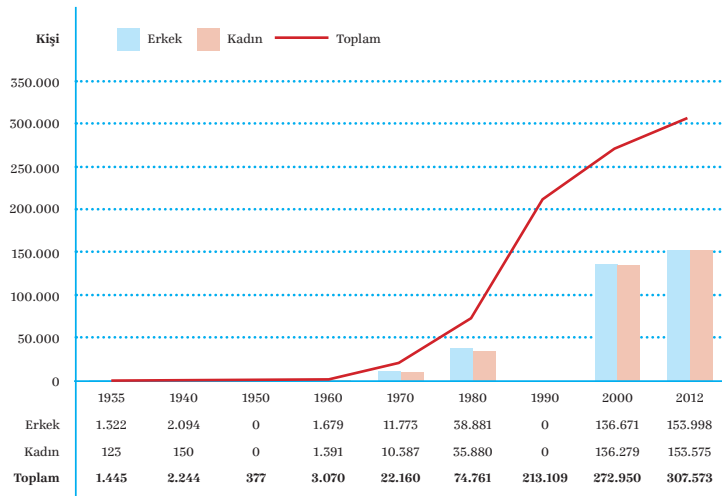
Kaynak: TÜİK.

ilçe merkezlerinin nüfus büyüklüğüne göre sıralanışında Türkiye'nin altıncı ilçesi oldu.¹⁸⁵ Nüfus her dönemde artmakla birlikte, 1990-2000 döneminde önemli miktarda arttı. Bu dönemde 358.722 kişi artarak, 2000 yılında 752.389 kişiye çıktı. Nüfus 2007 yılına kadar sürekli artarak, bu tarihte 890.522 kişiye ulaştı. Buna göre 1965-2007 yılları arasında Gaziosmanpaşa nüfusu yaklaşık 10 kat arttı. Ancak 2008 yılında %48 oranında azalarak 460.675 kişiye geriledi. Bu azalmaya Sultangazi'nin 2008 yılında Gaziosmanpaşa'dan ayrılarak ilçe olmasına neden oldu. Ancak bu tarihten sonra artmaya başlayan nüfus, 2012 yılında 488.258 kişiye ulaştı. Nüfus artışı üzerinde göçlerin önemli bir etkisi oldu. Başlangıçta Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesiyle başlayan nüfuslanma sürecine, daha sonra iç göçler de eklendi ve nüfus hızla artı. Bu verilere göre Gaziosmanpaşa km²'de 44.387 kişiyle (2012) İstanbul'da nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçedir (Tablo 1).

Coğrafi dağılım açısından bakıldığında 1965'te ilçe nüfusun %78'inin ilçe merkezinde, %22'sinin ise bucak ve köylerde bulunduğu görülür. Ancak kır nüfusu zaman içinde hızlı bir artış gösterdi ve 1980'de nüfusun %53'ünü teşkil etti. Bu fazlalıkta idari bakımdan köy olan Küçükköy'ün önemli bir payı vardı. Küçükköy'ün 1970'te 30.293, 1980'de 100.406 nüfusa sahipti. Küçükköy'ün 1981'de idari durumunun değişmesi ve ilçe merkezine dâhil edilmesiyle kırsal nüfusta önemli düşüş yaşandı. Nitekim 1985'te ilçe nüfusunun sadece %4'ü kır nüfusundan ibaretti. Ancak Arnavutköy'ün zaman içinde hızla nüfuslanması bu oranın artmasında etkili oldu. 2000 yılında ilçede nüfusun %12'si kırsal nüfustan oluşuyordu.

¹⁸⁵ 1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş, s. 41.

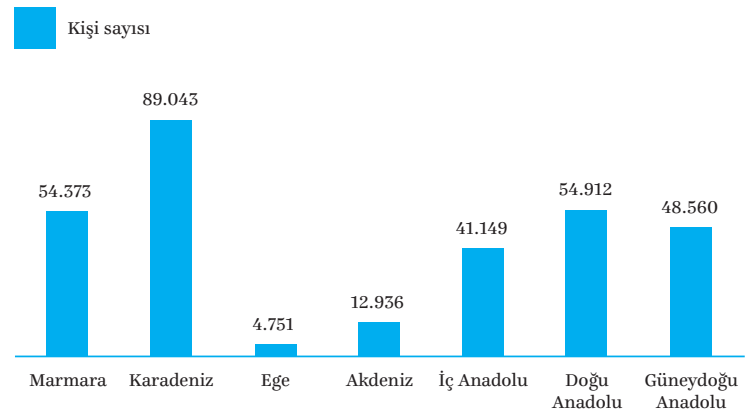

Şekil 40- Güngören nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Nüfusun cinsiyet dağılımında, erkek nüfus daima fazla oldu. Ancak bu dağılımda büyük farklar olmadı. Erkek nüfusun en fazla olduğu yıl %53 ile 1965 yılı oldu. Erkek nüfus oranı 2012 yılında %50.3 oldu. Günümüzde (2012) bu oran %50.3'tür.

2012 yılı verilerine göre Gaziosmanpaşa'nın nüfusu 488.258 kişidir. Bu nüfusun sadece %16'sı İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. Buna göre ilçe nüfusunun %84'ünün İstanbul dışında bir başka ilin nüfusuna kayıtlı olduğu ve bunların da büyük bölümünün göç yoluyla Gaziosmanpaşa'ya geldiği anlaşılır. İstanbul'dan sonra Siirt (%6), Kastamonu (%5.5) ve Giresun (%5) nüfusuna kayıtlı olanlar gelir. Ayrıca Malatya, Trabzon, Samsun ve Kırklareli nüfusuna kayıtlı önemli miktarda kişi vardır. Bunlar Gaziosmanpaşa'nın önemli miktarda göç aldığı illerdir. Nüfus kayıt yeri verilerine göre, ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında Karadeniz bölgesi ilk sırada gelir. Nüfusun %32'si, diğer bir ifadeyle her üç kişiden biri coğrafi köken olarak Karadenizlidir. Nüfusun bu yapısı mahalle isimlerine de yansımış olup Gaziosmanpaşa'daki mahallelerden birinin adı Karadenizliler Mahallesi olmuştur. Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında ikinci sırada Marmara (%28) ve onu takiben de Doğu Anadolu (%14) bölgesi gelir (Şekil 39).

Gaziosmanpaşa'da nüfusun önemli bölümü ilçenin kuzeybatısında toplanmıştır. Bu kesimde Karadeniz, Barbaroshayrettinpaşa, Kâzımkarabekir, Karayolları ve Yenimahalle nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir. Bunlardan Karadeniz Mahallesi 70.056 kişiyi (2011) bulan nüfusuyla ilçenin en kalabalık mahallesidir. 2011 yılı verilerine göre Karadeniz, İstanbul'un en kalabalık 6. mahallesidir. Diğer taraftan 1990-2011 döneminde nüfusu azalan tek mahalle olan Yenidoğan en az nüfuslu mahalledir (Tablo 21).

Şekil 41- Güngören ilçesi nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Gaziosmanpaşa'da iktisaden faal yaştaki nüfus miktarı 200.019 (2000) kişidir. Bu miktar, Kadıköy'den sonra, en yüksek değerdir ve bunun %81'i erkeklerden oluşur. Çalışanların %49'unun imalat sanayi grubunda istihdam edildiği Gaziosmanpaşa, Esenler ve Bağcılar'dan sonra sanayide çalışanların en yüksek olduğu ilçedir. Sanayi bölgelerine yakınlık bu durumun en önemli sebebidir. Bunu %18'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %14'lük oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.¹⁸⁶

GÜNGÖREN İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Güngören ilçesi, kuzeyde Esenler ve Bağcılar, güneyde Bahçelievler, Bakırköy ve Zeytinburnu ile komşudur. İlçenin doğusunda Esenler ve Zeytinburnu, batıda ise Bahçelievler ve Bağcılar bulunur. Bu sınırlar içerisinde Güngören 7 km²'lik alanıyla İstanbul'un en küçük ilçesidir. En büyük ilçe Çatalca'nın 1.040 km² olduğu dikkate alındığında Güngören'in alansal büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Küçük bir alanda önemli miktarda nüfusun toplandığı Güngören, 2012 yılı verilerine göre, km²'de 43.939 kişiyle, Gaziosmanpaşa'dan sonra nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilçedir (Tablo 1).

Güngören 1935'te Bakırköy kazası Mahmutbey nahiyesinde 1.445 kişinin yaşadığı bir köydü. 1950'de 80 haneden ibaret ve 434 kişinin yaşadığı nüfuslu bir köy olan Güngören, 1966'da belediye olmuş, 1968'de su ve 1969'da ise elektrik gibi altyapı gelişmeleri hızlı yapılaşmaya neden olmuştur.¹⁸⁷ 1981'de Bakırköy'e bağlı bir mahalle olan Güngören, 27 Mayıs 1992 tarihinde

¹⁸⁶ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

¹⁸⁷ Tümertekin, İstanbul İnsan ve Mekân, s. 89.

Bakırköy'den ayrılarak, 27 mahalleden¹⁸⁸ oluşan bir ilçe oldu.¹⁸⁹ Bunlardan 16 mahalle 1993'te Esenler ilçesi kurulunca Güngören'den ayrıldı.¹⁹⁰ Günümüzde (2013) Güngören'de 11 mahalle vardır. Bunlar; Abdurrahman Nafiz Gürman, Akıncılar, Gençosman, Güneştepe, Güngören (Merkez), Güven, Haznedar, Mareşal Çakmak, Mehmet Nezih Özmen, Sanayi ve Tozkoparan mahalleleridir.

Güngören büyük oranda ikamet amaçlı konut alanıdır. Apartman tipi konutların hâkim olduğu ilçede Abdurrahman Nafiz Gürman, Mehmet Nesih Özmen ve Tozkoparan mahallelerinde apartmanlara site şeklinde konutlar eşlik eder. Biri D 100 (E-5)¹⁹¹ ve diğeri Eski Londra asfaltı¹⁹² üzerinde olan iki alışveriş merkezinin bulunduğu Güngören'de, Sanayi Mahallesi'ndeki birkaç tesisin¹⁹³ dışında büyük sanayi tesisi yoktur. İlçede özellikle Merter, trikotaj atölyelerinin bulunduğu bir semt olarak dikkati çeker.

Güngören 1992'de ilçe olduktan sonra yapılan ilk nüfus sayımı 1997 tarihlidir. Bu tarihte ilçede ikamet eden nüfus miktarı 271.853 kişidir. İlçe nüfusu bir miktar artarak 2012'de 307.573 kişiye çıkmıştır.

Güngören ilçesinin bulunduğu alanın nüfuslanma süreci, ilçenin merkezini teşkil eden Güngören köyünün nüfus gelişimiyle yakından ilişkilidir. Güngören 1935 yılında 1.445 nüfuslu bir köydü (Şekil 40). 1940'ta nüfusu 2.244 kişiye çıktı. Bu yıllarda nüfusun büyük bölümü erkeklerden ibareti. Nüfus 1935 yılında 1.322 erkek, 123 kadından, 1940'ta ise 2.094 erkek ve 150 kadından oluşuyordu. Bu durum büyük ihtimalle bölgedeki askerî birliklerin varlığıyla ilgiliydi. Zira 1945 yılında erkek nüfus miktarı büyük bir düşüşle 528 kişiye gerilemişti. II. Dünya

188 Abdurrahman Nafiz Gürman, Akıncılar, Birlik, Çiftehavuzlar, Davutpaşa, Fatih, Fevzi Çakmak (Esenler bölgesi), Gençosman, Güneştepe, Güngören (Merkez), Güven, Habipler, Havaalanı, Haznedar, Karabayır (bugünkü Tuna Mahallesi), Kâzımkarabekir (Esenler bölgesi), Kemer, Mareşalçakmak, Mehmet Nezih Özmen, Menderes, Mimarşinan, Namık Kemal, Nine Hatun, Sanayi, Tozkoparan, Turgutreis ve Yavuzselim (Esenler bölgesi).

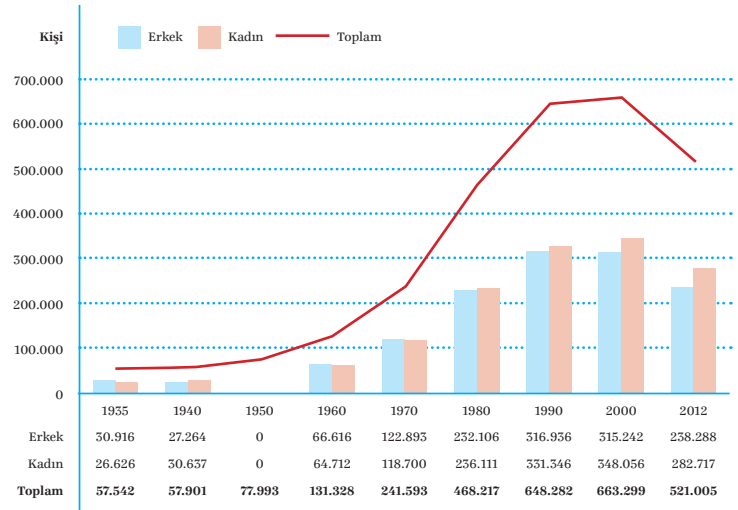
189 27 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilen ve 3 Haziran 1992'de *Resmî Gazete*'nin 21.247 mükerrer sayısında yayımlanan 3086 sayılı kanunla Güngören ilçesi kuruldu. Bu tarihte İstanbul'da Avcılar, Bağcılar, Güngören, Bahçelievler, Maltepe, Sultanbeyli ve Tuzla ilçeleri kuruldu.

190 Birlik, Çiftehavuzlar, Davutpaşa, Fatih, Fevzi Çakmak, Habipler, Havaalanı, Karabayır, Kâzımkarabekir, Kemer, Menderes, Mimarşinan, Namık Kemal, Nine Hatun, Turgutreis ve Yavuzselim.

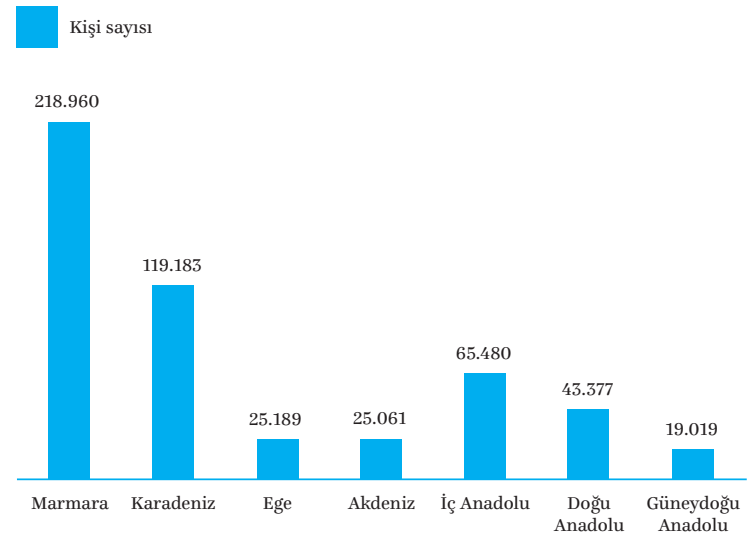
191 Abdurrahman Nafiz Gürman Mahallesi'ndeki Merter Migros, Güngören'deki ilk alışveriş merkezidir.

192 Güven Mahallesi'nde Kale Outlet Center alışveriş merkezi.

193 Kale Kilit ve Kale Çelik Eşya tesisleri.

Şekil 42- Kadıköy ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Şekil 43- Kadıköy ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Savaşın'nın neden olduğu bu durum savaşın sona ermesiyle değişmişti. Bu durum nüfus miktarının azalmasına da yol açtı. Nüfus, 1940'ta 2.244 kişiden 1950'de 377 kişiye geriledi. Ancak bu tarihten itibaren hızlı bir artış başladı.

1950-1990 yılları arasında nüfus çok hızlı bir şekilde arttı. 1950'de 377 kişi olan nüfus, 8 kat artarak 1960'ta 3.070 kişi oldu. 1960-1970 döneminde 8 katlık artış ile 1970'te 22.160 kişiye ulaştı. Ancak nüfusun en önemli artışı 1980-1990 döneminde oldu. Bu yıllar arasında nüfus oran olarak 3 katına yakın artarken, artış miktarı oldukça fazla oldu. 1980'de 74.761 olan nüfus miktarı, 138.348 kişi artarak, 1990'da 213.109 kişiye ulaştı. Nüfusta yaşanan bu gelişmeler idari yapıya da yansdı ve Güngören 1992'de ilçe oldu. 1993'te Esenler'in Güngören'den ayrılarak ilçe olması da nüfusun artmasına mani olamadı ve 2000 yılında

Tablo 23- Kadıköy ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı			Mahalle Adı	Nüfus Miktarı	
		2000	2011			2000	2011
1	Merdivenköy	40.205	41.315	12	Caferağa	24.240	24.753
2	Göztepe	40.621	41.453	13	Caddebostan	19.631	21.622
3	Bostancı	33.848	37.881	14	Fenerbahçe	21.167	20.883
4	Kozyatağı	35.756	38.072	15	Fikirtepe	20.074	19.363
5	Erenköy	32.593	37.363	16	Eğitim	16.847	16.191
6	Acıbadem	33.006	32.123	17	Hasanpaşa	14.673	15.412
7	19 Mayıs	32.229	33.997	18	Rasimpaşa	14.147	13.918
8	Sahrayı Cedit	32.669	33.678	19	Zühtüpaşa	8.048	8.500
9	Suadiye	25.708	27.975	20	Osmanağa	6.186	7.764
10	Feneryolu	25.583	27.213	21	Koşuyolu	6.426	8.374
11	Dumlupınar	22.289	24.149				

Kaynak: TÜİK.

nüfus 272.950'ye ulaştı. Bu tarihten sonra da artmaya devam eden nüfus 2012 yılında 307.573 kişiye ulaştı. Bu nüfusun yarısı erkek, yarısı kadındır. 1935 ve 1940 da askerî sebepler ile görülen erkek nüfus fazlalığı diğer yıllarda belirgin olmaktan çok uzaktır. Kadın-erkek nüfus dağılımı, bu yıllar dışında, dengeli bir durum göstermiştir.

Güngören, 1950 sonrasında İstanbul'a olan göçler neticesinde nüfusu hızla artan bir yer oldu. Göçler ve nüfus artışında yakın çevresindeki sanayi tesislerinin etkisi oldu. 2012 yılında nüfusu 307.573 kişi olan Güngören'de, bu nüfusun sadece 37.873 kişisi (%12) İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. Bu durum Güngören nüfusunun göçler ile olan ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Nüfusu teşkil edenler arasında Trabzon, Malatya, Diyarbakır, Kastamonu ve Sivas ili nüfusuna kayıtlı olanlar ilk sıralarda gelir. Güngören'de Trabzon nüfusuna kayıtlı olanların payı %6'dır (18.552 kişi). Bu miktar ile Trabzonlular Güngören'e göç edenler arasında ilk sırayı alır. İkinci sırada %5 ile Malatyalılar gelir.

Güngören'in nüfuslanmasında önemli yeri olan göçlerin nerelerden olduğunu göstermesi bakımından nüfusun coğrafi bölgelere göre dağılımı önemlidir. Nüfus kayıt yerine göre Güngören'de Karadeniz bölgesinden olanlar %29'luk oran ile ilk sıradadır. Bunu %18 ile Doğu Anadolu ve %17.8 ile de Marmara bölgesi takip eder. Ayrıca ilçede Güneydoğu Anadolu bölgesinden olanlar da önemli bir orana (%15.7) sahiptir (Şekil 41).

Güngören'de nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımı ilçenin ekonomik yapısını ortaya koyar. İmalat sanayi grubu %40'lık pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %21'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %17'lik oran ile toplum

hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.¹⁹⁴

Güneştepe ve Merkez Mahallesi Güngören'de nüfusun toplandığı önemli semtlerdir (Tablo 22). İlçe nüfusunun yaklaşık üçte biri bu iki mahallede toplanmıştır. Nüfusun yaklaşık %17'sine sahip Güneştepe, 53.273 kişilik nüfusuyla Güngören'in en kalabalık mahallesidir. Bunlardan başka Gençosman ve Mareşal Çakmak Mahallesi önemli miktarda nüfusun bulunduğu diğer semtlerdir.

KADIKÖY İLÇESİ

Anadolu yakasının önemli ilçelerinden biri olan Kadıköy; kuzeyde Üsküdar, doğuda Ataşehir ve güneydoğuda Maltepe ilçeleriyle komşudur. İlçe güneyinde Marmara Denizi ile sınırlanır. 1930'da kaza olan Kadıköy, İstanbul'un Marmara Denizi'ne kıyısı olan 6 ilçesinden biridir.

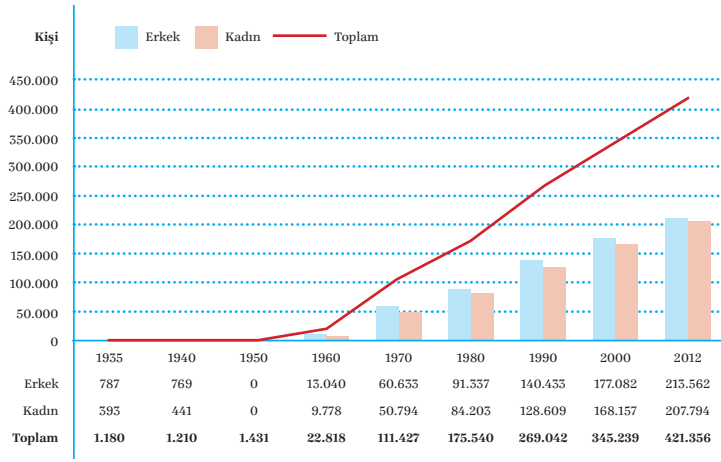
15 Mayıs 1930'da kurulan¹⁹⁵ Kadıköy Kazası, 1930'da Merkez, Kızıltoprak ve Erenköy nahiyesinden oluşuyordu. Bu tarihte adı geçen nahiyelerde toplam 17 mahalle vardı.¹⁹⁶ 1935'te Merkez ve Erenköy nahiyesinde belediye teşkilatı mevcuttu. Erenköy nahiyesindeki 184 nüfuslu Küçükbakkalköy, kazadaki tek köy yerleşmesiydi. Bu idari yapısını uzun süre koruyan Kadıköy ilçesinde 1970'te 1 bucak (Merkez) ve 1 köy (Küçükbakkalköy) vardı. 1971'de Kadıköy'de, belediye sınırları dâhilinde, 16 mahalle mevcuttu.¹⁹⁷ İlçenin tek köyü olan Küçükbakkalköy'ün

¹⁹⁴ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

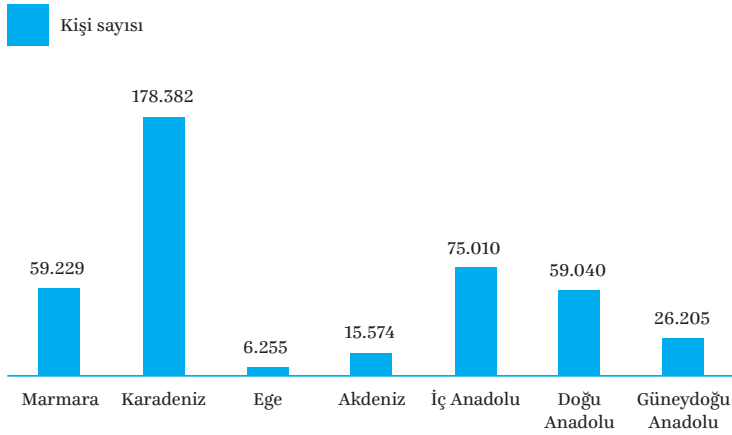
¹⁹⁵ İlçe 15 Mayıs 1930'da kabul edilen ve 21 Mayıs 1930'da 1499 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1612 sayılı yasayla kuruldu. Yasa 1 Eylül 1930'da yürürlüğe girdi.

¹⁹⁶ Osman Nuri, *Belediye Bilgileri*, s. 201, 202.

¹⁹⁷ İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. I.

Şekil 44- Kağıthane nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Şekil 45- Kağıthane ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

tüzel kişiliği 11 Mart 1981'de sona erdi. 1985'te Kadıköy'de bucak ve köy yoktu. İlçe 1990'da 26, 2000 yılında ise 28 mahalleden oluşuyordu. Atatürk, Barbaros, İçerenköy, İnönü, Kayışdağı, Küçükbakkalköy ve Yenisahra Mahallesi 2008 yılında Ataşehir ilçesine bağlandıktan sonra mahalle sayısı 21 oldu. Günümüzde Kadıköy idari olarak 21 mahalleden oluşur (Tablo 23).

İdari yapı değişikliğine bağlı olarak Kadıköy'ün zaman içinde sınırları da değişti. 2000 yılında alanı 40 km² olan Kadıköy, 2008'de Ataşehir ilçesinin kurulmasıyla topraklarının bir bölümünü kaybetti ve 25 km²'ye geriledi.

İstanbul'un eski ilçelerinden olan Kadıköy'ün nüfusu, 1935-2012 yılları arasında yaklaşık 10 kat arttı. Nüfus 1935-2008 döneminde sürekli artarken, Ataşehir'in Kadıköy'den ayrılmasıyla önemli oranda bir düşüş yaşadı.

Kadıköy nüfusu 1935-1950 yılları arasında normal bir artış seyri izledi. Ancak 1950'den sonra belirgin bir şekilde artmaya başladı ve %68 oranında artarak 1960'ta 131.328

Tablo 24- Kağıthane ilçesi mahalle nüfusu (2011)

Sıra No	Mahalle Adı	Nüfus	Sıra No	Mahalle Adı	Nüfus
1	Sanayi	35.181	11	Hürriyet	20.060
2	Talatpaşa	33.690	12	Nurtepe	21.785
3	Çeliktepe	32.708	13	Seyrantepe	20.980
4	Hamidiye	34.654	14	Yahyakemal	18.344
5	Gürsel	27.572	15	Gültepe	13.195
6	Çağlayan	25.802	16	Telsizler	11.707
7	Merkez	25.419	17	Mehmet Akif Ersoy	12.146
8	Ortabayır	23.967	18	Yeşilce	11.857
9	Harmantepe	20.973	19	Emniyet Evleri	8.290
10	Şirintepe	21.535			

Kaynak: TÜİK.

kişiye ulaştı. 1960-1970 yılları arası nüfusun ikinci önemli artış dönemi oldu. Bu dönemde artış oranı %83'ü buldu ve nüfus miktarı 1970'te 241.593 kişiye ulaştı. En önemli artış %93'lük oran ile 1970-1980 yılları arasında gerçekleşti. 1980'de Kadıköy nüfusu 468.217'ye çıkmıştı. Kadıköy 1997'de 695.232 kişi olan nüfus miktarıyla İstanbul'un 1., Türkiye'nin 4. büyük ilçe merkezi oldu.¹⁹⁸ Ancak nüfus en yüksek değerine 2007 yılında 744.670 kişiyle ulaştı. Fakat bu tarihten sonra, nüfus %28 oranında azalarak 2008'de 533.452'ye geriledi. Bu azalmaya Ataşehir'in Kadıköy'den ayrılması neden oldu. Bundan sonra nüfus azalmaya devam etti ve 2012'de 521.005 kişiye düştü (Şekil 42).

Kadıköy nüfusunun cinsiyet dağılımında 1935, 1960 ve 1970 erkek nüfusun fazla olduğu yıllardı. Bunlardan 1935 %53'lük oran ile erkeklerin en fazla olduğu yıldır. Diğer sayım yıllarında kadın nüfus fazla olup 2012 yılı %55 ile kadın nüfusun en yüksek değerine ulaştığı yıl oldu.

Kadıköy ilçesinin 1935-1981 yılları arasındaki tek köyü Küçükbakkalköy'dü. Bu nedenle belirtilen yıllar arasında Küçükbakkalköy ilçenin kırsal nüfusunu teşkil etti. Kırsal nüfus %2.7 ile en yüksek değerine 1980'de ulaştı. Küçükbakkalköy'ün 1981'de Kadıköy'e bağlı bir mahalle olmasıyla ilçenin kırsal nüfusu kalmadı.

Kadıköy'de İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların miktarı oldukça fazladır. İstanbulluların miktarı 175.945 kişi olup, nüfusun %33'ünü teşkil eder. İlçedeki üç kişiden biri İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. İstanbul'dan sonra Sivaslıların %3 oran ile ikinci oldukları dikkate alındığında, İstanbul'un diğer illere göre büyük farkla ilk sırada olduğu anlaşılır. Bunlardan başka Rize, Trabzon, Kastamonu, Ordu ve Ankara nüfusuna kayıtlı olanlar önemli miktarda nüfusu olan diğer illerdir.

Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında %42'lik oran ile Marmara bölgesi ilk sırada gelir (Şekil 43). Bunu

¹⁹⁸ 1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş, s. 41.

%23 ile Karadeniz, %12 ile İç Anadolu bölgesi izler. Marmara bölgesinde İstanbul, Sakarya ve Bursa illeri, İç Anadolu bölgesinde ise Sivas, Ankara ve Kayseri illeri ilk sıralardadır.

Kadıköy'de; Merdivenköy, Göztepe, Bostancı ve Kozyatağı nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 23). Adı geçen bu semtler D 100 (E-5) karayolu kıyısındadır. Bunlardan Merdivenköy Mahallesi 41.315 olan nüfusuyla 21 mahalle içinde en kalabalık olanıdır. Diğer taraftan ilçenin merkezî kesimindeki Rasimpaşa ve Osmanağa mahalleleri iş ve ticaret merkezi olması sebebiyle nüfusun fazla olmadığı semtlerdir. 2000-2011 yılları arasında 5 mahallenin nüfusu azalmıştır. Bunlar; Acıbadem, Fenerbahçe, Fikirtepe, Eğitim ve Rasimpaşa'dır.

Kadıköy'de nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımında toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %27'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %22'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %18'lik oran ile imalat sanayi grubu gelir. ¹⁹⁹

KÂĞITHANE İLÇESİ

Osmanlı döneminin mesire yeri olarak ünlenen bir alanında bulunan Kâğıthane ilçesi İstanbul'un Avrupa yakasındadır. Kâğıthane kuzey, güney ve doğuda Şişli ilçesiyle komşudur. Güneybatısında Beyoğlu ve batısında ise Eyüp ilçesi vardır. Yüzölçümü 14 km²'dir.

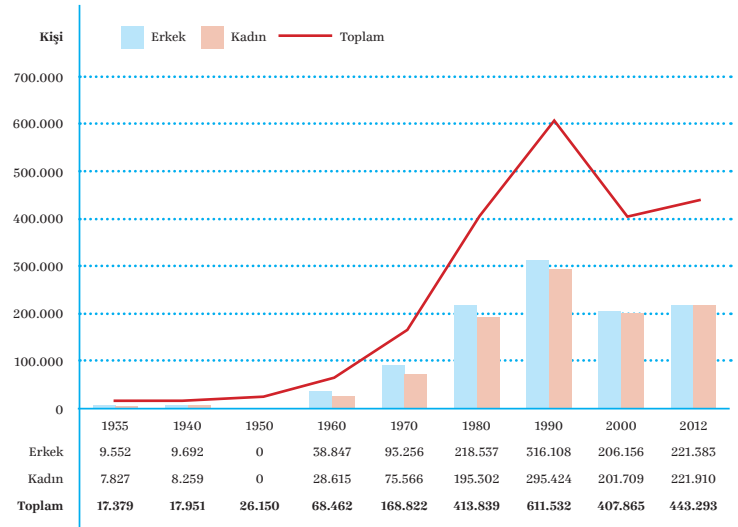
İlçenin merkezi olan Kâğıthane köyü, 1935'te Beyoğlu kazasına bağlıdır. Bu tarihte Kâğıthane, Beyoğlu kazası Şişli nahiyesinin tek köydür. 1940'ta belediye teşkilatı bulunan Kâğıthane köyü, 1954'te Beyoğlu kazasından ayrılarak, bu tarihte kaza olan Şişli'ye bağlandı. 1955'te Ayazağa ile birlikte Şişli kazasının iki köyünden biriydi. 1960'lı yıllarda Osmanlı dönemindeki adıyla, Sadabat olarak da biliniyordu.²⁰⁰ 1980'e kadar idari bakımdan köy olan Kâğıthane, bu tarihten sonra Şişli'nin bir mahallesi oldu ve 1987'de ilçe oluncaya kadar da böyle kaldı.

Kâğıthane 19 Haziran 1987'de ilçe oldu.²⁰¹ Yeni kurulan Kâğıthane ilçesi; Çağlayan, Çeliklepe, Gültepe, Gürsel, Hürriyet, Ortabayır, Yahyakemal ve Yenimahalle adıyla 8 mahalleden ibaretti. Bunlardan Yenimahalle hariç diğerleri hâlen mevcuttur. Zamanla başka mahalle kuruluşları da oldu. Mahalle sayısı 1990'da 16'ya çıktı.

¹⁹⁹ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul; s. 200-201.

²⁰⁰ 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1965, s. 295.

²⁰¹ Kâğıthane 19 Haziran 1987'de kabul edilen ve 4 Temmuz 1987 tarihli ve 19.507 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 3392 sayılı yasayla ilçe olmuştur.

Şekil 46- Kartal ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Günümüzde Kâğıthane'de 19 mahalle vardır (Tablo 24). İlçe teşkil edildikten sonra kurulan mahalleler şunlardır: Emniyet Evleri, Hamidiye, Harmantepe, Mehmet Akif Ersoy, Merkez, Nurtepe, Sanayi, Seyrantepe, Şirintepe, Talatpaşa, Telsizler ve Yeşilce mahalleleri.

Kâğıthane ilçesinin kuruluşundan üç yıl sonra, 1990'da, yapılan genel nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 269.042 kişiydi. Nüfus yaklaşık bir buçuk kat artarak 2012'de 421.356 kişiye yükseldi (Şekil 44).

İlçenin merkezini teşkil eden Kâğıthane köyü, geçmişte ilçenin bulunduğu sahadaki en önemli yerleşim yeri idi. 1935'te Kâğıthane 787'si erkek, 393'ü kadın olmak üzere 1.180 kişinin bulunduğu bir köydü. Nüfusu 1950'lere kadar normal bir artış gösterdi. Ancak 1950'de 1.431 kişi olan nüfusu 16 kat birden artarak 1960'ta 22.818 kişiye çıktı. Böylesi yüksek artış ilk defa oluyordu. Bu yıllar Cumhuriyet döneminde İstanbul'a olan ilk göç dalgasının yaşandığı yıllardı. Kâğıthane vadisinde kurulan sanayi tesisleri gecekondu semtlerinin kurulmasına ve nüfusun artmasına büyük katkı yaptı.

Nüfus 1960'tan sonra da hızla artmaya devam etti. 1960-1970 yılları arasında 5 kat artarak 1970'de 111.427 kişiye çıktı. Artış oranı 1950-1960 dönemine göre az olmakla birlikte, artış miktarı (88.609 kişi) çok fazlaydı. Bu iki dönem Kâğıthane'de nüfusunun hızla arttığı yıllar oldu. Bundan sonraki yıllarda da nüfus artmaya devam etti ve 1980'de 175.540 kişi, 2012'de ise 421.635 kişiye ulaştı.

1935'te nüfusun %66'sını erkekler teşkil ediyordu. Erkek nüfus fazlalığı 1960'ta %57 ve 1980'de %52 oranında oldu. 2012 yılındaki %50.6'lık erkek nüfus oranıyla nüfusunun cinsiyet dağılımının dengeli olduğu görülür.

Tablo 25- Kartal ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Hürriyet	45.809	11	Cumhuriyet	18.130
2	Uğurmumcu	38.298	12	Yunus	15.171
3	Orhantepe	30.329	13	Orta	15.588
4	Atalar	30.695	14	Yakacık Yeni	14.921
5	Petroliş	29.665	15	Çavuşoğlu	13.902
6	Cevizli	28.294	16	Çarşı	14.369
7	Karlıktepe	28.746	17	Topselvi	11.764
8	Esentepe	26.055	18	Kordonboyu	11.944
9	Gümüşpınar	24.150	19	Yalı	10.521
10	Soğanlık Yeni	24.590	20	Yukarı	7.946

Kaynak: TÜİK.

1950'lerde başlayan iç göçler sonucu hızlı bir nüfuslanma süreci yaşayan Kâğıthane'de nüfusun bugünkü yapısı bu göçlerin izlerini taşır. Günümüzde (2012) ilçe nüfusunun %90'ı İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Diğer bir ifadeyle Kâğıthane'nin sadece %10'u İstanbulludur. Sivashlıların oranı (%12) bundan daha yüksektir. Nüfusun %6'sı Kastamonu ve %5'i Orduludur. Nüfusu teşkil edenler arasında Giresun, Sinop, Samsun, Erzincan, Gümüşhane ve Bitlisliler önemli yer tutar.

Nüfusunun coğrafi bölgelere göre dağılımda Karadeniz bölgesi belirgin bir farkla ilk sırada gelir. Kâğıthane nüfusunun yarıya yakını (%43) Karadenizlidir. İç Anadolu %18, Marmara ve Doğu Anadolu ise %14 ile diğer önemli bölgelerdir (Şekil 45).

Sanayi, Talatpaşa, Çeliktepe ve Hamidiye mahalleleri ilçede nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 24). Bunlardan Sanayi Mahallesi 35.181 kişi (2011) olan nüfusuyla, 19 mahalle arasında, Kâğıthane'nin en kalabalık semtidir. Adı geçen diğer mahallelerde nüfus miktarı otuz binden fazladır.

İstanbul'un tarihî mesire alanlarından biri olan Kâğıthane bu özelliğini XX. yüzyılın başlarına kadar korudu. Ancak 1950'lerden itibaren başlayan sanayileşme süreciyle önemli bir sanayi alanı hâline geldi. Kâğıthane vadisi sanayinin başlıca yayılış alanı oldu. Sanayi tesisleri vadiyi takiben uzanan Cendere Caddesi ve Kâğıthane-Barbaros Caddesi'nin özellikle Merkez, Hamidiye, Gürsel ve Şirintepe mahallelerine tekabül eden kesimleri sanayinin yoğunlaştığı alanlar oldu. Bunun dışında Büyükdere Caddesinin batı kesiminde Sanayi ve Yeşiltepe Mahallesi ilçede sanayinin dağılışı gösterdiği ikinci bir alan oldu. Kâğıthane 1950'lerden bu tarafa İstanbul'da sanayinin geliştiği bir alandı. Çalışan nüfusun istihdam durumu da ilçenin sanayi varlığına işaret etmektedir. İlçede çalışanların en fazla istihdam edildiği sektör imalat

sanayi (%35) grubudur. Bunu %20'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.²⁰²

KARTAL İLÇESİ

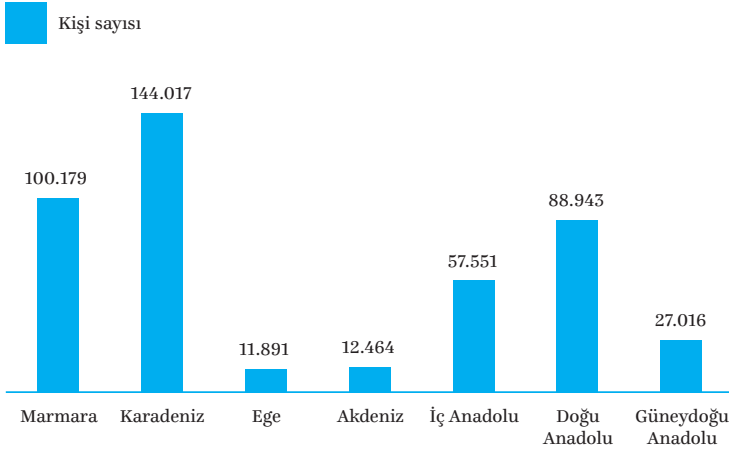
İstanbul'un Anadolu yakasında Marmara Denizi'ne kıyısı olan altı ilçesinden biri olan Kartal, kuzeyde Sancaktepe ve Maltepe, kuzeydoğuda Sultanbeyli, batıda Maltepe ve doğuda Pendik ilçeleriyle komşudur. Güney sınırını Marmara Denizi çizer.

İdari sınır değişikliklerine bağlı olarak ilçe alanı da değişmiştir. 1950'de 300 km² olan yüzölçümü, Gebze'nin 4 köyünün Kartal'a dâhil edilmesiyle 1955'te 433 km²'ye çıkmıştır. Ancak 1987'de Pendik, 1992'de Maltepe ve Sultanbeyli'nin Kartal'dan ayrılmasıyla Kartal önemli ölçüde küçüldü. İlçe sınırlarında en son değişiklik 2008'de Çekmeköy ve Sancaktepe ilçelerinin kurulmasıyla oldu. Bugün Kartal 38 km²'dir.

1927 yılı idari taksimatında İstanbul kazaları arasında yer almayan Kartal, 1935'te Merkez ve Samandıra adıyla iki nahiyesi olan bir kazadır. Kaza merkezinde belediye teşkilatı mevcuttur. 1935'te 11'i Merkez, 8'i Samandıra nahiyesinde olmak üzere 19 köyü vardır. Bu köylerden Maltepe ve Pendik günümüzde ilçedir. Ayrıca Sancaktepe ilçesine dâhil edilen Samandıra ve Sarıgazi köyleri de bu tarihte Kartal kazasına bağlıdır.

Kocaeli'nin Gebze ilçesine bağlı; Aydınli, Orhanlı, Tepeviran ve Tuzla köylerinin Kartal'a bağlanmasıyla, 1950'de 19 olan köy sayısı, 1955'te 23'e çıkmıştır. 1965'te Kartal kazasındaki 5 köyde belediye teşkilatı vardır. Bunlar; Küçükyalı, Maltepe, Pendik ve Yakacık köyleridir.

²⁰² 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

Şekil 47- Kartal ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Kartal 1990'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dâhildir ve merkez bucağı yoktur. İlçenin tek bucağı Samandıra'dır ve 8 köyü vardır. 2000 yılına gelindiğinde bucak sayısı değişmezken, Paşaköy ilçenin tek köyüdür. Ancak 2012'de köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasıyla Paşaköy'de Kartal'a bağlı bir mahalle olmuştur. Bugün (2013) Kartal ilçesi 20 mahalleden oluşur.²⁰³

Geniş bir alana sahip olan Kartal ilçesinde, birbirinden ayrı semtlerde ortaya çıkan yeni merkezler ve buralarda toplanan önemli miktardaki nüfus, idari yapıda değişimlere neden oldu. Bu yerleşim merkezlerinden Pendik, Maltepe, Tuzla ve Sultanbeyli, Kartal'dan ayrılarak ilçe hâline geldi.

İstanbul'un eski ilçelerinden olan Kartal'ın 1935'te 17.379 nüfusu vardı (şekil 46). 1950'ye kadar nüfus miktarında önemli bir artış olmadı. Ancak 1950'de 26.150 kişi olan nüfusu, yaklaşık 3 kat artarak, 1960'ta 68.462 kişiye çıktı. Nüfusun ilk önemli artışı bu dönemde oldu. Ancak bundan sonra da nüfus artışı devam etti ve yaklaşık 2.5 katlık bir artışla nüfus 1970'te 168.822 kişiye ulaştı.

1970-1980 dönemi nüfusun miktar olarak en fazla arttığı dönem oldu. Bu yıllar arasında nüfus 245.017 kişi artarak, 1980'de 413.839 kişiye çıktı. Bu dönemdeki artış üzerinde, ilçe merkezi yanında, özellikle ilçeye bağlı Maltepe ve Pendik'te yaşanan artışların önemli payı oldu.

İlçe nüfusu 1980'den sonra %47 oranında artarak 1990'da 611.532 kişi oldu. Ancak bu artış, 1987'de Pendik'in ayrılmasına rağmen gerçekleşmişti. Sınır değişikliği ve

büyük miktardaki nüfus kaybına rağmen bu dönemde nüfus artmıştı.

Nüfus 1990'da 611.532 kişiyle en yüksek değerine ulaştı. Ancak idari bölünme nedeniyle 1990'dan sonra, önemli bir düşüş yaşadı. Nüfus %33 oranında bir azalmaya uğradı ve 2000 yılında 407.865 kişiye geriledi. Maltepe ve Sultanbeyli'nin 1992'de Kartal'dan ayrılması bu azalmanın nedeni oldu. Bu tarihten sonra bir miktar (%9) artarak 2012'de 443.293 kişi oldu.

Kartal ilçesinde 1935'te nüfusun önemli bölümü (%74) kırsal kesimde yaşıyordu. Bu durum 1970'li yıllara (%79) kadar devam etti. Bu yıllardan sonra kırsal nüfus oranı azalmaya başladı. 1980'de nüfusun büyük bölümü Kartal, Maltepe ve Pendik gibi merkezlerde bulunuyordu. 1980'de bu yerleşim merkezlerinde yaşayanlar nüfusun yarısını teşkil ediyordu. Günümüzde (2012) kırsal yerleşmesi olmayan Kartal ilçesinde nüfusun tamamı şehirde yaşar.

1935'te Kartal ilçesinde nüfusun %55'i erkeklerden oluşuyordu. Erkek nüfus oranı 1960'ta %57 ile en yüksek değerine ulaştı. Ancak bu tarihten sonra azalmaya başladı ve 2012'de %50'ye geriledi. Böylece nüfusun cinsiyet dağılımı daha dengeli bir hâl aldı.

Kartal'da 2012 yılı verilerine göre İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların sayısı 67.840 kişidir. Buna göre nüfusun %15'i İstanbulludur. Bu verilere göre Kartal nüfusunun %85'i diğer illerin nüfusuna kayıtlıdır ve bunların da önemli bir kısmını göç ile gelenler teşkil eder. İstanbul'dan sonra ilk sırayı %5 ile Erzincan ve daha sonra da %4 ile Sivashlılar alır. Bu illerin her biri 20.000'den fazla nüfusa sahiptir. Nüfusu teşkil edenler arasında Trabzon, Erzurum, Kastamonu, Rize, Samsun ve Giresun nüfusuna kayıtlılar önemli yer tutar. Adı geçen bu iller Kartal'ın göç aldığı başlıca yerlerdir.

Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında %32 ile Karadeniz bölgesi ilk sıradadır. İstanbul, Sakarya, Bilecik ve Bursa illerinin öne çıktığı Marmara Bölgesi %22 ile ikincidir. Ayrıca Doğu Anadolu %20 ve İç Anadolu ise %13 oranında bir paya sahiptir (şekil 47).

Hürriyet, Uğurmumcu, Orhantepe ve Atalar Mahallesi Kartal'da nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 25). Bunlardan Hürriyet Mahallesi 45.809 (2011) kişi olan nüfusuyla, 20 mahalle arasında, ilçenin en kalabalık mahallesidir. Diğer taraftan 7.946 kişinin yaşadığı Yukarı Mahalle nüfusu en az olan yerdir.

Anadolu yakasının eski sanayi alanlarından olan Kartal'da, sanayi tesislerinin yoğun olarak bulunduğu iki alan vardır. Bunlardan biri D 100 (E-5) karayolu çevresidir. Ulaşımın cazibesi nedeniyle, geçmişten beri sanayi tesisleri için önemli bir çekim merkezi olan D

²⁰³ Atalar, Cevizli, Cumhuriyet, Çavuşoğlu, Esentepe, Gümüşpınar, Hürriyet, Karlıktepe, Kordonboyu, Orhantepe, Orta, Petrol İş, Soğanlık, Topselvi, Uğur Mumcu, Yakacık Çarşısı, Yakacık Yeni, Yah, Yukarı ve Yunus mahalleleri.

Tablo 26- Küçükçekmece ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	İnönü	69.414	12	Cennet	31.167
2	Kanarya	62.847	15	Gültepe	29.260
3	Halkalı Merkez	64.358	14	Fevziçakmak	25.250
4	Mehmet Akif	54.817	15	Yeni	18.168
5	Cumhuriyet	48.918	16	Kemalpaşa	15.048
6	Atakent	59.285	17	Sultan Murat	13.022
7	Atatürk	43.445	18	Kartaltepe	12.076
8	Tevfikbey	36.567	19	Fatih	12.283
9	Söğütlüçeşme	33.292	20	Yarımburgaz	10.747
10	İstasyon	35.308	21	Beşyol	3.379
11	Yeşilova	32.461			

Kaynak: TÜİK.

100 karayolunun kuzey ve güneyinde, ama daha çok güneyinde, yol boyunca sıralanmış, çok sayıda sanayi tesisi bulunur. Kartal'da sanayinin ikinci önemli yayılış sahası, D 100 karayolu üzerindeki Kartal kavşağından güneye, Kartal'a inen Sanayi Caddesi'nin doğu ve batısında kalan alandır. Ayrıca Sanayi Caddesi'ne bağlanan Yakacık ve Spor caddeleri çevreleri de sanayi tesislerinin yoğunlaştığı sahalardır. Bu alanlarda çelik, metal, deri, kauçuk ve plastik başta olmak üzere çeşitli alanlarda çok sayıda sanayi tesisi vardır. Günümüzdeki dağılışı verilen sanayi, Kartal'da 1959'da Yunus mevkiindeki çimento fabrikasının kuruluşuyla başlar.²⁰⁴

Kartal ilçe merkezinde imalat sanayi grubu %31'lik (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %23'lük oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %20'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²⁰⁵

KÜÇÜKÇEKMECE İLÇESİ

Adını batısında bulunan bir lagün gölünden alan Küçükçekmece ilçesi İstanbul'un Avrupa yakasındaki 25 ilçesinden biridir. Doğusunda Bağcılar ve Bahçelievler, batısında Küçükçekmece Gölü ve Avcılar ilçesi, kuzeyinde Başakşehir, güneyinde ise Bakırköy ve Marmara Denizi bulunur. Belirtilen bu alan içerisinde ilçenin sınırlarını hidrografik elemanlar ile karayolu çizer. Batıda Küçükçekmece Gölü, güneyde Marmara Denizi ve doğuda Bahçelievler sınırında ise Uzuncadere doğal sınırları teşkil eder. Bunun yanında Küçükçekmece'yi diğer ilçelerden ayıran idari sınırların büyük bölümü ulaşım hatlarına

²⁰⁴ Tümertekin, *İstanbul İnsan Mekân*, s. 257.

²⁰⁵ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

tekabül eder. Kuzeyde TEM karayolu Başakşehir'den, doğuda ise Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu Bağcılar ve Bahçelievler'den Küçükçekmece'yi ayırır. Güneyde ise ilçeyi Bakırköy'den ayıran sınırın büyük bölümü D 100 karayolundan geçer.

Küçükçekmece 1935'te Bakırköy kazasının 19 köyünden biridir. Nüfusu 707 kişi olan Küçükçekmece Yeşilköy nahiyesine bağlıydı. 1965'te belediye teşkilatı olan Küçükçekmece köyü, 1970'te Bakırköy kazası merkez bucağına bağlıdır. 1987'de ilçe olana kadar bu idari statüsü devam etti.

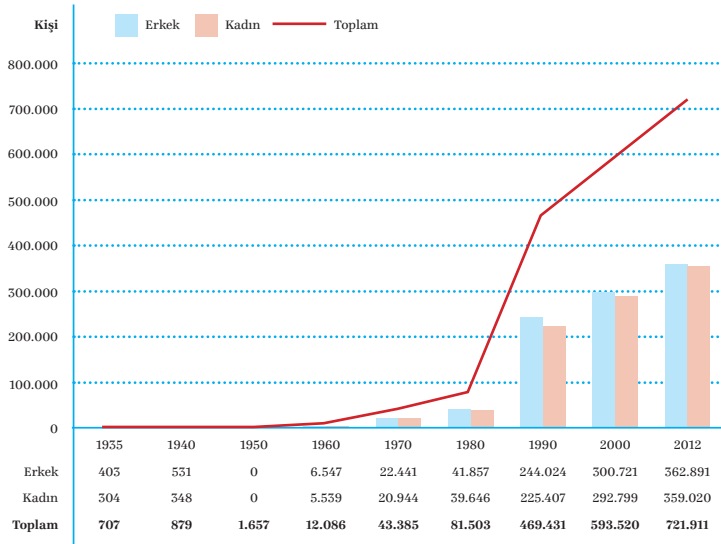
Küçükçekmece 19 Haziran 1987'de Bakırköy'den ayrılarak ilçe oldu.²⁰⁶ Büyükşehir Belediyesi dâhilinde kurulan Küçükçekmece ilçesi, 28 mahallenin²⁰⁷ idari olarak bir araya getirilmesiyle kuruldu. Bu mahallelerden biri olan Avcılar daha sonra Küçükçekmece'den ayrılarak 1992'de ilçe oldu.

Küçükçekmece 1990'da 1 bucak (Merkez) ve 2 köyden (Kayabaşı, Şamlar) oluşuyordu. 1992'de Avcılar'ın ilçe olmasıyla idari yapıda değişiklik oldu. 2000 yılında 1 bucak (Merkez) ve 1 köyü (Şamlar, 1.004 nüfuslu) vardı. İlçenin tek köyü olan Şamlar'ın 2008'de Başakşehir'e bağlanmasıyla köyü kalmadı. Hâlen Küçükçekmece 21 mahalleden ibarettir. Bunlar; Atakent, Atatürk, Beşyol, Cennet, Cumhuriyet, Fatih, Fevziçakmak, Gültepe, Halkalı, İnönü, İstasyon,

²⁰⁶ Küçükçekmece 19 Haziran 1987'de kabul edilen ve 4 Temmuz 1987 tarih ve 19.507 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur.

²⁰⁷ Küçükçekmece ilçesini teşkil eden mahalleler şunlardır: Altınşehir, Ambarlı, Avcılar (Merkez), Beşyol, Cennet, Cihangir, Cumhuriyet, Denizköşkleri, Fatih, Fevzi Çakmak, Firuzköy, Gültepe, Gümüşpala, Halkalı (Merkez), İkitelli, İnönü, İstasyon, Kanarya, Kartaltepe, Kayabaşı, Kemalpaşa, Mustafa Kemal Paşa, Söğütlüçeşme, Sultan Murat, Şamlar, Tevfikbey, Üniversite, Yenimahalle ve Yeşilova mahalleleri.

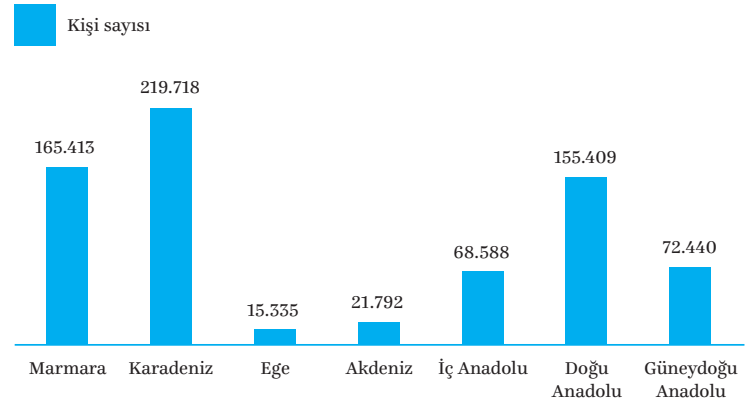
Şekil 48- Küçükçekmece nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Kanarya, Kartaltepe, Kemalpaşa, Mehmet Akif, Söğütlü Çeşme, Sultan Murat, Tevfik Bey, Yarımburgaz, Yeni ve Yeşilova mahalleleridir.

Yeni ilçelerin kurulmasıyla idari sınırların değişmesi Küçükçekmece'nin küçülmesine neden oldu. Alanı 1990'da 152 km² olan Küçükçekmece, 1992'de Avcılar'ın ayrılmasıyla 107 km²'ye ve daha sonra da 2008'de Başakşehir ve Arnavutköy ilçelerinin kurulmasıyla da 37 km²'ye geriledi. 2008'de Başakşehir, Kayabaşı, Ziya Gökalp, Güvercintepe, Altınşehir ve Şahintepe Mahallesi ve Şamlar köyünün Başakşehir ilçesine bağlanması bu azalmada etkili oldu.

D 100 karayolundan kuzeye İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'ne uzanan Halkalı caddesi ve çevresi, Küçükçekmece'de sanayinin başlıca toplanma alanıdır. Bu güzergâh üzerinde Fevzi Çakmak, Söğütluçeşme, Tevfikbey ve İnönü mahallelerinde yol boyunca sıralanmış çok sayıda sanayi tesisi bulunur. Bunlar arasında kâğıt, plastik, makine, tekstil, matbaa ve kimya sanayi tesisleri mevcuttur. Küçükçekmece'de sanayinin yoğunluk kazandığı ikinci bölge; Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu batısında kalan sahadır. İdari olarak büyük bölümü Halkalı Merkez Mahallesi'ne dâhil olan bu alanda tekstil, kâğıt, otomotiv ve metal gibi çeşitli sanayi kollarının bulunduğu görülür. İlçede sanayi tesislerinin yoğunlaştığı bir diğer alan ise ilçenin kuzeydoğusunda Atatürk Mahallesi çevreleridir. Burada Marmara ve İmsan Sanayi siteleri sanayi tesislerinin toplanma alanı olmuştur.

Küçükçekmece ilçesi çok sayıda toplu konut uygulamalarının olduğu bir alandır. İlçenin kuzeyinde

Şekil 49- Küçükçekmece ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Atakent,²⁰⁸ Halkalı Merkez²⁰⁹ ve İstasyon²¹⁰ mahalleleri toplu konut yerleşim alanı olarak dikkati çekerler. Çok sayıda konut projelerinin uygulandığı bu saha özellikle 1990'ların sonlarında itibaren yoğun bir yapılaşmaya sahne olmuştur.

Toplu konut ve sanayi tesisleri bakımından zengin olan Küçükçekmece'de, biri toplu konut bölgesinde olmak üzere iki alışveriş merkezi vardır.²¹¹

Küçükçekmece ulaşım bakımından oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. İlçenin güneyinde D 100-(E-5), kuzeyinde TEM ve doğusunda ise bu iki ana ulaşım güzergâhını birbirine bağlayan Mahmutbey-Yeşilköy bağlantı yolu bulunur. Bu yollar belirtilen yönlerde ilçenin sınırlarını teşkil eder. Ulaşım kolaylığı son yıllarda yapılan toplu konutların yer seçiminde etkili olan faktörlerden biridir.

İstanbul'da hızla artan nüfus ve buna bağlı olarak artan konut ihtiyacı toplu konut alanlarının ortaya çıkmasında etkili oldu. Bu alanlardan biri olan Küçükçekmece hızla gelişti. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin yapımı da bu gelişimi hızlandırdı.

Küçükçekmece ilçesi 1987'de kurulduktan sonra, 1990'da yapılan nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 479.419 kişiydi. Bu tarihte ilçeye bağlı iki köyde toplam 9.988 kişi vardı ve nüfusun sadece %2 sini teşkil ediyordu. İlçe nüfusu %24 oranında artarak 2000 yılında 594.524 kişi ve 2012 yılında 721.911 kişiye çıktı (Şekil 48). Küçükçekmece 2012 yılında Bağcılar'dan sonra en kalabalık ilçe oldu (Tablo 1).

²⁰⁸ TOKİ Atakent 2. Etap, Avrupa Konutları 1. Etap, TOKİ Halkalı Toplu Konutları, Soyak Olimpiyat Kent Sitesi, TOKİ Halkalı 5. Etap.

²⁰⁹ Avrupa konutları, Atakent 2, Avrupa Konutları 3. Etap.

²¹⁰ TOKİ Beziğânbağçe ve TOKİ Göl Konutları.

²¹¹ Atakent Mahallesi'nde 2011 yılında açılan ArenaPark ve Tevfikbey Mahallesi'ndeki ArmoniPark.

İlçenin merkezini, yakın sayılabilecek bir zamana kadar köy olan Küçükçekmece teşkil eder. Zaman içinde nüfusu artan ve gelişen Küçükçekmece köyünde idari yapı da değişerek ilçe kuruluşu gerçekleşti.

Küçükçekmece 1935'te 707 nüfuslu bir köydü. 1950'den sonra nüfus hızla artmaya başladı ve 7 kat artarak 1960'ta 12.086 kişi oldu. Bu yıllar nüfusun önemli oranda arttığı ilk dönem oldu. 1960-1970 döneminde yaklaşık 4 kat arttı. Ancak en önemli artış 1980-1990 yılları arasında yaşandı. Bu yıllar arasında nüfus yaklaşık 6 kat artarken, artış miktarı 387.928 kişiyle en yüksek değere ulaştı. Bu dönemde, 1987'deki idari yapı değişikliğiyle ilçe oluşu bu artışın ana sebebi oldu. 1990'da 469.431 olan nüfus, 1992'de Avcılar'ın ayrılmasına rağmen, artmaya devam etti ve 2000 yılında 593.520 kişiye çıktı. Sonrasında %21 oranında bir artışla 2012 yılında 721.911 kişiye ulaştı.

Küçükçekmece'de 1935'te nüfusun %57'si erkeklerden oluşuyordu. Sonraki yıllarda azalmaya başlayan erkek nüfus oranı 1960'ta %54, 1990'da %52 ve 2012 yılında %50 oldu.

Küçükçekmece'de 2012 yılında 721.911 kişi olan nüfusun sadece %11'i İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. İlçede İstanbulluların miktarı 84.136 kişidir. Bu verilere göre Küçükçekmece nüfusunun büyük bölümü (%89) İstanbullu değildir. Nüfusu teşkil edenler arasında Sinop, Tokat, Samsun, Malatya, Mardin, Kastamonu, Bitlis ve Kars nüfusuna kayıtlı olanlar ilk sıralarda yer alır. Bunlardan en yüksek miktarda olan Sinoplular (29.812 kişi) nüfusun %4'ünü teşkil eder.

Coğrafi bölgelere göre dağılımda Küçükçekmece'de %30 oranıyla Karadeniz en fazla nüfusu olan bölgedir (Şekil 49). İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerinin öne çıktığı Marmara bölgesinin oranı %23'tür. Malatya, Bitlis, Kars ve Iğdır'ın önemli miktarda olduğu Doğu Anadolu bölgesi nüfusun %21'ini oluşturur. Bu veriler Küçükçekmece nüfusunda göçlerin önemini ve ayrıca göçlerin coğrafi menşeyini gösterir.

İnönü, Kanarya, Halkalı Merkez, Mehmet Akif, Cumhuriyet, Atakent ve Atatürk mahalleleri Küçükçekmece'de nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 26). Küçükçekmece nüfusunun yaklaşık %10'una sahip olan İnönü Mahallesi 69.414 kişilik nüfusuyla Küçükçekmece'nin en kalabalık mahallesidir. Ayrıca 2011 nüfus miktarına göre İstanbul'un en kalabalık 7. mahallesidir.

Küçükçekmece'de imalat sanayi grubu %45'lik (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %17'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel

hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %16'lık oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²¹²

MALTEPE İLÇESİ

İstanbul'un Anadolu yakasında Marmara Denizi kıyısındaki Maltepe ilçesi; güneyde Kartal, kuzeyde Ataşehir ilçesiyle komşudur. İlçenin doğusunda Kartal ve Sancaktepe, batısında Marmara Denizi bulunur. Bu sınırlar dâhilinde Maltepe ilçesi 53 km²'lik alan kaplar.

Maltepe ilçesinin merkezini oluşturan Maltepe köyü, 1935'te Kartal kazası Merkez bucağına bağlıdır. Kazanın 19 köyünden biridir. Bu tarihte 3.131 nüfuslu olan Maltepe'de belediye teşkilatı vardı ve Maltepe 1975 ve 1980 yıllarında, bağlı olduğu Kartal ilçe merkezinden daha fazla nüfusa sahipti. Maltepe'nin 1975'te 66.343, 1980'de 90.439 nüfusu vardı. Uzun yıllar Kartal'a bağlı bir köy olan Maltepe, 1980'den sonra Kartal'ın mahallesi oldu ve bu durum ilçe olana kadar devam etti.

Maltepe, 27 Mayıs 1992'de ilçe oldu. İlçe, Kartal'a bağlı 17 mahallenin ayrı bir idari çatı altında toplanmasıyla kuruldu.²¹³ İlçeyi teşkil eden mahalleler; Aydınlar, Altayçeşme, Altıntepe, Bağlarbaşı, Başbüyük, Büyükbakkalköy, Cevizli, Çınar, Esenkent, Feyzullah, Fındıklı, Gülensu, Gülsuyu, İdealtepe, Küçükyalı, Yalı ve Zümrütevler'dir. Daha sonra bunlara Girne Mahallesi eklendi ve sayı 18'e çıktı. Maltepe ilçesi bugün bu mahallelerden oluşur.

İlçenin merkezini teşkil eden Maltepe köyünün 1935 yılı nüfusu 3.131 kişiden ibaretti (Şekil 50) 1950'ye kadar nüfus miktarında önemli bir artış olmadı. Bu tarihten sonra nüfus artmaya başladı ve 2 kat artış ile 1960'ta 11.052 kişi oldu. 1960-1970 ve 1970-1980 dönemlerinde 3'er kat atarak 1980'de 90.439 kişiye ulaştı. Ancak en büyük artış miktarı 1980-1990 döneminde oldu. Bu dönemde nüfus 163.817 kişi artarak 1990'da 254.256 kişiye çıktı. Nüfus artışı diğer gelişmelerle birleşince idari yapıda değişime gidildi ve 1992 yılında Maltepe ilçe oldu. İlçe kuruluşundan sonra 2000 yılında yapılan nüfus sayımında ilçe nüfusu 355.384 kişi olarak tespit edildi. Bundan sonra nüfus %30'luk bir artış ile de 2012 yılında 460.955 kişiye çıktı.

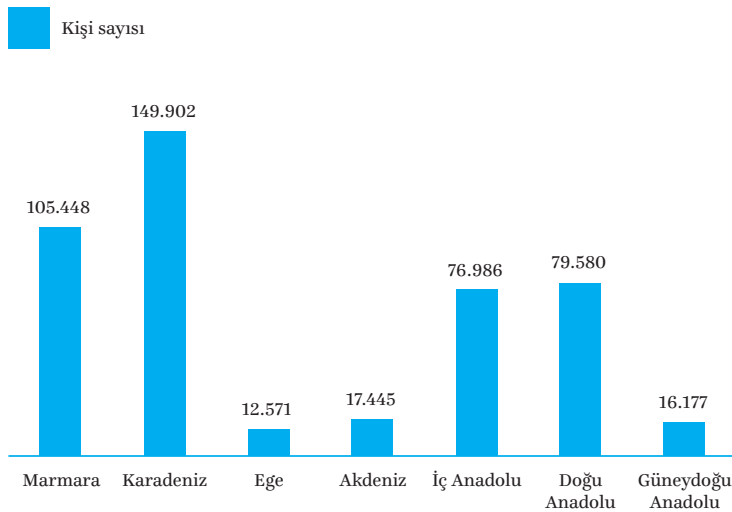
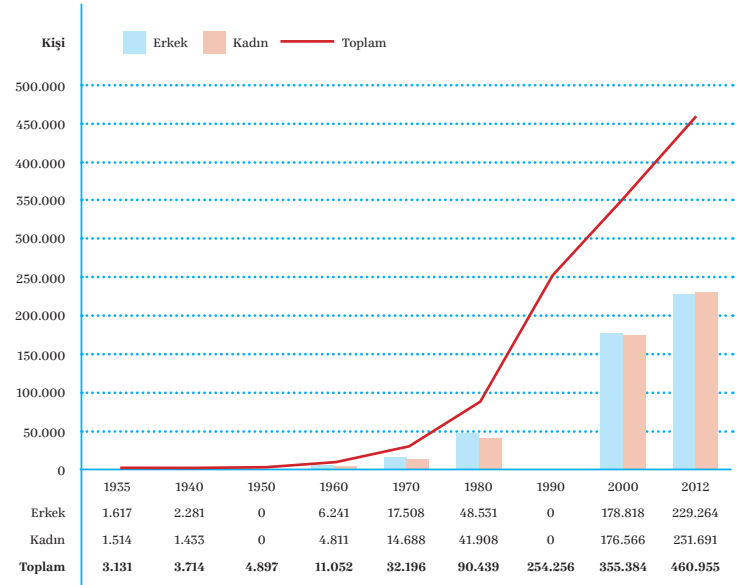
²¹² 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

²¹³ Maltepe ilçesi, 27 Mayıs 1992'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 3 Haziran 1992 tarih ve mükerrer 21.247 sayılı nüshasında yayınlanan 3806 sayılı kanunla kurulmuştur.

Tablo 27- Maltepe ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Zümrütevler	58.644	10	Feyzullah	20.517
2	Fındıklı	42.946	11	Başbüyük	20.208
3	Bağlarbaşı	41.725	12	Çınar	20.164
4	Altın-tepe	32.606	13	Gülensu	16.555
5	Cevizli	32.253	14	Gülsuyu	16.422
6	Altayçeşme	29.353	15	Aydın- evler	15.718
7	Küçük-yalı	26.173	16	Girne	14.486
8	Esenkent	23.221	17	Yalı	13.074
9	İdealtepe	21.265	18	Büyükbakkalköy	6.769

Kaynak: TÜİK.

Şekil 51- Maltepe ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)**Şekil 50-** Maltepe nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Nüfus kayıt yeri verilerine göre Maltepe ilçesinde en fazla İstanbullular bulunur. İstanbul nüfusuna kayıtlı olanlar 77.944 kişiyle ilçe nüfusunun %16'sını teşkil eder. İkinci sırada %6 ile Sivaslılar, üçüncü sırada ise %4 ile Rizeliler gelir. Bunların dışında Maltepe'de önemli miktarda Kastamonu, Erzincan, Trabzon ve Çankırılı vardır. İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında %32 ile Karadeniz en fazla nüfusun olduğu bölgedir. Marmara bölgesi %29 ile ikinci büyük grubu teşkil eder. Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinin her biri, yaklaşık %17 ile, önemli oranda nüfusa sahiptir (Şekil 51).

Maltepe'de nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımında toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %29'luk pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu imalat sanayi grubu %21,6'lık oran ile izler. Üçüncü sırada %21,1'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²¹⁴

Sanayi tesislerinin belirli bir alanda yoğunluk göstermediği ve çeşitli semtlerde dağınık halde olduğu Maltepe'de, mevcut tesislerin önemli bölümü Cevizli ve Büyükbakkalköy Mahallesi'nde bulunur. Büyükbakkalköy ve Başbüyük mahallelerindeki kışlalar sebebiyle ilçede askerî alanlar geniş yer tutar.²¹⁵

Maltepe'de nüfusun başlıca toplanma alanları Zümrütevler, Fındıklı, Bağlarbaşı, Altın-tepe ve Cevizli mahalleleridir (Tablo 27). Bunlardan Zümrütevler 58.644 kişi (2011) olan nüfusuyla ilçenin en kalabalık mahallesidir. Diğer taraftan Büyükbakkalköy nüfusun en az olduğu mahalledir.

²¹⁴ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.²¹⁵ Büyükbakkalköy'de General Nurettin Baransel ve Başbüyük'te General Kenan Evren kışlaları.

Tablo 28- Pendik mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Kavakpınar	56.461	17	Doğu	16.000
2	Kaynarca	44.458	18	Batı	14.662
3	Yenişehir	42.211	19	Yeni Mahalle	13.958
4	Fevziçakmak	35.759	20	Esenyalı	12.887
5	Çamçeşme	31.465	21	Güllü Bağlar	12.367
6	Velibaba	29.655	22	Şeyhli	11.951
7	Güzelyalı	29.571	23	Bahçelievler	10.939
8	Orhangazi	25.866	24	Sapan Bağları	9.882
9	Esenler	25.478	25	Yayalar	9.511
10	Dumlupınar	24.138	26	Çamlık	9.165
11	Süluntepe	21.180	27	Harmandere	6.125
12	Kurtköy	20.462	28	Orta	5.917
13	Ahmet Yesevî	19.807	29	Yeşilbağlar	5.339
14	Çınardere	18.953	30	Sanayi	3.578
15	Fatih	18.880	31	Ramazanoğlu	3.242
16	Ertuğrul Gazi	16.060			

Kaynak: TÜİK.

PENDİK İLÇESİ

İstanbul'un doğusunda bulunan Pendik ilçesi, İstanbul'un Kocaeli ile sınırı olan üç ilçesinden biridir. İlçe kuzeyde Ömerli Baraj Gölü ve Şile, batıda Sancaktepe, Sultanbeyli ve Kartal, doğuda Tuzla ve Kocaeli iliyle komşudur. Güneyinde Marmara Denizi ve Tuzla ilçesi bulunur. Bu sınırlar içinde ilçe 180 km²lik alan kaplar.

Pendik ilçesinin merkezi durumundaki Pendik köyü, 1935'te Kartal kazasına bağlıdır. Bu tarihte kazanın en kalabalık (3.514 kişi) köyüdür ve belediye teşkilatı vardır. Kazada belediyesi olan iki köyden biridir. Pendik 1940'ta 4.172 kişi olan nüfusuyla, bağlı olduğu Kartal ilçe merkezinden (3.622 kişi) daha fazla nüfusa sahiptir. Bu durum 1950 ve 1955 yılları içinde geçerlidir. 1980'de Pendik, Kartal'a bağlı bir köyken, daha sonra Kartal'ın mahallesi oldu. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi ve 1987'de ilçe oldu. Pendik ilçesinde 2000 yılında 5 köy vardı. Bunlar; Ballica, Emirli, Göçbeyli, Kurna ve Kurtdoğmuş köyleriydi.

Pendik ilçesi 1987 yılında İstanbul'da kurulan beş ilçeden biridir.²¹⁶ Daha evvel Kartal ilçesinde olan 15 mahalle²¹⁷ ve 4 köy²¹⁸ ayrı bir idari çatı altında toplanarak

²¹⁶ Pendik ilçesi 19 Haziran 1987'de kabul edilen ve 4 Temmuz 1987 tarihli ve 19.507 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan 3392 sayılı yasayla kurulmuştur.

²¹⁷ Pendik Batı, Pendik Doğu, Bahçelievler, Kaynarca, Yenimahalle, Şihli, Kurtköy, Güzelyalı, Esenyalı, Aydıntepe, İçmeler, Aydınlı, Şifa, Yayalar ve Tuzla.

²¹⁸ Orhanlı, Tepeören, Ballica ve Kurtdoğmuş.

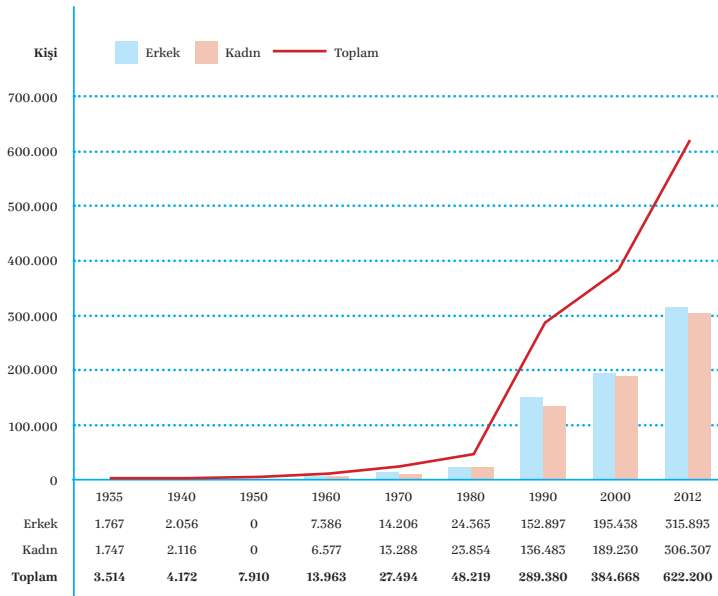
Pendik ilçesi teşkil edildi. İlçeyi teşkil eden mahallelerden biri olan Tuzla, 1992'de Pendik'ten ayrılarak ilçe oldu. Pendik ilçesi 2010 yılında idari bakımdan 5 köy ve 31 mahalleden ibaretti. Köylerin tüzel kişiliğinin 2012 yılında kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesi üzerine Pendik idari olarak 36 mahalleden oluşan bir ilçeye hâline gelmiştir.

1935 yılında Pendik'te 3.514 kişi vardı (Şekil 52). Nüfus 1950'ye kadar normal bir artış seyri izledi. Ancak bu tarihten sonra nüfus artışı hız kazandı. 1950-1980 yılları arasında her 10 yılda yaklaşık 2 kat artarak 1980'de 48.219 kişi oldu. Ancak 1980'den sonra 6 kat artışla 1990'da 289.380 kişiye çıktı. Bu dönemdeki artış miktarı 241.161 kişi oldu. 1987'de değişen idari yapı bu artışın nedeni oldu. Pendik ilçe merkezi olmuş ve merkeze dâhil edilen mahalle nüfusları bu artışa neden olmuştu. 2000'de 384.668 kişi olan nüfus %61 oranında artarak 2012'de 622.200 kişiye ulaştı.

1987'de ilçe olduktan sonra yapılan ilk nüfus sayımında Pendik ilçesi nüfusu 295.651 kişiydi. İlçe nüfusunun sadece %2'si köylerde yaşıyordu. Daha sonra %32'lik bir artışla ilçe nüfusu 2000 yılında 389.657 kişi oldu. Nüfus %60 oranında artarak 2012'de 625.797 kişiye ulaştı. Bu nüfusun sadece 3.597 kişisi 5 köyde bulunuyordu. Bu köyler Ballica, Emirli, Göçbeyli, Kurna ve Kurtdoğmuş köyleriydi.

Başta tersane olmak üzere çok sayıdaki sanayi tesisinin varlığı Pendik'in göç alan bir merkez olmasında etkili oldu. 2012 yılı nüfus kayıt yeri verilerine göre ilçede İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların sayısı 58.436 kişidir. Buna göre Pendik'teki nüfusun ancak %9'u İstanbulludur.

Şekil 52- Pendik nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

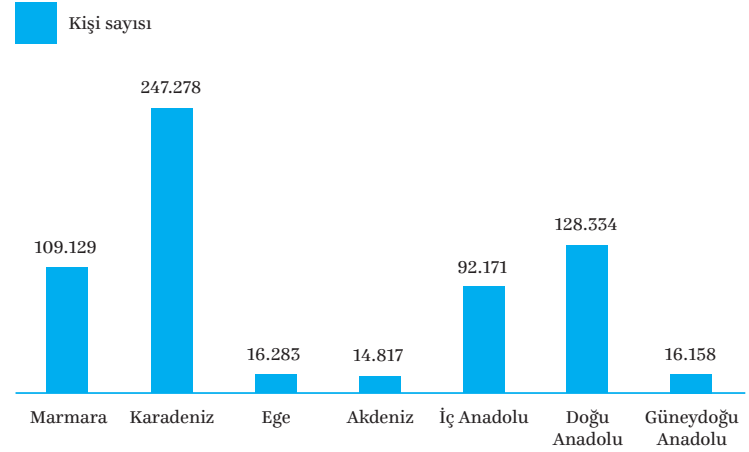
Geriye kalan büyük kitle başka bir ilin nüfusuna kayıtlı kişilerden oluşur. Bunların büyük bölümü Pendik'e göç gelmiştir. Pendik'te; Sivas, Erzurum, Ordu, Kastamonu, Tokat, Trabzon, Erzincan ve Sakarya nüfusuna kayıtlı önemli miktarda nüfus bulunur. Bunlardan Sivaslıların sayısı 33.382 kişidir. Pendik nüfusunun %5'i Sivaslıdır. Coğrafi bölgelere göre dağılımda Karadeniz bölgesi ilk sırada gelir. Pendik'te nüfusun %40'ı Karadenizlidir. İlçede nüfusun %20'sini Doğu Anadolu, %17'sini ise Marmara bölgesi illeri teşkil eder (Şekil 53).

Pendik'te nüfusun iktisadi faaliyetlere dağılımında imalat sanayi grubu %35'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %20'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %17'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²¹⁹

Pendik'te nüfusun toplandığı başlıca semtler Kavakpınar, Kaynarca, Yenişehir, Fevziçakmak ve Çamçeşme mahalleleridir. Kavakpınar, 2011 yılında, 56.461 kişiyle ilçenin en kalabalık mahallesidir (Tablo 28). Buna karşılık 3.242 nüfuslu Ramazanoğlu, nüfusun en az olduğu mahalledir.

İstanbul'un ikinci havalimanı Sabiha Gökçen'i sınırlarında bulunduran Pendik; tersanesi, sanayi tesisleri, toplu konutları ve alışveriş merkezleriyle 1980'lerden itibaren hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır.

Planlaması çok önceki yıllarda yapılsa da 1982'de faaliyete geçen Pendik Tersanesi ilçenin önemli sanayi

Şekil 53- Pendik ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

alanlarından biridir. Ayrıca D 100 (E-5) karayolu çevresi ve Sabiha Gökçen Havalimanı batısı, ilçede sanayinin dağılışı gösterdiği başlıca alanlardır. Havalimanı batısında sanayi Şeyhli, Sanayi, Ramazanoğlu ve Velibaba mahallelerinde yoğunluk arzeder.

Anadolu yakasının en önemli toplu konut alanı olan Pendik'te başta TOKİ ve KİPTAŞ olmak üzere çok sayıda konut projesi uygulaması olmuştur. 1990'larda başlayan toplu konut uygulamalarına, Pendik Hilal Toplu Konutları'nın yapımıyla 1995'te KİPTAŞ da katılmıştır. İlçenin kuzeyinde bulunan Yenişehir ve Çamlık mahalleleri hemen tamamıyla toplu konut alanıdır. Burası; konak, villa, site ve residence adıyla yapılan lüks konutların olduğu bir bölgedir. Aynı zamanda bu alanda 1990'larda çok sayıda göçmen konutları yapılmıştır. Ayrıca Şeyhli ve Süluntepe mahalleleri toplu konutların yapıldığı diğer alanlar olmuştur. TEM otoyolu ile ulaşım kolaylığı bulunan bu sahada yerleşmenin gelişiminde şüphesiz otoyolun etkisi büyük olmuştur. Toplu konutlar ve TEM Otoyolu ilçenin kuzeye doğru olan mekânsal gelişiminin en önemli sebebi olmuştur. Pendik'te bulunan 5 alışveriş merkezinden ikisi toplu konut alanında bulunur ve bunlardan biri otoyolun güney kenarındadır.²²⁰ Diğer 3 AVM ise güneyde D 100 karayolu üzerinde, Tersane Kavşağı yakınındadır.²²¹

Temelleri 1998'de atılan ve 2001 yılında hizmete giren İstanbul'un ikinci, Anadolu yakasının tek havalimanı

²²⁰ Yenişehir Mahallesi'ndeki Via Port (2008'de açıldı) ve World Atlantis alışveriş merkezleri.

²²¹ Neomarin Pendik, Pendorya ve Metro alışveriş merkezleri Çamçeşme Mahallesi'ndedir.

²¹⁹ DİE. 2000 Genel Nüfus Sayımı, 34 İstanbul, s. 200, 201.

Tablo 30- Sarıgazi ve Samandıra nüfus gelişimi (1935-2000)

	Sarıgazi			Samandıra		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1935	132	77	55	351	194	157
1940	142	80	62	482	357	125
1950	127	0	0	386	0	0
1960	688	387	301	4.715	2.345	2.370
1970	710	380	330	549	295	254
1980	2.775	1.385	1.390	4.779	4.089	690
1990	22.125	11.528	10.597	19.524	11.532	7.992
2000	48.466	24.905	23.561	61.852	33.542	28.310

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları (1935-2000).

olan Sabiha Gökçen, açılışından sonra bölgenin birçok bakımdan bir cazibe merkezi olmasında önemli bir katkı yapmıştır.

SANCAKTEPE İLÇESİ

İstanbul'un yeni ilçelerinden olan Sancaktepe, Anadolu yakasındadır. Denize kıyısı olmayan Sancaktepe ilçesi, kuzeyde Çekmeköy, doğuda Pendik ve Sultanbeyli ilçeleriyle komşudur. İlçe güneyden Kartal, batıdan ise Maltepe, Ataşehir ve Ümraniye ile çevrilidir. Pendik ile olan sınırının büyük bölümünü Ömerli Baraj Gölü teşkil eder.

Sancaktepe ilçesi, Kartal'a bağlı Samandıra²²² ile Ümraniye'ye bağlı Sarıgazi²²³ ve Yenidoğan²²⁴ belediyelerinin tüzel kişiliğinin kaldırılarak, ilçe idari yapısı altında birleştirilmesiyle, 6 Mart 2008 tarihinde kuruldu.²²⁵ İlçe 18 mahalle ve 1 köyden oluştu. İlçenin tek köyü Paşaköy'dü. Köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüşmesinin ardından, bugün ilçe idari olarak 19 mahalleden oluşur.²²⁶

Sancaktepe ilçesinin nüvesini Sarıgazi ve Samandıra yerleşim birimleri teşkil eder. Bunlardan Sarıgazi, 1935'te Kartal kazası Samandıra nahiyesine bağlı bir köydü. 1970'te Üsküdar'a bağlı olan Sarıgazi köyü, 1987'de Ümraniye'ye

²²² Samandıra'nın Sancaktepe'ye bağlanan mahalleleri şunlardır; Abdurrahman Gazi, Akpınar, Osman Gazi, Veysel Karanî, Eyüpsultan ve Fatih mahalleleri.

²²³ Sarıgazi'nin Sancaktepe'ye bağlanan mahalleleri; Meclis, İnönü, Merkez, Emek, Kemal Türkler ve Atatürk'tür.

²²⁴ Yenidoğan'ın Sancaktepe'ye bağlanan mahalleleri; Abdurrahman Gazi, Yunus Emre, Safa, Osman Gazi, Mevlana ve Merve'dir.

²²⁵ Sancaktepe ilçesi, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26.824 numaralı mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla kuruldu.

²²⁶ İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı kanunla kaldırılarak mahalleye dönüştürüldü.

bağlandı. Sarıgazi'de 1990'dan sonra belediye teşkilatı kuruldu. 2000 yılında Emek, İnönü, Kemal Türkler, Meclis ve Merkez mahallelerinden oluşan bir yerleşim yeri idi.

İlçedeki ikinci önemli yerleşim yeri olan Samandıra, 1935 yılında Kartal kazasında nahiye ve aynı zamanda nahiyenin merkezi olan bir köydü. 1990'dan sonra belediye teşkilatına sahip olan Samandıra, Sancaktepe ilçesi kurulana kadar Kartal'a bağlıydı. Samandıra 2000 yılında Abdurrahmangazi, Eyüpsultan, Fatih, Osmangazi ve Veysel Karanî adıyla beş mahalleden oluşuyordu.

Sancaktepe ilçesine dâhil edilen yerleşim biriminden biri olan Yenidoğan, adına uygun bir yer olarak, yakın zamanda kurulmuştur. 1966'da köy tüzel kişiliğine kavuşan Yenidoğan 1987'ye kadar Üsküdar, bu tarihten sonra da Ümraniye'ye bağlıydı. 1980'de 492 kişinin yaşadığı bir köy olan Yenidoğan'ın nüfusu 2000 yılında 28.477 kişiydi.

2008 yılında kurulan Sancaktepe ilçesinin bu tarihte 229.093 kişi nüfusu vardı (Şekil 54). Nüfus dört yılda %22 oranında bir artışla 2012'de 278.998 kişiye ulaştı. Bu nüfusun sadece 1.686 kişisi ilçenin tek köyü olan Paşaköy'de yaşıyordu. Bu tarihte ilçe nüfusunun %51'i erkek nüfustan ibaretti. 2012 yılı verilerine göre Sancaktepe'de okuma yazma bilmeyen nüfus oranı %3.6'dır.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre, Sancaktepe'de İstanbul nüfusuna kayıtlı 14.640 kişi olup, nüfusun sadece %5'i İstanbulludur. Bu veriler ilçe nüfusunun büyük bölümünün göçle geldiğini ortaya koyar. 2012 yılında Sancaktepe'de Tokatlılar en büyük grubu teşkil eder. İlçede Tokat nüfusuna kayıtlı 22.741 kişi vardır. Diğer bir ifadeyle Sancaktepe'nin %8'i Tokatlıdır. İkinci sırada 21.774 kişiyle Ordulular gelir. Bunu Sivas, Kars, İstanbul, Erzurum ve Kastamonu illeri takip eder. Ayrıca Sancaktepe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında %40 ile Karadeniz bölgesi illeri ilk sıradadır. İkinci sırada %34 ile Doğu Anadolu ve %13 ile de üçüncü sırada İç Anadolu bölgesinin illeri bulunur (Şekil 55).

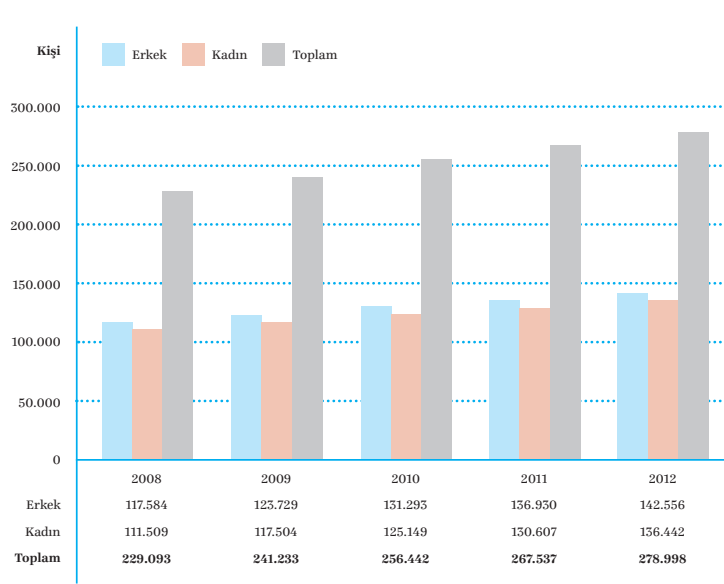
Sancaktepe'de nüfusun başlıca toplanma alanı Osmangazi, Atatürk, Meclis ve Veysel Karanî mahalleleridir (Tablo 29). Osmangazi 26.558 kişilik nüfusuyla Sancaktepe'nin en kalabalık mahallesidir. Sancaktepe'nin 18 mahallesinden biri olan Osmangazi nüfusun %10'una sahiptir. Diğer taraftan Hilal Mahallesi 5.362 kişiyle ilçenin en az nüfuslu mahalledir.

Samandıra ve Sarıgazi; Sancaktepe ilçesini teşkil eden iki önemli yerleşim yeridir. Sancaktepe ilçesi bu yerleşim birimlerinin gelişmesi sonucunda kuruldu. Bunlardan Samandıra 1935 yılında 351 kişinin bulunduğu küçük bir köydü. İdari olarak da nahiye merkeziydi.

Tablo 29- Sancaktepe mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Osmangazi	26.558	10	Kemal Türkler	14.407
2	Atatürk	21.132	11	Fatih	13.850
3	Meclis	19.637	12	Merve	13.610
4	Veysel Karanî	16.929	13	Yunusemre	12.332
5	Abdurrahmangazi	16.925	14	Mevlana	11.398
6	Akpınar	16.519	15	Yenidoğan	11.038
7	İnönü	16.342	16	Eyüp Sultan	10.359
8	Sarıgazi	15.673	17	Safa	8.454
9	Emek	15.372	18	Hilal	5.362

Kaynak: TÜİK.

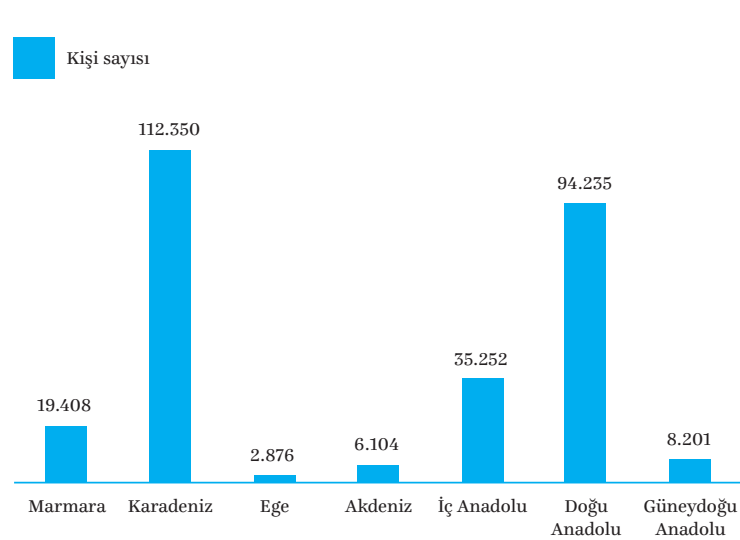
Şekil 54- Sancaktepe ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (2008 - 2012)

1950'de 386 kişi olan nüfusu 12 kat artarak 1960'ta 4.715 kişiye çıktı. Ancak 1970'te büyük bir düşüşle 549 kişiye geriledi. Fakat 1980'de 4.779 kişi oldu ve sonraki yıllarda hızla artarak 2000 yılında 61.852 kişiye ulaştı (Tablo 30).

Sancaktepe ilçesini oluşturan iki önemli yerleşim merkezinden biri olan Sarıgazi 1935'te 132 kişiden ibaretti. 1950'de 127 kişi olan nüfus 1960'ta 688 kişiye çıktı. Ancak esas önemli artış 1980-1990 arasında yaşandı ve 1990'da 22.125 kişi oldu. 2000 yılında nüfus 48.466 kişiydi.

SARIYER İLÇESİ

Sarıyer ilçesi, İstanbul'un kuzeyinde, İstanbul Boğazı'nın kuzeybatısındadır. Kuzeyde Karadeniz, doğuda İstanbul Boğazı ile sınırlanır. Batıda Eyüp ve Şişli, güneyde Beşiktaş ilçesiyle komşudur. Bu sınırlar dâhilinde günümüzde 151 km²'lik alan kaplar. Sınır değişikliğine bağlı olarak alanı da değişmiştir. 1935'te 226 km², 1960'ta 146 km²'dir.

Şekil 55- Sancaktepe ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Sarıyer ilçesi 15 Mayıs 1930'da kuruldu.²²⁷ 1930'da Merkez ve Yeniköy nahiyelerinde 11 mahalle mevcuttu.²²⁸ 1935'te Merkez ve Yeniköy adıyla iki nahiyesi ve 10 köyü vardı. Merkez nahiyesi köyleri şunlardı; Bahçeköy, Demirköy, Garipçe, Gümüşdere, Kısırkaya, Kumköy, Rumelifeneri, Uskumru ve Zekeriyaköy'dür. Yeniköy nahiyesinin tek köyü Ayazağa'dır. Ayazağa köyü 1954'te Şişli kazasına bağlanmış, ancak 2012'de mahalle olarak tekrar Sarıyer'e katılmıştır.²²⁹

Yeniköy bucağı kaldırılmasından sonra, 1965'te Sarıyer ilçesi Merkez bucağı ve 9 köyden oluşuyordu. 1971'de Sarıyer ilçesinde 9 köy, belediye sınırları

²²⁷ İlçe 15 Mayıs 1930'da kabul edilen ve 1 Eylül 1930'da yürürlüğe giren 1612 sayılı kanunla kuruldu (Resmî Gazete, 21 Mayıs 1930, sy. 1499, s. 8935).

²²⁸ Osman Nuri, *Belediye Bilgileri*, s. 201, 202.

²²⁹ Şişli ilçesindeki Ayazağa Mahallesi, 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı yasayla Sarıyer'e bağlandı. Ancak, bu bağlanma, yasada belirtildiği üzere, yapılan ilk mahallî idareler genel seçiminde (30 Mart 2014) uygulamaya konulmuştur.

dâhilinde 13 mahalle vardı.²³⁰ 2000 yılında 1 bucak 9 köyden oluşuyordu. Bunlar; Bahçeköy, Demirci, Garipçe, Gümüşyaka, Kısırkaya, Kumköy, Rumelifeneri, Uskumruköy ve Zekeriyaköy'dü. İstanbul'un sayfiye alanı durumundaki bu köylerin birçoğunda, ikincil konutlar yaygındır. 2012'de köylerin mahalleye dönüşmesiyle, bugün idari olarak 29 mahalleden oluşur.²³¹

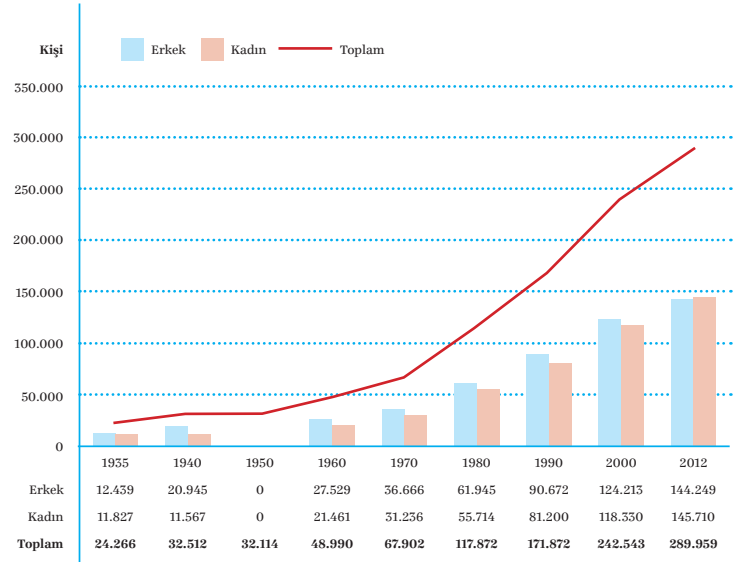
1935'te Sarıyer kazasının nüfusu 24.266 kişiden ibaretti (Şekil 56). Nüfus %34 oranında artarak 1940'ta 32.512 kişiye çıktı. II. Dünya Savaşı bu artışın sebebi oldu. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açıldığı bir mevkiye olan Sarıyer'in askerî önemi savaş şartlarında daha da artmıştı. Bu nedenle bölgeye askerî birliklerin gelmiş olması olağan bir durumdu. Bu yıllarda böylesi bir artışa neden olacak başkaca bir gelişme de yoktu. Ayrıca bu dönemde erkek nüfusta yaşanan büyük artış savaş şartlarının etkili olduğunu gösteriyordu. 1935'te 12.439 kişi olan erkek nüfus %65 oranında artarak 1940'ta 20.945'e yükselmiş ve ardından 1945'te %16.911 kişiye gerilemişti. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan bu düşüş, 1940'taki artışın savaşa bağlı olduğunu gösteriyordu.

İlçe nüfusu 1940'tan sonra bir miktar azalarak, 1950'de 32.114 kişi oldu. 1950'deki bu azalmadan sonra nüfus sürekli olarak arttı. Ancak en önemli artış oranı %73 ile 1970-1980 döneminde oldu. Bundan sonraki on yıllık dönemlerde ortalama %40 oranında artışlar ile çoğalan nüfus 2012'de 289.959 kişiye ulaştı.

Sarıyer'de İstanbul'un birçok ilçesinde olduğu gibi büyük miktarda ve hızlı bir nüfus artışı olmadı. Nüfus hiçbir dönemde birkaç kat artış göstermedi. Bunun en önemli sebebi, Sarıyer'de büyük nüfus kitlelerini toplayacak nitelikte bir sanayileşmenin olmayışı ve aynı zamanda sanayi merkezlerine olan göreceli uzaklıktır.

Sarıyer ilçesinde 1935-2000 yılları arasında erkek nüfus daima fazla oldu. Erkek nüfus en yüksek değerine (%64), İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, 1940 yılında ulaştı. Ancak sonraki yıllarda azalmaya başladı ve 2012'de, kadın nüfusun gerisinde kalarak, %49.7'ye geriledi.

1935'te Sarıyer ilçesinde nüfusun %17'si kırsal kesimde yaşıyordu. Bu tarihte ilçedeki 10 köyde toplam 4.226 kişi vardı. Kırsal nüfus oranı 1940'ta %32'ye çıkmıştı. Bu nüfusun büyük bölümü erkeklerden oluşuyordu ve daha önce açıklandığı üzere II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı askerî sebeplere bağlıydı. Zira savaş sonrasında bu nüfusta önemli bir azalma oldu. 1940'ta 10.524 olan

Şekil 56- Sarıyer ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

kırsal nüfus miktarı, 1970'te 4.945'e gerilemişti. Ancak bu tarihten sonra artmaya başladı ve 2012 yılında 31.924 kişiye çıktı. Bu nüfus ilçeye bağlı 8 köyde yaşıyordu. Bu tarihte kırsal nüfus oranı %11 oldu.

1972-1973 yıllarında yapılan bir tespite göre Sarıyer ilçesinde İstanbul doğumluların oranı %32'dir.²³² 2012 yılında ilçede İstanbul nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 61.572'dir. Buna göre Sarıyer'in %21'i İstanbulludur. İkinci büyük grubu 35.270 kişiyle Sivas nüfusuna kayıtlı olanlar teşkil eder. Sarıyer'in %12'si Sivaslıdır. Bunlardan başka Sarıyer'de; Rize, Giresun, Trabzon ve Ordu nüfusuna kayıtlı kişi sayısı önemli miktarları bulur. İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere göre dağılımında %34 ile Karadeniz bölgesi ilk sıradadır. Bunu %26 ile Marmara ve %18 ile de İç Anadolu bölgesi izler (Şekil 57).

Sarıyer ilçe merkezinde toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %28'lik (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü %24'lük oran ile izler. Üçüncü sırada %19'luk oran ile imalat sanayi grubu gelir.²³³

Tarabya, Reşatpaşa, İstinye, Yeniköy ve Fatih Sultan Mehmet Mahallesi nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 31). 2011 yılında 27 mahalle arasında Tarabya, 18.311 kişilik nüfusuyla Sarıyer'in en kalabalık mahallesiydi. Aynı yıl 2.337 nüfuslu Kemer en az nüfuslu mahalleydi.

Merkezî kesimlerdeki plansız yerleşim alanı yanında Sarıyer'de, özellikle Tarabya, Yeniköy ve Büyükdere sırtları başta olmak üzere Boğaz sırtları site ve villa tarzında lüks

²³⁰ İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. 1.

²³¹ İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliği 12 Kasım 2012'de kabul edilen 6360 sayılı kanunla kaldırılarak mahalleye dönüştürüldü.

²³² Tümertekin, İstanbul İnsan Mekân, s. 279.

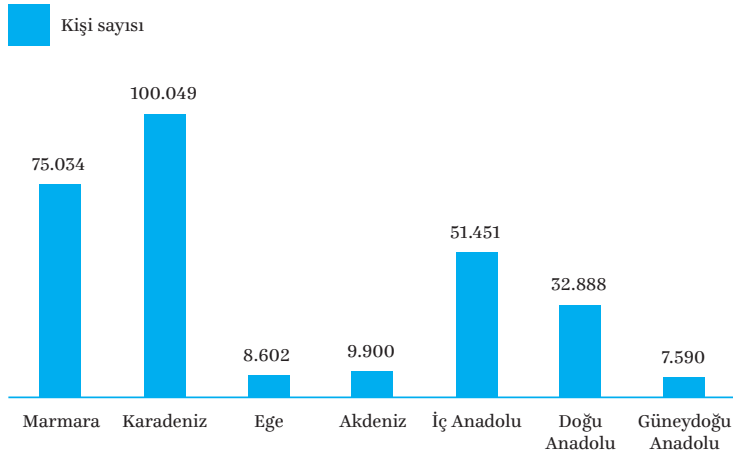
²³³ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

Tablo 31- Sarıyer mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Tarabya	18.511	15	Kazım Karabekir Paşa	8.645
2	Reşitpaşa	17.251	16	Kireçburnu	7.046
3	İstinye	16.659	17	Çamlıtepe	6.315
4	Yeniköy	16.475	18	Poligon	6.279
5	Fatih Sultan Mehmet	16.461	19	Bahçeköy Yeni	5.791
6	Ferahevler	15.675	20	Baltalimanı	5.463
7	Maden	13.626	21	Çayırbaşı	5.326
8	Merkez	12.455	22	Ptttepleri	4.992
9	Cumhuriyet	11.969	23	Kocataş	4.601
10	Pınar	11.879	24	Rumeli Kavağı	3.736
11	Rumeli Hisarı	9.627	25	Bahçeköy Merkez	3.674
12	Büyükdere	9.517	26	Yeni	3.579
13	Darüşşafaka	9.099	27	Kemer	2.337
14	Emirgan	8.928			

Kaynak: TÜİK.

Şekil 57- Sarıyer ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

konutların yayılış alanıdır. Zekeriyaköy ve Uskumruköy çevreleri ilçede site, villa ve yazlık konutların yaygın olduğu başlıca alandır.

Boğaz sırtlarından İstinye koyuna inen İstinye ve Sarıyer caddeleri üzerinde bulunan alışveriş merkezleri ve Reşitpaşa Mahallesi sınırlarındaki İstanbul Teknik Üniversitesi Ayazağa Kampüsü ilçedeki önemli ve farklı kullanım alanlarıdır.²³⁴

İstanbul Boğazı'nın 3. köprüsü olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü'nün Avrupa ayağı Garipçe köyünde olacak. Köprüden sonra, batıya doğru devam eden Kuzey Marmara otoyolu Zekeriyaköy ve Uskumruköy bölgesinden geçecek. 3. köprü ve devamındaki otoyol, yakın gelecekte, Sarıyer'in kuzey kesimlerinde önemli değişimleri de beraberinde getirecektir.

²³⁴ İstinye Park ve Carrefour alışveriş merkezleri.

SİLİVRİ İLÇESİ

İstanbul'un batısında bulunan Silivri ilçesi, İstanbul'un Tekirdağ ile komşu olan iki ilçesinden biridir. İlçe kuzeyde Çatalca, güneyde Marmara Deniziyle komşudur. Doğusunda Çatalca ve Büyükçekmece ilçeleri, batısında Tekirdağ ili bulunur. Bu sınırlar içinde Silivri ilçesi 869 km²lik alanıyla, Çatalca'dan sonra İstanbul'un en büyük ilçesidir. 1935'te ilçe 735 km² alandan oluşuyordu.

Silivri 1935'te İstanbul vilayetini teşkil eden 15 kazadan biridir. İdari bakımdan, Merkez ve Sinekli nahiyeleri ve 24 köyden oluşur. İdari yapısı fazla değişmemiştir. Köy sayısı 1960'ta 27, 2000'de 26 olmuş, nahiye sayısı aynı kalmıştır. Silivri ilçesi 2010 yılında 13 köy 22 mahalleden oluşuyordu. Köylerin tüzel kişiliğinin 2012 yılında kaldırılarak mahalleye dönüşmesiyle, bugün ilçe idari olarak 25 mahalleden oluşur.

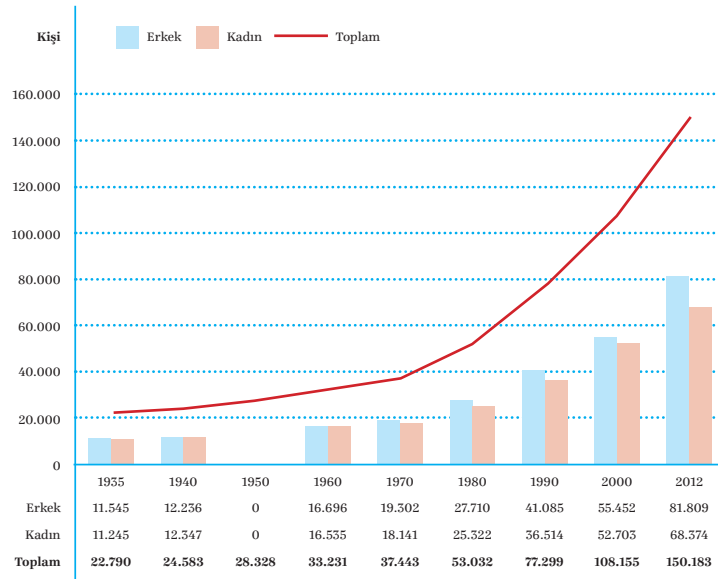
Silivri kazasının 1935 yılı nüfusu 22.790 kişiydi (Şekil 58). Nüfus genel olarak sakin bir gelişim gösterdi. 1940-1970 yılları arasında, 10 yıllık dönemler esas alındığında en az %8, en fazla %17 oranında artışlar gösterdi. En büyük artış oranı %46 ile 1980-1990 arasında yaşandı ve 1990'da 77.599 kişi oldu. Bundan sonra artış oranı bir miktar azalmakla birlikte sürekli arttı. 2000-2012 döneminde %39 oranında artışla nüfus 150.183 kişiye ulaştı.

1935'te ilçe nüfusun %84'ü köylerde bulunuyordu. Bu oran 1970'te %79 oldu. Ancak bu tarihten sonra kırsal nüfus oranı azalmaya başladı ve 2000 yılında %58'e, 2012'de ise %8 geriledi. Ancak 2000-2012 yılları arasındaki

Tablo 32- Silivri mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Yeni	21.992	12	Fevzipaşa	3.150
2	Alibey	17.153	13	İsmetpaşa	2.725
3	Semizkumlar	13.478	14	Çanta Fatih	2.532
4	Selimpaşa Merkez	13.323	15	Çanta Mimarsinan	2.201
5	Mimarsinan	12.397	16	Kavaklı Cumhuriyet	1.898
6	Piri Mehmet Paşa	8.036	17	Hürriyet	1.887
7	Fatih	7.047	18	Kadıköy	1.572
8	Gümüşyaka Merkez	6.663	19	Gazitepe	1.348
9	Cumhuriyet	5.904	20	Alipaşa	1.019
10	Ortaköy Merkez	3.757	21	Yolçatı	360
11	Büyükcavuşlu Merkez	3.530	22	Küçük Kılıçlı	292

Kaynak: TÜİK.

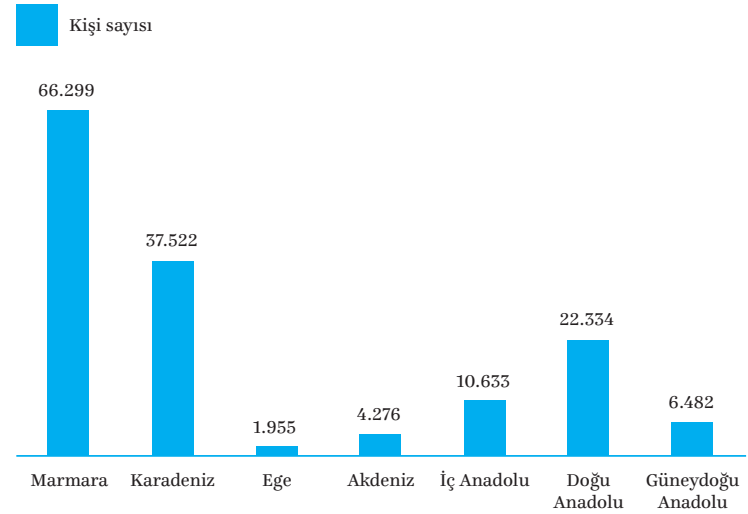
Şekil 58- Silivri ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

hızlı düşüşte idari değişiklik etkili oldu. Zira bu dönemde birçok köy, ilçe merkezine bağlı mahalleye dönüştürüldü.

İstanbul'un birçok ilçesinde görülen hızlı ve büyük oranlarda nüfus artışı Silivri'de yaşanmadı. İstanbul'dan uzakta olması ve sanayinin fazla gelişmemiş olması bunun başlıca sebebi oldu.

2011 yılında Silivri'de 22 mahalle vardı. Bunlardan Yeni Mahalle 21.992 kişiyi bulan nüfusuyla ilçenin en kalabalık mahallesiydi (Tablo 32). Bunun dışında Alibey, Semizkumlar, Selimpaşa Merkez ve Mimarsinan ilçede nüfusun başlıca toplanma alanı oldu.

2012 yılı verilerine göre ilçede İstanbul nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 56.315 kişidir. Buna göre Silivri'nin %37'si İstanbulludur. Diğer illere göre İstanbul büyük farkla ilk sırada gelir. İkinci sırada olan Tokatlıların sayısı 6.539 kişidir. İlçenin %4'ü Tokatlıdır. Bunu; Samsun, Ordu, Kars,

Şekil 59- Silivri ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Ağrı ve Zonguldaklılar takip eder. İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında %45 ile Marmara bölgesi ilk sırayı alır. Bunun sebebi diğer illere göre İstanbulluların fazla olmasıdır. Silivri'de Karadenizliler %25 ile temsil edilirken, Doğu Anadolu'nun oranı %15'tir (Şekil 59).

Bitkisel yağ, süt ürünleri, un ve yem fabrikalarından oluşan sanayi tesislerinin çoğunlukta olduğu Silivri, bir sayfiye yeri olarak tatil siteleri ve ikincil konutların yoğun olduğu bir yerdir. Bunların bir sonucu olarak çalışan nüfus daha çok hizmet ve sanayi sektöründe istihdam olmuştur. 2000 yılında yapılan tespitlere göre, Silivri ilçe merkezinde toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü %25'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %23'lük oran ile imalat sanayi grubu izler. Üçüncü sırada %22'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.²³⁵

²³⁵ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

Tarım alanlarının önemli yer tuttuğu Silivri’de, 370.693 dekar tarım alanı vardır. Bu alanın %95’i tahıl ve diğer ürünlerin ekim alanı, %3.5’i ise sebze bahçesidir. Buğday, ayçiçeği ve arpa ekimi yapılan en önemli ürünlerdir. 2012 yılında ekim alanlarının %52’si buğdaya, %22’si ayçiçeğine ve %10’u da arpaya ayrılmıştır. İlçenin %31’ini kaplayan çeşitli vasıflardaki orman alanı 26.832 hektarı bulur.²³⁶

Silivri’de hayvancılık aile işletmeciliği şeklinde olup büyük ölçekte işletme mevcut değildir. İlçedeki en büyük işletme Beyciler köyünde yaklaşık 350 sağmal ineğin bulunduğu aile işletmesidir. İlçede 1.850 büyükbaş, 320 ise küçükbaş hayvan işletmesi vardır. Geçmişte yoğurdu ile meşhur olan Silivri’de hâlen süt hayvancılığı yaygındır. Büyüksinekli, Yolçatı ve Danamandıra köyleri süt mandacılığının olduğu yerlerdir. İlçenin hayvan varlığı 11.000 büyükbaş ve 12.000 kadar küçükbaş hayvandan ibarettir.²³⁷

SULTANBEYLİ İLÇESİ

Sultanbeyli, İstanbul’un Anadolu yakasında, denize komşuluğu olmayan bir ilçedir. Doğu ve güneyde Pendik ile komşudur. Kuzey ve batıda Sancaktepe ilçesiyle sınırı vardır. Güneybatısında Kartal ilçesi bulunur. Bu sınırlar dahilinde Sultanbeyli ilçesi 29 km² alan kaplar.

Sultanbeyli ilçesinin merkezi durumundaki Sultanbeyli köyünde, köy tüzel kişiliği 1957’de kuruldu. 1930’ların sonları ile 1950’li yıllarda Bulgaristan’dan gelen Türklerin buraya iskânıyla köy teşekkül etmeye başlamış ve sonrasında tüzel kişiliğe kavuşmuştur. Yeni kurulan köye yakınındaki çiftliğin adı verilmiştir. Köye adını veren Sultanbey çiftliği, günümüzde Fatih caddesi adını almış olan yolun²³⁸ hemen kuzeyinde bulunuyordu. Sultanbey çiftliğinin 1,5 km. kadar kuzeyinde ise Yahudi çiftliği²³⁹ adıyla ikinci bir çiftlik vardı.²⁴⁰ Sultanbeyli köyü ise adı geçen yolun hemen güneyindeydi. Köy yerleşim alanı, kuzeyde Fatih Bulvarı ile güneyde Petrol Yolu caddeleriyle, batıda Yeşil ve doğuda ise Ziya-ül Hak caddeleri arasında

²³⁶ İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü verileri.

²³⁷ İstatistik veriler Silivri Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü’nden alınmıştır.

²³⁸ Bu yolun eski adı İstanbul-Bağdat yolu ve İstanbul-Ankara yolu olarak bilinir.

²³⁹ II. Abdülhamid döneminde Bahriye nazırlığı yapmış olan Hasan Hüsnü Paşa’nın oğlu Hilmi Bey tarafından 1911 yılında Yahudi Kolonizasyon Birliği’ne satılan ve bir süreliğine, Rusya’dan gelen Yahudilerin yerleştirildiği bir çiftliktir. Yahudiler 1920’li yıllara kadar çiftlikte kalmışlardır (Vahdettin Engin, Erhan Afyoncu, Cemalettin Şahin, Mehmet Mazak, *Sultanbeyli Tarihi*, İstanbul 2013, s. 51-53, 81).

²⁴⁰ *Türkiye Topoğrafya Haritası, Bursa G-22-b1 Paftası*, HUM, 1957, Ankara.

kalan alandan oluşuyordu. Köyün kuzeybatısında, yerleşim alanı dışında, köy mezarlığı vardı.²⁴¹ Köy yerleşim alanı bugünkü Abdurrahmangazi ve Mehmetakif mahallesi sınırları içinde kalır. Bahsi geçen mezarlık ise, Sultanbeyli mezarlığı adıyla, Abdurrahmangazi mahallesi sınırları içinde bulunur.

Sultanbeyli köyü 1960’ta Kartal kazası Samandıra nahiyesine bağlıydı. İlçe olana kadar da böyle kaldı. 1987’de belediye teşkilatı kurulan Sultanbeyli, bundan kısa bir süre sonra, 27 Mayıs 1992’de ilçe oldu.²⁴²

Günümüzde Sultanbeyli’nin 15 mahallesi vardır. Bunlar; Abdurrahmangazi, Adil, Ahmet Yesevî, Akşemsettin, Battalgazi, Fatih, Hamidiye, Hasanpaşa, Mecidiye, Mehmet Akif, Mimarsinan, Necip Fazıl, Orhangazi, Turgutreis ve Yavuzselim’dir.

Sultanbeyli ilçesi, Sultanbeyli köyünün zaman içerisinde gelişmesiyle teşekkül etti. 1957 yılında kurulan Sultanbeyli köyünün 1960’ta nüfusu 433 kişiydi (Şekil 60). 1970’te 1.105 kişi olan nüfus yaklaşık iki kat artarak 1980’de 2.431 kişi oldu. Ancak 1980-1990 yılları arasında 34 kat artarak 82.298 kişiye çıktı. On yıl içinde yaşanan bu artış doğal bir durum değildi. Bu artış cumhuriyet döneminde İstanbul’a olan ikinci büyük göç dalgasının yaşandığı bir dönem de oldu. Belirtilen yıllarda Sultanbeyli, İstanbul’da göç alan önemli merkezlerden biriydi ve bu sayede nüfus kısa zamanda büyük oranda arttı. Bu artış idari yapıya da yansdı ve Sultanbeyli 1992’de ilçe oldu. Bu tarihten sonra, 2000 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Sultanbeyli ilçe nüfusu 175.700 kişi olarak tespit edildi. 1990-2000 döneminde Sultanbeyli, Büyükçekmece’den sonra yıllık nüfus artış hızı (%7.5) en fazla olan ilçe oldu.²⁴³ Önceki dönemler kadar olmasa da nüfus, 2000’den sonra da önemli oranda (%72) 2012’de 302.388 kişiye ulaştı.

Sultanbeyli’de 1935’te 221 kadın, 212 erkek nüfus vardı. Az bir farkla da olsa kadın nüfus fazlalığı 1980’e kadar devam etti. Bu tarihten sonra artan erkek nüfus oranı 1990’da %54’e çıktı. Erkek nüfus oranı 2012’de %51 oldu.

Sultanbeyli’de nüfusun başlıca toplanma alanı Battalgazi, Abdurrahmangazi, Ahmet Yesevî ve Mehmet Akif mahalleleridir (Tablo 33). 28.516 kişinin bulunduğu Battalgazi Mahallesi ilçede nüfusun en kalabalık olduğu yerdir. Diğer taraftan Adil en az nüfuslu (11.614 kişi) mahalledir.

²⁴¹ *Türkiye Topoğrafya Haritası, Bursa G 22 b1 Paftası*, HGM, 1976, Ankara.

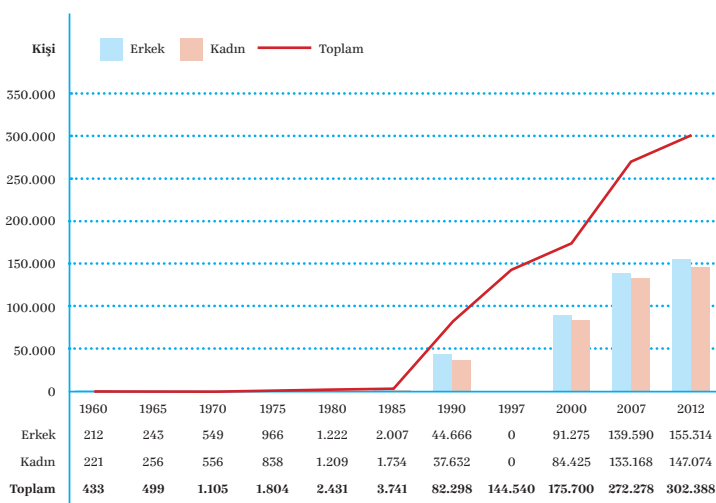
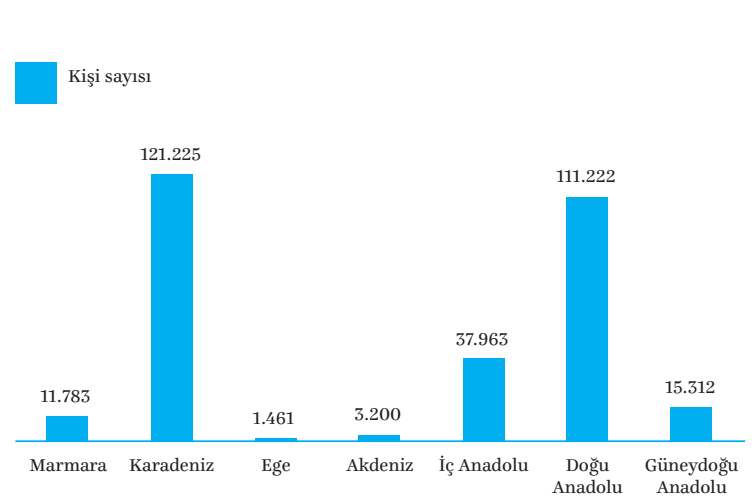
²⁴² Sultanbeyli ilçesi 27 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilen ve 3 Haziran 1992 tarihinde *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3806 sayılı kanun ile kurulmuştur.

²⁴³ *2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul*, s. 57, 61.

Tablo 33- Sultanbeyli ilçesi Mahalle Nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Battalgazi	28.516	9	Yavuzselim	18.223
2	Abdurrahmangazi	28.153	10	Hasanpaşa	17.076
3	Ahmet Yesevî	27.346	11	Mimarsinan	14.702
4	Mehmet Akif	26.695	12	Necip Fazıl	14.032
5	Hamidiye	24.839	13	Orhangazi	14.018
6	Mecidiye	21.502	14	Akşemsettin	11.906
7	Fatih	20.774	15	Adil	11.614
8	Turgutreis	18.474			

Kaynak: TÜİK.

Şekil 60- Sultanbeyli ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1960-2012)**Şekil 61-** Sultanbeyli ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Sultanbeyli'de imalat sanayi grubu %35'lik (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %20'lik oran ile inşaat sektörü izler. Üçüncü sırada %16'lık oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.²⁴⁴

Sultanbeyli, ülkenin farklı yerlerinden aldığı göçler nedeniyle 1985'ten sonra nüfusu hızla artmış olan bir ilçedir. Bu göçler neticesinde ilçede İstanbul nüfusuna kayıtlıların oranı hayli azdır. Sultanbeyli'de İstanbul nüfusuna kayıtlı 8.725 kişi (2012) vardır ve bunlar nüfusun yaklaşık %3'ünü teşkil eder. Buna göre nüfusun büyük bölümü (%97) göçle gelmiştir.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre (2012) Sultanbeyli'de Erzurum nüfusuna kayıtlı olan 27.292 kişi en büyük grubu oluşturur. Nüfusun %9'u Erzurumludur. Ayrıca ilçede nüfusu teşkil edenler arasında Ordu, Sivas, Sinop, Bingöl, Tokat, Kars, Ağrı ve Bitlisliler ilk sıralarda gelir.

Nüfusun coğrafi bölgelere göre dağılımında Karadeniz bölgesi %40 ile en fazla nüfusu olan bölgedir.

Bunu %37 ile Doğu Anadolu, %13 ile de İç Anadolu bölgesi takip eder (Şekil 61).

Sultanbeyli'nin almış olduğu göçler şehrin sokaklarına isim olmuştur. Sokak isimleri arasında en dikkat çekici olanlardan birisi Ahmetyesevi mahallesindeki "göçmen" ve "muhacir" isimleridir. Bulgaristan'dan gelen Türklerin iskan edildiği Sultanbeyli'de, bu adlar geçmişteki iskana atıf yapan, dolayısıyla yerleşmenin geçmişine ışık tutan önemli isimlerdir.

Ayrıca ülkenin değişik yerlerinden göç alan Sultanbeyli'de birçok il ve ilçenin adı sokaklara isim olmuştur. Bu sokak adlarının hepsinin göçe atıf yaptığını söylemek güçtür. Ancak göçün fazla olduğu illerden birçoğunun sokaklara isim olarak verilmiş olması bu ilişkiyi kuvvetlendirir.

Sultanbeyli'deki Ordu, Giresun, Çamoluk, Samsun, Sinop, Boyabat, Trabzon ve Karadeniz sokak adları, Karadeniz Bölgesi ve illerinden olan göçlere işaret eder. Zira yukarıda açıklandığı ve Tablo 3'te görüldüğü gibi

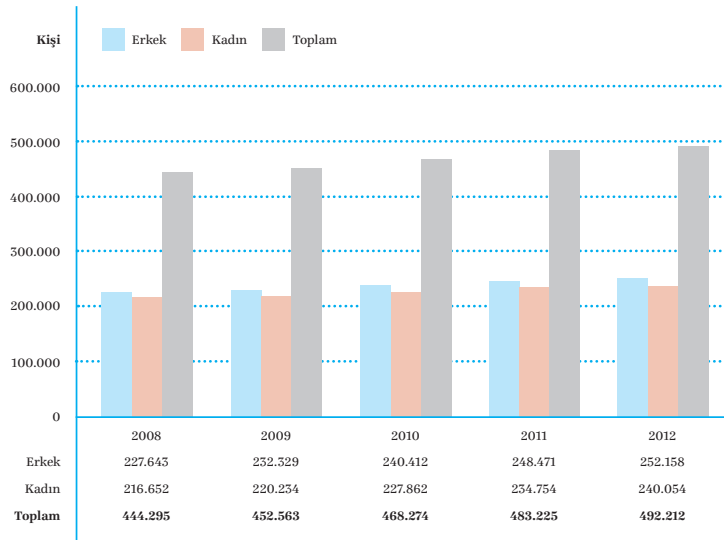
244 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

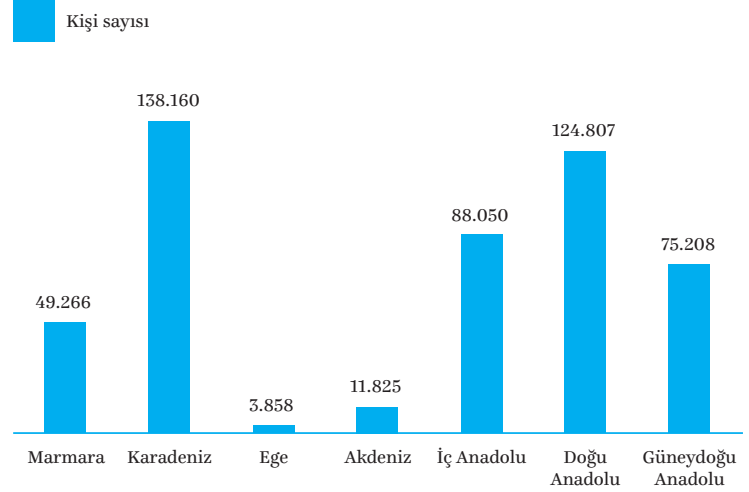
Tablo 34- Sultangazi ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Ellinci yıl	71.128	9	Gazi	30.151
2	Esentepe	57.409	10	75. Yıl	29.169
3	Cebeci	54.184	11	Cumhuriyet	11.983
4	İsmetpaşa	51.559	12	Malkoçoğlu	11.663
5	Uğur Mumcu	41.331	13	Yayla	8.021
6	Yunus Emre	39.813	14	Habipler	7.094
7	Sultançiftliği	36.278	15	Eski Habipler	3.130
8	Zübeyde Hanım	30.312			

Kaynak: TÜİK.

Şekil 62- Sultangazi ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (2008 - 2012)

Şekil 63- Sultangazi ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Ordu, Samsun, Giresun, Sinop ve Trabzon Sultanbeyli'nin önemli miktarda göç aldığı yerlerdir.

SULTANGAZI İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasındaki ilçelerinden biri olan Sultangazi, kuzey ve doğudan Eyüp ile komşudur. Doğu sınırın önemli bir bölümü Alibeyköy Baraj Gölü'ne tekabül eder. Güneyde TEM (O-2) otoyolu ilçeyi Gaziosmanpaşa'dan ayırır. Batısında Başakşehir, güneybatısında Esenler bulunur. Bu ilçelerle olan sınırı askerî sahaya tekabül eder.

Sultangazi ilçesi, 6 Mart 2008'de Gaziosmanpaşa ilçesinden ayrılarak kurulmuştur.²⁴⁵ İlçeyi oluşturan 15 mahallenin 13'ü Gaziosmanpaşa, biri Eyüp²⁴⁶ ve biri de

²⁴⁵ Sultangazi ilçesi, 6 Mart 2008'de kabul edilen ve *Resmî Gazete*'nin 22 Mart 2008 tarih ve 26.824 numaralı mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanunla kuruldu.

²⁴⁶ Yayla Mahallesi.

Esenler²⁴⁷ ilçesinden ayrılarak Sultangazi'ye bağlanmıştır.

Gaziosmanpaşa ve Esenler ilçesinden Habipler adıyla iki mahalle ilçeye bağlanmıştır. İsim karışıklığını önlemek için, bunlardan Esenler Habipler mahallesinin adı Eski Habipler olarak değiştirilmiştir.

İlçenin Ellinci yıl, Yetmişbeşinci yıl, Cebeci, Cumhuriyet, Esentepe, Eski Habipler, Gazi, Habipler, İsmetpaşa, Malkoçoğlu, Sultan Çiftliği, Uğur Mumcu, Yayla, Yunus Emre ve Zübeyde Hanım olmak üzere 15 mahallesi vardır. Bunlardan Yayla Mahallesi Eyüp'ün; Eski Habipler Esenler'e, diğer 13 mahalle ise Gaziosmanpaşa'ya bağlıydı.

İlçenin güney ve güneybatı kesimleri yoğun yerleşim alanıdır. Ancak kuzey ve doğu kesimleri için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Bu kesimlerin Alibeyköy Baraj Gölü'nün beslenme havzasında oluşu ve ormanlık alan bunun başlıca sebebidir. İlçe dâhilinde kuzeyde Yayla ve Habipler ile orta kesimlerde Cebeci çevreleri henüz yoğun yerleşim alanı değildir.

²⁴⁷ Habipler Mahallesi.

Sultangazi ilçesinde büyük sanayi ve ticaret alanları ile alışveriş merkezleri gibi farklı kullanım alanları yoktur. İlçe, daha çok ikamet amaçlı konutların ağırlıkta olduğu bir yerleşim alanıdır. Ancak bu alan içinde planlı site, villa, bahçeli ve toplu konut alanları yok denecek kadar azdır. Alana plansız ve düzensiz bir görünüm hâkimdir.

Güneyde Esentepe Mahallesi'ndeki KüçükSanayi Sitesi, Sanko Oto Sanayi ve Gamas Mobilyacılar Sitesi'nin bulunduğu saha ilçede sanayinin toplandığı başlıca alandır. Ayrıca ilçenin kuzeybatısında Eski Habipler Mahallesi²⁴⁸ münferit şekilde sanayi tesislerinin bulunduğu bir alan olarak dikkati çeker.

Sultangazi ilçesi 2008 yılında kuruldu. Bu tarihte nüfusu 444.295 kişiydi. Nüfus yaklaşık %10 oranında artarak 2012 yılında 492.212 kişiye çıktı (Şekil 62). Bu nüfusun %51'ini erkekler teşkil eder.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre (2012) Sultangazi nüfusunu teşkil edenler arasında Sivaslılar ilk sırada yer alır. İlçede Sivas nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 42.310 olup, Sultangazi'nin %8'i Sivaslıdır. İlçede ikinci büyük grubu 37.269 kişiyle (%7) Adıyamanlılar oluşturur. İstanbul nüfusuna kayıtlı olanların sayısı 28.054 kişidir (%5). Bunlardan başka nüfusu teşkil edenler arasında Malatya, Erzurum, Kastamonu, Sinop ve Tokat nüfusuna kayıtlı olanlar ilk sıralarda gelir.

Sultangazi nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında ilk sırayı Karadeniz bölgesi alır. Sultangazi'nin %28'i Karadenizlidir. Doğu Anadolu bölgesinden olanlar %26 ile ikinci büyük grubu teşkil eder. İç Anadolu %18 ve Güneydoğu Anadolu ise %15 oranında bir paya sahiptir.

Ellinciyl, Esentepe, Cebeci, İsmetpaşa, Uğur Mumcu, Yunus Emre ve Sultançiftliği, ilçede nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 34). Ellinciyl 71.128 kişiyle Sultangazi'nin en kalabalık mahallesidir. İlçe nüfusunun %15'i bu semttedir. Ellinciyl, 2011 yılı verilerine göre, İstanbul'un 4. büyük mahallesidir. İlçenin kuzeybatısındaki Eski Habipler ise 3.130 kişiyle en az nüfuslu mahalledir.

ŞİLE İLÇESİ

İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Şile ilçesi, ilin kuzeydoğusunda Kocaeli sınırındadır. Kuzeyde Karadeniz, güneyde Kocaeli ve Pendik ile komşudur. Doğusunda Kocaeli, batısında Beykoz ve Çekmeköy bulunur. Pendik ve Çekmeköy'le olan sınırının bir bölümü Ömerli Baraj Gölü'ne tekabül eder.

²⁴⁸ Arı Cam, Boy Plastik Elyaf İplik, Aktaş Döküm, Erdoğan Cam Plastik, Yıldırımlar Kazan ve Divateks tesisleri.

Bu sınırlar içinde Şile 782 km² olan alanıyla, Çatalca ve Silivri'den sonra İstanbul'un 3. büyük ilçesidir. Şile'nin 1927 yılı yüzölçümü 1.030 km²'dir. Bu tarihte Çatalca ve Üsküdar ilçelerinden sonra, İstanbul'un 3. büyük kazasıdır. Ancak Beykoz ve Kartal kazaları kurulunca topraklarının bir kısmını kaybeden ilçe 1935'te 735 km²'ye gerilemiştir.

Şile İstanbul'un eski ilçelerinden biridir. 1927'de İstanbul vilayetini oluşturan 7 kazadan ve Anadolu yakasındaki iki kazadan biridir.²⁴⁹ Anadolu yakasındaki diğer kaza Üsküdar'dır. Günümüzde bu alanda 13 ilçe vardır.

1935'te Şile ilçesinde 4 nahiye ve 46 köy vardı. Bu köylerin 24'ü Merkez, 10'u Ağva, 6'sı Alacalı ve 6'sı da Tekke nahiyesinde bulunuyordu. Bu idari yapıda uzun yıllar önemli bir değişim olmadı. İlçenin 1975'te 53, 2000 yılında ise 57 köyü vardı. Şile ilçesi 2010 yılında 57 köy 5 mahalleden oluşuyordu. Bu tarihte Şile, İstanbul'da en fazla köyü olan ilçeydi. Köylerin tüzel kişiliğinin 2012 yılında kaldırılmasından sonra, ilçe bugün idari olarak 62 mahalleden oluşur.

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927) Şile kazası nüfusu 13.495 kişiydi (Şekil 64). Nüfus 1935-1940 yılları arasında %23 artarken, 1940-1950 arasında %10 azaldı. Bu artış ve azalmada II. Dünya Savaşı etkili oldu. 1935-1940 dönemindeki artışın, erkek nüfus artışına bağlı olması bunu doğrulamaktadır. Nitekim bu yıllar arasında erkek nüfusu %51 oranında artarken, kadın nüfus bir miktar (110 kişi) azalmıştır. Ayrıca savaş sonrasında 1940-1950 arasında yaşanan %10'luk azalma da savaşın etkisini göstermektedir. Bu azalmanın büyük kısmı erkek nüfusla alakalıydı. 1940-1955 arasında erkek nüfus %20 oranında azalırken, kadın nüfus %7 oranında artmıştı. II. Dünya Savaşı yıllarında Şile ilçesi nüfusundaki bu gelişmeler, aynı dönemde Beykoz ve Sarıyer'in nüfus gelişimiyle büyük benzerlik taşır. Belirtilen dönemde adı geçen bu ilçelerin nüfus gelişiminde yaşananlar, coğrafi konumları nedeniyle taşıdıkları askerî önemin bir sonucudur.

1950'den sonra artmaya başlayan nüfus, 50 yılda yaklaşık iki kat artarak 2000 yılında 32.447 kişiye ulaştı. Ancak ardından %7 oranında azaldı ve 2012'de 30.218 kişiye geriledi. Bu azalma ilçenin köy nüfusunda oldu. Zira bu dönemde ilçe merkezinde nüfus %29 artarken, köy nüfusu %23 oranında azaldı.

Şile 1935 ve 1960 yıllarında İstanbul'un en az nüfuslu ilçesiydi. Diğer bütün sayım yıllarında ise Adalar'dan sonra ikinci sırada yer aldı. Nüfus miktarının

²⁴⁹ Ana karadan ayrı olması nedeniyle Adalar kazası hariç tutulmuştur.

azlığı yanında alanının büyüklüğü nedeniyle Şile, km²'de 38 kişiyle (2012) İstanbul'da nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ilçedir. 1935'ten günümüze nüfusun cinsiyet dağılımında erkek nüfusun daima fazla olduğu Şile'de bu fazlalık, savaş sebebiyle en yüksek değerine (%58) 1940 yılında ulaştı. İlçede 2012 yılında nüfusun %44'ü ilçe merkezinde, %56'sı ise köylerde yaşıyordu.

2012 yılı verilerine göre nüfusun yarıdan fazlası (%56) İstanbul nüfusuna kayıtlıdır. Nüfusu teşkil edenler arasında Ordu, Kocaeli, Samsun ve Trabzon illeri ilk sıralarda gelir. Ancak bunların nüfus miktarı İstanbul ile karşılaştırıldığında oldukça azdır. İstanbul'dan sonra en büyük grup olan Orduluların sayısı 859 kişidir.

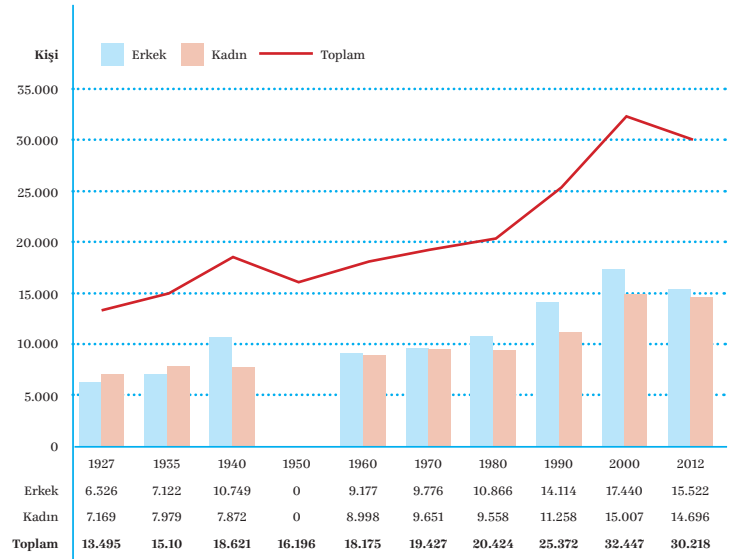
Şile kazasında 1927 yılı verilerine göre nüfusun mesleklere dağılımında ilk sırayı %65 ile ziraat alır. Ticaretin payı %14, sanayinin ise %6'dır. 2000 yılında Şile ilçe merkezinde toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %39'luk pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %19'luk oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %11'lik oran ile inşaat sektörü gelir.²⁵⁰

Orman varlığı bakımından zengin olan Şile'nin %80'i orman alanıdır. İlçenin orman alanı 62.670 hektardır.²⁵¹ Orman ilçe halkı için önemli bir geçim kaynağıdır. Orman köylüsüne verilen yıllık kesim, daha çok yakacak odun üretimine ayrılmakla birlikte bazı köylerde odun kömürü olarak da değerlendirilir.

Şile'de tarım alanları sınırlı olduğu gibi mevcut tarım alanları da küçük parseller şeklindedir. İlçede geniş tarım alanları ve büyük işletmeler yoktur. Kırsal kesimde tarım, hayvancılık ve ormancılık başlıca geçim kaynaklarıdır. Bunlar arasında arıcılık, seracılık, odun kömürü (Göksu, Ovacık, Hacılı köyleri) ve defne yaprağı (Alacalı köyü) üretiminin önemli olduğu köylerdir.

Şile ilçesinde 2.932 hektar (2012) tarım alanı vardır. Bunun %60'ı meyve, %30'u tarla alanıdır. Ayrıca 542 hektar çayır ve mera alanı mevcuttur. İlçede çiftçi aile sayısı 2.000'dir.²⁵²

Tarla alanlarında ekimi yapılan başlıca ürün yulaf, buğday ve arpadır. 2012 yılında 450 hektar yulaf, 300 hektar buğday ve 90 hektar da arpa ekimi yapılmıştır. Örtü altı üretiminde, dış mekân süs bitkileri, 12 dekar ile en geniş üretim alanına sahiptir. Şile'de en fazla üretilen meyve fındıktır. 1.690 hektar fındık bahçesi olan ilçede

Şekil 64- Şile ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1927 - 2012)

2012 yılında 675 ton üretim olmuştur. Balıkçılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu Şile'de 2012 yılında en fazla avlanan başlıca balık türleri; hamsi, palamut ve mezgittir.

İlçede turizm özellikle yaz mevsiminde önemli bir ekonomik faaliyet alanıdır. Şile ve Ağva çevresi çok sayıda konaklama tesisine sahip başlıca turizm alanlarıdır. Ağva; Göksu Çayı çevresindeki çok sayıda ve çeşitli türden konaklama tesisleriyle ilçe turizminin merkezidir. Bölgede turizm faaliyetlerinde 2000'lerin başlarından itibaren belirgin bir artış olmuştur. Ayazma, Ağlayankaya ve Uzunkum gibi mavi bayrak sahibi plajlara sahip olan Şile'de küçük koy ve plajların bulunduğu kıyı şeridi turizm için önemli alanlardan biridir. Geçmişteki kadar önemli olmasa da Şile bezi üretimi hâlen varlığını korumakta ve turizm döneminde satışı önem kazanmakta ve her yıl temmuz ayında Şile Bezi Festivali yapılmaktadır. Yakın zamanda ulaşım açılan Şile otobanı turizm ve diğer alanlarda ilçenin gelişimine önemli etkiler yapacaktır.

ŞİŞLİ İLÇESİ

İstanbul'un Avrupa yakasındaki ilçelerinden biri olan Şişli, kuzeyde Sarıyer, güneyde Beyoğlu ilçesiyle komşudur. Doğusunda Beşiktaş ve Sarıyer, batısında Kâğıthane ve Eyüp ilçeleri vardır. Bu sınırlar içinde Şişli ilçesi 35 km²'lik alan kaplar.

Şişli 1935'te Beyoğlu Kazası'na bağlı yedi nahiyeden biriydi ve nahiye merkezinde belediye teşkilatı vardı. Bu tarihte nahiye nüfusu 42.012 kişiydi. Bu nüfusun 40.830 kişisi nahiye merkezinde, 1.180'i ise nahiyenin tek köyü olan Kağıthane'de bulunuyordu.

²⁵⁰ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

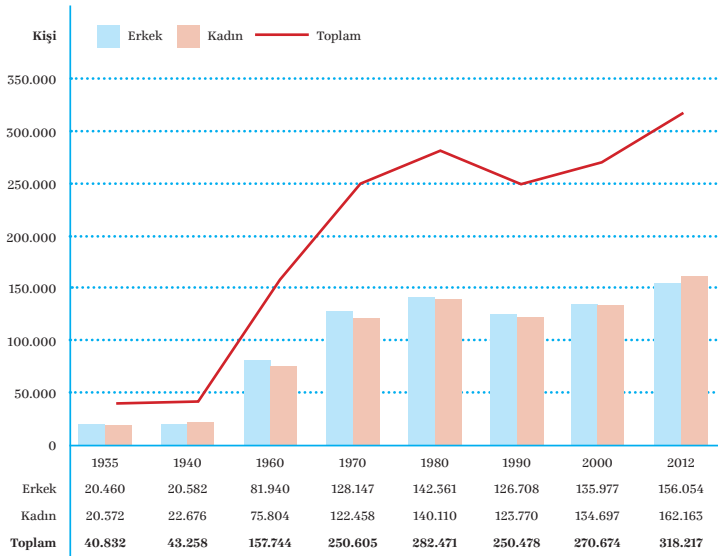
²⁵¹ İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü verileri.

²⁵² Tarım ve hayvancılık konusundaki veriler İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü'nden alınmıştır.

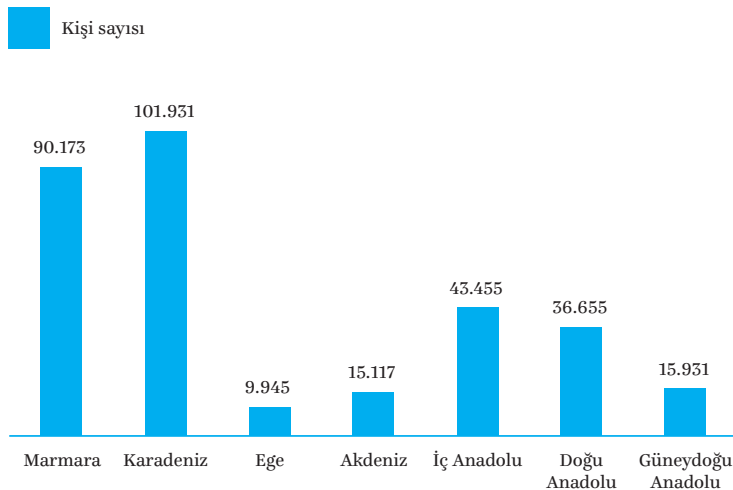
Tablo 35- Şişli ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Ayazağa	35.094	15	19 Mayıs	11.079
2	Gülbahar	22.692	16	Huzur	9.625
3	Mecidiyeköy	20.278	17	İzzetpaşa	8.751
4	Mahmut Şevket Paşa	20.011	18	Duatepe	8.423
5	Fulya	18.183	19	Meşrutiyet	7.740
6	Kuştepe	17.758	20	Esentepe	7.515
7	Halide Edip Adivar	17.220	21	Cumhuriyet	5.576
8	Paşa	16.832	22	İnönü	3.994
9	Feriköy	14.799	23	Kaptan Paşa	3.447
10	Merkez	13.230	24	Ergenekon	2.757
11	Eskişehir	12.412	25	Harbiye	2.475
12	Teşvikiye	11.915	26	Halil Rıfat Paşa	2.366
13	Yayla	11.331	27	Maslak	2.214
14	Bozkurt	11.328	28	Halaskargazi	1.718

Kaynak: TÜİK.

Şekil 65- Şişli nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Şekil 66- Şişli nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

Şişli 4 Mart 1954'te ilçe oldu.²⁵³ Merkezi Şişli olan ilçeye, Sarıyer ilçesinden Ayazağa ve Beyoğlu'ndan Kâğıthane köyü bağlandı. Böylece Şişli ilçesi, 1 (Merkez) nahiye ve 2 köyden ibaretti. Bu idari yapı uzun süre değişmedi. 1980'de ilçenin, Ayazağa ve Kâğıthane (Sadabat) adıyla iki köyü vardı. Ancak bunlar 1980'den sonra Şişli'nin mahallesi oldu. 1985'te ilçenin bucak ve köyü yoktu. Şişli 1990'da 28, 2012 yılında ise 27 mahalleden oluşuyordu. Ancak 2012 yılında çıkan bir yasayla, Şişli'nin Ayazağa, Maslak ve Huzur mahallelerinin Sarıyer ilçesine bağlanmasıyla mahalle sayısı azaldı.²⁵⁴ Belirtilen idari sınır değişikliğinin 30 Mart 2014'te yürürlüğe girmesinin ardından Şişli'de mahalle sayısı 24 olacaktır. Esasen bu bölge geçmişte de Sarıyer ilçesine dahildi. Sarıyer'e bağlı bir köy olan Ayazağa 1954'te Şişli'ye bağlanmıştı.

1935'te nahiye olan Şişli'de 40.832 kişi yaşıyordu (Şekil 65). Nüfus bir miktar artarak 1945'te 43.285 kişi oldu. Şişli ilçesi kurulduktan bir yıl sonra, 1955'te yapılan nüfus sayımında, ilçe nüfusu 125.554 kişiydi. Bu tarihten sonra 5 yılda %44'lük bir artışla 1960'ta 181.402 kişi oldu. Ancak asıl artış 1960-1970 döneminde yaşandı. Bu dönemde nüfus iki kat artarak 1970'te

²⁵³ Şişli ilçesi 4 Mart 1954'te kabul edilen ve 10 Mart 1954 tarihli *Resmî Gazete*'nin 8.654 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren 6324 sayılı kanunla kuruldu.

²⁵⁴ Adı geçen 3 mahalle, 12 Kasım 2012'de kabul edilen ve 6 Aralık 2012 tarih ve 28.489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6.360 sayılı kanunla Sarıyer ilçesine bağlandı. Ancak bu değişiklik, kanunda belirtildiği gibi, kanunun çıkış tarihinden sonra yapılan ilk mahalli idareler genel seçiminde uygulamaya konmuştur. Mahalli idareler genel seçimi 30 Mart 2014'de yapılmıştır.

365.621 kişiye ulaştı. Miktar ve oran olarak en fazla nüfus artışı bu dönemde gerçekleşti. Bu artışın büyük bölümü, ilçeye bağlı bir köy olan Kâğıthane nüfusundaki artış sayesinde oldu. Zira belirtilen dönemde Şişli merkez nüfusu 1.5 kat artmıştı. 1970'ten sonra %27 oranında artan nüfus, 1980'de 467.685 kişiye ulaştı. 1985'te ise 526.526 kişiyle en yüksek değere çıktı. Ancak 1987'de Kâğıthane'nin ayrılmasıyla nüfus miktarında önemli bir düşüş yaşandı ve nüfus 1990'da 250.478 kişiye geriledi. Bundan sonra büyük oran ve miktarda artışlar olmadı. 1990-2000 döneminde %8, 2000-2012 döneminde ise %17'lik artışlar görüldü ve 2012'de Şişli nüfusu 318.217 kişi oldu.

İlçe nüfusunda 1955-2000 yılları arasında az bir farkla önde olan erkek nüfus, 2012'de %49 oldu.

Ayazağa, Gülbahar, Mecidiyeköy ve Mahmut Şevket Paşa ilçede nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 35). Yakın gelecekte Şişli'den ayrılacak olan Ayağazağa, 2011 yılında 35.094 kişilik nüfusuyla, Şişli'nin en kalabalık mahallesi idi. Diğer taraftan Halaskârgazi Mahallesi 1.718 kişi olan nüfusuyla Şişli'nin en az nüfuslu semtidir.

Şişli özellikle 1950-1980 yılları arasında önemli miktarda göç alan yerlerden biri oldu. Bu göçlerin bir sonucu olarak bugün ilçe nüfusunun büyük bölümünü İstanbul dışında, başka illerin nüfusuna kayıtlı olan kişiler teşkil eder.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre 2012 yılında, ilçe nüfusunu teşkil edenler arasında İstanbul ilk sırada yer almakla birlikte, nüfusun ancak %22'si İstanbulludur. Diğer bir ifadeyle nüfusun %78 gibi büyük bir bölümü başka illerin nüfusuna kayıtlıdır. Bunlar arasında Sivas, Ordu, Kastamonu, Erzincan ve Giresun ilk sıralarda gelir. Şişli'de Sivashlıların oranı %7, Orduluların oranı ise %5'tir.

Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında %32 ile Karadeniz bölgesi ilk sıradadır. Bunu %29 ile Marmara bölgesi izler. Ayrıca Şişli'de İç Anadolu (%14) ve Doğu Anadolu (%11) bölgelerinden önemli oranda nüfus bulunur (Şekil 66).

Şişli'nin merkezî kesimleri 1970'li yıllara kadar, dönemin lüks konutları olan apartmanlar ile seçkin bir yerleşim muhiti olmuştur. Ancak bu tarihten sonra Osmanbey, Mecidiyeköy ve sonrasında Zincirlikuyu daha çok ticari merkez özelliği kazanmıştır. Merkezî kesimdeki bu yapıya rağmen ilçenin Kâğıthane, Çağlayan, Gültepe, Okmeydanı ve Bomonti çevreleri sanayileşmeye bağlı olarak gelişen ve gecekonduların hâkim olduğu semtler oldu.

2000 yılında yapılan tespitlere göre, Şişli'de toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %27'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %25'lik oranla

imalat sanayi grubu izler. Üçüncü sırada %21'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²⁵⁵

Günümüzde Ayazağa, Maslak, Huzur, Esentepe mahalleleri ve Bomonti semti Şişli'de sanayinin toplandığı önemli merkezlerdir. Ancak 6360 sayılı kanun gereğince yakın gelecekte (30 Mart 2014) Ayazağa, Maslak ve Huzur mahalleleri Şişli'den ayrılacak ve ilçe sanayi alanları ve fonksiyonunu büyük ölçüde kaybedecektir. Böylece çalışan nüfusun istihdamında imalat sanayinin oranı büyük oranda azalacaktır. Şişli'nin hâlen var olan hizmet ve ticaret fonksiyonu daha da belirgin bir hâle gelecektir. Şişli'nin hâlen var olan bu fonksiyonlara sahip olmasında ilçedeki çok sayıdaki alışveriş merkezi ile büyük şirketlerin yönetim ve idare merkezlerini barındıran gökdelen ve rezidansların büyük payı vardır.²⁵⁶

TUZLA İLÇESİ

İstanbul'un doğusunda bulunan Tuzla ilçesi, İstanbul'un Kocaeli ile sınırı olan 3 ilçesinden biridir. Kuzeyde ve batıda Pendik ile komşu olan ilçenin doğusunda Kocaeli ili vardır. İlçenin güney sınırını Marmara Denizi teşkil eder. Bu sınırlar içinde ilçe 123 km²'lik alan kaplar. İlçenin merkezini teşkil eden Tuzla köyünün, adını, geçmişte tuz üretimi yapıldığı bilinen, ancak zamanımızda kurumuş olan yakınındaki tuz gölünden aldığı kabul edilir.²⁵⁷ İlçedeki bir diğer göl, Evliya Çelebi ve Postane mahalleleri arasında bulunan ve günümüzde büyük ölçüde kurumuş olan Kamil Abdüş Gölü'dür. Bu göl için Balık, Mercan ve Kamilbey adları da kullanılır.

Tuzla, 1950'de Kocaeli'nin Gebze kazasına bağlı bir köy olan Tuzla, 1951'de Kartal kazasına bağlandı. 1960'ta 4.393 nüfusu ve belediye teşkilatı vardı. 1980'de Kartal ilçesi bünyesinde köy olan Tuzla, daha sonra Kartal'a bağlı bir mahalle oldu. 19 Haziran 1987'de Pendik ilçesine bağlandı. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi ve 27 Mayıs 1992'de Pendik ilçesinden ayrılarak ilçe oldu.²⁵⁸

²⁵⁵ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

²⁵⁶ Metrocity, Kanyon ve Astoria alışveriş merkezleri Esentepe Mahallesi'ndedir. Cevahir AVM (19 Mayıs Mahallesi), Doğu Power Center (Maslak Mahallesi) ve Profilo (Gülbahar Mahallesi) ilçedeki diğer alışveriş merkezleridir. İş ve Ticaret merkezleri Perpa Halil Rifat Paşa, Maya Akar Center ise Esentepe Mahallesi'ndedir. 42 Maslak ve Mashattan rezidansları ise Maslak'tadır.

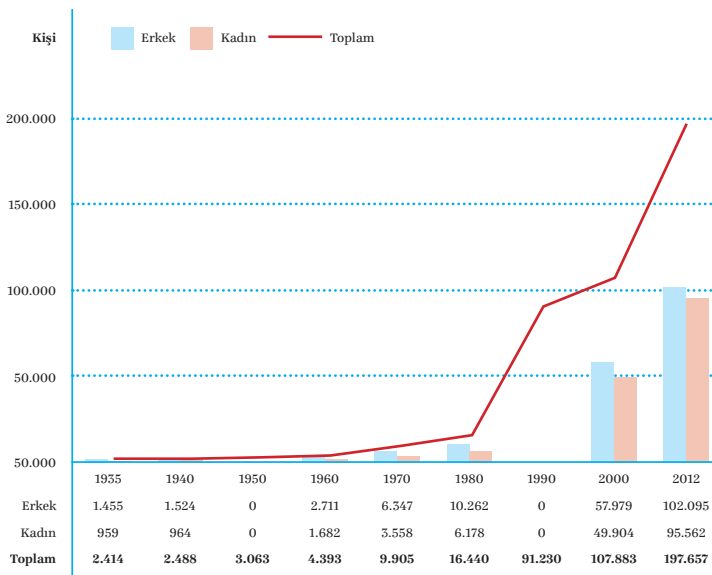
²⁵⁷ Yerleşmeye adını veren tuz gölü 1950'li yıllarda, Tuzla köyünün batısında, Tuzla Yarımadası'nın uç kısmında bulunuyordu (Türkiye Topoğrafya Haritası, Bursa G -22 b4 Paftası, Ankara, 1957). Gölün olduğu alanda günümüzde Deniz Harp Okulu vardır.

²⁵⁸ Tuzla ilçesi 27 Mayıs 1992 tarihinde kabul edilen ve 3 Haziran 1992 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3086 sayılı yasayla kuruldu.

Tablo 36- Tuzla ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Aydınlı	35.064	10	Orta	6.979
2	Şifa	24.227	11	Tepeören	4.859
3	Yayla	22.919	12	Cami	4.569
4	Mimarsinan	19.693	13	Mescit	4.066
5	İstasyon	16.838	14	Akfırat	2.426
6	Aydıntepe	16.054	15	Orhanlı	1.932
7	Postane	15.326	16	Anadolu	854
8	İçmeler	11.213	17	Fatih	822
9	Evliya Çelebi	9.389			

Kaynak: TÜİK.

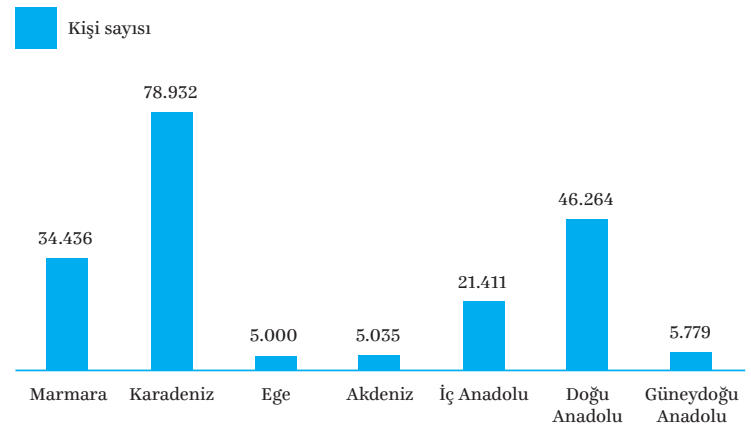
Şekil 67- Tuzla nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935-2012)

Tuzla ilçesi, Pendik'ten ayrılan 10 mahalle²⁵⁹ ve 3 köyün²⁶⁰ idari olarak birleşmesiyle kuruldu. 2000 yılında Tuzla, bu 10 mahalle ve 3 köyden müteşekkildi. Ancak sonraki yıllarda yeni mahalle kuruluşları oldu. Son olarak İstanbul ilindeki köylerin tüzel kişiliklerinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesiyle mahalle sayısı arttı. Günümüzde ilçenin Akfırat, Anadolu, Aydınlı, Aydıntepe, Camii, Evliya Çelebi, Fatih, İçmeler, Mescit, Mimarsinan, Orhanlı, Orta, Postane, Şifa, Tepeören ve Yayla olmak üzere 17 mahallesi vardır.

İlçenin merkezini teşkil eden Tuzla köyünün 1935 yılı nüfusu 2.414 kişiydi (Şekil 67). 1960'a kadar nüfusta önemli bir artış olmadı. Ancak 1960-1970 yılları arasında yaklaşık 2 kat artarak, 1970'te 9.905 kişiye çıktı. Bu

²⁵⁹ Aydınlı, Aydıntepe, Cami, Esenyahı, Güzelyahı, İçmeler, İstasyon, Postane, Şifa ve Yayla mahalleleri.

²⁶⁰ Akfırat, Orhanlı ve Tepeören köyleri.

Şekil 68- Tuzla ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

dönem, nüfusta ilk önemli artışın yaşandığı yıllar oldu. Ancak en önemli artış, 1980-1990 yılları arasındaki 5.5 katlık artış oldu. Nüfus 1980'de 16.440 kişiden, 1990'da 91.230 kişiye çıktı. Tuzla'nın tersane bölgesi seçilmesiyle faaliyete geçen tersaneler, organize sanayi bölgelerinin kurulması ve diğer sanayi tesisleri bu artışta önemli rol oynadı.

1992 yılında ilçe olmasına rağmen, 1990-2000 yılları arasında Tuzla'nın nüfusunda önemli sayılabilecek bir artış olmadı. Bu dönemde ilçe nüfusu %28, ilçe merkezi ise %18 oranında arttı. Bu gelişimde, 17 Ağustos 1997'de meydana gelen Marmara depreminin etkisi hatıra gelmekle birlikte kesin bir şey söyleme imkânı yoktur. Ancak Tuzla, bu depremin merkezi olan Gölcük ve Marmara Denizi'nden geçen faya yakınlığı sebebiyle o tarihlerde yerleşme için tercih edilmeyen bir yerdi. Zira Tuzla, 17 Ağustos 1999 depreminin İstanbul'da can kaybı yanında büyük hasar meydana getirdiği yerlerden biriydi.²⁶¹

2000-2012 dönemi nüfusta ikinci önemli artışın

²⁶¹ Mehmet Yıldız Hoşgören, "İstanbul ve Deprem", *Türk Coğrafya Dergisi*, 2000, sy. 35, s. 14.

yaşandığı yıllar oldu. İlçe nüfusu %60 oranında artarak 2012 yılında 197.657 kişiye ulaştı. Bu artışın büyük bölümü ilçe merkezinde oldu. İlçe merkezi nüfusu %83 oranında arttı ve 197.657'ye çıktı.

Tuzla 1992'de ilçe olduğunda, 3 köy vardı. 2000 yılında bu köylerde 15.342 nüfus yaşıyordu ve bu sayı ilçe nüfusunun %12'sini teşkil ediyordu.

Tuzla'da 1935'ten bugüne erkek nüfus daima fazla oldu. Tuzla'daki askerî tesisler bu fazlalıkta rol oynadı. Ancak zaman içinde nüfus artışına bağlı olarak erkek nüfus oranı azaldı. Nitekim 1970'te %64 ile en yüksek orana ulaşan erkek nüfus, 2012 yılında %51.6'ya geriledi.

İstanbul'un önemli sanayi bölgelerinden biri hâline gelen Tuzla, özellikle 1980'den sonra önemli miktarda göç aldı. Bu göçlerin bir sonucu olarak bugün, ilçe nüfusunun büyük bölümü göçle gelenlerden oluşur. Nüfus kayıt yeri verilerine göre (2012) Tuzla'da İstanbul nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 20.714 kişidir. Buna göre nüfusun sadece %10'u İstanbulludur. Geriye kalan büyük kitle başka illerin nüfusuna kayıtlı kişilerden oluşur. Bunlar arasında, nüfusun %5'ini oluşturan Giresun ilk sırada gelir. Bunu Samsun, Kastamonu ve Erzurum illeri takip eder. Nüfusun coğrafi bölgelere dağılımında Karadeniz bölgesi %40 ile en yüksek orana sahiptir. Buna göre Tuzla'nın yarıya yakını Karadenizlidir. Doğu Anadolu %23, Marmara %17 ile önemli nüfusa sahip diğer bölgelerdir (Şekil 68).

2000 yılında yapılan tespitlere göre, Tuzla'da imalat sanayi grubu %35'lik pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %29'luk oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu izler. Üçüncü sırada %12'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü gelir.²⁶²

Aydınlı Burnu ile Ekrembey Adası arasında kalan Aydınlı Koyu'nda 1980'lerin başlarında kurulan Tuzla Tersanesi, Tuzla'nın nüfuslanması ve gelişimine büyük etki yapmıştır. Aydın-tepe ve Evliya Çelebi mahalleleri sınırlarında kalan tersane haricinde, 1980'lerden sonra Deniz Harp Okulu ve İTÜ Denizcilik Fakültesi'nin buraya taşınması, gelişimini hızlandırıcı bir rol oynamıştır. 1990'lardan itibaren Aydınlı, Orhanlı ve Tepeören'de kurulmaya başlayan organize sanayi bölgeleri ve TEM Otoyolu'nun bu kesimden geçmesi, Tuzla'da mekânsal gelişimin kuzeye doğru yaşanmasında esas belirleyici unsur olmuştur.

1955'lerde İstasyon Mahallesi'nde kurulan Jeep ve Porselen fabrikalarıyla başlayan sanayileşme sürecinde

Tuzla, günümüzde İstanbul'un önemli bir sanayi bölgesi haline gelmiştir. İstanbul'da mevcut 8 organize sanayi bölgesinin 5 tanesi Tuzla'dadır.²⁶³ Bunlardan ilki, Kazlıçeşme'deki deri fabrikalarının taşınmasıyla 1992'de faaliyete geçen İstanbul Tuzla Deri Organize Sanayi Bölgesi'dir (İDOS).

Geçmişten beri süre gelen sayfiye yeri olma özelliğini büyük ölçüde kaybetmiş olan Tuzla'da, Akfırat'ta bulunan İstanbul Park farklı bir kullanım alanı olarak önemli bir fonksiyona sahiptir. İlk defa 2005 yılında Formula 1 yarışlarının yapıldığı İstanbul Park, çevrede yapılaşmanın artışına neden olmuştur.

Tuzla'da nüfusun toplandığı başlıca semtler Aydınlı, Şifa, Yayla ve Mimarşinan mahalleleridir (Tablo 36). 2011 yılı verilerine göre, Aydınlı 35.064 kişilik nüfusuyla Tuzla'nın en kalabalık mahallesiydi. Nüfusun %15'i burada toplanmıştı. Diğer taraftan Fatih Mahallesi 822 kişiyle en az nüfuslu yerd.

ÜMRANIYE İLÇESİ

İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan Ümraniye ilçesi, kuzeyde Beykoz, güneyde Ataşehir ilçesiyle komşudur. Doğusunda Çekmeköy ve Sancaktepe, batısında ise Üsküdar ilçesi bulunur. Bu sınırlar içinde Ümraniye ilçesi 45 km²'lik alan kaplar.

Ümraniye, İstanbul'un idari yapısındaki değişiklikler sonucunda 1987'de kurulan 5 yeni ilçeden biridir. 19 Haziran 1987'de Üsküdar'dan ayrılarak kuruldu.²⁶⁴ Üsküdar'a bağlı 9 mahalle ve 6 köy²⁶⁵ ile Beykoz'a bağlı 3²⁶⁶ köyün idari olarak birleşmesinden meydana geldi. Daha sonra bu köylere Ömerli de eklendi ve ilçenin köy sayısı 10 oldu. Bunlardan bir olan Çekme, 2008 yılında Çekmeköy adıyla ilçe oldu. Bu tarihte Sarıgazi köyü Sancaktepe ilçesine, diğerleri de Çekmeköy ilçesine bağlandı ve böylece Ümraniye'nin köyü kalmadı.

İlk kuruluşta Ümraniye'nin; Atatürk, Aşağı Dudullu, Çakmak, İnkılap, İstiklal, Kâzımkarabekir, Mustafakemal, Namık Kemal ve Yukarı Dudullu adıyla 9 mahallesi vardı. Zamanla bunlara Atakent, Esenler, Hekimbaşı, İhlamurkuyu ve Yeniçamlıca mahalleleri

²⁶³ Mesut Doğan, "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci ve Son 10 Yıllık Gelişimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 27, s. 525.

²⁶⁴ Ümraniye 19 Haziran 1987 tarihinde kabul edilen ve 4 Temmuz 1987 tarih ve 19507 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan 3392 sayılı kanunla ilçe oldu.

²⁶⁵ Alemdar, Çekme, Reşadiye, Sarıgazi, Sultançiftliği ve Yenidoğan. Bunlardan Çekme, 2008'de Çekmeköy adıyla ilçe oldu.

²⁶⁶ Hüseyinli, Koçulu ve Sırapınar köyleri.

²⁶² 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

eklendi ve 2000'de mahalle sayısı 14'e çıktı. Günümüzde Ümraniye'nin 35 mahallesi vardır. Mahalle sayısındaki bu artış Ümraniye'nin mekânsal gelişimini ifade eder.

İlçenin merkezi olan Ümraniye köyünün adı, Yeniköy ve Muhacirköy olarak da geçer.²⁶⁷ Buradan hareketle, isimlerin kullanıldığı dönemde, köyün göçmen iskânıyla kurulmuş yeni bir köy olduğu anlaşılır. Ümraniye köyü 1935'te Üsküdar kazası Kısıklı nahiyesinde bulunuyordu ve kazanın 8 köyünden biriydi. 1965'te 14.800 nüfuslu bir köy olan Ümraniye'de belediye teşkilatı vardı. Ümraniye 1980'de Üsküdar'a bağlı bir köydü.

İlçenin merkezini teşkil eden Ümraniye köyünde 1935'te 570 kişi vardı (Şekil 69). Nüfus bir miktar artarak 1950'de 885 kişiye çıktı. İlk önemli ve büyük miktardaki artış 1950-1960 döneminde oldu. Nüfus 8 kat artarak 1960'ta 7.224 kişiye ulaştı. Bu tarihten sonra hızlı artışına devam etti. 1960-1980 yılları arasında, her on yılda, yaklaşık 3'er kat artış kaydetti ve 1980'de 71.954 kişi oldu.

1987'de ilçe olan Ümraniye'de, 1990'da 301.257 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun büyük bölümü, 242.091 kişisi ilçe merkezindeydi. Bu tarihte ilçeye bağlı köylerde 59.166 nüfus vardı. 1990-2000 döneminde ilçe nüfusu 2 kat artarak 605.855'e çıktı. Bu artışta köy nüfusunun önemli etkisi oldu. İlçeye bağlı köylerde nüfus miktarı 164.996'ya çıkmıştı. Çekmeköy, Alemdağ, Ömerli, Taşdelen ve Sarıgazi'nin 2008'de Ümraniye'den ayrılmasıyla ilçenin köyü kalmadı. 2012 yılında ilçe nüfusu 645.238 kişiye ulaştı ve böylece Ümraniye; Bağcılar ve Küçükçekmece'den sonra İstanbul'un 3. büyük ilçesi oldu.

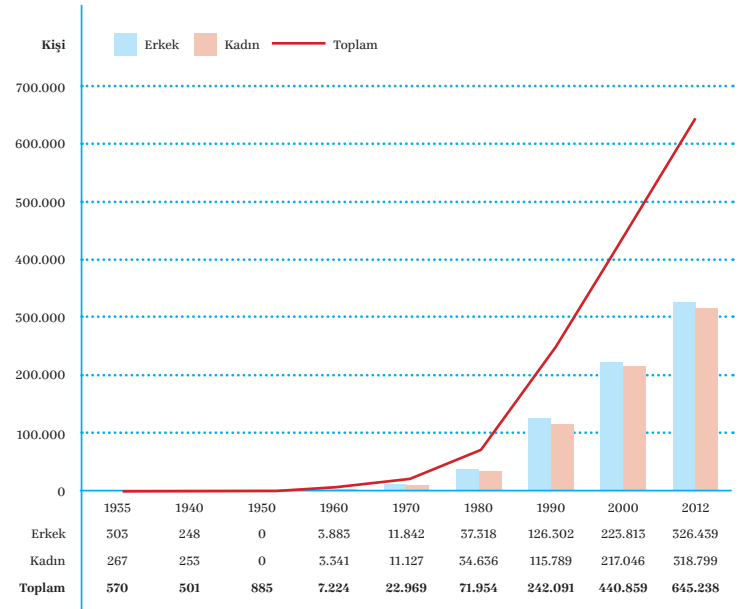
Ümraniye'de, 1940 yılı hariç, diğer sayım yıllarında erkek nüfus az bir farkla fazladır. Erkek nüfus oranı 1990'da %52, 2012'de ise %50.5'tir. Buna göre ilçede nüfusun cinsiyet yapısında dengeli bir dağılım vardır.

1980'den itibaren Ümraniye İstanbul'un göç alan önemli yerlerinden biri oldu. Bu göçlere bağlı olarak da hızlı bir nüfuslanma süreci yaşadı. Göçlerin bir sonucu ve aynı zamanda bir göstergesi olarak, günümüzde nüfusun büyük bölümünü İstanbul dışından gelenler teşkil eder. 1970'li yıllarda yapılmış bir çalışmada, Ümraniye nüfusunun hemen hepsini İstanbul dışından gelenlerin teşkil ettiği, nüfusun çoğunu Karadeniz ve doğu illerinden gelenlerle Yugoslavya doğumluların oluşturduğu kaydedilmiştir.²⁶⁸

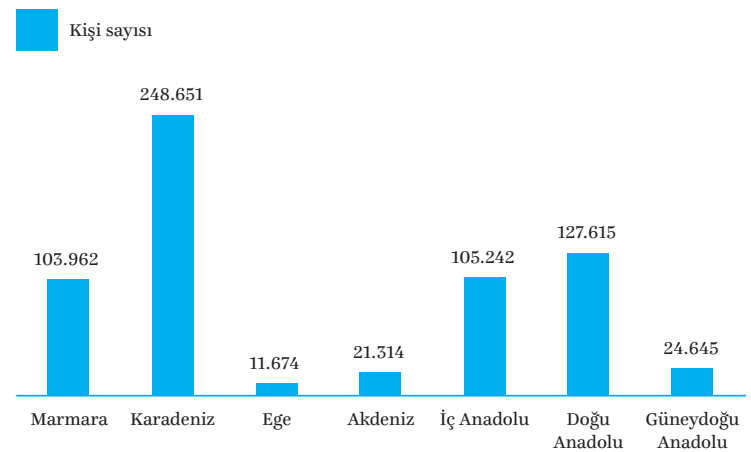
2012 yılı verilerine göre İstanbul nüfusuna kayıtlı kişi sayısı Ümraniye nüfusunun %12'sini teşkil eder. Diğer bir ifadeyle nüfusun %88'i İstanbullu değildir. Bunlar

²⁶⁷ İstanbul Şehri Rehberi, İstanbul vilayet haritası; Turkey 1/25.000, Constantinople Sheet, G.S., nr. 3055, Ordinance Servey, London 1917.

²⁶⁸ Tümertekin, İstanbul İnsan Mekânı, s. 285.

Şekil 69- Ümraniye nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1935 - 2012)

Şekil 70- Ümraniye ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

içinde ilk sırada Sivaslılar gelir. Ümraniye nüfusunun %9'u Sivaslıdır. Nüfusu teşkil edenler arasında Rize, Ordu, Kastamonu, Giresun ve Erzincanlılar önemli yer tutar. Nüfusun coğrafi bölgelere göre dağılımında Karadeniz bölgesi, birçok ilçede olduğu gibi, Ümraniye'de de ilk sırada gelir. Ümraniye nüfusunun %39'u Karadenizlidir. İkinci sırada %20'lik pay ile Doğu Anadolu Bölgesi gelir. İç Anadolu (%16) ve Marmara Bölgesi (%16) nüfusu teşkil eden diğer önemli bölgelerdir (Şekil 70).

İlçenin merkezi olan Ümraniye çok eski bir yerleşim yeri değildir. Köye verilen isimlerden biri olan Yeniköy²⁶⁹ adı da buna işaret eder. Eski İstanbul-Ankara karayolu

²⁶⁹ İstanbul Şehri Rehberi, İstanbul vilayet haritası; Turkey 1/25.000, Constantinople Sheet.

Tablo 37- Ümraniye ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	İstiklal	44.791	19	Eseşehir	16.523
2	Çakmak	30.515	20	Ihlamurkuyu	16.512
3	Armağanevler	30.277	21	Adem Yavuz	16.355
4	Namık Kemal	27.970	22	Tatlısu	15.576
5	İnkılap	27.151	23	Esenkent	14.428
6	Altınşehir	26.980	24	Dumlupınar	14.168
7	Atatürk	24.955	25	Tepeüstü	13.415
8	Esenevler	24.472	26	Parseller	13.270
9	Necip Fazıl	23.817	27	Yamanevler	12.111
10	Cemil Meriç	22.604	28	Aşağı Dudullu	11.486
11	Elmalıkent	22.237	29	Madenler	10.726
12	Site	22.062	30	Huzur	10.607
13	Atakent	21.539	31	Tantavi	9.068
14	Kâzımkarabekir	18.245	32	Hekimbaşı	8.832
15	Çamlık	18.214	33	Şerifali	5.136
16	Mehmet Akif	18.132	34	Fatih Sultan Mehmet	3.378
17	Yukarı Dudullu	18.085	35	Saray	1.420
18	Topağacı	16.546			

Kaynak: TÜİK.

üzerinde olan Ümraniye köyü 1950'lerden itibaren nüfuslanmaya başlamış ve 1980'lerin başlarından itibaren hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Üsküdar'a yakınlığı ve aynı zamanda çevredeki sanayi merkezleri bu gelişmede önemli rol oynamış ve Ümraniye 1990'ların başlarından itibaren önemli bir merkez hâline gelmiştir.

1980'lerden sonra hızla gelişen Ümraniye önemli sanayi tesislerini bünyesinde barındırır. 1983'te kurulan Dudullu Organize Sanayi Bölgesi İstanbul'daki 8 organize sanayi bölgesinden biridir. Bu bölge içinde; 1986'da İMES, 1996'da DES ve KADOSAN sanayi siteleri kurulmuştur. Eseşehir Mahallesi'ndeki İMES'de 12 bin kişi, Perşembe Pazarı'nda demir-çelik işleri yapan esnafların kurduğu DES'te 11 bin kişi ve Kadıköy Söğütlüçeşme çevresindeki oto sanayici ve tamircileri tarafından kurulan KADOSAN'da ise 3 bin kişi çalışmaktadır.²⁷⁰ Bunlardan başka, Saray ve Yamanevler mahalleleri sınırlarında Ümraniye Sanayi Sitesi ve çevresindeki diğer tesisler önemli bir diğer sanayi alanıdır. Ayrıca Yukarı Dudullu Mahallesi'nde bulunan MODOKO Mobilyacılar Sitesi önemli bir diğer sanayi ve ticaret alanıdır.

Sanayi alanları yanında Ümraniye, 3 büyük alışveriş merkeziyle, ticari fonksiyonu her geçen gün artan bir ilçedir.²⁷¹ Plansız bir yerleşim dokusunun hakim

olduğu Ümraniye'nin değişik semtlerinde, 2000'lerden sonra site ve lüks konutların sayısında belirgin bir artış olmuştur.²⁷² Site mahallesinde 2013 yılında yapımına başlanan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi ilçedeki diğer önemli bir kullanım alanı olacaktır. Ancak, konumu ve diğer projelerle bağlantısı sebebiyle, finans merkezi Ümraniye'den çok Ataşehir'de hissedilir bir yapılaşma ve değişime neden olmuştur.

Ümraniye'de imalat sanayi grubu %30'luk (2000) pay ile istihdamın en fazla olduğu sektördür. Bunu %20,8'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %20,3'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.²⁷³

İstiklal, Namık Kemal, İnkılap, Armağanevler, Çakmak ve Altınşehir Ümraniye'de nüfusun toplandığı başlıca semtlerdir (Tablo 37). Bu mahallelerden biri olan İstiklal, 2009 yılında, 42.411 kişiyle Ümraniye'nin en kalabalık mahallesiydi. Diğer taraftan 851 kişiyle Saray Mahallesi en az nüfuslu yerd.

Mahallesi'nde 2005'te IKEA ve 2007'de açılan M 1 Meydan, Ümraniye'nin büyük alışveriş merkezleridir.

²⁷² Site Mahallesi'nde Soyak Yenişehir, Fatih Sultan Mehmet Mahallesi'nde KİPTAŞ Yeşil Vadi Konakları ve Şile Otoyolu güneyindeki Sinpaş siteleri (Sinpaş İstanbul Palace, Sinpaş Aqua 1, Sinpaş Aqua City II, Sinpaş Avangarden) bunların başlıcalarıdır.

²⁷³ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

²⁷⁰ Doğan, "Geçmişten Günümüze İstanbul'da Sanayileşme Süreci", s. 528, 529.

²⁷¹ Saray Mahallesi'nde 2000 yılında açılan Carrefour'dan sonra, Fatih Sultan Mehmet

ÜSKÜDAR İLÇESİ

İstanbul'un sur dışındaki önemli yerleşim alanlarından olan Üsküdar, İstanbul'un tarihi ilçelerinden biridir. Üsküdar, kuzeyde Beykoz, güneyde Kadıköy ilçeleriyle komşudur. Batısında İstanbul Boğazı, doğusunda Ümraniye ve Ataşehir ilçeleri bulunur. Üsküdar ilçesi, 1927'de 1090 km² alan kaplıyordu. Ancak yeni ilçelerin kurulmasıyla alanı zaman içinde küçüldü. 1960'da 186 km,² 1985'te 151 km² ve günümüzde 35 km² oldu.

1926'da kaza olan Üsküdar, 1927'de İstanbul vilayetini teşkil eden 7 kazadan biriydi. Ayrıca, bu tarihte, Anadolu yakasındaki 2 kazadan biridir.²⁷⁴ Anadolu yakasının diğer kazası Şile'dir. Günümüzde bu alanda 13 ilçe vardır.

1935'de Üsküdar kazası; Merkez, Beylerbeyi ve Kısıklı nahiyelerinden oluşuyordu ve bu nahiyelerde belediye teşkilatı mevcuttu. 1965'te bu idari yapısını koruyan Üsküdar kazasında, bu tarihten sonra Beylerbeyi ve Kısıklı nahiyeleri kaldırılmış olup 1970'te kazada sadece Merkez bucağı kalmıştı.

Üsküdar kazasının 1935'te 7 köyü vardı. Kısıklı nahiyesinde olan bu köyler; Alemdağ, Aşağıdudullu, Çekme, Reşadiye, Sultançiftliği, Ümraniye ve Yukarıdudullu'dan oluşuyordu. Bunlardan Ümraniye ve Çekme günümüzde ilçedir. 1965'te Kartal'a bağlı olan Sarıgazi köyü, bu tarihten sonra Üsküdar'a bağlanmış ve ayrıca 1966'da Yenidoğan köyü kurulmuştu. Böylece Üsküdar'ın köy sayısı 9'a çıkmıştı.

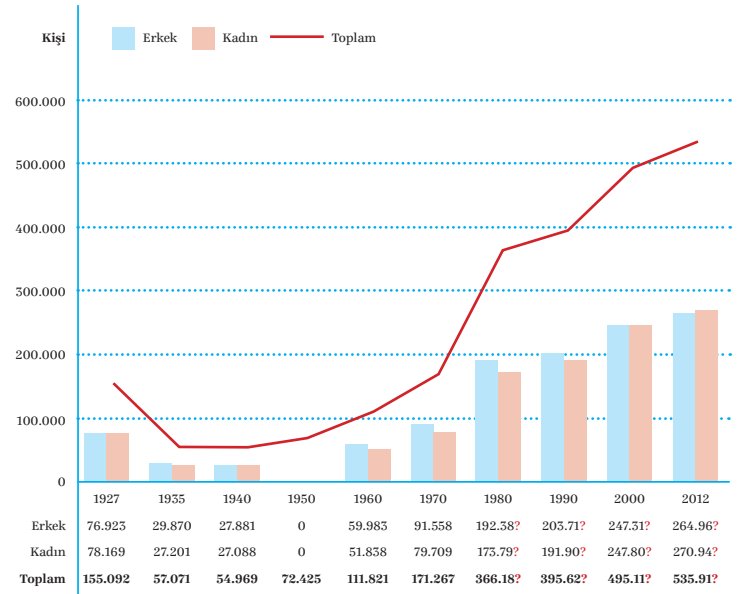
1985'te Üsküdar'ın 6 köyü vardı. Bunlar Merkez nahiyesine bağlı Alemdar, Çekme, Reşadiye, Sarıgazi, Sultançiftliği ve Yenidoğan köyleriydi. Ancak bu köyler 1987'de Ümraniye ilçesine bağlandı ve bu tarihten sonra Üsküdar ilçesinde köy kalmadı.

1990'da köyü ve bucağı olmayan Üsküdar ilçesi, idari olarak 50 mahalleden oluşuyordu. Mahalle sayısı 2000 yılında 54 olan Üsküdar, yasa²⁷⁵ gereğince yapılan düzenlemeler sonrasında, günümüzde 33 mahalleden oluşur (Tablo 38).

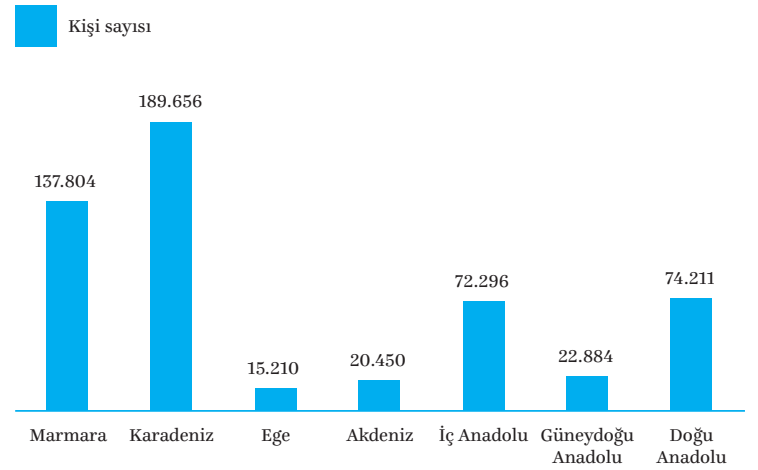
1927'de Üsküdar kazasının nüfusu 155.092 kişiydi (Şekil 71). Nüfus yaklaşık 3 kat azalarak 1935'te 57.075 kişiye geriledi. Bu azalmanın sebebi yeni kazaların kurulması oldu. 1927'de Anadolu yakasında sadece Üsküdar ve Şile kazaları vardı. Ancak Kadıköy, Beykoz ve Kartal kazaları kurulmuş ve Anadolu yakasında kaza

²⁷⁴ Ana karadan ayrı olması nedeniyle Adalar Kazası hariç tutulmuştur.

²⁷⁵ 12 Kasım 2012'de kabul edilen ve 6 Aralık 2012 tarih ve 28489 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan 6360 sayılı yasa.

Şekil 71- Üsküdar ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1927 - 2012)

Şekil 72- Üsküdar ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

sayısı 1935'te 5'e çıkmıştı. Nüfus 1935'ten sonra yaklaşık %4'lük bir azalmayla 1940'ta 54.969 kişiye düştü. Ancak bu tarihten sonra sürekli arttı. 1950-1960 yılları arasında %54 oranında artarak 1960'ta 111.821 kişiye çıktı. Bu yıllar nüfusun önemli oranda arttığı ilk dönem oldu. Ancak en büyük artış 1970-1980 yılları arasında oldu. Nüfus yaklaşık iki kat artarak, 1980'de 366.186 kişiye çıktı. Bu artışta ilçe merkezinin rolü büyük oldu. Bu dönemde ilçe merkezinde nüfus %81 oranında arttı. Ayrıca bu dönemde köy nüfusu da ilk defa önemli oranda (%28) artı. İlçe nüfusunda ilk defa bu oran ve miktarda bir artış oldu. Bundan sonrada bu büyüklükte bir artış yaşanmadı. Bu sebeple 1970-1980 dönemi nüfuslanma açısından önemli bir dönem oldu. Ancak bunun ardından 1980-1990 döneminde artış oranı %8 oldu. Artışın düşük olmasına

Tablo 38- Üsküdar ilçesi mahalle nüfusu (2011)

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		Mahalle Adı	Nüfus Miktarı
1	Yavuztürk	35.391	18	Muratreis	14.121
2	Cumhuriyet	33.897	19	Kirazlıtepe	13.825
3	Ünalın	32.919	20	Zeynep Kamil	13.550
4	Bulgurlu	30.779	21	Selamiali	13.222
5	Acıbadem	22.809	22	Güzeltepe	13.218
6	Valideiatik	22.407	23	Mimarsinan	12.483
7	Bahçelievler	21.714	24	Sultantepe	12.052
8	Mehmet Akif Ersoy	21.519	25	Salacak	10.359
9	Barbaros	19.692	26	Ahmediye	9.864
10	Kısıklı	19.554	27	Aziz Mahmut Hüdayî	9.537
11	Ferah	18.499	28	Küçük Çamlıca	9.146
12	Küçüksu	18.480	29	Selimiye	7.459
13	Küplüce	17.944	30	Beylerbeyi	5.916
14	İcadiye	17.742	31	Kuzguncuk	4.570
15	Burhaniye	16.734	32	Kuleli	2.287
16	Çengelköy	14.655	33	Kandilli	1.613
17	Altunizade	14.225			

Kaynak: TÜİK.

Ümraniye'nin 1987'de Üsküdar'dan ayrılması sebep oldu. Ümraniye 1990'da 301.257 nüfuslu bir ilçeydi. Böylece Üsküdar önemli bir nüfus kaybına uğramış, fakat buna rağmen bu dönemde az da olsa nüfus artmıştı. 1990-2000 döneminde nüfus %25 oranında artarak 2000 yılında 495.118 kişiye ve ardından da %8'lik artışla 2012'de 535.916'ya ulaştı.

Nüfusun cinsiyet dağılımında, erkek ve kadın nüfusun birbirine yakın miktar ve oranlarda olduğu görülür. 1927, 2000 ve 2012 yıllarında kadınlar, diğer yıllarda ise erkek nüfus bir miktar fazladır. Erkek nüfusun en yüksek olduğu yıl %52 ile 1970 yılıdır. Bu veriler nüfusun cinsiyet dağılımında bir dengeyi gösterir.

Yavuztürk, Cumhuriyet, Ünalın, Bulgurlu, Acıbadem, Valideiatik, Bahçelievler ve Mehmet Akif Ersoy mahalleleri Üsküdar'ın kalabalık semtleri arasında yer alır (Tablo 38). 35.391 kişinin ikamet ettiği Yavuztürk, ilçenin en kalabalık semti olurken, 1.613 nüfuslu Kandilli ise Üsküdar'ın en az nüfuslu mahallesidir.

Nüfus kayıt yeri verilerine göre (2012) Üsküdar'da İstanbul nüfusuna kayıtlı kişilerin oranı %20'dir. Bu veriler nüfusun büyük bölümünün göçler ile geldiğine işaret eder. İstanbul'dan sonra nüfusu teşkil edenler arasında ilk sırayı Rizeliler alır. Rize nüfusuna kayıtlı kişilerin oranı %5'tir. Bunu Sivas, Giresun, Kastamonu, Trabzon ve Ordu iline kayıtlı olanlar takip eder. Adı geçen bu iller Üsküdar'ın göç aldığı başlıca yerlerdir. Üsküdar ilçesinde nüfusun önemli bölümü (%36) Karadenizlidir.

Marmara bölgesinin payı %26, Doğu Anadolu bölgesinin ise %14'tür. Bunlar Üsküdar'ın önemli miktarda göç aldığı bölgelerdir (Şekil 72).

İlçenin idari merkezi olan Üsküdar, tarihî bir yerleşim alanıdır. Tarihî yarımada'nın karşısında, Anadolu yakasının en önemli yerleşim alanıdır. Anadolu'dan gelen yolların bitiminde İstanbul Boğazı'nın doğu kıyısında bulunan Üsküdar 1920'li yıllarda, güneyde Haydarpaşa Hastanesi²⁷⁶ ve Selimiye Kışlası'ndan kuzeye doğru Nuhkuyusu Caddesi ve bu caddenin kuzeyinde İcadiye-Bağlarbaşı Caddesi üzerinden Kuzguncuk'a inen hattın batısında kalan alandan oluşuyordu. Kuzguncuk kuzeyindeki Beylerbeyi, Üsküdar yerleşim alanından ayrı bir yerleşim sahasıydı. Daha kuzeyde Çengelköy, Vaniköy ve Kandilli Boğaziçi'nin küçük yerleşmeleri idi ve bu kıyı yerleşmelerinin gerisindeki sırtlar tamamen boştu. Çengelköy sırtlarında Hasıppaşa çiftliği bulunuyordu. Bu sırtlar, Natoyolu (Bosna Bulvarı), Zübeyde Hanım ve Rasathane caddelerinin yakın çevresi, 1990'lardan itibaren çok sayıda site, lüks konut ve apartmanlar ile yoğun bir yerleşim alanı oldu.

Üsküdar'ın güneydoğusundaki tarihî Karacaahmet Mezarlığı 1920'li yıllarda Üsküdar yerleşim alanı dışında kalıyordu. Üsküdar'ın doğusunda Altunizade ve Kısıklı çevreleri oldukça seyrek dokulu kırsal yerleşim alanları hâlindeydi.

²⁷⁶ Bugünkü Gülhane Askerî Tıp Akademisi.

Tablo 39- Zeytinburnu ilçesi mahalle nüfusu

	Mahalle Adı	Nüfus Miktarı		
		1990	2000	2011
1	Telsiz	23.768	32.472	39.681
2	Sümer	13.566	30.341	38.223
3	Çırpıcı	14.878	25.276	30.322
4	Veliefendi	16.054	24.578	29.042
5	Nuripaşa	15.226	22.106	28.519
6	Beştelsiz	16.589	24.431	26.304
7	Seyitnizam	13.368	21.536	24.759
8	Yeşiltepe	12.310	18.908	23.214
9	Gökalp	14.372	17.834	21.068
10	Merkezefendi	14.293	17.939	20.913
11	Yenidoğan	7.951	8.863	10.731
12	Kazlıçeşme	1.316	2.482	1.270
13	Maltepe	1.988	903	182

Kaynak: TÜİK.

Üsküdar'da Büyük ve Küçük Çamlıca tepeleri çevresi, Boğaziçi kıyıları, Vaniköy ve Kandilli sırtları lüks konut ve sitelerin bulunduğu alanlardır. Altunizade ve Acıbadem mahalleleri bu tür konutların bulunduğu diğer alanlardır. 1950-1955 yılları arasında Emlak Bankası'nın yapmış olduğu bahçeli ve tek katlı konutlar ile Koşuyolu, Üsküdar'ın planlı konut alanlarından biridir.

Üsküdar ilçesi dâhilinde sanayi alanı yoktur. Sanayi tesisi olmamakla birlikte Haydarpaşa Liman Tesisleri bu anlamda ilçedeki farklı bir kullanım alanıdır. İlçenin tek alışveriş merkezi olan Capitol ve birçok şirketin yönetim merkezinin bulunduğu Altunizade ticaret alanı olarak dikkati çeker.

Coğrafi konumu nedeniyle Üsküdar tarih boyunca İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı oldu. Eski İstanbul-Ankara karayolu Üsküdar-Kısıklı-Ümraniye üzerinden geçerken, 1950'lerin ortalarında ulaşım için açılan E-5 (D 100) karayolu ve hiç şüphesiz 1974'te yapılan Boğaziçi Köprüsü, Üsküdar'ın ulaşımına büyük katkı yaptı. Üsküdar tarih boyunca Boğaz'ın iki yakası arasında ulaşımın önemli duraklarından biri oldu. İstanbul ile Anadolu arasındaki konumu ulaşımında Üsküdar'ı tarihin her döneminde önemli kıldı. 29 Ekim 2013'te ulaşım için açılan Marmaray'ın Anadolu yakası istasyonunun Üsküdar'da olması, Üsküdar'ın ulaşımında önemini artırmış ve tarihî rolünü pekiştirmiştir.

Üsküdar kazasında 1927'de nüfusun meslek dağılımında ilk sırayı ziraat (%28) alır. Bunu ticaret (%20) ve sonra da sanayi (%12) izler. Üsküdar'da 2000 yılı tespitlerine göre; toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu %26'lık pay ile istihdamın en fazla olduğu

sektördür. Bunu %22'lik oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %21'lik oran ile imalat sanayi grubu gelir.²⁷⁷

ZEYTİNBURNU İLÇESİ

Avrupa yakasında, tarihî yarımada'yı çevreleyen surların bitişiğinde bulunan Zeytinburnu ilçesi, kuzeyde Bayrampaşa ve Eyüp ilçeleriyle komşudur. İlçeyi güneyden Marmara Denizi sınırlar. Doğusunda Fatih, batısında Bakırköy, Güngören ve Esenler ilçesi bulunur. İlçenin Fatih'le olan sınırı tarihî surlardan geçer. Bu sınırlar dâhilinde Zeytinburnu 11 km²'dir.

İlçe olmadan bir yıl önce, 1956'da, Zeytinburnu nahiyesinin, Sümer, Telsiz, Yenidoğan, Nuripaşa ve Yeşiltepe adıyla 5 mahallesi olduğu kayıtlıdır.²⁷⁸ Ancak 1957'de *Resmî Gazete*'de yayımlanan kaza kuruluş kanununda (7033 sayılı kanun) Zeytinburnu nahiyesinin 4 mahallesi olduğu ve buna Samatya nahiyesinin iki mahallesi de dâhil edilerek 6 mahalle ile kazanın kurulduğu kayıtlıdır.²⁷⁹

Zeytinburnu, ilçe olmadan önce Bakırköy kazasına bağlı bir nahiye idi. Zeytinburnu nahiyesindeki Sümer, Nuripaşa, Yenidoğan ve Yeşiltepe mahalleleri ile Fatih kazası Samatya nahiyesine bağlı Kazlıçeşme ve Maltepe mahalleleri idari bakımdan birleştirilerek, 19 Haziran 1957 tarihinde Zeytinburnu ilçesi kuruldu.²⁸⁰ Zeytinburnu İstanbul'un 18. ilçesi oldu.

İlk kuruluşta 6 mahalleden müteşekkil olan Zeytinburnu'nda daha sonra; Telsiz ve Merkezefendi mahalleleri kuruldu ve 1960'ta mahalle sayısı 8 oldu.²⁸¹ Bunlardan sonra Veliefendi ve Beştelsiz mahallelerinin kurulduğu anlaşılır. Zira 1971'de ilçede bu son iki mahalle de dâhil olmak üzere 10 mahalle vardı.²⁸² Bu tarihten sonra Çırpıcı, Gökalp ve Seyitnizam mahalleleri kurulmuş ve ilçenin mahalle sayısı 13'e çıkmıştır. Günümüzde ilçeyi bu 13 mahalle teşkil eder (Tablo 39).

Günümüzde Zeytinburnu ilçesinin bulunduğu alan 1920'li yıllarda büyük oranda boş bir sahadır. Surların dışı açıldığı kapılardan biri olan Mevlanakapı

²⁷⁷ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200-201.

²⁷⁸ İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı, 1951-1955, İstanbul 1956, c. 11, s. 4.

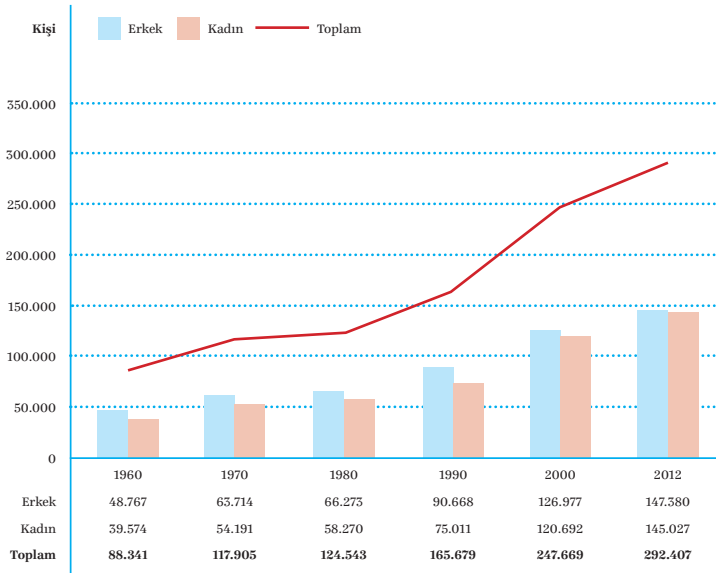
²⁷⁹ Resmî Gazete, 27 Haziran 1957, sy. 96644, s. 17440.

²⁸⁰ Zeytinburnu ilçesi 19 Haziran 1957 tarihinde kabul edilen 7033 sayılı kanunla kuruldu. Bu kanun 27 Haziran 1957 tarih ve 9644 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁸¹ İstanbul Şehri İstatistik Yıllığı, 1955-1959. İstanbul 1961, c. 13, s. 6.

²⁸² İstanbul Şehir Rehberi 1971, s. 1.

Şekil 73- Zeytinburnu ilçesi nüfus gelişimi ve cinsiyet yapısı (1960 - 2012)

karşısındaki Merkez Efendi Külliyesi, Silivrikapı çıkışında Seyyid Nizam Tekkesi, daha kuzeyde Topkapı Mezarlığı ve batısındaki Mithat Paşa Çiftliği,²⁸³ güneyde Rum Hastanesi²⁸⁴ ile Kazlıçeşme ve Zeytinburnu sahilindeki birkaç sanayi tesisi vardı.²⁸⁵ 1950'lerin sonlarında, Topkapı Mezarlığı batısında kalan sahada iplik, yün iplik, yağ, plastik ve ilaç sektörlerine ait çok sayıda fabrika ve tesisin olduğu anlaşılır. Günümüzde Maltepe Mahallesi'nin olduğu bu alan o tarihlerde Mithatpaşa Mahallesi'dir.²⁸⁶ Mahallenin yukarıda adı geçen çiftlikten gelen bir isim olduğu ve daha sonra değiştiği anlaşılmaktadır. Nitekim aynı bölge için 1972'de Maltepe Mahallesi adı kullanılmıştır.²⁸⁷

Zeytinburnu'nda sanayi tesisleri ilk olarak Osmanlı döneminde Kazlıçeşme'de kuruldu. Kazlıçeşme'de sanayi (dericilik) Fatih Sultan Mehmet zamanından beri vardı. 1863-1865 arasında sanayi islah hareketleri çerçevesinde tabakhaneler birleştirildi. 1927'de *Teşvik-i Sanayi Kanunu* deri fabrikalarının çoğalmasına yol açtı.²⁸⁸

Cumhuriyet döneminde ise 1947'de İstanbul Belediye'si İmar Müdürlüğü'nün İstanbul *Sanayi Bölgelerine Ait Talimatnâme*'siyle Zeytinburnu sanayi alanı olmuş ve bu tarihten sonra sanayi geniş bir alanda

²⁸³ Günümüzde Maltepe Mahallesi'nin bulunduğu alandır.

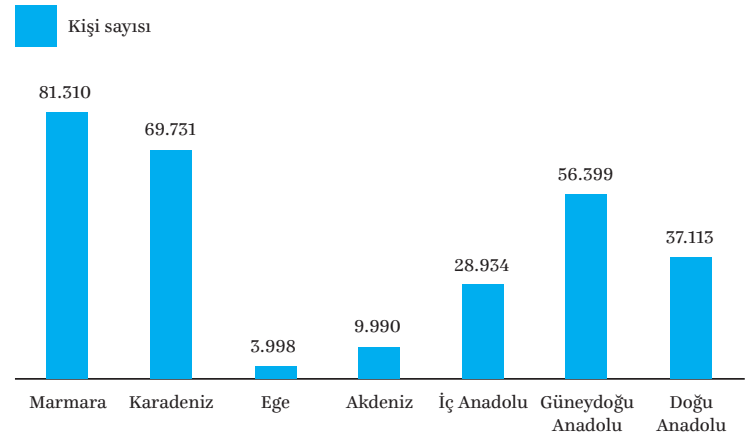
²⁸⁴ Günümüzdeki Özel Balıklı Rum Hastanesi

²⁸⁵ *Turkey 1/25.000, Constantinople Sheet; Turkey 1/25.000, Makri Keui Sheet.*

²⁸⁶ *Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c3 Paftası*, HUM, Ankara 1958. Bu sahadaki tesislerden biri olan Mercedes Acentası günümüzde de halen aynı yerde faaliyettedir.

²⁸⁷ *Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c3 Paftası*, HGM, Ankara 1972.

²⁸⁸ Tümertekin, *İstanbul İnsan Mekân*, s. 254.

Şekil 74- Zeytinburnu ilçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılışı (2012)

yayılmıştır. İlçenin kuzeyinde, Maltepe Mahallesi'nde sanayinin gelişmesi bu talimatnameden sonradır. 1950'lerden itibaren sanayinin gelişmesi, bu yıllarda İstanbul'a olan göçlerin bir bölümünü Zeytinburnu'na çekmiş ve fabrikalara yakın bölgelerde gecekondu semtleri meydana gelmiştir. 1958'de Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi çevresi "Gecekondu Mahallesi" olarak gösterilmiştir.²⁸⁹ Ayrıca 1955'te Bakırköy'ü teşkil eden nahiyeler sıralanırken Zeytinburnu nahiyesine dipnot ile "gecekondu" ibaresi düşülmüştür.²⁹⁰ İlk gecekondu 1947 yılında yapıldığı kaydedilen Zeytinburnu'nda, Atatürk bulvarının açılması esnasında evleri istimlak edilen 28 binanın sakinlerinden bir kısmı da Zeytinburnu'nda gecekondu yapmıştır.²⁹¹ Bu bilgiler İstanbul'un ilk gecekondu semti olarak kabul edilen Zeytinburnu'nun yerleşim özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Zeytinburnu 1960'ta 88.341 kişinin yaşadığı bir ilçeydi (Şekil 73). Bu tarihten sonra nüfus %33 oranında artarak 1970'te 117.905 kişi oldu. 1980-1990 döneminde de artış oranı %33 oldu ve ilçe nüfusu 1990'da 165.679 kişiye çıktı. 1990-2000 döneminde artış oranı %49 ile en yüksek değerine ulaştı. 2000'den sonra nüfus artışı yavaşladı ve %18'lik bir artışla ilçe nüfusu 2012'de 292.407 kişiye ulaştı.

Nüfusun cinsiyet dağılımında Zeytinburnu'nda erkek nüfus her dönemde fazla oldu. 1960 ve 1990'da %55 olan erkek nüfus oranı, zaman içinde azaldı ve 2012'de %50.4'e geriledi.

2012 yılında Zeytinburnu ilçesi nüfusu 292.407 kişidir. Bu nüfus içerisinde İstanbulluların miktarı 55.059 kişi olup %18'lik paya sahiptir. Buna göre göre nüfusun %82'sini başka il nüfusuna kayıtlı kişiler teşkil

²⁸⁹ *Türkiye Topoğrafya Haritası, İstanbul F 21 c3 Paftası*, HUM, Ankara 1958.

²⁹⁰ Lokmanoğlu, *Haritalı Şehir Rehberi*, s. 6.

²⁹¹ Tümertekin, *İstanbul İnsan ve Mekân*, s.254.

eder. Nüfus kayıt yeri verilerine göre İstanbul'dan sonra en fazla olan grup Mardinlilerdir. Zeytinburnu nüfusunun %6'sı Mardinlidir. Giresunlular %5 ile önemli bir gruptur. İlçe nüfusunun coğrafi bölgelere dağılımında ilk sırada %28 ile Marmara bölgesi gelir (şekil 74). İlçede Karadeniz bölgesinin payı %24, Güneydoğu Anadolu'nun %20'dir. Nüfusla ilgili bu veriler göçün boyutları ve menşei hakkında fikir verir.

Telsiz, Sümer ve Çırpıcı mahalleleri Zeytinburnu'nda nüfusun kalabalık olduğu semtlerdir (Tablo 39). Telsiz Mahallesi ilçenin en kalabalık semtidir. 2011 yılı verilerine göre, nüfusun %13'ü bu semtte toplanmıştır. Diğer taraftan Maltepe sadece 182 kişiyle en az nüfusun olduğu mahalledir. Maltepe Mahallesi'nde 1990'dan sonra nüfus %91 oranında azalmıştır. Mahallenin yoğun sanayi alanı olması ve konut alanının azlığı bunun başlıca sebebidir. Topkapı Otogarı'nın Esenler'e taşınmasından sonra 1995'lerde otogar alanı ve çevresinde kurulan Topkapı Kültür Parkı nedeniyle yapılan istisnalar, mahallede az olan ikamet alanını daha da daraltmıştır. Ayrıca Karayolları ve Şişe Cam lojmanlarının taşınması nüfusun azalmasının bir başka sebebi olmuştur.

Nüfusu azalan bir diğer mahalle Kazlıçeşme'dir. Zeytinburnu'nun en eski sanayi alanı olan Kazlıçeşme ikamet alanının sınırlı olması nedeniyle nüfusun az olduğu bir alandır. 1990'lı yıllarda başta deri fabrikaları olmak üzere sanayi tesislerinin buradan taşınmasının ardından bir miktar nüfusu artsa da 2000'den sonra nüfus önemli oranda azalmıştır.

Zeytinburnu'nda en az nüfus olan mahalle Maltepe, ikincisi ise Kazlıçeşme'dir. Diğer taraftan ilçenin alanı en geniş olan mahallesi Kazlıçeşme, ikincisi ise Maltepe'dir. Nüfus ile alan arasındaki bu tezat, adı geçen semtlerin ilçenin iki önemli sanayi semti olmasıyla alakalıdır. İkamet amaçlı konut alanının azlığı buna neden oldu. Ancak Kazlıçeşme'de kentsel dönüşüm kapsamında yapılmakta olan konut projeleri²⁹² nedeniyle gelecekte nüfus artacaktır.

Maltepe ve Kazlıçeşme'nin haricindeki 11 mahallede nüfus artmıştır. Bunlardan Sümer Mahallesi'nde yaklaşık 3 kat artış olmuştur. Bu artışta son yıllarda yapılan konut projelerinin etkisi oldu.²⁹³

Sanayi tesislerinin yoğun olduğu Zeytinburnu'nda 2000 yılı verilerine göre, nüfusun önemli bölümü (%46) imalat sanayi grubunda çalışıyordu. Bu değer Esenler, Bağcılar ve Gaziosmanpaşa'dan sonra en yüksek orandır.

Bunu %19'luk oran ile toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otel sektörü izler. Üçüncü sırada %17'lik oran ile toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler grubu gelir.²⁹⁴

Fatih Sultan Mehmet'in Kazlıçeşme'de kurduğunu tabakhaneler sebebiyle yakın zamana kadar Zeytinburnu dericilik merkezi oldu. Ancak 1990'ların başlarından itibaren tesislerin Tuzla Organize Deri Sanayi Bölgesi'ne taşınmasıyla bu özelliğini kaybetti. Ancak Zeytinburnu, başta dokuma ve kimya olmak üzere çok sayıda sanayi tesisinin olduğu önemli bir sanayi alanıdır. İlçede Seyitnizam Mahallesi'ndeki Demirciler ve Nakliyeciler Sitesi ile Maltepe Mahallesi'ndeki Matbaacılar ve Ciltçiler Sitesi gibi belli esnaf grupları için yapılmış siteler vardır. İlçede sanayi adı geçen bu iki mahallede yoğunlaşmıştır. Maltepe hemen tamamıyla sanayi alanı olup yerleşik nüfusu oldukça azdır.

Beşelsiz Mahallesi'nde 2000 yılında açılan Olivium Alışveriş Merkezi Zeytinburnu'nun ticari fonksiyonuna önemli bir katkı olmuştur.

İstanbul'un ilk gecekondu semti olarak kabul edilen Zeytinburnu'nda, planlı konut alanları oldukça azdır. Kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı Zeytinburnu, 2000'lerin başlarından itibaren Merkezefendi, Seyitnizam ve Sümer Mahallesi çok katlı lüks konut projelerinin yapıldığı bir alan oldu.²⁹⁵ İlçede son yıllarda, geçmişin sanayi alanlarında, rezidans ve gökdelen tipi konutların yapımı başladı.²⁹⁶ 1990'ların başlarından itibaren sanayi tesislerinin kaldırılması ve kentsel dönüşüm projeleriyle Kazlıçeşme eskisinden çok farklı bir fonksiyon kazanmaya başladı. Kazlıçeşme'de yapımı devam eden ve alışveriş merkezi, oteller, konut, expo-kongre merkezi, marina, kruvaziyer limanı gibi çok sayıda tesisi içermekte olan İstanbul Seaport Projesi, bölgeye turizm fonksiyonu kazandıracaktır.

--	--	--	--	--	--	--	--

²⁹⁴ 2000 Genel Nüfus Sayımı: 34 İstanbul, s. 200, 201.

²⁹⁵ Tercüman Sitesi (Merkezefendi Mahallesi), Zeytinbelde Sitesi (Merkezefendi), Akevler Sitesi (Seyitnizam) ve Matbaacılar Sitesi (Sümer Mahallesi) başlıca planlı konut alanlarıdır. Bunlara son yıllarda yapılan Kiptaş Topkapı Merkezefendi Evleri (Seyitnizam), Sümer Mahallesi'ndeki Sahilpark Veliefendi Evleri (Sümer) ve Denizatı Kent Konutları eklendi.

²⁹⁶ The İstanbul Veliefendi (Sümer Mahallesi), OnaltıDokuz (Kazlıçeşme) ve Real İstanbul (Seyitnizam). İstanbul 4. İdare Mahkemesi Eylül 2015'te, üç gökdelenen oluşan OnaltıDokuz'un, İstanbul'un tarihi silüetine etki eden katlarının yıkılmasına karar verdi.

²⁹² Ottomare Suites, OnaltıDokuz ve Miramarin projeleri.

²⁹³ The İstanbul Veliefendi, Sahil Park ve Denizatı Konutları.